

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

Dr. Háger Tamás

Debrecen

2018

**DEBRECENI EGYETEM
MARTON GÉZA ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI
DOKTORI ISKOLA**

**A TÉNYÁLLÁS MEGALAPOZOTTSÁGA
A BÜNTETŐPERBEN**

Készítette:

Dr. Háger Tamás

Témavezető:

Dr. habil. Elek Balázs PhD
tanszékvezető egyetemi docens

A doktori program címe: Az állam és a jog változásai Közép- és Kelet-
Európában

A doktori iskola vezetője: dr. Szabadfalvi József egyetemi tanár

A kézirat lezárva: 2018. március 2. napján

**DEBRECEN
2018**

Nyilatkozat

Dr. Háger Tamás, büntetőjogi felelősségem tudatában kijelentem, hogy a Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájában a doktori fokozat megszerzése céljából *A tényállás megalapozottsága a büntetőperben* című értekezésem a saját önálló munkám, a benne található, másoktól származó gondolatok és adatok eredeti leőhelyét a hivatkozásokban (lábjegyzetekben), az irodalomjegyzékben, illetve a felhasznált források között hiánytalanul feltüntettem.

Kijelentem továbbá, hogy a benyújtott értekezéssel azonos tartalmú értekezést más egyetemre a tudományos fokozat megszerzése céljából nem nyújtottam be.

Tudomásul veszem, hogy amennyiben részben vagy egészben sajátomként mutatom be más szellemi alkotását, vagy az értekezésben hamis, esetleg meghamisított adatokat használlok fel, és ezzel a doktori ügyben eljáró testületet vagy személyt megtévesztem vagy tévedésben tartom, a megítélt doktori fokozat visszavonható, a jogerős visszavonó határozatot az egyetem nyilvánosságra hozza.

Debrecen, 2018. március 2.



Dr. Háger Tamás

Témavezetői ajánlás

dr. Háger Tamás: A tényállás megalapozottsága a büntetőperben című PhD-értekezéséhez

Háger Tamás doktori értekezése hiánypótló munka a büntetőeljárás jog tudományában. A szerző az ügydöntő határozatok történeti tényállásának megállapításával kapcsolatos folyamatot és az ahhoz kapcsolódó jogintézményeket dolgozta fel tudományos igényességgel úgy, hogy annak gyakorlati alkalmazását is éveken keresztül kutatta. A bírói ténymegállapítási folyamat természetéről gyakorló bíróként írt értekezése eddig kidolgozatlan jogterület volt a hazai eljárásjog tudományában. A bírói tényállás megállapításában csúcsonyul ki az addigi büntetőeljárás, hiszen az ezt megelőző eljárás szakaszok végső soron a tények feltárásához kapcsolódnak. A tényállásfelderítési és -megállapítási tevékenység így szoros kapcsolatban áll a bizonyítási eljárással, valamint a bírói meggyőződéssel és az igazság bonyolult filozófiai fogalmával is.

Elsőként vállalkozik arra, hogy PhD-értekezésben kizárólag a tényállás megalapozottságát vizsgálja, és választ adjon olyan kérdésekre, mint az anyagi igazság elérhetősége a büntetőperben, megengedhető-e a tények objektív, illetve tudati tényekre történő klaszifikációja, milyen elméleti és jogszabályi lehetőségei vannak a tényállás-megállapítási tevékenység felülbírálatának.

Kiemelendő, hogy olyan szegmensét vizsgálta a büntetőeljárásnak, amelyet felsőbb bíróságon ítélező bíróként nem csupán ismer, hanem magas színvonalon elkészített határozataival alakít is. A tudomány és joggyakorlat kölcsönhatása így a személyében és munkásságában egyaránt tetten érhető.

Igen széles körű tudományos publikációs tevékenységének közvetlen hatásaként egyes javaslatai már a készülő, de még hatályba nem lépett új büntetőeljárás törvény tervezetbe is beépítésre kerültek.

Kutatásai kezdetén pontosan meghatározott hipotézisekből indult ki, melyekre szakszerű és megalapozott választ tudott adni. A dolgozat a büntetőeljárás tényállás megalapozottságáról szól, de a kutatás rávilágított annak interdiszciplináris jellegére, hiszen a

kapcsolódó büntetőjogi, alkotmányjogi, kriminológiai, kriminalisztikai, kriminálpszichológiai elemzéseket sem kerülhette meg.

Háger Tamásnak a hazai és külföldi jogalkotás, jogalkalmazás és jogtudomány eredményeit, valamint a mindennapi tapasztalatokat komplex módon felhasználó értekezése jelentős hiányt pótol a hazai jogirodalomban. Értően, alaposan, részletesen, a magyar szakirodalomban eredeti gondolatokat, önálló eredményeket felvonultatva, jelentős irodalmi apparátust felhasználva bontja ki, dolgozza fel a témakört. A dolgozat jelentős érdeme, hogy a tudományos értekezések kritériumait messzemenően kielégítő, hiteles értekezésben, de mégis közérthető stílusban ad választ a vizsgált kérdésekre.

Debrecen, 2018. március 2.



Dr. habil. Elek Balázs PhD

tanszékvezető egyetemi docens, Debreceni Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőeljárás Tanszék
büntető kollégiumvezető, tanácselnök bíró, Debreceni Ítéltábla
európai jogi szaktanácsadó

Tartalomjegyzék

Rövidítések jegyzéke	7
1. Bevezetés	8
1.1. A kutatási téma megjelölése.....	8
1.2. A kutatás területei	10
1.3. A kutatás indítéka és célja	12
1.4. A hipotézisek	14
1.5. Tudomány módszertani alapvetések	16
1.6. A kutatás módszerei	18
2. A tényállás megállapításához vezető folyamat történeti-elméleti háttere	20
3. A tényállás megállapítása a büntetőeljárásban	30
3.1. Tényállástani alapvetés.....	30
3.2. A tényállás megállapításának elméleti alapjai	34
3.2.1. A tények és a büntető perjogi tényállás	34
3.2.2. A tudati tények megjelenése a bírói ítéletben.....	47
3.2.3. Ténymegállapítás a nyomozás és a vádemelés során	53
3.3. A vádelv és a tettazonosság eljárásjogi kérdései.....	57
3.3.1. A vádelvről általában.....	57
3.3.2. A vádelv és a tettazonosság magyar jogtörténeti fejlődése	57
3.3.3. A jogintézmény elméleti háttere.....	60
3.3.4. A szabályozás normatív alapjai	81
3.3.5. A tettazonosság az ítélkezési gyakorlatban	83
3.4. Az igazság keresése, a bírói meggyőződés és a bírói szubjektum szerepe az ítélkezésben.....	98
3.4.1. Az igazság keresése.....	98
3.4.2. A bírói meggyőződés, szubjektív elemek az ítélkezésben.....	115

4. Az ítéleti tényállás megalapozottsága és megalapozatlansága	143
4.1. <i>A megalapozottság és a megalapozatlanság kérdései a történeti fejlődés</i> <i>tükrében</i>	143
4.2. <i>A tényállás megalapozottsága, a megalapozatlanság fogalma, formái</i>	146
4.3. <i>A tényállás felderítetlensége</i>	169
4.4. <i>A tényállás megállapításának hiánya, a ténymegállapítások hiányosságai</i>	185
4.5. <i>A tényállás iratellenessége</i>	190
4.6. <i>Téves ténybeli következtetéseken alapuló ténymegállapítások</i>	194
5. A megalapozatlanság kiküszöbölése a másodfokú büntetőeljárásban.....	202
5.1. <i>A rendes jogorvoslat a büntetőperben</i>	202
5.2. <i>A megalapozatlanság észlelése</i>	205
5.3. <i>A megalapozatlansági okok elhárítása az iratok tartalma alapján</i>	213
5.4. <i>A megalapozatlanság megszüntetése ténybeli következtetés útján</i>	217
5.5. <i>A megalapozatlanság kiküszöbölése bizonyítás felvételével</i>	218
5.6. <i>A ki nem küszöbölhető megalapozatlanság, kasszáció a másodfokú</i> <i>eljárásban</i>	222
6. Megalapozottság és megalapozatlanság a harmadfokú eljárásban	232
6.1. <i>A harmadfokú eljárás vizsgálatának főbb szempontjai</i>	232
6.2. <i>A magyar kétfokú jogorvoslati rendszer kialakulása</i>	234
6.3. <i>A másodfellebbezés joghatálya</i>	238
6.4. <i>A felülbírálat terjedelme</i>	251
6.5. <i>A megalapozottság és a megalapozatlanság a harmadfokú</i> <i>büntetőeljárásban, a megalapozatlanság jogkövetkezményei</i>	259
7. A kutatási eredmények összegzése, a következtetések.....	275
8. Záró gondolatok	285
9. Summary	286
10. Irodalomjegyzék	292

Rövidítések jegyzéke

AB	Alkotmánybíróság
AB határozat	Az Alkotmánybíróság határozata
Alaptörvény	Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
Be. (III. Be.)	A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény
I. Be.	1962. évi 8. törvényerejű rendelet
II. Be.	1973. évi I. törvény
Ben.	2006. évi LI. törvény
BJD	Büntetőjogi Döntvénytár
BJE	Legfelsőbb Bíróság (Kúria) Büntető jogegységi határozat
BH	Bírósági határozatok
BK vélemény	A Kúria Büntető Kollégiumának véleménye
Bp.	Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról
II. Bp.	1951. évi III. törvény
Bpn.	1954. évi V. törvény
Btk.	A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény
EBD	Elvi bírósági döntés
EBH	Elvi bíróság határozat
Egyezmény	Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről
EJEB	Emberi Jogok Európai Bírósága
EUB	Európai Bíróság
ÍH	Ítéltáblai Határozatok
Jat tv.	A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény
új Be. (IV. Be.)	A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény
új Be. 1. mód.	2017. évi. CXCVII. törvény

1. Bevezetés

„*Veritas nunquam perit*”
(Az igazság sohasem vész el)¹

Seneca híres sorait felidézve, a jogtudomány képviselőjének, az ítélkező bírónak és különösen az ítélőszék előtt álló állampolgárnak hinnie kell abban, hogy az igazság sohasem vész el. Dolgozatom a büntetőbírói döntés igen fontos elemeit, az ítéleti tényállás megalapozottságát, a megalapozatlanság okait és kiküszöbölési módjait vizsgálja, érintve a bírói meggyőződést, a ténymegállapítási folyamatot és az igazság fogalmának kérdéseit is, melyek szervesen összefüggnek a tényállás megalapozottságával. Az értekezés bevezetésében szükséges megfogalmazni a kutatás alapjait, melyek meghatározzák az előzetes felvetéseket, valamint a kutatás lefolytatásának módszereit. A bevezetés keretében térek ki a kutatási téma megjelölésére, a kutatás területeire, a kutatás okára és céljára, a hipotézisekre, valamint az alapvető tudomány módszertani kérdésekre.

1.1. A kutatási téma megjelölése

A kutatás témáját a dolgozat címének is megfelelően a büntetőügyben a tényállás megállapításához vezető folyamat, az ítéleti tényállás megállapítása, *megalapozottsága*, az egyes megalapozatlansági okok és elhárításuk módjai alkotják. A kutatás a rendes perorvoslati eljárásokra koncentrálva az elméleti háttér megvilágításával, valamint a dogmatikai alapok és az ítélkezési gyakorlat elemzésével kíván választ adni a hipotézisekben felvetett kérdésekre, kitérve a már érvényes, de e sorok írásakor még hatályba nem lépett büntetőeljárás törvénynek a témával kapcsolatos fő rendelkezéseire is.²

¹ SENECA, Lucius Annaeus, *Tragoediae, Troades* (PEIPER, Rudolf – RICHTER, Gustav), Teubner, Leipzig, 1921.

² A kutatás témájával összefüggő eljárási törvények számozásánál Erdei Árpádot követem. Ennek megfelelően a főbb magyar büntetőeljárás jogszabályok rövidítése: 1896. évi XXXIII. tc. (I. Bp., továbbiakban Bp.), 1951. évi III. tv. (II. Bp.), 1954. évi V. tv. (Bpn.), 1962. évi 8. tvr. (I. Be.), 1973. évi II. tv. (II. Be.). Lásd ERDEI Árpád, *Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011, 12. [A továbbiakban a *Be.* megjelölés sorszám nélkül a hatályos büntetőeljárás törvényt, míg az *új Be.* a 2017. évi XC. törvényt jelöli (Erdei számozása nyomán IV. Be.)].

A tényállás megalapozottsága elválaszthatatlan a tényállás megállapításához vezető folyamattól, a bizonyítási eljárástól, valamint a bírói meggyőződéstől és az igazság bonyolult filozófiai fogalmától. Úgy gondolom, az igazság elérése, elérési lehetőségei szintén nagy jelentőséggel bírnak a büntetőeljárásban. Amint utaltam rá, a kutatás elsősorban a büntető perjogi normák elméletét és gyakorlatát vizsgálja, azonban a megfelelő tudományos eredmény bemutatásához szükséges néhány alapvető jogintézmény vázlatos történeti bemutatása, valamint – egyes esetekben összehasonlító módszerrel – kitérés az angolszász és német jogra a témával összefüggő jellemzőire. A *common law* és a kontinentális jogrend eltérő irányban fejlődött, szükségesnek látom azonban a hazánkat jellemző, kontinentális alapokon nyugvó, ún. vegyes jellegű jogrendszer összevetését az angolszász joggal. Az összehasonlítás, főként a lényeges eltérések miatt, sohasem lehet haszton, mert így jobban megvilágíthatóak a releváns különbségek, az eltérő fejlődés miatt a hatályos magyar jog valós problémái és a megszüntetésükre tett kutatási javaslatok is. Az értekezés olyan időpontban születik meg, amikor a magyar büntető perjogban az új eljárási törvény kodifikációjával és elfogadásával – különösen az elemzett témában – jelentős változások történtek. Az új törvény ugyanis többek között hangsúlyosabbá teszi a terhelti beismerés konzekvenciáit és az eljárási feladatok (különösen a vádlói és ítélezési funkciók) fokozottabb elválasztására törekszik.³

Az Országgyűlés 2017. június 13. napján fogadta el a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényt (új Be.),⁴ mely a 2017. évi CXCVII. törvény módosításaival a 867. § rendelkezése szerint 2018. július 1-jén lép hatályba. Ezen kézirat lezárásakor az új Be. érvényes, viszont még nem hatályos törvény, mindemellett a kutatási témát érintő jelentős változásokra való reagálás nem mellőzhető. A hatályos büntetőeljárási törvény és az új Be. részletekbe menő összevetésére a dolgozat – a terjedelmi korlátokra is tekintettel – nem vállalkozhat. A törvények mindig változnak, a kutatás pedig elsősorban elméleti és dogmatikai alapokon nyugszik, s nem a tételes jogszabályi rendelkezések módosításainak szemléltetésén és a változó normatívák összevetésén. Ettől függetlenül a kutatási téma gerincét alkotó, legfontosabb jogintézményeket az új Be. rendelkezéseinek tükrében is áttekintem azon megjegyzéssel, hogy egyes lényeges szabályok valóban változnak és új koncepciót is tükröz a kódex, azonban a tényállás megállapításához vezető folyamattal, valamint magával a tényállás megállapításával és alapvetően a megalapo-

³ BELOVICS Ervin – TÓTH Mihály, *Büntető eljárásjog, Harmadik, aktualizált kiadás, Az új 2017. évi büntetőeljárási törvény tankönyve*, HVG-ORAC, Budapest, 2017, 44.

⁴ A törvényt 2017. június 26. napján hirdették ki.

zottság-megalapozatlanság elveivel összefüggő elméleti alapok a jogalkotástól függetlenül időtállóak. A jogtudomány és a jogalkotás szimbiózisa nem vitatható, bíróként is vallom, hogy fontos cél: a jogtudomány eredményei hassanak a jogalkotásra és a jogalkalmazásra, mert a tudomány eredményeinek figyelembevétele nélkül a jogalkotói cél és a hatékony jogalkalmazás sem valósulhat meg maradéktalanul. E körben ismertek más álláspontok is,⁵ viszont határozott véleményem, hogy a jogtudomány és az ítélkezési gyakorlat nem határolódhat el egymástól. Az értekezés címében is jelzett központi téma sem alkalmazható megítélésem szerint a jogtudomány eredményeinek beható ismerete nélkül, gondoljunk e körben a megalapozatlanság teljes és részbeni fogalmának törvényi szintre emelésére, mely nagyrészt a jogtudomány kutatásainak hatására válhatott az érvényes joganyag részévé.

Továbbá természetes és kívánatos, hogy a bírói gyakorlat szintűgy hasson a jogalkotásra, és ez, úgy gondolom, nagyrészt megvalósult. Kónya István nyomán megállapíthatjuk, hogy az új törvény elveire és részletszabályaira is hatott a Kúria ítélkezési gyakorlata, mely szerint „alapvető elvárás, hogy a vádló ne ítélkezzen, az ügyész pedig ne vádoljon”.⁶

1.2. A kutatás területei

A kutatás a tényállás megállapításának folyamatát, a tényállás megalapozottságát, a megalapozatlanság okait és megszüntetési módjait érinti a másodfokú és a harmadfokú büntetőeljárásban. A dogmatikai elemzés mellett nagy figyelmet fordít az elméleti alapokra, a Kúria és az ítélőtáblák gyakorlatára, valamint az Alkotmánybíróság, az Európai Bíróság (EUB) és az Európai Emberi Jogi Bíróság (EJEB) a témában hozott elvi jelentőségű határozataira.

⁵ FICSÓR Gabriella, *Az új büntetőeljárás kódex margójára*, Büntetőjogi Szemle, 2015/1-2, 41., http://ujbtk.hu/wp-content/uploads/2015/09/BJSZ_20151_2_FicsorG.pdf (letöltés: 2017. december 19.).

⁶ KÓNYA István, *A Kúria hatása az új büntetőeljárás törvény kodifikációjára*, Ügyvédek Lapja, 2016/4, 2-7. Lásd még SZABÓ József Tamás, *Célok és eredmények az új büntetőeljárás törvény kodifikációja során*, Ügyészek Lapja, 2016/3-4, 33-38. A szerző szerint a jogalkotás egyik fő célja a funkciómegosztás megvalósítása volt azzal, hogy az igazságot sem lehet szem elől téveszteni. Továbbá Bánáti János érvei mentén azt sem, hogy az eljárás gyorsítását, egyszerűsítését szolgáló új szabályok nem vezethetnek az eljárási elvek és garanciák csorbításához. Lásd BÁNÁTI János, *Megújuló büntetőeljárás, újszerű védői feladatok*, In: (szerk. BARABÁS A. Tünde – VÓKÓ György) *A bonis bona discere, Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából*, Országos Kriminológiai Intézet-Pázmány Press, Budapest, 2017, 157-158.

A tényállás megállapításának folyamata nem választható el a bizonyítástól, hiszen a bíróság főszabályként a bizonyítékok közvetlen megvizsgálása és széles körű értékelése, valamint a logika rendjének megfelelő ténybeli következtetések levonása után állapítja meg ítéleti tényállását, s ezen eljárásjogi tényállást veti össze a büntető törvény különös részi tényállásaival annak eldöntése érdekében, hogy a vádlott cselekménye bűncselekményt valósított-e meg, vagy sem. A kutatás röviden kitér a büntetőeljárás történeti és elméleti kérdéseire is, melyek megvilágítása szükséges a törvény dogmatikája és a bírói gyakorlat szemléletes bemutatásához a tényállás megállapításával összefüggésben.

Az értekezés központi része a tényállás megállapítása, megalapozottsága, a megalapozottság elméleti és dogmatikai megfogalmazása, a tényállási hibák, megalapozatlansági okok mibenlétének feltérképezése, majd azok elhárításának módja a másodfokú és a harmadfokú büntetőeljárásban. Álláspontom szerint az ítélkezési folyamatban igen nagy jelentőséggel bírnak a bírói meggyőződés, az ítélkezés szubjektív elemei, melyek az objektív tényezők mellett szintén meghatározzák a tényállás megállapítását. Erre tekintettel szükségesnek látom a bírói meggyőződés vizsgálatát, valamint ehhez kapcsolódva a büntetőperben az igazság keresésének áttekintését. Az igazság ugyan – eltérően a Bp.-től – már nem jelenik meg a Be.-ben alapelveként, a hatályos törvény azonban a bíróság számára továbbra is kötelezettséggként írja elő a 75. § (1) bekezdésében a valóság feltárására való törekvést,⁷ mely kötelem folytán mellőzhetetlen az objektív, illetve perbeli igazság kérdéseinek vizsgálata. Az igazság bonyolult és koronként, valamint a tudomány által eltérően definiált fogalmának filozófiai mélységű elemzésére a dolgozat nem térhet ki, a jogtudomány jelen állása mellett azonban indokolt annak kiderítése, hogy mennyiben kereshető meg az igazság a büntetőeljárásban.

Hangsúlyos, hogy az új Be. preambulumban a büntetőeljárás fogalmának és céljának meghatározásakor rögzíti az igazság megállapításának igényét is. Mindez alapvető szinten, az alapvető rendelkezések között tételesen nem jelenik meg, úgy gondolom azonban, hogy a bírói döntés továbbra is elválaszthatatlan az igazságtól, figyelemmel arra, hogy a bíróság alkotmányos feladata az igazságszolgáltatás.

⁷ Az új Be. 163. § (2) bekezdése a bíróság számára a vád keretei között a valóságú tényállás megállapításának kötelezettségét írja elő (megjegyzés a szerzőtől, továbbiakban: HT).

1.3. A kutatás indítéka és célja

Az utóbbi években a büntető jogszabályok több esetben és olykor igen jelentős mértékben módosultak. Igaz ez a büntető anyagi jogra, de a büntetőeljárásra is. A magyar büntetőjog fejlődésében az egyik fontos mérföldkő a 2012. évi C. törvény (továbbiakban Btk.) 2013. július 1-jei hatálybalépése, mint ahogy nagyon lényeges állomás a büntetőper fejlődésének útján az új büntetőeljárási törvény elfogadása, mely által fontos jogintézmények kardinális átalakítására került sor. E körben utalok részben a bizonyítás tárgyára, a bizonyítási teherre, a másodfokú eljárással kapcsolatban a felülbírálat terjedelmére, a tényálláshoz kötöttségre vonatkozó normák lényeges változására. Fellebbviteli bíróként és egyben a jogtudománnyal foglalkozva munkám során naponta találkozom új és új, megoldásra váró jogértelmezési kérdésekkel. A büntetőper kulcsfontosságú része az elsőfokú bírósági eljárásban a tényállás megállapítása, a tényállás helyessége, megalapozottsága és a rendes perorvoslati eljárásokban a revíziót követően az esetleges megalapozatlansági okok megszüntetése. A Be. igen részletesen, olykor bonyolultan és nehezen áttekinthetően szabályozza a pervitelt és a fő bizonyítási szabályokat, mely aztán számos olyan eljárási szabálysértés forrása, ami kihat a tényállás megalapozottságára is. A kutatás megindításához azok a gyakorlati és elméleti tapasztalatok vezettek, melyek a részletes szabályozás ellenére a bizonyítás és ténymegállapítás bizonytalanságát jelzik. A törvény „nehézkességét”, a változás igényét tükrözik a jogpolitikai törekvések is, melyek új büntetőeljárási törvény megalkotását tűzték célul és végül a sarkalatosnak minősülő új kódex elfogadásához vezettek.⁸ Mind a nyomozásban, mind a bírósági eljárásban problémákat okoz a személyi bizonyítás, elsősorban a terhelti és tanúvallomások perrendszerű elvégzése, a garanciális jogokra való figyelmeztetések törvényes és az ítélkezési gyakorlatnak is megfelelő realizálása, különös tekintettel a hallgatás jogával és tanúvallomás vonatkozásában a mentességi okokkal kapcsolatos

⁸ Az Országgyűlés 154 igen, 10 nem szavazattal és 34 tartózkodás mellett fogadta el a kormányzati előterjesztés minősített többséget igénylő rendelkezéseit, az egyszerű többséget igénylő rendelkezések pedig 154 igen, 7 nem és 33 tartózkodó szavazatot kaptak.
http://www.parlament.hu/szavazasok-adott-idoszakban?p_auth=NorQjsiQ&p_p_id=pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column1&p_p_col_count=1&pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8_pairAction=%2Finternet%2Fcp1%2Fogy_szav.szav_irom%3FP_DATUM_TOL%3D2017.06.13%26P_CKL%3D40%26P_SZAVMOD%3D21%26P_DATUM_IG%3D2017.12.13,https://jogaszvilag.hu/rovatok/napi/elfogadtak-az-uj-buntetoeljarasi-torvenyt (letöltés: 2017. december 12.).

eljárásra. A Be. nem megfelelő szabályozását jelzi, hogy a Kúria és az ítélőtáblák útmutatásai ellenére napjainkig nem alakult ki az országban az egységes gyakorlat például olyan fontos kérdésben, hogy a vádlottat milyen „perjogi menetrend” szerint kell kihallgatni.

A kutatás oka másfelől a tényállás megállapításával, megalapozottságával kapcsolatos kérdések hű elméleti és gyakorlati megvilágítása iránti igény. A felülbírálatra kerülő ügyekben a tényállás olykor megalapozatlan, melyhez sokszor bizonyítási hiányosság, eljárási szabálysértés vezet. Nem egységes teljesen abban az ítékezés, hogy mely megalapozatlansági okhoz milyen következmények társulnak. Különösen felmentő ítéletnél tapasztalható a másodfokú eljárásban a hatályon kívül helyezések nagy száma. Marasztaló ítéletnél e szám a Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport által 2012-ben végzett vizsgálatok szerint jelentősen alacsonyabb,⁹ melynek szerintem csak részben lehet az oka a tényálláshoz kötöttségnek a dolgozatban később részletesen tárgyalt elve. A jogalkalmazásban felmerülő és a jogtudomány által sem egységesen megítélt kérdések beható, tudományos mélységű vizsgálata reményeim szerint olyan válszokat adhat, melyek egyrészt a még hatályos, valamint a hamarosan hatályba lépő új törvény hatékonyabb, pontosabb alkalmazásához vezetnek. Másfelől a jogalkotás felé is jelezhetnek olyan új gondolatokat, melyeket – az új Be. elfogadásával eredményesen zárult kodifikáció ellenére is – érdemes figyelembe vennie a törvényhozásnak a napjaink társadalmi igényének megfelelő büntetőeljárás jobbítása érdekében. E gondolatok már átvezetnek a kutatás céljához. A cél a vizsgált téma részletes elméleti, dogmatikai és gyakorlati elemzésével megoldások kínálása a jogalkalmazó és a jogtudomány számára, melyek az alapvető garanciák tiszteletben tartása mellett segíthetik a gyors és szakszerű pervitelt. A kutatás egyes bizonyítási, tényállástani kérdésekben – érintve a másodfokú és harmadfokú eljárást is – próbál olyan utat meghatározni, mely a tisztességes eljárás követelményeinek megfelelően segítheti az ítélező bírót és az eljárás más résztvevőit a büntető igazságszolgáltatásban. Különösen hangsúlyosnak tartom a tényálláshoz kötöttség elvével, a bizonyítási hibákból és eljárási szabálysértésekből eredő megalapozatlanság, és annak orvoslásával kapcsolatos jogértelmezési kérdéseket, melyekben az ítélezési gyakorlat nem vált teljesen egységessé. Az eljárási feladatok megosztásának elvéből is eredően olyan jogszabályi környezet és bírói gyakorlat kialakítása

⁹ A bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatának elemzése. Büntető ügyek 2012. http://www.lb.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeney_2012iimod2_2.pdf (letöltés: 2014. március 28.).

szükséges, mely mentesíti a bírót a vád és a nyomozás esetleges hiányosságainak pótlása alól. Alapvető követelmény, hogy a bíró nem lehet vádló, elvárható, hogy feladata a vád és a védelem által felkínált bizonyítékok pártatlan mérlegre tétele után kizárólag a döntés legyen. Ezen elveket az új. Be. már markánsabban kifejezi, mint a hatályos törvény.

1.4. A hipotézisek

A deduktív kutatásban meghatározó a hipotézisek megfogalmazása. Az értekezés hipotézisei a következők.

- 1. A bíróság a döntését a valóságnak megfelelő tényállásra alapozza. Részben egyes eljárásjogi rendelkezések, részben a bizonyítás szubjektív, bizonytalan tényezői miatt azonban az anyagi (objektív) igazság elérése nem minden esetben lehetséges, ezért olykor meg kell elégedni a processzuális igazsággal.*
- 2. A tényállás megállapításánál döntő jelentőséggel bírnak a vádelvi szabályok és a tettazonosság, melyek egyrészt garantálják az eljárási feladatok megosztását, a tisztességes eljárásnak megfelelő védelmet, és szoros összefüggésben állnak a ne bis in idem (kétszeres értékelés tilalma) elvével. A bíróságot a vád ténybeli keretei kötik. Vád tárgyává nem tett tényeket a bíróság még bizonyítottnak talátltságuk ellenére sem értékelhet külön büntetőjogilag. Annak azonban nincs akadálya, hogy az ügyész által jogilag önállóan nem értékelt, de a vádirati tényállás részét képező cselekményt minősítse.*
- 3. A tényállás megállapításakor nem mellőzhetők az objektív tények rögzítése mellett azon tudati tények sem, amelyek nem a tettazonosság keretébe tartozó cselekmény jogi minősítését határozzák meg. Az ún. jogi tudati tények, mint a büntető törvény általános és különös részében meghatározott jogi fogalmak, ekként a bűnösség és annak formája ugyanakkor nem a történeti tényállásba tartoznak, hanem az ítélet jogi indokolásának részét képezik.*

4. *Az ítéleti tényállás megalapozottságát a törvény pozitív formában nem határozza meg. A megalapozottság lényegi elemeire a megalapozatlanság normáiból lehet következtetni. Megalapozottnak tekinthető az ítéleti tényállás, ha a bíróság a törvényesen, perrendszerűen lefolytatott bizonyítási eljárást követően a múltban lezajlott vádbeli eseményeket – a vádlói indítvány keretei között – a valóságnak megfelelően, helyesen és hiánytalanul állapítja meg, azaz ha megalapozatlansági hibában nem szenved.*¹⁰
5. *A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság által megállapított tényállást egyes esetekben részben, ritkábban teljes mértékben megalapozatlannak ítéli. A megalapozatlanság okai egyrészt bizonyítási hiányosságokból, másfelől a bizonyíték elsőfokú bírósági felhasználása esetén eljárási szabálysértésekből erednek. A felhasználás mellőzése is megalapozatlansághoz vezethet, mert esetleg releváns bizonyíték értékelés nélkül marad.*
6. *A megalapozatlansági okok a másodfokú eljárásban viszonylag széles körben, a harmadfokú eljárásban korlátozottabban orvosolhatók. A kontinentális vegyes rendszerű hagyományokon alapuló büntetőeljárásunkban a megalapozatlanság kiküszöbölésével kapcsolatos felülbírálat terjedelme az officialitás és az ügyféli rendelkezési jog (jogorvoslathoz kötöttség) megfelelő egyensúlyának kialakításával szabályozható.*

¹⁰ A megalapozottság fogalmával kapcsolatos hipotézisem aktuális az új Be. szabályrendszerére vetítve is (HT).

1.5. Tudomány módszertani alapvetések

Az emberi megismerés, a tudomány és a valóság keresése szerves egységet képeznek. Az ember a tudomány fejlődésének eredményeire támaszkodva kutatja a valóságot, mint ahogy évezredek óta az igazságot is. A valóságkeresés, igazságkeresés elválaszthatatlan az ember szellemétől. Az ember a tudomány révén vizsgálhat már ismert állapotokat, jelenségeket, és tárhat fel olyan újdonságokat, melyek új utakra vezetnek a kutatót, biztosítva ezzel a tudomány folyamatos fejlődését. Édouard Schuré nyomán Karl König hűen világítja meg, hogy az emberi lélek az univerzum kulcsa (*la clef de l'univers*).¹¹ Az emberi tudást ugyan az elme őrzi, de úgy gondolom, hogy az emberi megismerésben és a tudományban is fontos szerep jut a lelki tényezőknek. A szociológia, a pszichológia, a jogtudomány, és ahhoz szorosan kapcsolódva a logika egymást kiegészítve, részben átfedve tudnak tiszta tükröt tartani a társadalom, az állam és ezen belül az igazságszolgáltatás elé.

Kutatásom módszereinek bemutatása előtt szükségesnek látom néhány alapvető gondolat felvetését a társadalomtudományi kutatás okáról, fogalmáról, céljáról, fő módszereiről. Az alapvető módszertani kérdéseket kétségtelenül elsősorban a szociológia fogalmazza meg, de a jogtudományi vizsgálatokat is nagyban segítik a társadalomtudományi módszerek.

A társadalomtudományi *kutatás indítékának* Earl Babbie nyomán négy alaptípusát különböztethetjük meg, melyek a formális elméletek ellenőrzése, a strukturálatlan érdeklődés, az alkalmazott és a „kényszer szülte”, azaz hierarchikus viszonyok által befolyásolt kutatási indíték.¹²

A Fónai–Csikós szerzőpáros Cseh-Szombathy László és Ferge Zsuzsa megközelítése alapján elkülöníti a problémamegfogalmazó, a leíró jellegű és a magyarázó vizsgálatokat, Falus Iván a kutatásai alapján pedig kutatási célként nevesíti az új ismeretek megszerzését és az eredmények gyakorlati alkalmazását, az alkalmazott kutatások körében az elméleti tételek gyakorlati szituációban való vizsgálatát, illetve az akciókutatást egy speciális, konkrét példa megoldására egy adott közegben.¹³

¹¹ KÖNIG, Karl, *The Human Soul*, Floris Books, Edingburgh, 1959, 24-28.

¹² BABBIE, Earl, *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Hatodik, átdolgozott kiadás* (ford. KENDE Gábor, SZAITZ Mariann, Earl Babbie *The Practice of Social Research* című műve alapján), Wadsworth/Thomson Learning, 2001), Balassi Kiadó, Budapest, 2008, 105-107.

¹³ FÓNAI Mihály – CSIKÓS Beáta, *A társadalomtudományi kutatások lépése, avagy hogyan tervezzem meg szakdolgozatomat*. In: FÓNAI Mihály – KERÜLŐ Judit – TAKÁCS Péter (szerk.), *Bevezetés az alkalmazott kutatómódszertanba*, Pro Educatione Alapítvány, Nyíregyháza, 2001, 10-11.

A kutatásnak sokféle *célja* lehet, leggyakoribb a felderítés, a leírás és a magyarázat. A kutatási célok a gyakorlatban természetesen élesen nem választhatók el és rendszerint átfedik egymást.¹⁴

A kutatás *módszertanával* kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy a kutatás felépítése szerint folyhat deduktív és induktív módon. A deduktív módszer kiindulópontja a hipotézisalkotás, ezt követi a megfigyelés, majd a hipotézis elfogadása vagy elvetése. Az induktív módszernél első lépés a megfigyelés, melyet az összefüggések felismerése és végül a feltételes következtetés követ. Megkülönböztethetjük továbbá módszertanilag az elméleti jellegű és az empirikus kutatást.¹⁵ Az empirikus kutatást érintően megjegyzendő, hogy e problémamegoldásnak két lényeges része van. Az egyik, hogy a problémában fellelhető fogalmakat empirikusan mérhető fogalommá kell alakítanunk. Ezt nevezük operacionalizálásnak. A másik a matematikai, statisztikai módszer keresése, a modellválasztás. A modell pontosan nem ismert mennyiségeket, paramétereket jelent.¹⁶ Az empirikus tudomány eredményeinek felhasználásával kapcsolatban fontos utalni Max Weber gondolataira, melyek szerint e tudomány „arra senki nem taníthat meg, hogy mit kell tennie, hanem azt mutatja meg, hogy mit tehet és az adott esetben mit akar tenni”.¹⁷ A büntető eljárásjog tudománya más megközelítést igényel, mint a szociológiai kérdések, de megfelelő módszerek alkalmazásával a büntető perjogi téma kutatásában is felhasználhatók az empirikus eszközök és meglátásom szerint szükségesek is ilyen vizsgálatok az elméleti és gyakorlati tapasztalatok megerősítéséhez.

A módszertani alapvetések felvázolása után megállapítható, hogy jelen kutatás is vegyíti a különböző típusokat és módszereket, de alapvetően alkalmazotti jellegű, formális elemekkel. Elsősorban deduktív módszereket alkalmaz részben elméleti, részben empirikus formában. A kutatás elméleti jellege mellett kiemelt fontosságú a dogmatikai elemzés, a gyakorlati kérdések vizsgálata, valamint egyes empirikus társadalomtudományi kutatási módszerek felhasználása.

A kutatás fontos mérföldköve a *hipotézisek* megfogalmazása. Cseh-Szombati és Ferge szerint a hipotézis olyan állítás, elv, melyet azért állítanak fel, hogy kifejtsék logikai

¹⁴ BABBIE *i. m.* 19-25.

¹⁵ FÓNAI – CSIKÓS *i. m.* 12-13.

¹⁶ KOLOSI Tamás – RUDAS Tamás: *Empirikus problémamegoldás a szociológiában. Társadalomtudományi kutatási módszertani tanulmányok I.*, OMIKK-TÁRKI, Budapest, 1988, 16-21.

¹⁷ WEBER, Max, *Tanulmányok* (ford. JÓZSA Péter, LANNERT Judit és LÁSZLÓ Géza), Osiris Kiadó, Budapest, 1998, 12.

konzekvenciáit és ezzel a módszerrel tisztázzák a már ismert, vagy megállapítható tényekkel való egyezését.¹⁸ Az angol szociológia képviselője, Diana Kendall rámutat, hogy a hipotézis lényege két vagy több fogalom közötti kapcsolatot érintően a kutató megállapításainak megfogalmazása.¹⁹ Fónai és Csikós szerint a hipotézis a kutatás eredményeire vonatkozó olyan előfeltevés, melyet a kutatás eredményei alapján vagy elvetünk, vagy elfogadunk. Funkciója, hogy elvezesse a kutatót a kutatási célok eléréséhez.²⁰ E fogalommeghatározás jól tükrözi a hipotézis lényegét, álláspontjukkal maradéktalanul egyetértek.

A társadalomtudományi kutatás fő megfigyelési módszerei a kísérletek, kérdőíves vizsgálatok, kvalitatív terepkutatások, ún. beavatkozásmentes vizsgálatok és értékelő kutatások. A jelen kutatásban is alkalmazott szociológiai módszer, a megkérdezés két fő formája az interjú és a kérdőíves felmérés.²¹

A két vizsgálati módszert azonban szükséges módszertanilag elválasztani, még ha céljaik ugyanazok is: a hipotézisek ellenőrzéséhez felhasznált empirikus vizsgálatok. A kérdőíves felméréstől eltérően ugyanis a kvalitatív interjú olyan interakció a kérdező és a kérdezett között, amelyben a kérdező előre tudja, hogy valójában mit szeretne megtudni.²² A tartalmi és módszertani különbözőségek ellenére a kérdőívet és az interjút egyaránt az ún. *survey* módszerhez sorolják.²³

1.6. A kutatás módszerei

Jelen kutatás alapvetően alkalmazott kutatás, melyben a deduktív módszerek hangsúlyosak elsődlegesen dogmatikai megközelítésből, de kitérve a fontos elméleti kérdésekre is, segítségül hívva a társadalomtudományi empirikus módszereket.

¹⁸ CSEH-SZOMBATI László – FERGE Zsuzsa (szerk.), *A szociológiai felvétel módszerei II. kiadás*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971, 23.

¹⁹ KENDALL, Diana, *Sociology in Our Times, Seventh Edition*, Thomson, Wadsworth, Belmont, 2008, 43.

²⁰ FÓNAI – CSIKÓS *i. m.* 20.

²¹ CSEH-SZOMBATI – FERGE *i. m.* 150.

²² BABBIE *i. m.* 336.

²³ FÓNAI – CSIKÓS *i. m.* 25.

A kutatásom módszerei a következők.

- a) A kutatás egyik alapfontosságú módszere a témát érintő hazai és külföldi szakirodalom forrásainak feltárása, megismerése, rendszerezése, valamint elemzése, mely meghatározó a tudományos eredmények eléréséhez vezető folyamatban.
- b) A tényállás megállapításával, megalapozottságával, a megalapozatlanság okaival összefüggő elméleti és dogmatikai kérdések vizsgálata a jogtudomány álláspontjának a figyelembevételével.
- c) A témával kapcsolatos ítélkezési gyakorlat, különösen a Kúria testületi állásfoglalásainak és eseti döntéseinek felderítése, összegyűjtése, tekintettel a szakirodalom által kijelölt határokra. E körben érinti a kutatás az Alkotmánybíróságnak, valamint az Európai Bíróságnak és az Európai Emberi Jogi Bíróságnak a kutatott témával kapcsolatos fontos döntéseit is.
- d) Empirikus módszerek alkalmazása. A társadalomtudomány által alkalmazott módszerek közül kérdőíves felmérés, interjúkészítés és tudomány módszertani szempontból „belsőnek” minősülő megfigyelés igénybevétele.

A kutatási terület, a kutatási célok és hipotézisek bemutatása után a dolgozat a büntetőperjogi történeti kitekintést és egyes elméleti alapok vizsgálatát követően rátér a téma kifejtésére. Az értekezésben szükségesnek ítélem azon büntetőeljárás és bizonyításelméleti kérdések rövid elemzését is, melyek elválaszthatatlanul kapcsolódnak a tényállás megállapításához, megalapozottságához. Büntetőeljárás és bizonyítás nélkül ugyanis nincs bírói ítélet, következésképpen ítéleti tényállás sem, ezért a büntető eljárásjog főrendszerében megfelelően szükséges elhelyezni a tényállás-megállapítás folyamatának alrendszerét.

2. A tényállás megállapításához vezető folyamat történeti-elméleti

háttére

„*Iustitia est regnorum fundamentum*”

(A jog az országok talpköve)

Az emberi társadalom rendje, az államhatalom által megszabott normák ellen súlyosan vétő személy ősidők óta felelősségre vonással, joghátrányokkal számolhat. Már a nemzeti-törzsi társadalmakban, de különösen az állam létrejöttével a társadalmi viszonyok, az egyén és az állam kapcsolata először csak szokásjogi úton, később írott jogforrások által részletekbe menően is szabályozottá vált. Az ősi társadalom fejlettségén már túllépő, azonban még primitív államszervezet igen korán tett törekvéseket a magánbosszú visszaszorítására, mégpedig a *talio* (szemet szemért, fogat fogért) elv²⁴ bevezetésével, valamint részben a vagyoni, *tarifális compositio* megállapításával.²⁵

Léteznek olyan, a társadalmi együttélést, illetve az államhatalmat veszélyeztető emberi magatartások, melyek évezredek óta büntetendők. Ilyennek tekinthető a biblikus formában is tilalmazott emberölés, azaz egy másik ember életének jogellenes kioltása, vagy akár a lopás, mely idegen vagyontárgy jogtalan elvételével valósul meg.²⁶ Amint már Cicero kifejtette, a törvények arra ügyelnek, azt akarják, hogy a polgárok kapcsolatai sértetlenek legyenek, és halállal, száműzetéssel, börtönnel, bírsággal sújtsák azokat, akik a törvényeket megbontják.²⁷

A társadalom, majd az állam létrejötte után az azok rendjét megsértő személyt meghatározott, kezdetben szakrális formaságok mellett vonták felelősségre.²⁸ Eleinte a büntetés célja a megtorlás volt, aztán a jogfejlődés során megelőzéssé enyhült. Az állam létrejöttével a korábban szokásszerűen élő „ősnorma” már határozott parancs alakját ölti.²⁹

²⁴ Az elv a megtorlás mértékét előre meghatározta (HT).

²⁵ BRÓSZ Róbert – PÓLAY Elemér, *Római jog, Hatodik kiadás*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1991, 457.

²⁶ 2MÓZ. 20:1-14.

²⁷ CICERO, *de Officiis* III.5.

²⁸ HÁGER Tamás, *A magyar büntető igazságszolgáltatás az államalapítást követő első századokban a római és európai jogfejlődés tükrében*, Debreceni Jogi Műhely, 2014/1-2, 2.

http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2_2014/a_magyar_bunteto_igazsagszolgalatas_az_allamalapitast_koveto_elso_szazadokban_a_romai_es_az_europai_jogfejlodes_tukreben/ (letöltés: 2016. december 23.) [HÁGER 2014/a.]. Lásd még KOMÁROMI Brigitta, *Kártérítés a büntetőperben (a polgári anyagi és eljárásjogi szabályok érvényesülése a büntetőeljárás bírósági szakaszában)*, Büntetőjogi Szemle, 2015/1-2, 58-67, http://ujbtk.hu/wp-content/uploads/2015/08/BSZ_20151_2_Komaromi.pdf (letöltés: 2017. december 24.).

²⁹ ANGYAL Pál, *A jogbölcsezet alaptételei, V. kiadás*, Politzer Zsigmond és Fia Könyvkereskedése, Budapest, 1926, 54-55.

A büntetőeljárás célja a társadalom, állam rendjét megsértő személy felelősségre vonása, megbüntetése, Franz Liszt nyomán „a bűncselekmény által megbillent jogrend” helyreállítása.³⁰ A tényállás megállapításához vezető folyamat történeti és jogelméleti háttere – úgy gondolom – megkerülhetetlen az értekezés gerincét alkotó tényállástani téma kifejtése előtt. A büntetőeljárás és a ténymegállapítás alapját képező bizonyítás viszonyát találóan határozza meg Tremmel Flórián, miszerint a büntetőeljárás maga egyben „a bizonyításminimumtól a bizonyítékmaximumig haladó, addig el nem jutó – bizonyítási folyamat is”, feltéve a kérdést, hogy van-e egyáltalán a büntetőeljárásnak olyan része, amelynek nincs közvetlen vagy közvetett hatása a bizonyítás menetére.³¹ Tremmel ekként nem pusztán a büntetőeljárás részének tekinti a bizonyítást, hanem olyan releváns elemének, amely önmaga meghatározza az eljárás cselekményeit. Álláspontját osztom, ugyan lehetnek olyan eljárásjogi aktusok, melyek nem kifejezetten kötődnek a bizonyításhoz, de az vitathatatlan, hogy a büntetőeljárás kardinális eleme, fő célja a bizonyítás által a büntetőjogi felelősségre vonás.

Hazánk büntető eljárásjoga földrajzi és történelmi helyzetünkből adódóan is a német-germán jogon alapuló kontinentális jogrendszer része. A magyar büntetőeljárás fejlődésére tekintve megállapíthatjuk, hogy a procedúrát már a történeti fejlődés kezdeteitől szabályok bástyázták körül. A jogfejlődés korai szakaszában, a nemzetségi társadalomban eleinte szokásjogi alapokon, majd később, az államalapítást követő időszakban szórványosan a király törvényi rendelkezéseiben határozták meg a felelősségre vonás módját. A hazai büntető eljárásjog gyakorlása kapcsán értékelhető és megbízható adatokkal csak az államalapítást követő időktől, Szent István király uralkodásától kezdődően rendelkezünk.³² Az Árpád-házi királyok idején már elkezdődött a büntetőjogi felelősségre vonás szabályai egyes elemeinek törvénybe foglalása, mely sokszor az anyagi jogi normával együtt jelent meg a királyi dekrétumokban. Szent László király törvénye³³ rendelkezett például az idézés legkorábbi formájának szabályozásáról, a pecsétküldésről (*missio sigilli*).³⁴

³⁰ IRK Albert, *A magyar anyagi büntetőjog*, Dunántúli Egyetemi Nyomda, Pécs, 1928, 229.

³¹ TREMMEL Flórián, *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 23.

³² DOBOS József, *A büntetőeljárás történeti fejlődésének vázlata az 1896-os első kódexig*, Jogelméleti Szemle 2003/3, 1., <http://jesz.ajk.elte.hu/dobos15.html> (letöltés: 2014. április 3.).

³³ Szent László Király Dekrétomainak Harmadik Könyve, 3. Fejezet a nádorispánról és az ő pecsétjéről és hatalmáról.

³⁴ HAJNIK Imre, *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyes-házi királyok alatt*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1899, 186.

A vegyes házi királyok korában kezdetben a normann eredetű vádelvű eljárás érvényesült, de idővel egyre inkább teret nyert a nyomozó elv.

A VII–XIII. századok büntető eljárásjogára nagy hatással voltak a kor háborús viszonyai. A nemesek ellen a vádrendszer szerint írásbeli, a nem nemesek ellen sommás eljárás folyt, melyben a nyomozó elv érvényesült. Már ekkor felmerült a kodifikációs igény, melyet híven tanúsít Werbőczy 1514-es Hármaskönyve, mely törvényerőre nem emelkedett, így büntető eljárási kódexet nem nyújthatott, azonban szokás útján elfogadott volt és számos büntető perjogi rendelkezést tartalmazott.

A jogfejlődésben a XIX. századot a változóság és a változatosság jellemezte és egyre erősödött a jogalkotói szándék a büntetőeljárás kodifikációja iránt. E körben kiemelendő az 1843-ik évi, a vádrendszer alapján álló javaslat, az 1844-ik évi, a vád- és ítélő esküdszék létrehozását előíró javaslat. A XIX. század végére az egyre erősödő igény miatt felgyorsult a kodifikációs folyamat, s végül hosszú évszázadok jogfejlődését követően sor került a magyar büntetőeljárás szabályainak törvénybe foglalására. A modern, európai színvonalú kódexet a főrendi ház 1896. szeptember 19-én fogadta el, a javaslatot Ferenc József magyar király 1896. december 4-én szentesítette.³⁵ A törvény 1900. január 1-jén lépett hatályba. A Bp. elfogadása és hatálybalépése mérföldkő a magyar büntetőper történetében. Egyes jogintézményei időtállóak, és a hatályos, valamint az új eljárási törvényben is megjelennek. A Bp. évtizedekig volt hatályban, a jelentősége kiemelkedő a jogéletben, a jogalkalmazásban és a jogtudományban egyaránt.

A Bp. hatályon kívül helyezését követően a szocialista jogfejlődésben a kor viszonyai-ból adódóan fontos elemekben is került sor jelentős változásokra, az időszakból kiemelendő a II. Bp., a Bpn., az I. Be., a II. Be. Utóbbi 2003. július 1-jei hatállyal váltotta fel a jelenleg hatályos törvényt, a Be., és 2018. július 1-je újabb fontos mérföldkő: az új Be. hatálybalépése.

A kontinentális alapokon nyugvó, vegyes rendszerű magyar büntetőeljárás a hatályos perjogi törvény szerint több részre tagolódik. Elválnak a felderítést és a bizonyítékok összegyűjtését realizáló nyomozás és a bírósági eljárás. E két fontos szakasz közé ékelődik a vádemelés ügyészi kompetenciába tartozó szaka. A vegyes rendszer lényegét je-

³⁵ ANGYAL Pál, *A magyar büntetőeljárásjog tankönyve I. kötet*, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. Kiadása, Budapest, 1915, 31-32.

lenti, hogy az eljárás első szakasza az inkvizitórius rendszerből származó nyomozás. Az ennek végrehajtására létrehozott nyomozó hatóság közvérdra üldözendő esetekben – függetlenül a sérelmet szenvedett akaratától –, amennyiben észleli a bűncselekmény elkövetésének valószínűségét, hivatalból megindítja az eljárást.

A nyomozást e rendszerben a törvényi előfeltételek fennállása esetén vádemelés követi, majd a másik fő eljárásrész, a bírósági tárgyalás következik. Erdei Árpád nyomán megállapíthatjuk, „hogy a nyomozást az inkvizíciós hivatalból való eljárás elve, míg a pert a vádelv uralja”.³⁶ A vegyes rendszer főbb jellemzői többek között a funkciómegosztás – amely elválasztja a vád, a védelem és az ítélezés feladatát – és a vádelv, mely szerint büntetőperre csak törvényes vád alapján kerülhet sor. A nyomozás nagyrészt a nyilvánosság kizárásával folyik, a terhelt jogai korlátozottak, azok csak a nyilvános tárgyalás során teljeseznek ki.³⁷

A Be., bár az 1998-ban eredetileg elfogadott, azonban végül hatályba nem lépett törvényszöveghez képest kisebb mértékben, de törekszik a bírósági eljárásra helyezni a büntetőeljárás súlypontját. Ennek ellenére vitathatatlan, hogy a nyomozás a hatályos rendszerben is meghatározó, következik ez abból is, hogy az ügy helyes eldöntéséhez lényeges bizonyítékok rögzítésére és megvizsgálására első ízben a nyomozásban kerül sor, úgy látom, ez irányadó lesz az új Be. hatálybalépése után is. A nyomozási bizonyítás meghatározó a bírósági bizonyításra, ezáltal a tényállás megállapítására. Nagyon fontos ezért, hogy a nyomozó hatóság perrendszerűen folytassa le a bizonyítást, mert egyes súlyosabb eljárási szabálysértések a bizonyíték kizárásához vezethetnek, ami akadályozhatja a megalapozott tényállás megállapítását.

A büntetőjogi felelősségre vonásra és ennek körében a bizonyításra, a tényállás megállapítására, a jogorvoslati eljárásokra a büntetőeljárásban kerül sor. A dogmatikai és gyakorlati tényállástani kérdések mélyebb megértéséhez és átlátásához indokolt annak felidézése, hogy miként gondolkodtak a jogtudomány jeles képviselői a történeti fejlődés során a büntetőeljárásról és annak fogalmáról. A tényállás megállapítása a büntetőeljárás cselekmények szövedékének egyik legfontosabb része, a büntetőeljárástól értelemszerűen elválaszthatatlan, ezért célszerű magát a *büntetőeljárást* jogelméleti síkon is röviden áttekinteni.

³⁶ ERDEI [2011] *i. m.* 79.

³⁷ KIRÁLY Tibor, Büntetőeljárású Jog 3. átdolgozott kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 31-32.

A XIX. század elején Vuchetich Mátyás latin nyelvű művében kiemeli, hogy a büntető-eljárás mindazon cselekmények összessége, amelyek által az állam a büntető törvényekből fakadó jogait a „bűncselekményekkel” szemben érvényesíti. Az eljárás célja – az igazság nyilvánvalóvá válása után – nem más, mint a bűnös terhelt megérdemelt büntetése vagy az ártatlan felmentése.³⁸ Amint láthatjuk, már Vuchetichnél megjelenik az igazság iránti elvárás, mely meghatározó a bűnösség avagy az ártatlanság kimondásakor.

A magyar büntetőeljárás kodifikációjára Nyugat-Európától eltérően csak a XIX. század végén került sor. A Bp. hatálybalépésével a büntető perjogot tekintve is a modern államok sorába lépett hazánk, mely időszak elvárását szemléletesen fogalmazta meg a magyar bűnvádi eljárási javaslatra tett észrevételeiben Friedmann Bernát ügyvéd, kritikával illetve a magyar jogalkotást, hogy a XIX. század végéig nem sikerült kódexbe foglalni a bűnvádi eljárást.³⁹ A Bp. hatálybalépése, a modern, európai perjog megteremtése alapvetően új utakat jelölt ki a büntető eljárásjog fejlődésében, számos olyan kérdést felvetve, mely részletes reflexiókra készítette a jogtudomány képviselőit.

Finkey Ferenc álláspontja az, hogy a büntetőjog két részre oszlik, az anyagi és alaki részre. Az alaki jogra nézve az akkor hatályos Bp. jellegének megfelelően a bűnvádi perrendtartás kifejezést használja. A büntetőper – gondolatai szerint – az egyesek által elkövetett cselekmények beszámítása és megbüntetése felett a vádló és a vádlott között keletkezett, a törvény szabályai szerint a bíróság előtti vita, illetve annak lefolytatása.⁴⁰ E fogalom meghatározás a Bp. szellemében születve a per kontraktórius voltát hangsúlyozza ki erőteljesen.

Angyal Pál okfejtése szerint a büntetőeljárás olyan, egymással láncolatszerűen összefüggő és előrehaladó cselekmények sora, melyeket az állam szervei és bizonyos esetekben magánszemélyek az állam büntetőjogának megvalósítása érdekében foganatosítanak.⁴¹ Definíciójában az eljárás dinamizmusa, célirányos, haladó volta tükröződik markánsan.

³⁸ VUCHETICH Mátyás, *A magyar büntetőjog rendszere. II. könyv. Gyakorlati büntetőjog* (ford. KIRÁLY Tibor), Magyar Királyi Egyetem Nyomdája, Buda, 1819, 59-63.

³⁹ „Ily államnak sietnie kell, hogy e téren is elfoglalja helyét a modern államok között.” Lásd FRIEDMANN Bernát, *Észrevételek a bűnvádi eljárási javaslat irányeszméi felett*, Budapest, Pfeiffer Ferdinánd Bizománya, 1889, 1-2.

⁴⁰ FINKEY Ferencz, *A magyar büntetőeljárás tankönyve*, Politzer Zsigmond Kiadása, 1899, 2-3.

⁴¹ ANGYAL [1915] i. m. 1.

Vámbéry Rusztem gondolatai értelmében „a modern büntetőper sarkpontja a vád, amelyet előkészíteni, s amely felett dönteni a büntetőper hivatva van.”⁴² A bűnvádi per *genus proximuma* nála a vád elbírálásában jelenik meg.

A szocialista büntető jogelmélet képviselője, Kocsis Mihály véleménye szerint a büntető igazságszolgáltatás a büntetőeljárás alakjában valósul meg, és olyan tevékenységsozortot jelent, amelyet hatósági és magánszemélyek végeznek. Az eljárás előrehaladó, célirányos, céltudatos, és nemcsak összessége, hanem szövedéke is az eljárási jogoknak és kötelezettségeknek.⁴³

A hatályos eljárási törvényt elemző kortárs jogtudomány a büntetőeljárást elsősorban a céljának oldaláról fogalmazza meg. Király szerint a büntetőeljárás a törvény által feljogosított hatóságok és más személyek cselekményeinek olyan sora, amelyek arra irányulnak, hogy megállapítsák, történt-e bűncselekmény, s ha igen, annak ki az elkövetője, akire a büntetőjogot kell alkalmazni.⁴⁴ A szerző rendkívül fontosnak tartja, hogy a büntetőeljárás nem válhat a „féktelen elnyomás” eszközévé, ezért mindig kényes egyensúlyra kell törekednie cselekményei során, figyelemmel arra, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás menetében alapvető emberi jogok elvonására, korlátozására kerülhet sor.⁴⁵ Úgy látom, hogy a gondolatai a múltba nézve, a jelenre pillantva és a jövőbe tekintve is örök érvényűek. Az állam kezében – részben a büntetőjogi eszközök által – rendkívüli hatalom összpontosul. Fokozott figyelmet kell ezért fordítani az állammal vádlottként szembekerülő alanyok jogainak biztosítására a fegyverek egyenlősége elvének jegyében. A történelem számos példát mutatott arra, hogy a politikai hatalom kriminális úton kívánt elégtételt venni ellenfelein, vagy mondhatjuk, ellenségeinek tekintett ellenérdekű csoportok tagjaival szemben, ami a XXI. századi demokratikus jogállamban elfogadhatatlan.

Pusztai László Király Tibor fogalommeghatározásából kiindulva fejti ki, hogy az igazság megállapításának folyamatát az eljárási törvények egymásra épülő szakaszokra

⁴² VÁMBÉRY Rusztem, *A bűnvádi perrendtartás tankönyve. Harmadik kiadás*, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1916, 6-7.

⁴³ KOCSIS Mihály, *A büntetőbíró küzdelme az igazságért, Doktori Értekezés Tézisei*, Pécs, 1968, 10-11.

⁴⁴ KIRÁLY [2003] *i. m.* 16.

⁴⁵ KIRÁLY Tibor, *A büntetőeljárási jog útjai*, Magyar Jog, 1985/3-4, 252. Lásd még: PÁPAI TARR Ágnes, *A büntetőeljárás gyorsításáról*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2012, 21.

bontva szabályozzák, rendszerint két fő részt, az előkészítő eljárást és a bírósági eljárást különböztetik meg.⁴⁶

Az eljárás célját és folyamat jellegét Angyal Pálhoz és Király Tiborhoz hasonlóan fogalmazza meg Erdei Árpád. Álláspontja szerint ugyanis „a büntetőeljárás a büntetőjogi felelősség eldöntésére irányuló jogilag szabályozott folyamat”.⁴⁷ A meghatározandó fogalom lényegének megjelölése vitathatatlan, és szemléletesen rámutat az eljárás folyamat jellegére, céljára.

A büntetőjogi felelősség megállapításához a részletesen szabályozott büntetőeljáráson keresztül visz az út. Büntetőeljárás és részeként bizonyítás nélkül nincs bírósági ítélet, azaz nem kerülhet sor a büntetőjogi felelősségről szóló bírói döntésre.⁴⁸ A büntetőeljárás szabályrendszerének betartása és az igazságnak megfelelő, de legalábbis a valósággal összhangban álló ítélet tényállása és az eljárási szabályok szerves összefüggésben állnak. A bíróság a tényállást a bizonyítékok megvizsgálása, majd sokoldalú, kölcsönös értékelése után állapítja meg. Az igazság megállapítását a jog a bíróságra bízta, és csak a bíróságot ismeri el az igazság megállapítására kompetensnek. Amint Erdei Árpád felidézi, ezt nevezi Király Tibor a bíróság igazságmonopóliumának.⁴⁹ A büntetőjogi felelősségről való döntés a büntetőeljárásban realizálódik.

Tremmel Flórián a büntetőeljárást strukturális megközelítésből tekintve az állami szervek közhatalmi tevékenysége igen fontos részének tekinti, utalva rá, hogy az igazságszolgáltatás a bíróság feladata, de büntetőeljárás cselekményt más szervek, így az ügyészség és nyomozóhatóságok is folytatnak.⁵⁰

A Herke, Fenyvesi és Tremmel által a büntetőeljárás elméletéről írt mű kifejti, hogy a büntetőeljárás alapvetően a perbeli főszemélyek eljárás-cselekményeiből és eközben a köztük kialakuló bonyolult, gyorsan változó eljárási jogviszonyokból áll. Angyalhoz és

⁴⁶ PUSZTAI László, *A büntetőper előkészítése*, In: ERDEI Árpád (szerk.), *Tények és kilátások*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995, 33-46.

⁴⁷ ERDEI [2011] *i. m.* 24.

⁴⁸ HÁGER Tamás, *Az ítéleti tényállás megalapozottságával kapcsolatos egyes kérdések a büntetőperben*, Jogelméleti Szemle 2013/1, 31-32., <http://jesz.ajk.elte.hu> (letöltés: 2013. szeptember 13.), [HÁGER 2013/a]. Lásd még: HÁGER Tamás, *A megalapozatlanság kiküszöböléséhez vezető folyamat a másodfokú büntetőperben*, Jogelméleti Szemle 2013/2, 29-30., <http://jesz.ajk.elte.hu/hager54.pdf> (letöltés: 2013. szeptember 5.), [HÁGER 2013/b].

⁴⁹ ERDEI [2011] *i. m.* 51.

⁵⁰ TREMMEL Flórián, *Magyar büntetőeljárás*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2001, 31.

Kocsishoz hasonlóan mutatnak rá, hogy e procedúra eljárási cselekmények láncolata és eljárási jogviszonyok szövedéke.⁵¹

Farkas Ákos azt világítja meg, hogy a történeti fejlődés változásai ellenére a büntetőeljárás alapvető feladata és célja nem más, mint a bűncselekmények felderítése és a büntetőjogi felelősség kérdéséről való döntés.⁵² A szerző egy másik műben kriminológiai megközelítésből fejti ki, hogy az igazságszolgáltatás egyik legfontosabb feladata a bűnözői célok megghiúsítása. A büntető igazságszolgáltatást, s értelemszerűen az eljárást rendszerszemléleti alapon is vizsgálja és azt nyílt rendszerként írja le, melyet az „input-through put-output folyamatok, a negatív antrópia, a differenciálódás és az ekvifinalitás” is jellemeznek.⁵³

Bárd Károly általánosságban – eltekintve a kontinentális és az angolszász per közötti eltérésektől – a büntetőeljárás lényegét egy múltbeli történés megállapításában, rekonstruálásában jelöli meg.⁵⁴

A külföldi jogirodalomra tekintve láthatjuk, hogy az angolszász jogtudomány képviselője, Jonathan Herring a büntetőjog (*criminal law*) fő céljának a társadalmat ért kriminális sérelmek csökkentését látja.⁵⁵ Az alaki jog (*criminal procedure law*) pedig az eljárási kereteket és rendet biztosítja az anyagi jog érvényesítéséhez, azaz az elkövető felelősségre vonásához. A *common law* rendszer jogelmélete a büntetőeljárást konkrétan olyan, garanciális alapelveket megfogalmazó törvényi szabályokban határozza meg, melyben végbemegy az igazságszolgáltatás folyamata.⁵⁶

Amint Paul Roberts és Jill Hunter rámutat, az angolszász jogrendű Egyesült Királyságban az európai emberi jogi ítélkezés, s annak büntetőjogi normái a Human Rights Act (emberi jogi törvény) 1998-as elfogadásával immár több mint egy évtizede érvényesül-

⁵¹ HERKE Csongor – FENYVESI Csaba – TREMMEL Flórián, *A büntető eljárásjog elmélete*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2012, 35.

⁵² FARKAS Ákos– RÓTH Erika, *A büntetőeljárás*, CompLex Kiadó, Budapest, 2007, 24-25.

⁵³ FARKAS Ákos, *A falra akasztott nádपालca. Avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai*, Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 26-31.

⁵⁴ BÁRD Károly, *Fairness in Criminal Proceedings*, Hungarian Official Journal Publisher, Budapest, 2008, 49-50.

⁵⁵ HERRING, Jonathan, *Criminal law the basics*, Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, 2010, 10-11.

⁵⁶ JONES and BARTLETT Learning, http://samples.jbpub.com/9781449652340/95207_CH01_FINAL.pdf (letöltés: 2014. március 28.).

nek. Számottevő a hatása a *common law* büntetőeljárására, és a folyamat nem zárult le, mindez megállapítható Anglia, Wales, Skócia és Észak-Írország hazai büntető ítélkezéséről is.⁵⁷ Látható ekként, hogy az európai emberi jogi bíraskodás hatása érdemi, s eseti döntései közvetlenül irányt mutatnak a tagállamok büntető pervitelére nemcsak a kontinentális, hanem a *common law* rendszerben is az emberi jogi törvények elfogadása által.

A büntetőeljárás a modern jogban elválaszthatatlan a jogállamiság elvétől. Claus Roxin szerint a büntető eljárásjog az állam alkotmányának olyan „szeizmográgja”, mely alapvetően két funkcióval bír. A büntetőeljárás része egyfelől az igazságosság mint jogállami alapelv, a másik oldala pedig a tisztességes eljáráshoz fűződő igény, melyet elsősorban a fegyverek egyenlőségének elve jelenít meg.⁵⁸ E megállapítás, úgy gondolom, vitathatatlan, hiszen a büntetőeljárás szerves része, hogy jogállami keretek között, tisztességes módon, pártatlanul, igazságosan bírálják el az eljárás alá vont személy ügyét.

Összegezve a hazai jogirodalom képviselőinek fogalommeghatározásait, figyelembe véve a külföldi jogirodalom nézeteit is, a büntetőeljárást leírhatjuk a törvény által részletesen szabályozott, az európai standardoknak is megfelelő olyan láncolatossá cselekménysornak, melyet elsődlegesen az állam szervei folytatnak a bűncselekmény felderítése, az elkövető kézre kerítése és büntetőjogi felelősségre vonása érdekében. A processzus lényegét alkotja a célirányosság, valamint a múltbeli esemény rekonstrukciójára való törekvés. Az anyagi és alaki jog egymástól elválaszthatatlan, a konkrét büntetőjogi norma csak a büntetőeljárásban érvényesülhet, ezért rendkívüli jelentőségű a szabályos eljárásmenet.⁵⁹

A büntetőjogi felelősségre vonás egyik igen fontos része a bíróság által annak megállapítása, hogy a vádlott pontosan milyen cselekményt követett el a múltban, és e cselekmény megfeleltethető-e valamely büntető törvényi tényállásnak. A büntetőeljárás főrendszerének meghatározó része ezért a tényállás megállapítása, melynek törvény által megkívánt elsődleges jellemzője, hogy a valóságnak megfelelően, megalapozott legyen,

⁵⁷ ROBERTS, Paul – HUNTER, Jill (ed.), *Criminal Evidence and Human Rights. Reimagining Common Law Procedural Traditions*, Hart Publishing Ltd., United Kingdom, Oxford, 2012, 1-2.

⁵⁸ ROXIN, Claus, *Strafverfahrensrecht*, München, 1998, a 2. §-hoz fűzött kommentár. Lásd még HERKE Csongor, *Súlyosítási tilalom a büntetőeljárásban*, PTE ÁJK, Pécs, 2010, 168.

⁵⁹ HÁGER Tamás, *Gondolatok a büntetőeljárás fogalmáról és a bizonyítás elméleti hátteréről*, Iustum Aequum Salutare, 2014/3, 56., [HÁGER 2014/b].

mert törvényes bírói döntés csak megalapozott ítéleti tényállásra alapítható. A történeti és egyes perjogi elméleti kérdések elemzése után az értekezés a tényállás-megállapítás releváns elemeit vizsgálja.

3. A tényállás megállapítása a büntetőeljárársban

3.1. Tényállástani alapvetés

Elsőként szükséges feltennünk azt a kérdést, hogy pontosan mit tekintünk büntető eljárásjogi értelemben tényállásnak, melynek megalapozottsága a már idézettek szerint alapvető feltétele a törvényes és a valóságnak megfelelő bírói döntésnek, ami az igazságot is érvényre kívánja juttatni.

Mit is jelent tehát pontosan a büntetőperben a tényállás? Az eljárási törvénynek az ítélet és ügydöntő végzés indokolásával kapcsolatos egyes részletszabályaiból⁶⁰ lehet megállapítani, hogy a tényállás egyrészt a vádlott személyi körülményeire megállapított tényeket, a korábbi büntetéseivel kapcsolatos – a határozat meghozatalakor jelentőséggel bíró – adatokat, másfelől a vádbeli bűncselekményre vonatkozó múltbéli történeti eseményeket jelenti. A tényállás a törvény rendszertani és nyelvtani értelmezése szerint is így két fő részre tagolható: a vádlott személyi körülményeit leíró tényekre, valamint magára a konkrét, másképp fogalmazva a történeti tényállásra. A tényállás, és részeként a történeti tényállás ekként az ítéleti rendelkezésre magyarázatot adó indokolás kardinális része.⁶¹ Az értekezésben elsősorban a bírósági ténymegállapítást, a bíróság ügydöntő határozatának megalapozottságát és e határozatok megalapozatlanságának okait vizsgálom a másodfokú, illetve a harmadfokú eljárásban. Szükséges azonban utalni rá, hogy a megalapozottság és a megalapozatlansági okok nem kizárólag az anyagi jogerőhatállyal bíró ítélethez és az eljárást megszüntető végzéshez kapcsolódnak, hanem számos más, az új Be. szerint ún. véglegességgel bíró⁶² határozathoz, gondolhatunk itt egyes kényszerintézkedésses határozatokra, vagy a perújítás megengedhetőségéről szóló végzésekre, ahol szintén sor került ténymegállapításokra, melyek szenvedhetnek olyan hibában, ami a revízió során reformációt vagy akár kasszációt eredményezhet.

⁶⁰ Be. 258. § (3) bekezdés b) és c) pont. Az új Be. érdemben nem hoz változást e körben, a vádlott személyi körülményeire és relevanciával bíró korábbi büntetéseire, valamint a konkrét tényállás megállapítására vonatkozó előírásokat az ügydöntő határozat indokolásának részeként szabályozza [új Be. 561. § (3) bekezdés b) és c) pont].

⁶¹ HERKE – FENYVESI – TREMMEL *i. m.* 312-313.

⁶² Új Be. 460. §.

Cséka Ervin szerint a büntető eljárásjogi tényállás tartalmát elsősorban a bűncselekmény törvényi tényállási elemeinek megfelelő konkrét tények köre alkotja, melyek helyes megállapításának kiemelkedő társadalmi jelentősége van.⁶³ A szerző 1968-ban írt gondolatai ma is irányadók. A szocialista társadalmi rendszertől eltérően napjainkban a tényállás-megállapítás politikai, társadalmi töltete már nem a fogalom *genus proximuma*, de a törvényi tényállásnak megfelelőség a perjogi tényállás fő jellemzője és az eljárási törvény rendelkezései mellett a büntető anyagi jogi normákon keresztül ma is fontos a büntetőbírói ítélet társadalmi hatása.

Álláspontom szerint az ítéleti tényállás megállapítása az ítélkező tevékenység egyik legfontosabb része, mert ez határozza meg alapvetően az ártatlanság vagy a bűnösség kérdését, a bűnösség megállapításakor a cselekmény minősítését és a büntetés kiszabás lehetőségeit is. Ezt határozottan vallom elméleti szempontból és gyakorló bíróként is, hiszen a tények helyes megállapítása, a megalapozott tényállás rögzítés lehet csak az alapja a valóságnak megfelelő történések feltárásának, ezáltal az igazságos bírói döntésnek. Sosem feledhetjük ugyanis, és nem árt többször felidézni, hogy a bíróság alkotmányos kötelezettsége az igazságszolgáltatás, amely már az új Be. preambulumban is megjelenik.

A büntetőítélet Nagy Lajos megfogalmazása szerint a feladatainak megfelelően négy lényeges alapvető szerkezeti elemből – a tényállás-megállapítás, a cselekmény jogi minősítése, a büntetőjogi felelősség elbírálása és a büntetés kiszabás – alakul ki.⁶⁴ E négy elemnek a bűnösséget meghatározó része maga a tényállás, mely a törvényi előfeltételek fennállása esetén alapjául szolgálhat a bűnösség megállapításának és a büntetés kiszabásának. Nem kifejezetten fő elemek, de elválaszthatatlanok a kardinális részekről a büntetőjogi főkérdésekhez szorosan kapcsolódó járulékos kérdésekben való döntés és indokai, gondolhatunk e körben például a polgári jogi igény elbírálására, a feltételes szabadságra bocsáthatóságról szóló rendelkezésre vagy a bűnügyi költség viselésére. A Nagy Lajos által meghatározott „négyes pillér” ítéletet meghatározó szerkezeti voltával azonban elméleti síkon és dogmatikai megközelítésből úgyszintén egyetértek.

⁶³ CSÉKA Ervin, *A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968, 46-48.

⁶⁴ NAGY Lajos, *Ítélet a büntetőperben*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974, 264.

Amint Király is kifejti, az ítélet tartalmi szempontból vizsgálva különböző elemekből épül fel. Az ítélet ténymegállapítása, azaz a tényállás azon múltbeli esemény történeti leírása, melyet a bíróság valónak fogad el. Az ítélet e részének a szerepe a múltbeli események hiteles felidézése, mely megállapítások deklaratív jellegűek.⁶⁵

A tényállási részből lehet megismerni azt a történeti tényállást, amelyet a bíróság alapvetően a tárgyaláson felvett bizonyítás alapján állapított meg. Az elsőfokú bíróság ténymegállapító tevékenysége különösen hangsúlyos, mert a másodfokú bíróság egyes kivételektől (megalapozatlanság) eltekintve kötve van az elsőfokú ítélet tényállásához.⁶⁶ Ennek oka, hogy a ténymegállapítási kötelezettség a bizonyítékok közvetlen megvizsgálására elsődlegesen kötelezett és feljogosított fórumot terheli, azaz az elsőfokú bíróság minősül „ténybíróságnak”. A vádlott javára ugyan széles körű a ténybeli reformáció lehetősége, terhére azonban a hatályos eljárási törvény szerint a tényálláshoz kötöttség garanciális elve folytán nincs lehetőség. E körben jegyzendő meg, hogy az új Be. – szakítva a magyar büntetőper fejlődésének eddigi irányával – a másodfokú eljárásban a vádlott terhére megteremti az eltérő tényállás megállapításának lehetőségét, ezáltal a másodfokú bíróságot nagyreformációs jogkörrel és ténybírósági szereppel ruházva fel.⁶⁷

A büntetőeljárási tényállás, illetve annak a büntetőjogi felelősség szempontjából meghatározó része, a történeti tényállás az ítélethozatali folyamatban nem elvontan, önállóan jelenik meg, mert a bírónak a feltárt eseményeket össze kell vetnie a büntető törvény különös részi tényállásával, hogy megállapítsa, megvalósított-e a vádlotti cselekvőség bűncselekményt vagy sem. Az eljárásjogi és anyagi jogi tényállás ezért elválaszthatatlan, az ítélethozatal gondolati folyamataiban egymásra vetülve jelennek meg a külvilágban, ezért indokolt vázlatosan kitérni az anyagi jogi tényállás fogalmára is. A történeti tényállás az elkövetett bűncselekmény büntetőjogi szempontból lényeges körülményeinek az összessége. A jogalkotó az életbeli eseményekből vont absztrakciók útján a különféle bűncselekményekre megalkotja azok törvényi tényállását.⁶⁸

⁶⁵ KIRÁLY [2003] *i. m.* 429.

⁶⁶ FARKAS – RÓTH *i. m.* 361.

⁶⁷ Lásd új Be. 593. § (1) bekezdés c) pont. Büntető eljárásjogunk tudományának fejlődését szemlélve e változtatással nem értek egyet, mert úgy gondolom, hogy a fellebbezési bíróság a másodfokú eljárásban is elsődlegesen jogkérdésekben döntő fórum, és ezt gyakorló másodfokú bíróként közvetlenül érzékelem (HT).

⁶⁸ NAGY Ferenc, *A magyar büntetőjog általános része. Bővített, átdolgozott kiadás*, Korona Kiadó, Budapest, 2001, 139.

Az anyagi jogi, ún. törvényi tényállás a büntető jogszabály része. A törvényhozói parancsot vagy tilalmat megfogalmazó büntető jogszabály szerkezetileg két részből áll. Egyrészt meghatározza azon magatartás vagy eredmény leírását, amelynek tanúsítását, illetőleg előidézését a törvényhozó a társadalomra veszélyesnek és nemkívánatosnak tart. E jogszabály e része a diszpozíció, mely a különös részi törvényi tényállásban kerül meghatározásra. A másik része annak a hátránynak a meghatározása, amelyet a diszpozíciót megvalósító személlyel szemben alkalmazni kell, ez a szankció, másként fogalmazva joghátrány.⁶⁹

A törvényi tényállás a középkor *corpus delicti* fogalmából alakult ki. Már az államalapítást követően Szent István király törvényeiben is jól felismerhetően jelent meg egyes büntettek törvényi tényállása.⁷⁰ Mit is nevezünk anyagi jogi értelemben törvényi tényállásnak? A legelterjedtebb felfogás szerint a törvényi tényállás egy bűncselekménytípus törvényi ismérveinek összessége azzal, hogy a bűncselekmény megvalósulásának feltétele az adott cselekmény társadalomra veszélyessége és az elkövető bűnössége is.⁷¹ E meghatározásból kitűnik, hogy a törvényi tényállás nem foglalja magában a büntetethezesség valamennyi feltételét.⁷²

A hagyományos felfogásnak megfelelően a törvényi tényállás négy fő alkotórészből áll: a bűncselekmény tárgyából, az objektív tényállási elemekből, a bűncselekmény alanyából és a szubjektív tényállási elemekből. Tokaji Géza megvilágítja, hogy a törvényi tényállások a befejezett tettesi cselekményt határozzák meg. Békés Imrét követve azonban a tényállási elemek körét a hagyományosnál szűkebbre vonja, mert a jogi tárgy valójában nem tényállási elem, hanem a jogellenesség fogalmi körébe tartozik. Nem tekintti törvényi tényállási elemnek a bűncselekmény alanyiságát sem. Tokaji szerint ezért a tényállási elemek fő három csoportja: az objektív tényállási elemek, a tettességhez szükséges ismérvek, valamint a szubjektív tényállási elemek. A szerző rámutat arra is, hogy a tényállás kifejezés a jogirodalomban különféle értelemben használatos. A konk-

⁶⁹ FÖLDVÁRI József, *Magyar Büntetőjog. Általános rész*, Osiris Kiadó, Budapest, 1998, 53-54.

⁷⁰ *Szent István Király Dekrétomainak Második Könyve*, 16. Fejezet a szándékos emberölésről: Ha valaki haragra gerjedvén és felfuvalkodván kevélységgel, szándékos emberölést követ el, tudja meg, hogy száztiz arany pénzt fizet érte, a mint a mi tanácsunk végezte. 1. § Ebből ötvenet a király kincstárába vigyenek, a más ötvenet adják a rokonoknak, tize pedig az ítélőbiráké és közbenjáróké legyen. És maga a gyilkos bőjtőljön a kánonok rendelése szerint.

⁷¹ FÖLDVÁRI József, *Magyar Büntetőjog. Általános rész*, Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 86-90.

⁷² FÖLDVÁRI [1998] *i. m.* 88. Lásd még: BALOGH Ágnes – KÖHALMI László, *Büntetőjog I. Általános rész*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2010, 34-35.

rét (történeti) tényállás az elkövetett bűncselekmény büntetőjogi szempontból lényeges körülményeinek összessége. A jogalkotó pedig az életben előforduló eseményekből vont absztrakciók által a különféle bűncselekményekre nézve alkotja meg a törvényi tényállást, mely egy-egy bűncselekménytípus befejezett tettesi alakzatát meghatározó törvényi ismérvek összessége.⁷³ E levezetésből is láthatjuk, hogy az eljárásjogi értelemben vett konkrét tényállás elválaszthatatlan a büntető törvény tényállásától, ezért indokolt az anyagi jogi tényállásfogalom meghatározása is.

A törvényi tényállás fajait többféle szempont alapján csoportosíthatjuk. Megkülönböztetjük az általános és különös részi, az alapeseti és minősített, valamint a privilegizált törvényi tényállást. A törvényi tényállás lehet eredménytényállás, illetve a jogelmélet külön definiálja a tevékenységi és mulasztásos, továbbá a vegyes jellegű törvényi tényállásokat.⁷⁴

3.2. A tényállás megállapításának elméleti alapjai

3.2.1. A tények és a büntető perjogi tényállás

A bíróság által megállapított tényállás az ítélet indokolásának központi, kiemelt fontosságú része, ezen alapszik a bíróságnak a bűnösségről vagy ártatlanságról szóló rendelkezése, emellett hangsúlyos a joghátrány megválasztásakor is. A büntetőeljárás tényállás törvényi fogalmára már kitért a dolgozat. Ki kell fejtenünk, hogy pontosan mit is jelent a tény fogalma. A valóság megismerésének folyamatában meghatározó és a tényállás alapelemeit alkotó *tény* meghatározása nem egyszerű. Egyes nézetek szerint a tényről szóló ismereteink nem másak, mint fogalmi jellegének homályos volta és sokszínűsége, ami számos filozófiai vita forrása.⁷⁵

A tény, mint főnév egyrészt a valóság egy mozzanata, az, ami van, illetve megtörtént, amit valaki vagy valakik megtettek. Jogi értelemben olyan eset, amelynek jogi következményei vannak. Történeti tény az olyan esemény, melyet a történelem, mint megtör-

⁷³ TOKAJI Géza – NAGY Ferenc, *A magyar büntetőjog általános része*, József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 1993, 34-36.

⁷⁴ FÖLDVÁRI [2006] *i. m.* 86-90.

⁷⁵ SHORTER, J. Michael, *Facts, Logical Atomism and Reducibility*, *The Australasian Journal of Philosophy*, 1962/40, 282-302.

téntet igazol.⁷⁶ A tény, illetve ezáltal a tényállás grammatikai értelmezése során is fontos szempont, hogy a fogalom egyik lényegi eleme a valóság, mely a büntető perjogi szabályban is tükröződik. A bíróságnak ugyanis – a Be. alapján – a valóságnak megfelelő tényállás megállapítására kell törekednie, és ezt irányadónak tekintem az új Be.-re nézve is, bár egyes új szabályainál valóban nincs ilyen kötelelem.⁷⁷

A büntető eljárásjogi történeti tényállás, mint más tényállások is, a bíróság által bizonyítottak talált, múltban megtörtént eseményekből, azaz tényekből épül fel.

A történeti események leírása a bíróság által bizonyítottak talált tényeken alapszik. A tények a bizonyítás által ismerhetők meg. Angyal megkülönbözteti a közvetlenül jelentős ténykörülmenyeket, „amelyek annyiban nyernek súlyt, amennyiben létezésüknél a büntetendő cselekmény törvényes fogalma alá szubsumálhatók, majd annyiban, amennyiben hiányuk feltétele a büntetőügy létezésének.” E tények a maguk közvetlenségükben érvényesülnek a jogalkalmazás során. A közvetlenül jelentős tények mellett kiemelendők az ún. *iniciidumok* (azaz a tényálláshoz nem tartozó olyan ténykörülmenyek, amelyeknek a közvetlen bizonyítása által következtetés vonható a tényálláshoz tartozó, közvetlenül már nem észlelhető ténykörülmenyekre), valamint a segédtevénykörülmenyek.⁷⁸

A tényalkotás folyamata egy kérdésfeltevessel indul, és tudni kell, hogy az aktuális kérdésfelvetés meghatározza a választ is. A ténymegismerési folyamatban, a tényállás megállapítása során ezért meghatározó, hogy a jogalkalmazó milyen szemszögből közelít a megismerendő tényhez. Kérdésfeltevése meghatározó lesz a válaszra.⁷⁹

Móra Mihály szerint az ítélet megalkotásának szellemi művelete gondos ténybeli és jogi elemzést követel meg. A ténymegállapítás különösen nehéz a büntetőügyekben. Az objektív valóságnak megfelelő tényállás felderítésének és az ítéleti ténymegállapításnak fontos biztosítéka, hogy a bíróság az ítéletét a tárgyaláson megvizsgált bizonyítékokra alapítja, a bizonyítékokat összességükben értékeli és meggyőződése szerint bírálja el.

⁷⁶ PUSZTAI Ferenc (főszerk.), *Magyar Értelmező Kéziszótár második, átdolgozott kiadás*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003, 1327.

⁷⁷ Egyezség a bűnösség beismeréséről. Be. LXV. Fejezet.

⁷⁸ ANGYAL [1915] *i. m.* 319.

⁷⁹ HRUSCHKA, Joachim, *Die Konstitution des Rechtsfalles Studium zum Verhältnis von Tatsachenfeststellung und Rechtsanwendung*, Duncker & Humblot, Berlin, 1965, 22.

A bíróság ítéletalkotó tevékenysége többmozzanátú, a bizonyítási kérdések ugyanis elválnak a bizonyított tények jogi minősítésétől, ezen ítéletalkotó részfolyamatok azonban a szerző szerint dialektikus egységben jelennek meg az ítélezésben.⁸⁰

Cséka Ervin érvelése szerint a büntetőjog alkalmazása számára a tény – elvonatkoztatva a szükségszerűen benne rejlő jogi tulajdonságaitól – azonos a köznapi életben használt tényfogalommal, azaz a külvilágban lezajló történést, az emberek magatartásával kapcsolatos „eseményösszességet” kell rajta érteni. A valóságnak bármely izoláltan tekintett jelenségei azonban sosem egyszerű tények, hanem összetett tartalmúak, részletekből állnak. A büntetőügyben is ilyen összetett tartalmú tényekről van szó, ezért helyesebb ténymegállapításról, tények helyett a *tényállás megállapításáról* beszélni. A tényállás utal ugyanis leginkább a tények összességére. Általánosságban maga a tény közhasználatú, büntető perjogi értelemben a tényállás tekinthető a megfelelő szakkifejezésnek. A tényállás-megállapítás folyamatában alapvető a megállapítás. A tények megismerése a megismerési tevékenység általános elméleti fogalmából és a gyakorlati követelményekből eredő feladatok elvégzéséből áll. A tényállás-megállapítás másik fontos része a megismert tények összességükben való rögzítése. A releváns tényeknek a büntetőeljárásán kívül végbement azon események tekinthetők, melyek egy konkrét bűncselekmény megtörténte, elkövetőjének személyére, valamint a cselekménnyel és az elkövetővel összefüggésben álló egyéb, jogi relevanciával bíró tényadatokra vonatkoznak.⁸¹

A büntető tényállás megállapításának előfeltétele a bűncselekménnyel kapcsolatos tények megismerése, melyre a bizonyítás által van lehetőség és a bíróság a bizonyító erő értékelése után tudja a büntetőjogilag releváns tényeket megállapítani. A büntetőjogi megismerés tárgya a büntetőügyben eljáró hatóság által vizsgált ügy. A megismerés tárgyai konkrétan a jogilag jelentős tények, melyek elválaszthatatlanok a társadalmi viszonyoktól.⁸² A büntetőjogi ténymegismerés legjelentősebb tulajdonsága, hogy múltbeli társadalmi viszonyokhoz, jelenségekhez kötődik, a megismerés tárgyának ezen ol-

⁸⁰ MÓRA Mihály – KOCSIS Mihály, *A magyar büntetőeljárás jog*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1961, 379-380.

⁸¹ CSÉKA [1968] *i. m.* 213-224.

⁸² A büntetőjogi ténymegismerés tárgya konkrétan az általános és a különös anyagi büntetőjogi normákban megállapított, elvont magatartásoknak megfelelő, konkrét emberi magatartások (tevékenységek, mulasztások), eseményszerű megnyilvánulások, tények, melyek összessége ténykérdés. Lásd CSÉKA Ervin, *A ténymegismerés elméleti alapjai a büntetőeljárásban*, In: GÖDÖNY József (szerk.) *Kriminalisztikai Tanulmányok*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1963, 49-61.

dala a történetiség. Emellett releváns a vizsgált tények eseményszerűsége is. A megismerés és a ténymegállapítás fontos eszköze a rekonstruálási tevékenység, mely az okozatból kiindulva halad az ok feltárása és rögzítése felé. A büntetőjogilag releváns tényeket emberi magatartások hozzák létre. Az emberi magatartás belső, azaz tudati, és külső, fizikai ténytartalommal bír. A tudati (belső) tények a külvilág objektív valóságának tükröződései az emberi tudatban, míg az emberi magatartások (külső tények) azok a cselekmények és mulasztások, melyeket a „múltbeliség” jellemez és rendszerint a viselkedés okozatain keresztül, közvetve tárhatók fel a tapasztalás által.⁸³

Cséka szerint ekként a tények csak egymás relációjában, tények összességéként, tényállást alkotva értelmezhetők megfelelően a büntető eljárásjogi értelemben. A ténymegállapító tevékenység pedig a tények összességének megismerésén, valamint a büntetőjogilag releváns tények rögzítésén, azaz tényállásként a büntető ítéletbe foglalásán alapszik. Cséka álláspontja véleményem szerint ma is irányadó. A bírói ténymegállapítás alapja ugyanis a bizonyítás eredménye alapján a büntetőjogilag lényeges tények megismerése és az ítéletben való megállapítása. Osztom a gondolatait abban is, miszerint a büntetőjogilag releváns tények kiválasztása nem egyszerű jogalkalmazói feladat, és nagy felelősség hárul az ítélkezési gyakorlatra is, hiszen a bizonyítás számos, különféle büntetőjogilag jelentős tényre terjedhet ki, mint a vádlott személyi körülményei, valamint a történeti események fő- és részlettényei.⁸⁴ A törvény ugyan meghatározza, hogy milyen tényekre kell folytatni bizonyítást, és a tényállás milyen részekből épül fel, azonban minden ügy jellegzetessége más, és a bíróságnak sohasem lehet sablonszerűen vizsgálni az eseteket, mindig az adott ügy jellemzői határozzák meg, hogy mely tények bírnak büntető anyagi jogi, vagy perjogi relevanciával. A büntető ténymegállapítás kibontakozó fázisokra tagolódik, ugyanakkor egységes folyamat a büntetőeljárásban. E folyamat végső célja és az eljárás elvi alapja is a konkrét bűncselekmény valós tényeinek a felderítése, az objektív igazság erejével történő bizonyítása és megállapítása a büntetőjogi felelősség törvényes elbírálása érdekében.⁸⁵ A tényállás kétséget kizáró bizonyítása a hatályos törvény alapján egyértelműen rögzíthető, mint ahogy a valóságnak megfelelő tényállás megállapítására irányuló kötelelem is. Az objektív igazság azonban az értekezésben később külön részletesen tárgyalt szempontok alapján nem mindig érhető el a

⁸³ CSÉKA [1968] *i. m.* 60-80.

⁸⁴ CSÉKA Ervin, *A büntetőjogilag releváns tények problémája*, Jogtudományi Közlöny, 1961/6, 322-324.

⁸⁵ CSÉKA [1968] *i. m.* 253. Az anyagi igazság eszménye – főként az új Be. szellemében – úgy látom, hogy már nem dominál, de Cséka gondolatait ma sem hagyhatja figyelmen kívül sem a jogtudomány, sem az ítélő bíró (HT).

büntetőperben. A bizonyítás és a ténymegállapítás szerves kapcsolatban állnak, viszonyuk meghatározó a büntetőjogi felelősségre vonás során. Ugyanakkor a bizonyítás és a tényállás-megállapítás fogalmilag nem azonosak. A tényállás-megállapítás folyamatában a bizonyításon kívül ugyanis egyéb olyan részfunkciók is hangsúlyosak, mint a tények felderítése, nyomozása, összegyűjtése, rögzítése, megvizsgálása. A bűncselekmények ténykörülményeinek feltárása a valóság egy jelenségének, a bűncselekmény lefolyásának a megismerése.⁸⁶ Miként láthatjuk, Cséka gondolataiban is dominál a tényfelderítés és tényállás-megállapítás során a megismerés, a bizonyítás és a valóság megragadása. A megismerési folyamatnak a végső célja a bűncselekmény valós tényeinek a rögzítése.

Nagy Lajos szerint is a bíró ténymegállapítási tevékenysége lényegében egy megismerési folyamat, az „objektív valóság egyszer megtörtént, tehát térben és időben elhatárolható, érzékeink alá fogható, büntetőjogilag releváns tényeknek – összességében a történeti tényállásnak – a feltárása és megismerése, valamint a megismerés eredményeinek a bizonyítása és mindezek rögzítése.”⁸⁷ A ténymegállapítások gerincét a megismerési folyamat alkotja, melynek célja az ügyfelderítési kötelezettség körében a büntetőjogilag releváns tények feltárása, melyhez a bizonyításon keresztül vezet az út.

A bíróság főszabályként a bizonyítékok közvetlen megvizsgálása és értékelése után rögzíti a megismerési folyamat eredményét, mely által a büntető ítélet történeti tényállása kialakul. A tényállást megállapító bírói döntés első fontos tényezője az akaratelhatározás, vagyis a bizonyítási eljárás során megszerzett információk alapján történt választás, több, ellenőrzött hipotézis közül az egyik az elfogása, valamint a többi lehetőség kizárása. További lépés az elfogadott lehetőségekhez fűződő jogkövetkezmények megállapítása. Azt, hogy a beszerzett adatok mikor tekinthetők súlyuknál, számuknál, nyomatékuknál fogva a bírói döntéshez elégségesnek, a bíróság (tanácsa) dönti el. A ténymegállapítási, illetve ítélethozatali folyamatban nagy jelentőséggel bírnak az ún. „belső feltételek”, mint a bírói pszichikum, élettapasztalat, a bíró természettudományos és köznapi gondolkodása is.⁸⁸

⁸⁶ CSÉKA [1968] *i. m.* 282-284.

⁸⁷ NAGY Lajos [1974] *i. m.* 267.

⁸⁸ NAGY Lajos, *A büntetőbírósági tanács döntésének kialakulása*, Jogtudományi Közlöny, 1970/10, 523-524.

A ténymegállapítás filozófiai értelemben olyan ítélet, amely a valóságról állít valamit függetlenül attól, hogy a valóság emberi cselekedetekben vagy tárgyi jelenségekben nyilvánul meg.⁸⁹ A filozófiai alapú megközelítéssel szemben a bíróság ténymegállapítási tevékenységének lényege a megismerés: az elkövető múltbeli magatartásával az anyagi világban okozott egyedi és konkrét jelenségnek a gondolati rekonstruálására irányuló célszerű és aktív tevékenység.⁹⁰ E gondolatok tükrében is megállapítható, hogy a tényállás megállapításának fő eleme a valóság, ezért a törvények változásától függetlenül vallom, hogy az ítélező tevékenység legfontosabb célja a valóság feltárása.

Varga Csaba a bírói ténymegállapítási folyamat természetéről készült monográfiájában kiemeli, hogy a tények meghatározása során alapvetőek a tények megközelítése és a tények felfogásáról vallott nézetek. A tények megközelíthetősége filozófiai értelemben korántsem egyértelmű. A szerző szerint ugyanis filozófiai felfogásban a tény nem az, ami a valóságban van, hanem az, amit róla állítunk.⁹¹ A tény az ember megismerő, birtokbavételét kifejezésre juttató relacionális kategória, a megismerésre irányuló és megismerő emberi tudat által kialakított olyan értelmezési keret, mely az anyagi valóság létező erővonalainak, illetőleg rendeződési elveinek felkutatásához, feltárásához és rögzítéséhez e valóság mobilitását, megnyilvánulását kifejező kategóriákat alkalmaz a megismerési folyamatban. A szerző utal rá, hogy egyes analitikus vizsgálódások szerint a tények lehetnek „nyers” és „intézményiek”. A megkülönböztetés alapja pedig az a kérdés, hogy jellemezhető-e a tény önmagában, kizárólag fizikai, kémiai és más jelekkel, vagy ilyen jegyekkel való leírása csak és legfeljebb a fizikai, kémiai világban eseményként való előfordulását rögzítheti, azonban sajátos társadalmi viszonyát már nem specifikálja. A megkülönböztetés önmagában problémátlanul nem alkalmazható, de vannak olyan tények, amelyek az emberi intézményektől, vagyis csak konstitutív szabályoktól előfeltételezettek.⁹²

Egyetértek a gondolatokkal, miszerint a tény több aspektusból vizsgálható, azonban a megismerés, az emberi gondolkodási folyamatok meghatározók a tényfogalom elemzésekor. A megállapított „nyers” tény a társadalmi fejlődés során egyre inkább intézményi jellegűt nyer.

⁸⁹ FÖLDESI Tamás, *A marxista filozófia bizonyításméleteinek alapjai*, Kossuth Kiadó, Budapest, 1967, 553.

⁹⁰ NAGY Lajos [1974] *i. m.* 500.

⁹¹ VARGA Csaba, *A bírói ténymegállapítási folyamat természete*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003, 25-26.

⁹² VARGA [2003] *i. m.* 36-37.

A jogban megjelenő tény sajátos megközelítést igényel, mert specifikuma egyrészt a törvényi tényállás szempontjából releváns volta, másfelől egyes büntető jogelméleti irányzatok szerint az objektív valóságnak megfelelése, miáltal az ítélet az eljárás során a tényállás igaz voltáról születik.⁹³

Varga kiemeli továbbá a bírói ténymegállapító folyamat *imputatív* jellegét, rámutatva, hogy az ítélezési folyamatban a bíró alapállását egy egészében retrospektív gondolkodási stratégia szabja meg. A bíró feladata, hogy a felek – a büntetőperre vetítve a vád és a védelem – küzdelmében egyensúlyozva lelje meg azt a döntést, amelyet utólag az indokolás rendjének megfelelően igazolhat logikailag, valamint a racionalizáló érvelés egyéb eszközeivel.⁹⁴

Bócz arra mutat rá, hogy a büntetőeljárásban a bizonyítással összefüggésben a megismerés tárgya valójában egy olyan történet, amely „több-kevesebb valószínűséggel bűncselekményt foglal magába”. A feladat nem más, mint az aktuálisan érzékelhető jelenségből kiindulva annak feltárása, hogy mi lehetett a történet. A történet okfejtése szerint az egymást átható, összefonódó, kereszteződő kazuális folyamatok együttesének időben és térben tetszőlegesen körülhatárolható része. E történet a megismerés során alkotórészekre bontható, melyeket tényeknek nevezünk.⁹⁵ Bócz kifejti azt is, hogy a jogalkalmazási, ekként a büntetőeljárás ténymegállapítás (megismerés) jellege folytán közvetett, ugyanis a megállapítandó tények következményeiből, eredményeiből, nyomaiból indul ki és ezek okainak a gondolati rekonstruálása a célja.⁹⁶ A bírói ténymegállapítás azért is közvetett, mert a bíróság múltbéli eseményeket derít fel és állapít meg, közvetlenül azokat már a dolog jellegéből fakadóan nem érzékelheti, hiszen értelemszerűen más idősíkból zajlik a feltárandó és a feltárára irányuló folyamat, azonban a bizonyítékokat főszabályként a tárgyaláson közvetlenül vizsgálja meg a bíróság, és ennek megfelelően alakítja ki meggyőződését, mely az ítéleti tényállás megállapításához vezet.

⁹³ VARGA [2003] *i. m.* 53-55. A büntető per jog tudományában a tényállás megállapításáról Nagy Lajoson, Mórán és Csékán kívül az elmúlt évtizedekben Varga értekezett nagy mélységben, és e szerzők a bírói ténymegállapítási folyamat fő céljának tartják a valóság, s egyben az igazság elérését. Az eljárásjogi tényállástan klasszikus elvei azonban változnak, hiszen az új Be. már nem tartja fenn azokat kizárólagosan (HT).

⁹⁴ VARGA [2003] *i. m.* 63. Lásd még: VARGA Csaba, *A bírói ténymegállapítás imputatív jellege*, Állam- és Jogtudomány, 1990/1-4, 30-93.

⁹⁵ BÓCZ Endre, *Büntetőeljárás jogunk kalandjai. Sikerek, zátonyok, vargabetűk*, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006, 82-102.

⁹⁶ BÓCZ [2006] *i. m.* 118-121.

Látható, hogy a jogirodalom képviselőinek a XIX. századtól napjainkig alapvetően azonos az álláspontja a megismerés tárgyával, ezáltal a bizonyítás céljával és azzal összefüggésben a tényállás megállapításának lényegével kapcsolatban, hogy a bíróságnak elsősorban azon vádba foglalt múltbeli eseményeket kell tisztáznia és a tényállás körébe vonnia, amelyek büntetőjogi relevanciával bírnak, azaz anyagi jogi büntető törvényi tényállást meríthetnek ki. A megismerés tárgya így elsősorban a tényállásszerű emberi magatartás és következményei, de természetesen a megismerés keretében a bizonyítás kiterjed egyes előzményi történésekre, mint ahogy a vádlott személyi körülményeire és a büntetés kiszabás szempontjából lényeges körülményekre is.

A megismerés kulcsfontosságú. Megítélésem szerint a tények és a ténymegállapítás elméleti alapjait kutató hazai szerzők közül filozófiai síkon legszerteágazóbban Varga Csaba vizsgálta az elemzett témát, nagy mélységben kitérve egyes filozófiai és logikai kérdésekre. Megállapításai tényyszerűek és a tudományos eredmények által is igazoltak. Úgy gondolom azonban, hogy a *büntetőbírói* ténymegállapítási folyamat alapvető jellemzői elsősorban nem filozófiai síkon ragadhatók meg, hanem a Móra, Cséka, Nagy Lajos és Bócz által is hivatkozott megismerési oldalról, melyben értelemszerűen jelentős szerepet játszanak a bizonyítás, a bírói meggyőződés, a pszichológiai sajátosságok, a logika és különösen a jogalkalmazási szillogizmus.

Szükséges a ténymegállapítások elemzésekor is megjegyezni, hogy a bizonyítás maga a büntetőeljárás része, egy alkotó, összetett megismerési folyamat, mely a konkrét ügyben a büntetőjogilag releváns – döntően múltbeli tényállásnak az eljáró hatóság, végső soron a bíróság általi –, a valóság megfelelő megállapítására irányul és a bizonyítékok összegyűjtésével, vizsgálatával és mérlegelésével kapcsolatos tevékenységben realizálódik.⁹⁷ Király álláspontja szerint ugyanakkor a bíróság lényegében nem bizonyít, hanem a vád és a védelem által felkínált bizonyítékokat megvizsgálva a tényállásról szerez ismereteket és tényállást állapít meg.⁹⁸ Az idézett álláspont összhangban áll az eljárásjogi feladatok megosztásának elvével, és egyetértek az érveléssel annak hozzáfűzésével, hogy a vád bizonyítása a vádlót terheli, nem pedig a bíróságot. A Be. 75. § (1) bekezdésének a bizonyítás tárgyára vonatkozó szabálya viszont a bíróságra is hárít bizonyítási kötelezettséget a tényállás alapos és hiánytalan feltárásával kapcsolatban azon megkötéssel,

⁹⁷ HERKE – FENYVESI – TREMMEL *i. m.* 132.

⁹⁸ KIRÁLY [2003] *i. m.* 227.

hogy a bíróság ügyészi indítvány hiányában nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére és megvizsgálására. A bíróság bizonyítással kapcsolatos feladatait ezen túl a bírósági eljárásra vonatkozó különös szabályok is meghatározzák, az elsőfokú pert érintően a Be. a XIII. Fejezetében (új Be. LXXVIII. Fejezet), a másodfokú eljárásban pedig a megalapozatlansággal és az eljárási szabálysértésekkel összefüggésben.⁹⁹ A büntetőeljárás nyomozási szakában klasszikus értelemben vett, ítéleti mélységű tényállás-megállapításról még nem beszélhetünk. A vádirat ugyan már rögzíti a történeti eseményeket, de a büntetőjogi felelősséget megalapozó tényállás megállapításának joga és kötelezettsége egyértelműen a törvényesen felvett bizonyítási eljárás lefolytatását követően a bíróságé, ami következik az eljárási feladatok megosztásának elvéből is. A tényállás megalapozottsága alapvető jelentőséggel bír a terhelt büntetőjogi felelősségének megállapításakor. A Be. 75. § (1) bekezdése a tényállás valóságnak megfelelő tisztázására való törekvést írja elő, azonban a valóság nem választható el az igazságtól. Az igazság ugyanis a büntetőeljárásban központi fogalom, bár az eljárásjogi törvény kerüli az igazság említését, ettől függetlenül hozzá szorosan kapcsolódik. Az eljárás célja a büntetőjogi felelősség eldöntése, a gondolkodásban azonban elválaszthatatlanul kötődik az igazsághoz.¹⁰⁰

A ténymegállapítás a bírói döntéshozatali folyamat szerves része. E döntéshozatali folyamat alapvetően kételemű: a tény és a jog vizsgálatából tevődik össze. E két elem szorosan összekapcsolódik, és egymással kölcsönhatásban áll, de szétválasztható. Varga szerint a tény „megállapítandó, a jog pedig alkalmazandó”.¹⁰¹ E megállapítással jogelméleti síkon és a perbíró szemszögéből is egyet kell érteni. A bíróság ugyanis a bizonyítékok megvizsgálása és értékelése után az általa hitelt érdemlőnek talált bizonyítékok alapján állapítja meg a tényeket, melyekből következnek a jogkérdések, a törvényi jogot pedig a kontinentális jogrendszerben a bíróság alkalmazza a törvényi rendelkezéseknek megfelelően. A hazai ítélkezésben is természetesen fontosak a fellebbviteli bíróságok, különösen a Kúria döntéseiben megjelenő iránymutatások, de hazai büntetőeljárásunk nem precedens jog, a bíróság az alkotmányos feladatából is eredően nem alkotja, hanem alkalmazza a jogot. Más kérdés, hogy a kúriai döntések az alsóbb fokú bíróságok jogalkalmazását jelentősen befolyásolják, sőt véleményem szerint például a harmadfokú eljá-

⁹⁹ Be. 353. §., új Be. 594. § (1) bekezdés.

¹⁰⁰ ERDEI Árpád, *Mi az igazság? Büntetés és igazságkeresés*. In: ERDEI Árpád (szerk.), *A büntetőítélet igazságtartalma*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 9.

¹⁰¹ VARGA [2003] *i. m.* 18.

rással kapcsolatban a Kúria az 1. BK véleményben olyan mélységű jogértelmezést végzett a másodfellebbezés joghatályával kapcsolatban, ami már a jogalkalmazást meghaladva bíró alkotta jognak is minősíthető. Kétségtelen, hogy a hatályos Be. a másodperoroslat hatálya kapcsán nem teljesen egzak, a jogalkotói hiányosságot azonban a jogalkalmazó döntése nem pótolhatja. A törvényhozó erre részben választ adott az új Be. megalkotása során, részletesebb és pontosabb szabályozást adva a Tizenhatodik részében, de az új normák is számos jogértelmezési kérdést vetnek fel.

Jogelméleti megközelítésből megállapíthatjuk, hogy a tényállás a tények együttese, azonban nem differenciátlan halmaza, hanem csakis a kellő (szükséges) tények elrendezettségéből épül fel.¹⁰² A büntetőeljárás tényállás is, mint minden más tényállás, ekként a tények rendezett, egymáshoz szervesen kapcsolódó viszonyán alapszik és olyan tényeken, melyek büntetőjogi szempontból jelentőséggel bírnak. Varga általános jogelméleti megfogalmazását követve a büntető per tényállásának két fő jellemzője van: a magát felépítő tények rendezettsége és büntetőjogi relevanciája. A múltban lezajlott események tényeinek időbeli és logikai rend szerint kell megjelenni az ítéletben, és a törvény által is megkívánt követelmény, hogy csak olyan tényekre folytat a bíróság bizonyítást és olyan tényeket állapít meg ítéletében, mely büntető anyagi vagy eljárásjogi értelemben jelentőséggel bírnak. Irreleváns, büntetőjogi főkérdéssel vagy járulékos kérdéssel össze nem kapcsolható tények megállapításának nincs helye.

A tényállás egyik jellemzőjével, a tények rendezettségével összefüggésben utalok Andrew Manuel Crespóra, aki az ítélelhozattal kapcsolatban fejt ki, hogy fontos, miszerint a tényállás ne részek puszta összeadódásaként jelenjen meg a külvilágban, hanem a tényállás részelemei egymást átfedve, összekapcsolódva tükrözzék a megállapított eseményeket.¹⁰³

Bizonyítani azokat a tényeket kell, amelyeket az ügyész jogilag bűncselekményként értékel. A bizonyítás azon tényekre terjed ki, melyeket a vádban szereplő cselekmény jogi megítéléséhez szükségesek, mindez jelenti egyben, hogy az ítélet indokolásának csupán ilyen tényeket kell tartalmaznia. A bizonyítás eredménye alapján hozott ítélet

¹⁰² VARGA [2003] *i. m.* 70.

¹⁰³ CRESPO, Andrew, Manuel, *Systemic Facts: Toward Institutional Awareness in Criminal Courts*, Harvard Law Review, 2016/129, 2050-2057.

történeti tényállása rendszerint két fő részből tevődik össze. Egyik részébe azon tények tartoznak, amelyek alapján az ügy kellő határozottsággal és pontossággal érdemben, jogi relevanciával elbíráható. A másik csoportba pedig ezen ún. főtények részlettényei tartoznak, melyek a lényeges eseményeket összekötik, a történeti tényállást folyamatos egészszé, szemléletessé téve, megkönnyítve az ítélet megértését. A Legfelsőbb Bíróság mindezt elvi érveléssel és részletesen fejtette ki egy nyereségvágyból elkövetett emberölés büntette miatt indult ügyben, az elsőfokú ítéletben megállapított tényállást megalapozottnak tartva, de kritikával illetve, miszerint a megyei bíróság túl részletesen állapította meg a tényeket, kitérve olyan részmomentumokra, melyek nem bírtak büntetőjogi relevanciával. A ténykérdések fontossága miatt ezért – a gyakorlatban szokatlan módon – külön rögzítette iránymutatásként a büntetőjogilag valóban jelentős tények összességét.¹⁰⁴

Egyértelműen leszögezhetjük ezért, hogy a bíróságnak mindig jól felismerhetően, kellő rövidezséggel és közérthetően kell rögzítenie a lényeges tényeket, ellenkező esetben az ítélet közérthetősége szenved csorbát.¹⁰⁵ Ítélezési gyakorlatomban folyamatosan aktuális probléma, hogy az elsőfokú bírósági határozatok indokolása szükségtelenül részletes, terjedelmes, és ez főként a vallomások jegyzőkönyvszerű idézéseiből fakad, mely gyakorlat a fellebbezési bíróságok iránymutatásai ellenére sem változik. Remélhetően az új Be. áttörést hoz és megoldja a határozatszerkesztési anomáliákat.

A fő, központi tényeket elsősorban a bűncselekmény tárgyi oldali elemeit meghatározó tények alkotják, mint a bűncselekmény elkövetési helye és ideje, az elkövetési magatartás, ha van, eredménye, illetve az elkövetési magatartás és az eredmény közötti okozati összefüggés (külső, objektív tények). Emellett bizonyítást igényelnek az egyes belső, szubjektív tények, melyek az elkövetőnek a külvilágban megnyilvánuló magatartásához fűződő viszonyát tükrözik.¹⁰⁶ A belső, ún. tudati tényekre vonatkozó elméleti és gyakorlati kérdéseket külön alcímben, részletesen tárgyalom, mint a dolgozat egyik fontos hipotézisével összefüggő témakört. Meghatározónak tartom ugyanis a ténykérdések és jogkérdések viszonyát, minthogy a büntető ítélezésben a megállapítandó tény és az alkalmazandó jog végig összekapcsolódnak.

¹⁰⁴ Legfelsőbb Bíróság Bf.III.359/2000/9.

¹⁰⁵ NAGY Lajos [1974] *i. m.* 505.

¹⁰⁶ HÁGER Tamás, *Gondolatok a bizonyításról*. Debreceni Ítéltábla, Szakmai anyagok, Büntető Kollégium, 2016.<http://debreceniitlotabla.birosag.hu/20160218/20166> (letöltés: 2016. december 14.), [HÁGER 2016/a].

Lényeges kérdés, hogy a bíróság büntetőjogilag releváns, de bizonyítottnak nem talált tényekkel kapcsolatban *nemleges* megállapításokat tehet-e perrendszerűen a történeti tényállásban. A Legfelsőbb Bíróság a 2000-es évek elején kritikával illette a megyei bíróság egyik ítéletének tényállását annyiban, hogy *nemleges* megállapításokat is tartalmazott (a vádlottnál kóros részegség *nem* állt fenn, a sértettnél a halál folyamatában átlagost meghaladó fájdalom *nem* igazolható). E legfelsőbb bírósági döntés azt az üzenetet hordozza, hogy nem igazolt, *nemleges* ténymegállapításoknak (ún. negatív tényeknek) nincs helye a tényállásban.¹⁰⁷ 2015-ben az ítélőtábla ugyanakkor megváltoztatva egy marasztaló elsőfokú ítéletet, a vádlottat bizonyítottsága hiánya miatt felmentette az előre kitervelten, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés büntette miatt emelt vád alól. A törvényszék ítéleti tényállását több releváns részben módosította, olyan *nemleges* megállapításokat téve, melyekből egyértelműsíthető, hogy nem látta a vádat bizonyítottnak. Az ügyben harmadfokú eljárásra került sor, ahol a Kúria helyben hagyta a másodfokú felmentő ítéletet, nem kifogásolva a tényállásba foglalt *nemleges* megállapításokat.¹⁰⁸

Látható, hogy a bírói gyakorlat változik, és nem teljesen egységes. Felmentő ítéleteknél helye lehet esetleges *nemleges* megállapításoknak, amennyiben konzekvensen tükrözik a bíróság álláspontját, hogy nem a vádlott az elkövető. Különösen marasztaló ítéleteknél azonban lehetőség szerint kerülni kell a nem bizonyított tények, azaz *nemleges* ténymegállapítások tényállásba illesztését, mert ténynek a kifejtettek szerint a múltban valóban lezajlott események minősülnek. A felmentő ítélet tényállása megszerkeszthető úgy, hogy abban *nemleges* tényállítás nem szerepel, mert a bizonyítottság hiányáról a bizonyítékok értékelésére vonatkozó indokolásrészben is állás foglalható.

A bizonyítás körével és ehhez kapcsolódva a ténymegállapítási kötelezettséggel összefüggésben nem haszontalan az angolszász jogi kultúrán alapuló bírói gyakorlatra való kitekintés sem. Az USA Hatodik Alkotmány kiegészítése a büntetőeljárás vádlottjának jogot biztosít arra, hogy a bíróság kötelezően beidézzék a mentő bizonyítékot szolgáltatható tanúkat, akiknek a vallomásai a felmentéséhez vezethetnek. Mindez a védelem jogát tölti meg további tartalommal, egyben garanciája a tisztességes eljárásnak. Ezzel összefüggésben ugyanakkor az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága kiemelte, hogy a

¹⁰⁷ Legfelsőbb Bíróság Bf.III.436/2002/5. (A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 8.B.1696/2001/9. számú ítéletének felülbírálat.)

¹⁰⁸ Debreceni Törvényszék 24.B.70/2014/242., Debreceni Ítélőtábla Bf.II.254/2015/17., Kúria Bf.III.2003/2015/3.

nem releváns bizonyítási eszközöket a bíróságnak nem kell megvizsgálnia, hiszen nem mentő tartalmúak.¹⁰⁹ Stein Bentham gondolatait felhíva emeli ki, hogy a bizonyíték az igazságszolgáltatás alapja, és aki bizonyítékot mellőz, az az igazságot mellőzi. Kétségtelen, hogy a bizonyíték vezethet az igazsághoz, a mellőzése azonban nem feltétlenül igazságtalan. Ezzel szemben éppen az állapítható meg, hogy a gyenge erejű bizonyító erővel rendelkező bizonyítási eszközök megzavarhatják a jogalkalmazást. Egyrészt ilyen bizonyítékok beszerzése és megvizsgálása időigényes, költséges, ám nagyobb problémát jelent, hogy téves bírói döntésekhez vezethet.¹¹⁰ Az USA-ban a statisztikák szerint a téves ítéletek aránya csekély, többnyire helyes ítélet születik, a szexuális erőszak során elkövetett emberölés miatt halálbüntetéssel végződő elítéléseknél azonban az amerikai jogirodalomban is nagy vitát váltott ki, hogy mennyiben tekinthető csekélynek egy 1980-as években végzett empirikus felmérés szerint a tényben téves ítéletek 3,3%-os rátája. A ténybeli hiba és következményei, az ártatlan elítélés helyrehozhatatlan következményekkel jár, ezért a justizmord felszámolása iránt reformokat kell végrehajtani.¹¹¹

Az angolszász jogi kultúrán nyugvó amerikai ítélkezési gyakorlat más jogi környezetben és más perrendnek megfelelően alakul, a bűnösséget megalapozó bizonyítékok megvizsgálása és ezzel összefüggésben a tényállás megállapítása kapcsán azonban indokoltnak látom a kérdést összevetni a magyar perjog tényállás-megállapítási elméleti és gyakorlati problémáival. A magyar büntetőeljárásban a bíróság a tényállás alapos és hiánytalan, valóságnak megfelelő – és a bírói lelkiismerettel összhangban a társadalom elvárása szerint az igazságnak is megfelelő – tényállás megállapítása érdekében főszabályként köteles minden, a büntető anyagi és büntető eljárási szabályok alkalmazása szempontjából jelentőséggel bíró bizonyítékot megvizsgálni és értékelni. Ugyanakkor a bizonyítási teherrel kapcsolatos alapvető rendelkezésből kifolyólag nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére és megvizsgálására.¹¹² A vád bizonyítása ugyanis a vádlót terheli,¹¹³ a Be. szerint a bíróság nem köteles a vád érdekében ügyészi

¹⁰⁹ Crane v. Kentucky, 476. U.S. 683, 689-90 (1986).

¹¹⁰ STEIN, Alexander, *Inefficient Evidence*, Alabama Law Review, 2015/66, 423-470.

¹¹¹ RISINGER, D., Michael, *Innocent Convicted: An Empirically Justified Factual Wrongful Conviction Rate*, The Journal of Criminal Law & Criminology, 2007/97, 761-763.

¹¹² Be. 75. § (1) bekezdés.

¹¹³ Be. 4. § (1) bekezdés. Az új Be. az eljárási feladatok megosztását alapvető rendelkezései között is megerősíti, miszerint a bíróság főszabályként indítványra jár el [új Be. 4. § (2) bekezdés, 5. §].

indítvány hiányában bizonyítási eszközt beszerezni és vizsgálni,¹¹⁴ különösen nem a gyakorlatban még ma is tapasztalható kvázi nyomozási mélységű eljárási cselekményeket elvégezni. A vádlott javára szóló bizonyítékok megvizsgálására azonban a Be. rendelkezései és elvei alapján az ügyfelderítési kötelemből eredően köteles. Az amerikai és magyar bizonyítási módja e körben hasonló, lényegében azonos elvek alapján. A valóban mentő körülmények tisztázása nem maradhat el a magyar büntetőeljárásban sem, az is kétségtelen viszont, hogy a relevanciával nem bíró bizonyítási eszközök megvizsgálására nincs kötelezettség, mert a bíróság csak büntetőjogilag releváns tényeket állapít meg és csak e jelentős tényeket megalapozó jelentőséggel bíró bizonyítékok alapján. A bizonyítás és a tényállás szoros kapcsolatáról már volt szó, mindezt a külföldi jogirodalom szintén tükrözi az emberi jogokat is érintő bizonyítási cselekmények, valamint egyes vádbeli cselekvések bizonyíthatósága kapcsán.¹¹⁵

A jogtudomány által kidolgozott elméleti alapokat, a normatív rendelkezéseket és az ítélkezési gyakorlatot összevetve megállapíthatjuk, hogy a büntető ítélkezésben elkülöníthetők a jog- és ténykérdések, de azok szerves kapcsolatban állnak. A ténymegállapítás alapja a megismerés, mely a bizonyításon keresztül realizálódik, és meghatározzák a pszichológia, valamint a logika törvényszerűségei is. A megismerés eredményének rögzítése pedig maga a bírói ténymegállapítás, mely az ítélet (történeti) tényállásában jelenik meg. E tényállást kell a jogalkalmazás során összevetni a büntető törvényi tényállással, mely megfeleltetés ad alapvető választ a vádlott bűnösségére vagy ártatlanságára.

3.2.2. A tudati tények megjelenése a bírói ítéletben

Az ítélet és az ügydöntő végzés (az új Be. megfogalmazása szerint az ügydöntő határozat) indokolása összefüggően tartalmazza a bíróság által megállapított tényállást.¹¹⁶ Ez rendszerint az objektív, a múltban lezajlott és a bíróság által bizonyítottnak talált, büntetőjogilag releváns, rendezett tények összességét jelenti. E tények azonban szoros össze-

¹¹⁴ Az új Be. 4. § (2) bekezdése szerint a bíróság az indítványra való eljárás értelmében a védelem javára sem lesz köteles hivatalból bizonyítani.

¹¹⁵ PRODROMOU, Zena – WILSON, Shona, *Criminal Evidence and Procedure*, Cambridge Journal of International and Comparative Law, 2012/1, 66-73.

¹¹⁶ Be. 258. § (3) bekezdés c) pont, új Be. 561. § (3) bekezdés c) pont.

függésben állnak a bűnösség megállapításának folyamatában az elkövetőnek a tettevel kapcsolatos pszichés viszonyulásával. A büntetőjogi ténymegismerésnek az objektív, külső tényeken kívül tárgya az elkövetőnek a magatartásához fűződő pszichés viszonya is. A tudati tények a külső, objektív valóság tükröződései a tudatban. Az objektív valóság megfelelő (külső) tényeiből kell a jogalkalmazónak következtetést vonni a belső létükre.¹¹⁷ A bizonyítás kiterjed a belső tényekre is, és egyes formái az ítéleti tényállás részét képezhetik. A tudati tények rekonstruálása a bizonyítási és ténymegállapítási rendszer egyik legnehezebb problémája a büntetőperben. A tudati tények kategória a hazai jogirodalomban nem új jelenség, már 1960 körül vizsgálta a kérdést Nagy Lajos és Király Tibor is. Nagy Lajos szerint el kell határolni a tudattartalmi tények csoportján belül egyrészt magát a tudattartalmat és a tudati folyamatokat befolyásoló fizikai adottságokat, másrészt a tudattartalomban végbemenő folyamatot (pl. szándék kialakulása). A tudattartalmat befolyásoló fizikai adottságok szintén tények, objektív jelenségek. A szerző Királyra utalva (Hévízi vándorgyűlés) emeli ki, hogy a külső tények megállapítása alapján a bíróságnak következtetnie kell a tudattartalomra (tudati tényekre), és a tudattartalomnak mint a ténynek a megalkotása után kerül sor a jogi következtetésre.¹¹⁸ Láthatjuk, hogy már évtizedekkel ezelőtt felmerült a hazai jogirodalomban, miszerint a tudati tény lehet tényállásalkotó elem, mint ahogy az is: a tudati tényeket kategóriákra lehet osztani, és a tudati tények tényállásba foglalása elkülönül a jogi értékeléstől. Napjaink jogirodalmában és a Kúria iránymutató tevékenységében élő elméleti alapok és jogértelmezés „előfutaraként” tekinthetünk Nagy Lajos és Király Tibor gondolataira.

A bűnösség perjogi és anyagi jogi fogalma szorosan kapcsolódik, el nem választható.¹¹⁹ A vádlott bűnösségének megállapításakor a perjogi bűnösségen túl meghatározó az anyagi jogi bűnösség fogalma, ami az elkövető és a cselekménye közötti pszichés viszonyt jelenti.¹²⁰ Ebből ered, hogy az elkövető akaratának, tudatának, gondolatainak tényként való megállapítása (ún. belső, tudati tények rögzítése) indokolt lehet az ítéletben, mely folyamat, mint Elek rögzíti, minőségileg más tevékenységet igényel, mint a külső, objektív tények megállapítása. Hagyományos értelemben az elkövető tudattartalmára vonatkozó következtetéseket az ítélet jogi indokolása tartalmazza, azonban a Kúria és az ítéletábrák gyakorlatában egyre inkább találkozni olyan döntésekkel, me-

¹¹⁷ CSÉKA [1963] *i. m.* 78-81.

¹¹⁸ NAGY Lajos [1963] *i. m.* 216-218.

¹¹⁹ ELEK Balázs, *A „tudati tények” a büntetőítéletben*, Magyar Jog, 2014/1, 24. [ELEK 2014/a].

¹²⁰ GÁL István László, *Gazdasági büntetőjog közgazdászoknak*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007, 37.

lyek az elkövető tudatára vonatkozó tényeket a történeti tényállás részének tekinti. A tény- és jogkérdés igen lényeges, mert alapvető hatással lehet a vádhoz kötöttség, valamint a másodfokú, harmadfokú és a felülvizsgálati eljárásban a tényálláshoz kötöttség elvére is.¹²¹

Utalni szükséges rá, hogy az ítélet egységet képez, és a Kúria iránymutatása szerint az irányadó tényálláshoz tartozónak kell tekinteni a határozat indokolása bármely részében szereplő minden ténymegállapítást, amely az elbírált bűncselekmény büntetőjogi megítélésénél jelentős. A Kúria ezt elsősorban a felülvizsgálati eljárással kapcsolatban fejtette ki, de az elvi okfejtést irányadónak tekintem a másodfokú és a harmadfokú eljárásra is, azaz a felülbírált határozat indokolásának a történeti tényálláson kívül rögzített más ténymegállapításai is a tényállás részét képezik.¹²² Gyakran előfordul, hogy az elsőfokú bíróság a bizonyítékok értékelésénél vagy a jogi indokolásban állapít meg olyan tényeket, melyeket a történeti tényállásnak kellene tartalmaznia.¹²³ Szigorú álláspont szerint a tényállás ezáltal megalapozatlanná válna, viszont ha az ítéletet egységnek tekintjük, akkor ilyen megalapozatlansági hiba nem tárható fel és nem kell értelemszerűen alkalmazni a megalapozatlanság jogkövetkezményeit sem. Ugyanakkor az ítélőtábla – egyetértve egyébként a Kúria gyakorlatával – egy döntésében rámutatott arra, hogy a Be. 258. § (3) bekezdés c) és d) pontjának [új Be. 451. § (5) bekezdés] az felel meg, ha a történeti tényállás jól felismerhetően elkülönül a bizonyítékok értékelésétől vagy az indokolás más részétől, a ténymegállapításoknak ugyanis a tényállásban van a helye és nem az ítélet egyéb részeiben.¹²⁴ A másodfokú felülbírálatot és a felülvizsgálati eljárást ugyanis rendkívül megnehezíti – főként nagy terjedelmű határozatoknál –, ha a ténymegállapítások nem a történeti tényállásban szerepelnek. E körben megjegyzem, hogy az indokolásnak a történeti tényeken kívül eső megállapításai csak akkor alkothatnak tényeket, ha konkrét tényállításról, ténymegállapításról van szó, azaz ha a bíróság egyértelműen megfogalmazza, hogy a múltban lezajlott és bizonyított eseményre utal. Egyes vallomások értékelése, vagylagos megállapítások, illetve értékelő kijelentések nem minősülnek ténymegállapításnak, így tényként azokat nem lehet figyelembe venni a revízió során.

¹²¹ ELEK [2014/a] *i. m.* 24.

¹²² EBH2013.B.2. ind., BH2014. 388.I., BH2013. 237., BH2013. 53., BH2006. 392., Kúria Bfv.II.1424/2015/9.

¹²³ Debreceni Törvényszék 26.B.513/2013/209., 26.B.505/2014/148., 24.B.176/2016/25.

¹²⁴ Debreceni Ítélőtábla Bf.II.578/2016/6.

Miként a Kúria elvi éllel kifejtette, az ítéleti tényállás személyi és történeti részében rögzített ténymegállapítások nem kizárólag fizikai jellegű, külső történések, hanem ún. belső történések, tudati tények is lehetnek.¹²⁵ Rögzítette továbbá, hogy egyfelől a tényből tényre vont következtetés is tény, emellett a jogkövetkeztetéseknek is ténybeli alapon kell nyugodniuk. Ebből az következik, hogy az ítéleti tények részei lehetnek a tudati tények is, mert a tényállás egyidejűleg „*akár primer, akár secunder tényként*” és értelemszerűen a jogkövetkeztetésként is tartalmazza az elkövető cselekvésével kapcsolatos tudati tényeket. E tények pedig, mint a tényállás részei, a tényállás tekintetében főszabályként kötik a másodfokú bíróságot, a felülvizsgálati eljárásban ezekre nézve is érvényesül a támadhatatlanság.¹²⁶ Az elkövetőnek a cselekményhez való pszichés viszonyulását tükröző ún. *történeti* tudati tényeket azonban meg kell különböztetni a jogi fogalmak formájában megjelenő következtetésekből álló *jogi* tudati tényektől. Amíg ugyanis a történeti tudati tények a tényállás részét alkotják és a Be. 352. §-ában meghatározott keretek között változtathatók meg a másodfokú eljárásban, addig a kizárólag jogi fogalmak (szándékosság, gondatlanság, célzat) formájában megjelenő jogi tudati tények nem a történeti tényállás részét képezik és a másodfokú eljárásban a megalapozatlanság kiküszöbölése kapcsán megfogalmazott kötöttségek nélkül módosíthatók.¹²⁷

A Kúria viszonylag friss döntései ekként megkülönböztetik a vázoltak szerint a történeti és jogi tudati tényeket. Amíg a történeti tudati tények – mint például az orgazda tudatában a megszerzett ingó bűncselekményből származó voltának megjelenése, vagy csalásnál a megtévesztésnek a tettes vagy részes általi felismerése – a tényállás részét képezhetik és a Be. 352. §-ában írt keretek között változtathatók meg a másodfokú eljárásban, addig a kizárólag jogi fogalmak (pl. szándékosság, gondatlanság, célzat) formájában megjelenő jogi tények azok, melyek a másodfokú eljárásban a megalapozatlanság kiküszöbölése kapcsán megfogalmazott kötöttségek nélkül a már idézettek szerint megváltoztathatók. A tudati tény történeti vagy jogi jellegének megítélése nem mindig egyszerű a ténymegállapítás és a revízió során, de a Kúria és a Debreceni Ítéltábla döntései alapján abban határozott a véleményem, hogy a szándék, a gondatlanság és azok formái egyértelműen jogi tudati tények és nem részei a tényállásnak, ezért a tényálláshoz kötöttség elvének sérelme nélkül módosíthatók a fellebbezési eljárásban.

¹²⁵ BH2006. 392., Kúria Bfv.II.1424/2015/9.

¹²⁶ Kúria Bfv.II.1643/2015/4., Bfv.II.1424/2015/9.

¹²⁷ Kúria Bfv.II.502/2014/15. Az új. Be. a tényálláshoz kötöttség szigorú szabályain enyhít az 593. § (1) bekezdés c) pontjában, amikor a nagyreformációt kiterjeszti a vádlott terhére szólóan is.

A tényállásba foglalható tudati tények érdemben befolyásolhatják az egész tényállást és a bírói döntést is. Szexuális erőszaknál például a hibás ténymegállapítások egy része arra a tévesen rögzített tudati tényre vezethető vissza, hogy a sértett beleegyezett-e a közösülésbe, illetve az elkövetőnek erről milyen tudomása volt.¹²⁸

Az elméleti háttér megvilágítása után indokolt, hogy pár gyakorlati példán keresztül mutassam be a tudati tények megállapításával kapcsolatos eljárási problémákat.

Az emberölés büntettének kísérlete miatt indult büntetőügyben a törvényszék az I.r. és II.r. vádlottaknál, értékelve a feltárt alanyi és tárgyi tényezőket is, azt állapította meg, hogy a terhelték szándéka a VI.r. vádlott életének kioltására irányult és a halálos eredménybe belenyugodva jártak el. Ez a másodfokú bíróság álláspontja szerint egyértelmű jogkövetkeztetés, ún. jogi tudati tény, a történeti tényből levont jogi következtetés, a külvilágban megjelenő terhelti magatartásnak mint történeti tényeknek a törvényi tényállással való összevetése, ami jogkérdés és nem a tényállás része, hanem az indokolásnak a bűncselekmény minősítését taglaló eleme. A vádlottak bűnösségére, szándékára megállapított, történeti tényállásba foglalt – helyesen a jogi indokolásba tartozó – részek a büntető törvény általános részi, valamint a különös rész törvényi tényállási elemeit idézték, és még a szándék formáját is megjelenítették. E jogkövetkeztetéseknek a történeti tényállásban nincs helye, ezért a jogi tudati tényeket a másodfokú bíróság a tényállásból mellőzte.¹²⁹

Az emberölés büntette miatt indult büntetőügyben az elsőfokú bíróság a történeti tényállásban azt állapította meg, hogy „a vádlott ittas indulatában a védekezésképtelen sértett fejére taposva a sértett halálát ugyan nem kívánta, de abba belenyugodva cselekedett.” A másodfokú bíróság ezen ügyben is megállapította, hogy a vádlott szándékának, a szándék formájának, az eshetőleges szándéknak mint jogi fogalomnak a rögzítése téves a történeti tényállásban, mert e tudati tényeknek a jogi indokolás részét kell alkotniuk.¹³⁰

¹²⁸ CAVALLARO, Rosanna, *A Big Mistake: Eroding the Defense of Mistake of Fact about Consent in Rape*, *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 1996/86, 815-860.

¹²⁹ Debreceni Törvényszék 24.Fk.331/2015/48., Debreceni Ítéltábla Fkf.II.12/2016/9.

¹³⁰ Debreceni Törvényszék 25.B.548/2014/99., Debreceni Ítéltábla Bf.II.128/2016/7.

Az emberölés kísérlete és testi sértés büntettének kísérlete miatt indult ügyben az elsőfokú bíróság a tényállásban megállapította, hogy a II.r. vádlott szándéka testi sértés okozására irányult. Kitérve az alanyi és tárgyi tényezőkre rögzítette azt is, hogy a vádlott tudata átfogta a súlyosabb, 8 napon belül gyógyuló sérülés bekövetkezésének lehetőségét, azonban ebbe belenyugodva cselekedett. A másodfokú bíróság ezen ügyben is mellőzte a vádlott szándékára vonatkozó megállapításokat a történeti tényállásból a már kifejtett indokok alapján.¹³¹

Egy tömegverekedésből kifolyólag életveszélyt okozó testi sértés büntettének kísérlete és más bűncselekmény miatt indított büntetőügyben az elsőfokú bíróság az egyes vádlottak egyes cselekvéseinél külön, és részletesen megállapította a tényállásban, hogy a terheltek szándéka milyen sérülés okozására terjedt ki, külön elemezve a tényállásban a szándék kapcsán releváns alanyi és tárgyi körülményeket. A másodfokú bíróság a tudati tényeket ezen ügyben is mellőzte a tényállásból.¹³²

Hasonlóan döntött a másodfokú bíróság egy másik, életveszélyt okozó testi sértés büntettének kísérlete miatt indult ügyben is, mellőzve a tényállásból a vádlottak szándékára és annak formájára tett megállapításokat, és azokat a jogi indokolás részének tekintette.¹³³

Áttekintve az általam közvetlen megfigyeléssel megvizsgált, idézett ügyeket, látható, hogy a tény- és jogkérdésekkel kapcsolatban felmerült perjogi probléma valós és többször előfordult a gyakorlatban. Csak 2016. évben legalább négy esetben volt szükség a Debreceni Ítéltábla mint másodfokú bíróság részéről a tényállás helyesbitésére, figyelemmel a Kúria már részletezett iránymutató gyakorlatára. Az ítélkezési tapasztalataim azt erősítik meg, szem előtt tartva a Kúria döntéseit is, hogy a vádlott bűnösségének formái, a magatartás következményeinek kívánása, vagy a következményekbe belenyugvás olyan jogi kategóriák, melyek nem illeszthetők a történeti tényállásba, mert a határozat indokolásának a jogkérdéseket elemző részébe tartoznak. Ezt nem csak az ítélkezési gyakorlat, de a jogtudomány már felhívott kutatásai is megerősítik. Az kétségtelen, hogy a bíróság tényfelderítési kötelezettsége minden büntetőjogilag releváns tény-

¹³¹ Debreceni Törvényszék 24.B.443/2013/88., Debreceni Ítéltábla Bf.II.516/2014/24.

¹³² Debreceni Törvényszék 9.Fk.161/2015/42., Debreceni Ítéltábla Fkf.II.125/2016/5.

¹³³ Debreceni Törvényszék 26.B.639/2014/116., Debreceni Ítéltábla Bf.II.9/2016/11.

re kiterjed. Ilyen tények lehetnek tudati tények, melyek rögzítése történhet hasonló módon, mint a külső körülmények, fizikai tények megállapítása. A jogi értékelés azonban ehhez képest a valónak már elfogadott fizikai és tudati tényeknek a jogi normának való megfeleltetése, mely elemzést, értékelést az ítélet jogi indokolásában kell elvégezni.¹³⁴

3.2.3. Ténymegállapítás a nyomozás és a vádemelés során

A ténymegállapítás feladata elsődlegesen a bíróságé. A bíróság főszabályként a nyilvános tárgyaláson közvetlenül megvizsgált bizonyítékokra alapítja a tényeket. Fel kell tennünk azonban a kérdést, hogy a nyomozás, illetve a vádemelés során lehet-e ténymegállapításról beszélni. A nyomozó hatóság megítélésem szerint klasszikus ténymegállapító tevékenységet nem végez,¹³⁵ ugyanakkor a megalapozott gyanú közlésében már megjelenik egy formában a tényállás, hiszen a nyomozó hatóság a gyanúsítottal a kihallgatás elején közölni köteles a gyanúsítás tényét¹³⁶ Ezen eljárási cselekmény során a hatóság röviden vázolja a történeti eseményeket, melyek büntető törvényi tényállásba ütközhetnek, és alapjául szolgálnak a megalapozott gyanú közlésének. Értelemszerűen ez nem jelent bírói szintű ténymegállapítást, de a büntetőjogilag releváns tények már a nyomozásban jelentőséggel bírnak. A hatályos törvény rendelkezései szerint a bíróság és az ügyész jogosult a bizonyítékokat értékelni, és a bizonyítás eredményét a meggyőződése szerint megállapítani.¹³⁷ E törvényi rendelkezésből kitűnik, hogy a nyomozó hatóság nincs feljogosítva a bizonyítékok értékelésére, ezáltal ténymegállapító tevékenysége is kétségbe vonható. Álláspontom szerint a törvényi rendelkezéstől függetlenül a nyomozó hatóság is értékeli a bizonyítékokat, akkor is, ha a bírói ítéletben megkívánt bizonyosságú tényeket nem állapít meg. A bizonyítékok valamilyen formájú értékelése nélkül ugyanis lehetetlen lenne a helyes nyomozási taktika megválasztása, a nyomozási terv hatékony realizálása, ami a krimináltaktika fontos része.¹³⁸ A jogalkotás

¹³⁴ Lásd ELEK [2014/a] *i. m.* 31.

¹³⁵ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a nyomozó hatóság is fontos szerepet játszik a tényállás-megállapítás teljes folyamatában, mert a meghatározó tények felderítése és az azokat alátámasztó bizonyítékok beszerzése és rögzítése a nyomozás feladata. A nyomozó hatóság tehát klasszikus értelemben nem állapít meg tényállást, viszont a tényeket felderíti (HT). Lásd még CSÉKA [1968] *i. m.* 267.

¹³⁶ Be. 179. § (2) bekezdés, új Be. 388. § (1) bekezdés.

¹³⁷ Be. 78. § (3) bekezdés, új Be. 167. § (4) bekezdés.

¹³⁸ TREMMEL Flórián – FENYVESI Csaba – HERKE Csongor, *Kriminalisztika. Tankönyv és atlasz*, Dialóg Campus Kiadó, 2005, 35-36. Lásd még BÍRÓ Gyula, *Kriminalisztika*, Debreceni Egyetem Ájk. – Lícium Art Könyvkiadó Kft., Debrecen, 2015, 9.

mindezt igazolja, mert az új Be. már nemcsak a bíróságot és az ügyészt, hanem a nyomozó hatóságot is feljogosítja a bizonyítékok értékelésére és a bizonyítás eredményének megállapítására.¹³⁹

Az ügyész mint a bizonyítékok egyenként és összességében való értékelésére jogosult hatóság ténymegállapító tevékenysége a nyomozás során és a vádemeléssel kapcsolatban is rögzíthető. Az ügyész a nyomozást bizonyos esetekben határozattal megszünteti.¹⁴⁰ A nyomozás felfüggesztéséhez hasonlóan a törvényhozó az ügyészt hatalmazza fel általános érvénnyel a nyomozás megszüntetésére.¹⁴¹ A nyomozást megszüntető határozatokban a tényállás már feltétlen jelen van, azt, hogy egy cselekmény nem bűncselekmény, vagy például büntethetőséget kizáró ok áll fenn, az ügyész csak úgy tudja megállapítani, hogy rögzíti a nyomozáskor lefolytatott bizonyítás során feltárható tényeket. Ha nem állapítható meg például a bűncselekmény elkövetése, a bizonyítékok igen gondos és alapos értékelésére van szükség olyan esetekben, amikor az egymásnak ellentmondó bizonyítékok egy része terhelő, más része pedig mentő körülményekre vonatkozó tények megállapítására ad lehetőséget. Ha a bizonyítékok a bizonyosság erejével nem győzik meg az ügyészt arról, hogy bűncselekményt követtek el, és az eljárás folytatásától sem várható eredmény, akkor a nyomozást meg kell szüntetni.¹⁴² A bizonyítékok értékeléséből fakad annak eredményének rögzítése, ami valójában a releváns tények megállapítását jelenti. A nyomozást megszüntető határozatnak is tartalmaznia kell azon büntetőjogi szempontból lényeges tényeket (tényállást), melyből az ügyész le tudja vonni a megfelelő jogi konzekvenciát. Részben ténykérdés, hogyha nem állapítható meg bűncselekmény elkövetése, vagy hogy a bűncselekményt a gyanúsított követte el. Ezen esetben a bizonyítékok elégtelenek a vádemeléshez. E körben utalni kell az *in dubio pro reo* elvére, mely szerint kétség esetén a terhelt javára kell dönten.¹⁴³

Ezen túlmenően a törvényi rendelkezésből is kitűnően az ügyész a vádiratban már közöl olyan tényeket, melyek a bizonyítékok értékelésén és a vádhatósági ténymegállapításon

¹³⁹ Új Be. 167. § (4) bekezdés.

¹⁴⁰ Be. 190. § (1) bekezdés a-k) pont. A nyomozás megszüntetését az új Be. 398. § (1)-(2) bekezdése szabályozza, egyes esetekben az ügyészség mellett a nyomozó hatóságot is felruházva az eljárási cselekmény jogával.

¹⁴¹ LŐRINCZY György, *A nyomozás*. In: CSÉKA Ervin (szerk.), *A büntetőeljárás alapvonalai I.*, Bába Kiadó, Szeged, 2004, 365.

¹⁴² LŐRINCZY *i. m.* 366.

¹⁴³ SINKU Pál, *A nyomozás menete*. In: TÓTH Mihály (szerk.), *Büntető eljárásjog. Harmadik átdolgozott, hatályosított kiadás*, HVG-ORAC, 2009, 329-330.

alapszanak.¹⁴⁴ A vádnak ugyanis tartalmaznia kell a vád tárgyává tett cselekmény leírását¹⁴⁵, mely nem jelent mást, mint az ügyész álláspontja szerint a bizonyítási anyag alapján megállapítható, a múltban lezajlott eseményeket, azaz a történeti tényeket.

A vádirati tényállás a vádhoz kötöttség és a tettazonosság később részletesen tárgyalandó elvére tekintettel igen nagy jelentőségű a bírósági eljárásra, mert meghatározza a vád kereteit és a bíróság ténymegállapító tevékenységének lehetőségeit is érdemben befolyásolja.¹⁴⁶ Lőrinczy György – és Kratochwill Ferenc¹⁴⁷ – szerint az ügyész csak akkor emelhet vádat, ha a nyomozás során beszerzett bizonyítékok kétséget kizáróan alátámasztják a terhelt bűnösségét.¹⁴⁸ Ezzel szemben Király érvei nyomán úgy vélem, a jog – bár ideális lenne – az ügyésztől nem kívánja meg a vádemelés során, hogy a bizonyosságig eljusson, hanem azt írja elő kötelezettségként, hogy az ügyész megalapozott gyanú alapján emeljen vádat.¹⁴⁹ Ezt erősítik meg Herke, Fenyvesi és Tremmel gondolatai is, amikor a közbenső eljárásban (vádemelés) elégségesnek tartják az ügyészi vádemeléshez a valószínűség magas fokát, másképp fogalmazva a „nyomatékos gyanút”.¹⁵⁰

Az ügyész nincs abban a helyzetben, hogy a bírósághoz hasonló mélységben közvetlenül vizsgálja meg a bizonyítékokat, ütköztetve az ellentétes adatokat. Az ellentétek feloldására megvannak a perjogi eszközök, mint például a szembesítés.¹⁵¹ Ugyanakkor a bírósági tárgyalás jellegéből adódóan a perbírónak van elsősorban lehetősége egy időben és szerteágazóan áttekinteni a bizonyítás anyagát, mérlegre téve a vádlottat mentő és terhelő bizonyítékokat, hogy eljusson a bizonyosságig. A marasztaló ítéletnél ez alapvető elvárás. Fontos követelmény azonban, hogy az ügyész az *in dubio pro reo* elvét szem előtt tartva csak akkor emeljen vádat, ha az a meggyőződés alakul ki benne,

¹⁴⁴ Cséka is kifejti a már idézett monográfiájában, hogy a vádiratnak az eljárás tárgyát képező büntettről minden korábbi határozatnál részletesebb ténymegállapításokat kell tennie. Ez elméleti alapokon, de a hatályos perjogi törvény szerint is már klasszikus ténymegállapító tevékenységet jelent. CSÉKA [1968] *i. m.* 269.

¹⁴⁵ Be. 217. § (3) bekezdés b) pont, új Be. 422. § (1) bekezdés b) pont.

¹⁴⁶ FARKAS – RÓTH *i. m.* 285. A vád kereteit a követett ítélezési gyakorlat szerint azok a tények határozzák meg, melyeket az ügyész a vádemelés előterjesztésekor, mint megtörtént eseményeket előad, feltéve, ha a vádirat szövegéből annak ellenkezője kifejezetten nem tűnik ki (BH2006. 281.).

¹⁴⁷ KRATOCHWILL Ferenc, *Vádemelés és vád alá helyezés*, ELTE Acta, 1968, 145-148.

¹⁴⁸ LŐRINCZY *i. m.* 390.

¹⁴⁹ KIRÁLY [2003] *i. m.* 365.

¹⁵⁰ HERKE – FENYVESI – TREMMEL *i. m.* 260.

¹⁵¹ A szembesítés fontos eszköze a vallomások ellentétei feloldásának. Az eljárás során azonban különös gondossággal kell eljárni, mert gyakran előfordulhatnak krimináltaktikai hibák, mint például a szembesítés nem megfelelő megszervezése, az eljárási cselekmény túl korai vagy elkésztet időzítése, a szembesülők között a szemkontaktus hiánya (nem egymásnak, hanem a nyomozónak vallanak), a nyomozói blöff, az eredményességhez szükséges feszültség, atmoszféra kialakulásának elmaradása. Lásd FENYVESI Csaba, *Szembesítés. Szemtől szembe a bűnügyekben*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2008, 214-215.

hogy a feltárt bizonyítékok alapján megállapítható tényállásból okszerűen vonható következtetés a vádlott bűnösségére.

A bírósági eljárást megelőző ügyészi ténymegállapítási hibák, hiányosságok a vádirat hibáiként kihatnak a bírói ítéletre, mert a bíróság az ügyészi ténymegállapítás helyességét a vádirat vizsgálatakor ellenőrzi. A hatályos törvény rendelkezéseiből is megállapítható, de különösen az új büntetőeljárási kódex kodifikációjának tükrében,¹⁵² hogy a vád hiányosságainak pótlása, a vádat támogató bizonyítási eszközök beszerzése nem a bíróság feladata. A bíróság ítéletére ezért különös jelentőséggel bírnak a nyomozás hiányosságai, a vádirat ténybeli hibái. A bíróság feladata ugyanis az igazságszolgáltatás, a vád és a védelem bizonyítékainak, érveinek vizsgálata.

E kötöttség ugyanakkor a vádlott javára szóló döntésnél nem érvényesül, mert értelemszerűen a bíróság vizsgálja a vád mellett és az ellen ható bizonyítékokat, és a lehetséges hipotézisek közül a vádlott javára döntve állapíthat meg olyan tényállást a vádirat akár bizonyítást igénylő korrekciójával, mely a vádlott felmentéséhez vezethet. A tetteazonosság elve azonban a vádlott terhére a később részletesen tárgyaltak szerint korlátokat állít, a bíróság ugyanis vádba nem foglalt események megállapításával a vádlott bűnösségét nem állapíthatja meg.

Összegezve leszögezhető, hogy bár klasszikus értelemben a tényállás megállapítására a bíróság jogosult és kötelezett, a vádemelést megelőzően a nyomozásban és a vádemelés során már az ügyésznek is van ténymegállapító kompetenciája. Kétségtelen azonban, hogy a valódi, anyagi jogerőhatályt kiváltó ténymegállapító tevékenységgel kizárólag a bíróság rendelkezik.

Az értekezés elsősorban a bírói ténymegállapítást és a bírói tényállás megalapozottságát vizsgálja, indokoltnak láttam azonban a kitekintést a nyomozásra és a vádemelési eljárási szakaszra is, mert amint láthattuk, a büntetőeljárársban nemcsak a bíróság, hanem az ügyész is állapít meg tényállást, mely ténymegállapítás – elsősorban a vádirati tények megállapítása – kardinális jelentőségű, hiszen a következőkben kifejtettek szerint meghatározó jelentőségű a bírósági eljárás ténymegállapító tevékenysége során.

¹⁵² Új Be. 7. § (1) bekezdés, 164. § (1) bekezdés.

3.3. A vádelv és a tettazonosság eljárásjogi kérdései

3.3.1. A vádelvről általában

A bíróság a vád és védelem bizonyítékainak megvizsgálását, érveinek mérlegre tételét követően a bizonyítékok egyenként és összességében történő értékelése után állapítja meg ítéletének tényállását. A bírói ténymegállapításnak fontos korlátja azonban a vádhoz kötöttség elve, mely szerint a bíróság a vádat köteles kimeríteni, de a vádon túl nem terjeszkedhet.¹⁵³ A dolgozat egyik fontos hipotézise, miszerint a vádhoz kötöttség elve érdemben meghatározza a bíróság ténymegállapító tevékenységét azzal, hogy a vádelvi szabályok elválaszthatatlanok az eljárási feladatok megosztásától, az anyagi jogerőtől a *ne bis in idem* elvével összefüggésben, ezen felül a fair eljárást jellemző garanciális védelmi jogokat is érintik. A bíróság a vád tárgyává tett tények jogi minősítéséhez nincs kötve. További felvetés, hogy a vádban le nem írt történeti eseményeket a bíróság nem minősítheti, annak viszont nincs akadálya, hogy olyan cselekményt, melyet a vád tartalmaz, akkor is minősítés körébe vonjon, ha az ügyész azt jogilag nem értékeli. Nem jelenti ezért a vád sérelmét, ha kifejezett ügyészi nyilatkozat hiányában kerül sor a vádirati történeti tényállásban írt cselekménynek a bíróság általi minősítésére.

3.3.2. A vádelv és a tettazonosság magyar jogtörténeti fejlődése

A vádelv elméleti és a hatályos törvényen alapuló dogmatikai vizsgálata, valamint a bírói gyakorlat elemzése előtt szükséges kitérni a jogintézmény fontosabb történeti állomásaira majd – összevetve az elméleti és dogmatikai alapokat – azt kívánom vizsgálni, hogy a vádelvvel kapcsolatos hipotézis megerősítést nyer-e vagy sem.

A vádelv egy hosszabb történeti fejlődés eredménye. Az istenítéletek és próbák korában, a feudális időkben a bírói döntésnek az eljárás, a bizonyítás szakrális jellegéből fakadóan nem szabott korlátokat. Amint Móra Mihály kifejti, az inkvizíció eredeti tár-

¹⁵³ Be. 2. § (4) bekezdése. Mindezt az új Be. is hasonlóan fogalmazza meg az ítélezés alapjának és a vádhoz kötöttségnek a meghatározásakor a 6. § (1)-(3) bekezdésében.

gyának önkényes kiterjesztése sokszor hozta hátrányosabb helyzetbe a terheltet. A polgári kor vád – és vegyes jellegű rendszere – teremtette meg azon elvi garanciát, hogy a büntetőperben a bírói döntés a vád keretei közé szorult, ezáltal biztosítva a vádlott hatékony védekezését a váddal szemben.¹⁵⁴

A vádelv a Bp. hatálybalépése előtti évtizedekben már a reformkorban felmerült kodifikációs törekvések ellenére nem, vagy csupán közvetlenül érvényesült, a tett-azonosság pedig rendszerint fel sem merült.¹⁵⁵ Miként találó kritikával fogalmazta meg Fayer László, a vádelvi szabályok lefektetése előtt a bíróság nem érezte magát kötve semmilyen tekintetben az ügyészi indítványhoz.¹⁵⁶ Tóth Mihály nyomán azonban hozzá kell tenni, hogy az 1882-ben tartott Jogászgyűlésen már felmerült az igény olyan európai normák megfelelő szabályozásra, melyben a bíróságot köti a vád tárgyává tett cselekmény, ugyanakkor a minősítés és a büntetés kiszabása körében az ítélet eltérhet a vádtól.¹⁵⁷

Büntetőeljárásunk első, európai szintű kódexe, a Bp. a törvényszéki főtárgyalást szabályozó XVIII. Fejezetében elvi élel és félreérthetetlenül kimondta, hogy a bíróság a semmisség terhe alatt nem tehet ítélete tárgyává olyan tényeket, mely miatt a vádló vádat nem emelt.¹⁵⁸ Láthatjuk ekként, hogy a vádelv a XIX. század végén született bűnvádi perrendtartásban már markánsan megjelent és megsértéséhez a törvény komoly jogkövetkezményeket, semmisséget fűzött.

A Bp. fellebbviteli rendszerét is módosító, a népnek a büntető igazságszolgáltatásban való részvételéről és a fellebbvitel egyszerűsítéséről szóló 1949. évi XI. törvény hatályaon kívül helyezési okként nevesítette, ha az ítéletet törvényes vád nélkül hozzák vagy az ítélet a vád tárgyán túlterjed, illetve nem meríti ki a vád tárgyát (56. § 8. és 9. pont). E törvény érdemben nem változtatott a vádelvi szabályokon.

¹⁵⁴ MÓRA – KOCSIS *i. m.* 386-391.

¹⁵⁵ TÓTH Mihály, *A „tettazonosság” újabb dilemmái – meghaladott dogma vagy értékes tradíció?* In: FENYVESI Csaba – HERKE Csongor (szerk.), *Minúciák – Tanulmányok Tremmel Flórián professzor 60. születésnapjának tiszteletére*, PTE ÁJK, Pécs, 2001, 22.

¹⁵⁶ FAYER László, *A magyar bűnvádi perrendtartás vezérfonala*, Budapest, Franklin Társulat, 1899, 78-79.

¹⁵⁷ TÓTH [2001] *i. m.* 23.

¹⁵⁸ Bp. 325. §.

Az 1952. január 1-jén hatályba lépett II. Bp.¹⁵⁹ az ítélet szabályainál határozta meg, hogy a bíróság csak olyan tények alapján hozhat ítéletet, melyek miatt vádat emeltek.¹⁶⁰ Az elfogadott törvényszöveg szerint továbbra is hatályon kívül helyezési okot jelentett, ha az ítéletet törvényes vád nélkül hozták, vagy az ítélet túlterjedt a vád tárgyán, illetve az ítélet a vád felől egészen vagy részben nem határozott.¹⁶¹ Ezen abszolút hatályon kívül helyezési okokat a bíróságnak hivatalból figyelembe kellett vennie akkor is, ha azokra a fellebbezők nem hivatkoztak.¹⁶² Amint Steffler Sándor helytállóan emeli ki, a hatálybalépésekor a II. Bp.-ben a vádelv igen széles körben érvényesült.¹⁶³

Az 1950-es évek derekán azonban jelentős változás következett be, mert a II. Bp.-t 1954-ben módosították, mely folytán a 178. § rendelkezése helyébe olyan normaszöveg lépett, hogy a bíróság a terhelt cselekményét főszabályként a vád alapján bírálja el, de ha a tárgyaláson feltárt tények alapján úgy találja, hogy a vádlott a vádban megjelölt bűncselekményen felül más bűncselekményt is elkövetett, a bíróság a terhelt bűnösségét ennek alapján is megállapíthatja.¹⁶⁴

Móra szerint a Bpn. általi módosítás a tettazonosság „bálványának” ledöntését jelentette.¹⁶⁵ Steffler egy másik tanulmányában a változtatást a vádhoz kötöttség elve nagymértvű „feloldódásának” nevezi.¹⁶⁶ A Bpn. általi módosítás vitathatatlanul visszalépést jelentett a Bp., illetve a hatálybalépéskori II. Bp. rendelkezéseihez képest. Találón hívja fel minderre a figyelmet Kadlót Erzsébet is a tettazonosságról szóló tanulmányában, melyben megjegyzi, hogy e törvényi változás által a jog már a „politikai argó szerepét töltötte be”, a vádelvet e normák valójában megkérdőjelezték.¹⁶⁷

Erre utal Tóth Mihály is a már idézett, a tettazonosság dilemmáival kapcsolatos tanulmányában, rámutatva, hogy a módosított II. Bp. csak a törvényes vád nélküli eljárást tiltotta, megjegyezve, hogy a módosult álláspont elvi döntésben is megjelent.¹⁶⁸ A szerzők megállapításaival teljes mértékben egyetértek, azokat hűen tükrözik a módosított

¹⁵⁹ Hatályba léptette az 1951. évi 31. tvr.

¹⁶⁰ II. Bp. 178. § (1) bekezdés.

¹⁶¹ II. Bp. 198. § (1) bekezdés 7-8. pont.

¹⁶² ALAPI Gyula, *A büntető perrendtartás*, Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóirat Kiadó, Budapest, 1952, 263.

¹⁶³ STEFFLER Sándor, *A vádelv érvényesülése a büntetőeljáráásban*, Magyar Jog és Külföldi Jogi Szemle, 1968/5, 264-265.

¹⁶⁴ 1954. évi V. törvény (Bpn.) 68. § (1), (4) bekezdés.

¹⁶⁵ MÓRA – KOCSIS *i. m.* 388.

¹⁶⁶ STEFFLER Sándor, *A vád tárgyává tett „cselekmény”*, Magyar Jog, 1978/11, 976.

¹⁶⁷ KADLÓT Erzsébet, *A tettazonosság – az azonos tett – a vádelv eltérő relációkban*, Magyar Jog, 2008/10, 649.

¹⁶⁸ TÓTH [2011] *i. m.* 23. Lásd még BH1954. 8.

törvényi rendelkezések, és vitathatatlan, hogy a jogalkotás ilyen irányú változását elsősorban a diktatúra megszilárdulása, a sajátos politikai környezet alapozta meg.

Az I. Be. ismét megállapította, hogy a bíróság csak olyan tények alapján hozhat ítéletet, amelyek miatt vádat emeltek.¹⁶⁹ Mindez már a visszatérést jelentette a Bp. elveihez.¹⁷⁰

A II. Be. az alapvető rendelkezések között határozta meg az eljárási feladatok megosztásánál a vádelvet, rögzítve, hogy bírósági eljárás törvényes vád alapján indulhat, és a bíróság csak annak a személynek a büntetőjogi felelősségéről dönthet, aki ellen vádat emeltek és csak olyan cselekmény alapján, melyet a vád tartalmaz.¹⁷¹ E törvény szerint is a bíróságnak az ügydöntő határozatban a vádról határoznia kell.

A normaszöveg markánsan kiemelte a vádelv személyi és tárgyi hatályát is. A törvényes vád hiányában való eljárás feltétlen hatályon kívül helyezési okot jelentett. Kasszációhoz vezetett továbbá a vád ki nem merítése, azaz, ha a bíróság nem állapított meg tényállást, vagy azt nagymértékben hiányosan vagy felderítetlenül foglalta ítéletébe.¹⁷²

A 2006. évi módosítást követően a Be. 2. §-a az alapvető rendelkezések között részletesen rendezi a vádelvi szabályokat, melyek a különös törvényi normák alkalmazásának szempontjait is meghatározzák.¹⁷³

3.3.3. A jogintézmény elméleti háttere

A vádelv magyar jogtörténeti fejlődésének áttekintése után indokoltnak tartom a gyakorlatban felmerülő jogkérdések elemzése előtt a főbb jogirodalmi álláspontok vizsgálatát.

A Bp. normaszövegének tükrében Finkey elvi jelentőségű szabálynak tekinti a vád és az ítélet egymáshoz való viszonyát, mely szerint a bíróság semmisség terhe alatt nem tehet

¹⁶⁹ I. Be. 224. § (1) bekezdés.

¹⁷⁰ TÓTH [2001] *i. m.* 23.

¹⁷¹ II. Be. 9. § (2) bekezdés.

¹⁷² II. Be. 163. § (2) bekezdés, 250. § III., 262. § (1) bekezdés.

¹⁷³ A Be. 2. §-ának hatályos rendelkezését a 2006. évi LI. törvény 1. §-a határozta meg 2006. július 1-jétől hatályosan. Az új Be. az alapvető rendelkezések között a 6. §-ban vád alapján való eljárást és a tettazonosságot fogalmazza meg, míg a 422. §-ban rögzíti a vádirat tartalmánál a törvényességet biztosító tartalmi elemeket, ezáltal a „törvényes vád” jogintézménye fennmaradt, csak más törvényszerkesztési megoldásban van jelen.

ítélete tárgyává olyan tettet, mely miatt a vádló vádat nem emelt. Ez jelenti a vádelvet, melynek egyenes folyománya a tettazonosság. Ebből következik, hogy olyan tettet, melyet a bíróság már jogerősen elbírált, többé vád tárgyává tenni nem lehet (*ne bis in idem*).¹⁷⁴

Baumgartner Izidor munkásságában behatóan foglalkozik a törvényes vád fogalmának elméleti megalapozásával, nem a királyi ügyész és a védő közötti polémiában látva a vádrendszer lényegét, hanem a bizonyítékok felvételében mindkét fél közreműködésénél, mely gondolatokban jól nyomon követhető a fegyveregyenlőség, a felek egyenrangúsága, az eljárás modern volta, ami napjainkban a tisztességes eljárást jelenti.¹⁷⁵

Vargha Ferenc szemléletesen emeli ki, hogy a vádelvi eljárásban a per központját a vád képezi, ez indítja, de akaszthatja is meg a pert vádelejtés esetén.¹⁷⁶

Angyal szerint a vádelvnek, mint a vádrendszer fő jellemzőjének két „vezérlő gondolata” van, egyfelől, hogy vád nélküli eljárásnak és bírói működésnek nincs helye, másfelől a bíróság vádló szerepet nem tölthet be és arra senki sem kényszerítheti.¹⁷⁷ A vádhoz kötöttség lényege, hogy az ítélet alapjául csak olyan „tényálladék szolgálhat, melyre a vádló a vádját alapítja”. Az ítélet ennek megfelelően azzal az elkövetővel és olyan tényállás tárgyában nyilatkozhat érdemben, mely miatt a vádló vádat emelt.¹⁷⁸

Vámbéry is kiemeli, hogy a vád és az ítélet viszonyát a tettazonosság szabja meg, melynek fogalmában a tett a büntető törvénytől védett érdekek sérelmét jelenti akként, ahogy az a cselekményben mint konkrét történeti eseményben kifejezésre jut. A bíróság ugyan a cselekményt a vádtól eltérően minősítheti, de a jogtárgy tekintetében a vádtól eltérnie nem szabad.¹⁷⁹

¹⁷⁴ FINKEY *i. m.* 350.

¹⁷⁵ BAUMGARTNER Izidor, *Büntetőjogi Tanulmányok*, Grill Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1907. I. kötet 21.

¹⁷⁶ VARGHA Ferenc, *Adalékok a magyar bünvádi eljárás fejlődéséhez. XLIV. Az ítélet technikája*, Jogtudományi Közlöny, 1888/28, 234-235.

¹⁷⁷ ANGYAL [1915] *i. m.* 253-258.

¹⁷⁸ ANGYAL Pál, *A magyar büntetőeljárásjog tankönyve II. kötet*, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. Kiadása, 1917, 109.

¹⁷⁹ VÁMBÉRY *i. m.* 262-263.

Amint láthatjuk, a XIX. század végi és XX. század eleji jogirodalom a Bp. hatálya alatt vezérelvként tekintett a vádelvre és az abból fakadó tettazonosság elvére. Az előzőkben idézett szerzők a vádhoz kötöttség szigorúbb álláspontját követték, melyben a törvény szellemisége nyomán egyetérthetünk. Kétségtelen azonban, hogy a jogfejlődés során a büntetőeljárás elméletében és a bírói gyakorlatban is megengedőbb, puhább álláspontok jelentek meg, nagyobb teret hagyva a bíró ténymegállapító tevékenységének.

Úgy gondolom, az ítélkezés során a vádhoz kötöttség elve, a törvényes vád napjainkban szintén nagy jelentőségű, a részletes törvényi szabályozás ellenére számos problémát vet fel, melyet az elméleti alapok bemutatása után elsősorban az ítélkezési gyakorlat elemzésekor tárok fel.

A Bp. hatálya idején, a XX. század első felében a jogirodalom behatóan vizsgálta a tettazonosság kérdését, e körbe sorolható Mecsér József tanulmánya. A szerző a vádelv és a tettazonosság problémáit, alapvető kérdéseit Finkeyhez hasonlóan világította meg, a tettazonosság klasszikus felfogását követve kiemelt jelentőséget tulajdonított a jogtárgysérelem elsődlegességét hangsúlyozó nézeteknek.¹⁸⁰

A XX. század derekán Hárs László által megfogalmazott álláspont szerint a tettazonosság lényegének kutatásakor a tettefogalom keretei között kell maradnunk, azaz az ontologikus tények és létezések történeti világában, és nem lehet sem a normákat, sem az axiológikus tényezőket az értékelés alapjául venni. A tett lényegét a tettazonosság szempontjából ekként nem a normatívumban, a jog által védett érdekekben kell keresni.¹⁸¹ Osztom az álláspontját, a vád keretét ugyanis nem a jogcím és a vádlói vélemény szerint indítványozott büntetés szabja meg, hanem az ontologikus tények. E gondolatok ma úgyszintén irányadók, a Be.-n alapuló bírói gyakorlat által elismertek, s álláspontom szerint az új Be. alkalmazása során sem fognak változni. Kiemelendő e körben, hogy az általános ontológia két fő meghatározója a lényeg és a lét. Minden tényleges létező, minden valóság, amelyhez lét kapcsolódik.¹⁸² Az Arisztotelész és Aquinói Szent Tamás által is vizsgált filozófiai kategória a tények kapcsán azt jelenti, hogy azokat a tényállás, illetve a tettazonosság tekintetében mint megtörtént eseménye-

¹⁸⁰ MECSÉR József, *A tettazonosság problémája*, A Magyar Kir. Ferencz József-Tudományegyetem és a Rothermere Alap támogatásával Egyetem Barátainak Egyesülete Kiadó, 1937, 93.

¹⁸¹ HÁRS László, *A bűnhalmazat eljárásjogi vonatkozásai*, Kolozsvár, 1943, 4-5.

¹⁸² KAUFMAN, Arthur, *A jog ontológiai stuktúrája*, In: VARGA Csaba (szerk.), *Jog és Filozófia*, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 321-357.

ket a létező valóságukban kell vizsgálni, nem pedig mint a normatívumok világában elhelyezkedő szubsztanciákat.

Móra az 1960-as évek elején az ítélet és a vád viszonyáról kifejtette, hogy azt alapvetően három fő tényező határozza meg, azaz, hogy a bíróság ítélete tárgyává tehet-e olyan cselekményt, amely miatt vádat nem emeltek, a vádló vádelejtése köti-e a bíróságot, illetve a bíróság kötve van-e a fennálló vádhoz, vagy a minősítés és a büntetés kiszabása kérdésében eltérhet tőle.¹⁸³ Álláspontom alapján vád tárgyává *nem* tett tényeket a bíróság jogi konzekvenciával bírónan nem bírálhat el, mint ahogy a vád urának vádelejtése is köti a bíróságot, a vádba foglalt cselekmény minősítésének kérdésében azonban e kööttség nem áll fenn.

Bagi Dénes által egy legfelsőbb bírósági döntés¹⁸⁴ nyomán a tettazonosságról 1966-ban készített szakcikk kiváltotta a jogtudomány képviselőinek a reflexióját a jogintézményről. A szerző okfejtése szerint a bíróságnak a vádiratban leírt tényeket a vád tárgyává tett tényeknek kell tekinteni, és a bíróság olyan vádbeli tényekhez is fűzhet jogi következményt, melyre nézve az ügyész nem tett kifejezett indítványt.¹⁸⁵ Érvelését a főbb részekben Salamon Géza nem osztja. A vád tárgyává tett tényekről írt tanulmányában ugyanis arra mutat rá, hogy az ügyész olyan tényeket is köteles leírni a vádban, amelyek megítélése szerint nem valósítják meg valamely büntett tényállását, gondolva itt a bűncselekmény előzményeire vagy utóhatásaira. A szerző véleménye az, hogy téves az az álláspont, amely szerint a vádiratban leírt valamennyi tényt vád tárgyává tett ténynek kell tekinteni. Ilyen tényeknek csak a vádiratban az ügyész által jogilag is értékelt tényeket tekintti. Követelményként fogalmazza meg, hogy az ügyésznek kötelessége a vádiratban kifejezésre juttatni, hogy milyen tényeket kíván jogilag értékelni, tehát milyen tényeket tesz a vád tárgyává.¹⁸⁶ A kérdésben Földvári József is kifejtette álláspontját. Érvelése szerint a tanulmány születése idején hatályos eljárási törvény (I. Be.) rendelkezéseit egybevetve azt állapíthatjuk meg, hogy az ügyészi vádiratnak, illetőleg a vádmódosítás során tett nyilatkozatnak nem csupán a történeti tényeket kell tartalmaznia, hanem azokból világosan ki kell tűnnie az ügyészi állásfoglalásnak is, miszerint az

¹⁸³ MÓRA – KOCSIS *i. m.* 390.

¹⁸⁴ Legfelsőbb Bíróság Bf.III.584/1965., mely határozat szerint nincs akadálya annak, hogy a bíróság a vádban leírt, de az ügyész által külön nem minősített cselekményrészt minősítse.

¹⁸⁵ BAGI Dénes, *Megjegyzések egy másodfokú ítélethez*, Magyar Jog, 1966/2, 57-59.

¹⁸⁶ SALAMON Géza, *A vád tárgyává tett tények*, Magyar Jog, 1966/5, 203-205.

előadott tényeket büntetőjogilag hogyan értékeli, és az előterjesztett tények közül melyek azok, amelyek alapján büntetőjogi igényt érvényesít.¹⁸⁷

Miként látható, Bagi a tettazonosság puhább, Salamon és Földvári a szigorúbb, kötöttebb értelmezését hangsúlyozza. A jogtudomány és a bírói gyakorlat napjainkban sem teljesen egységes e kérdésben, de úgy gondolom, hogy a vádba foglalt tényeknek külön vádlói közlés hiányában is lehet büntetőjogi relevanciája. Az viszont kétségtelen, hogy Salamon és Földvári véleménye felel meg leginkább a vádmonopóliumot is markánsan jelző és a megfelelő védekezési lehetőséget biztosító, tisztességes eljárás követelményeinek. E jogi álláspontot azonban úgy látom, a hatályos törvényen alapuló bírói gyakorlat nem követi, a vádelv tágabb értelmezésének adva teret, melynek módosulása nem várható az új Be. rendelkezéseinek tükrében sem.

A jogkérdésre és a jogirodalomban megjelenő ellentétes álláspontokra Steffler Sándor is kitér 1968-as tanulmányában. Elvi érveléssel szövegi le, hogy a vád korlátlan ura a vádló. Utalva a Legfelsőbb Bíróság egyik határozatára¹⁸⁸ kiemeli, hogy a vádiratban valamely tény leírása nem jelenti azt, hogy az ügyész azt valójában a vád tárgyává kívánta tenni. Véleménye szerint a vádiratban külön, ennek feltüntetésével kellene leírni azt a tényállást, ami miatt az ügyész a büntetőjogi felelősségre vonást kívánja. Ilyen megoldás egyértelműen tisztázná, hogy mi képezi a vád tárgyát.¹⁸⁹ Egy évtizeddel később készített tanulmányában Steffler ismét felteszi a kérdést, hogy pontosan mit kell a vád tárgyának tekinteni. Az ún. mellékkörülményeknek, mint az elkövetés helyének, idejének, módjának változása az ítéletben a vádhoz képest nem jelent más bűncselekménnyé válást, ezért a vádelvi szabályokat, a tettazonosságot sem sérti. Mellékkörülmény lehet az eredmény változása, mely kihat a minősítésre is, eltérhet a bíróság a vádbeli elkövetői stádiumtól, de a bűnösség formájától és a célzattól is, melyek tisztán minősítési kérdések.¹⁹⁰ A később elemzett bírói gyakorlattal összhangban áll a szerzői vélemény, mert a felhívott mellékkörülményekben a vádtól eltérő ítéleti ténymegállapítás nem sérti a vádelvet, illetve a tettazonosságot. Megjegyzem azonban, hogy a bűnösségi forma tipikusan jogkérdés, és nem tartozik a történeti tények körébe, ezért a vádelv szempontjából e

¹⁸⁷ FÖLDVÁRI József, *Mi a vád tárgya?* Magyar Jog, 1968/6, 250-255.

¹⁸⁸ Legfelsőbb Bíróság B. Törv. Eln. Tan. 431/1964/4.

¹⁸⁹ STEFFLER [1968] *i. m.* 264-269.

¹⁹⁰ STEFFLER [1978] *i. m.* 975-981.

körben közömbös az eltérő minősítés. A bűnösség formája nem tekinthető olyan tudati ténynek, melyet tényállásba kellene foglalni.¹⁹¹

Nagy Lajos a vád és az ítélet viszonyával kapcsolatban rögzíti, hogy elméletileg és gyakorlatilag általános az álláspont, miszerint az ítéletében a bíróságnak a büntetőigényt érvényesítő vádat minden vonatkozásában el kell bírálnia, azaz ki kell mérítenie. A vád tárgyának elbírálása során elsődleges követelmény, hogy a „vádba tett és az ítéletben elbírált cselekmény történetileg azonos legyen”, ami a tett mellett az elkövető személyének azonosságát is jelenti. Abban e szerző szerint is egységes az álláspont, hogy a tettazonosság csak a történeti tényállás azonosságát jelenti, azonban nem jelenti egyben a sértett jogi érdek azonosságát. A vád tárgyává tett tények körét, illetve a bíróság ténymegállapítási lehetőségeit illetően már eltérők a nézetek. Az ügyészi álláspont szerint az ügyész által jogilag nem értékelt tényeket a bíróság akkor sem minősítheti, ha azokat a vád tényállási része tartalmazza.¹⁹² Ezzel szemben a bíróság nem látja akadályát vád tárgyává tett, de külön az ügyész által nem minősített tények jogi értékelésének sem. A II. Be. szabályait figyelembe vevő szerző okfejtéséből kitűnően azon álláspont a következetesebb, amely szerint a vád tárgyává tett cselekmény csak az, amely miatt kifejezetten vádat emeltek és a vádelv lényegéből folyó következmények mellett a vádemelés már az *in dubio pro reo* elve miatt sem vélelmezhető a tények egyszerű előadásának tükrében, vádat emelni ugyanis csupán kifejezett, erre vonatkozó indítvánnyal lehet.¹⁹³ Nagy véleményében a tettazonosság szigorúbb – később Fázsi László által is hivatkozott – nézete jelenik meg, melyet meglátásom szerint a jogfejlődés során napjainkra a jogelmélet és a joggyakorlat is áttört, mely „áttörést” az alábbiakban részletesen elemzem, azon nézettel érve egyet, hogy egy vádba foglalt tény bíróság általi jogi elbírálásához nincs szükség kifejezett, minősítésre is kiterjedő ügyészi indítványra.

Pásztor István szintén a II. Be. rendelkezéseinek alapulvételével mutat rá, hogy a vádiratnak csak a vád tárgyává tett cselekmények lényegét kell tartalmaznia, a bíróságnak viszont az ügydöntő határozatát a tárgyaláson megvizsgált bizonyítékokra kell alapítania. Ezen okok miatt elkerülhetetlen, hogy a tárgyaláson lefolytatott bizonyítás eredménye alapján a vádhoz képest az elkövetés helyére, idejére, módjára, motívumára nézve

¹⁹¹ Lásd Értekezés 3.2.2.

¹⁹² Lásd Legfőbb Ügyészség 337. számú állásfoglalása, melyben foglalt nézetek és a bíróságtól eltérő jogértelmezés napjainkban is jelen van.

¹⁹³ NAGY Lajos *i. m.* [1974] 424-428.

változások történjenek. A szerző álláspontja szerint ilyen esetben a tényállás módosítása nem mellőzhető, és a „mellékkörülményekben” felmerült novumok nem eredményezik a vádelv sérelmét.¹⁹⁴

Szili Zoltán szerint a tettazonosság elve érvényesülése kapcsán az ideális valóban az lenne, ha az ítéletben elbírált és a vádiratba foglalt cselekmény teljesen lefedné egymást, e mechanikus ténybeli azonosságot azonban megkívánni nem lehet, utalva arra is, hogy az ítéletben írt cselekmény többnyire jobban megközelíti az „eredeti tettet”.¹⁹⁵ Mindez a törvényi szabályozásból is fakad, mert az ítéleti tények jóval részletesebbek, mint a vádiratban foglalt történeti események. Miként majd láthatjuk, az utóbbi évek ítélkezése már egységes a tekintetben, hogy az ítéleti tényeknek nem szükséges teljesen lefedniük a vádbeli tényeket, sőt maga az eljárási rendszer, a bizonyítás jellemzői és a valóságnak megfelelő tényállásra törekvés is perrendszerű akadályát képezik a teljes történeti azonosságnak.

Szabóné Nagy Teréz és Kiss Zsigmond közös tanulmányában a II. Be. rendelkezéseinek vizsgálatával mutat rá, hogy az eljárási feladatok megosztásának következménye, miszerint a bírósági eljárásnak és a bíróság érdemi határozatának alapja a törvényes vád. A szerzők felsőbb bírósági határozatokra hivatkozva¹⁹⁶ fejtik ki, hogy a vád tárgyát azon cselekmények alkotják, melyeket az ügyész a vád előterjesztésekor történeti eseményekként előad.¹⁹⁷ Érvelésükkel egyetértve szögezhető le, hogy a bíróságot a vádnak a fő, büntetőjogi felelősségre kihatással bíró tényei kötik. A bíróság ennek megfelelően nem terjeszkedhet túl úgy a vádon, hogy az abban nem foglalt és általa bizonyítottan talált cselekményeket jogilag külön értékeli.

Kertész Imre egyik tanulmányában a legalitás és oportunitás elvét összevetve teszi fel a kérdést, hogy a két alapelv tükrében mennyire fogadható el az „ügyészbíráskodás”, érintve ezzel természetesen a váddal való rendelkezést és a bíróság igazságszolgáltatási monopóliumát is. Miként helyesen megállapítja, tradicionálisan nagy hagyománya van

¹⁹⁴ PÁSZTOR István, *Problémák a vádelv gyakorlati érvényesülése köréből*, Ügyészségi Értesítő, 1975/1, 1-5.

¹⁹⁵ SZILI Zoltán, *Gondolatok a tettazonosságról*, JPTE Studia Juvenum, Seria, juridica II. Pécs, 1985, 79-92.

¹⁹⁶ Legfelsőbb Bíróság B. törv. IV.422/1975/5., Legfelsőbb Bíróság B. törv. IV.243/1976/2.

¹⁹⁷ SZABÓNÉ NAGY Teréz – KISS Zsigmond, *A büntetőeljárási törvény a gyakorlatban*, Magyar Jog, 1979/5, 401-408.

az opportunitás elvének az angolszász jogban – így az USA-ban és Angliában, valamint Franciaországban és Hollandiában –, gondolhatunk e körben a különféle megállapodásokra, a *common law* jogrendszerben a vádalku intézményére. Ezzel szemben a német, magyar és osztrák büntetőeljárás alapvetően a legalitás elvére épül, ahol kivételesen érvényesül az opportunitás a legalitás terhére.¹⁹⁸ Kertész álláspontja szerint a büntetőjogi reformra vár az anyagi és alaki jog összhangjának megteremtése. A magyar jog ugyan a legalitás elvét sokáig „sérthetetlennek” tekintette, azonban az opportunitás semmiképp sem összeférhetetlen a demokratikus állam eljárásjogával. A terhelt alapvető joga, hogy ügyét tisztességes tárgyaláson bírálják el, beleegyezésével azonban nem lehet akadálya, hogy ügyét gyorsan, időszerűen, azon kívül bírálják el. Hatályos eljárási törvényünk több helyen már teret enged a legalitás terhére az opportunitásnak (pl. vádemelés mellőzése, eljárásfelfüggesztés egyes esetei, eljárásmegszüntetés, lemondás a tárgyalásról, az új Be. szerint a bűnösség beismeréséről szóló egyezség), azonban a gyakorlatban egyelőre még mindig a legalitás a fő elv. Kertész tanulmánya a vádelvet is érinti, hiszen a váddal való rendelkezés, a vádlói jogosultság ahhoz szorosan kapcsolódik.¹⁹⁹

Úgy gondolom, az opportunitás térnyerése nem jelent ügyészbíráskodást, ezért az új büntetőeljárási törvényben a vád és a védelem megállapodása lehetőségének megteremtése gyorsítja az eljárást, nem ütközik a tisztességes eljárás tilalmába, és nem sérti a vádelvet sem (új Be. LXV. Fejezet Egyezség a bűnösség beismeréséről, továbbá Be. 504. §: a bírósági eljárás a bűnösség beismerése esetén).

Király Tibor szerint a bíróságnak a vádban megjelölt cselekményről kell döntenie, mely feltétlen szükségessé teszi a vádbeli és az ítéleti tényállás viszonyának vizsgálatát. A bíróság nem teheti meg, hogy a „tényállás valamely részéről hallgasson”.²⁰⁰ A vádelv alkalmazásának következménye a tettazonosság, azazhogy a bírósági döntésnek a tény-

¹⁹⁸ Amint Bárd kifejti, a legalitás elve parancs a bűnüldöző hatóságok számára. A legalitás elve ekként kötelezettséget állapít meg, a büntetőjogi igény érvényesítésének kötelezettségét. Ezzel szemben az officialitás (hivatalból való eljárás) csak jogosultságot fogalmaz meg. Lásd BÁRD Károly, *A büntető hatalom megosztásának buktatói*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987, 66-67. Úgy gondolom, hogy a legalitásban nyilvánul meg az ügyész vádemelési kötelezettsége, mint ahogy a bíróságnak a vádkimerítési kötelme is.

¹⁹⁹ KERTÉSZ Imre, *Ügyészbíráskodás?* Magyar Jog, 1996/1, 1-8.

²⁰⁰ Meg kell jegyezni azt is, hogy az ügyész sem „hallgathat” a vádbeli cselekményről, mert a hallgatóságos vádemelés mellőzést vagy vádelejtést a törvény nem ismeri (HT).

állásáról és csakis arról kell szólnia, amit a vád tárgyává tettek. A vádat ki kell meríteni, viszont azon túl az ítélet nem terjeszkedhet.²⁰¹

Tóth Mihály Steffler gondolatait helytállónak tartva rögzíti a tettazonosságról készült tanulmányában, hogy az ítéletben az elkövetés helyének, időpontjának, eredményének, céljának, indítékának változása nem jelenti a vádhoz kötöttség elvének sérelmét, mint ahogy a cselekmény stádiumának, az elkövetői alakzatnak, avagy a bűnösségi formának a változása sem. Álláspontja szerint a tettazonosság szempontjából a „tárgyi oldal szükségessége ismérveinek, az elkövetési magatartásnak (a tevés vagy mulasztás vádbeli megfogalmazásának) van meghatározó szerepe”. Nem jár a tettazonosság sérelmével ezért az alanyi oldal szükséges és esetleges elemeinek változása, mint ahogyan közömbös lehet az egységként vagy halmazatként értékelés is.²⁰² Érvelését osztva, magam is úgy látom, hogy elsődlegesen a tárgyi oldalról az elkövetési magatartás, mint a vádbeli leírt történeti eseménysor határozza meg az ítélet kereteit. A bűnösség formája, illetve más alanyi jellegű tényezők ugyanis olyan jogi minősítés körébe tartozó kérdések, melyek a törvényi rendelkezésekből kifolyólag is módosulhatnak, hiszen a bíróságot nem köti a vádbeli minősítés. Tóth összegzésként kiemeli, miszerint a tettazonosság lényege azt jelenti, hogy a bíró az ítéletben addig, de csak addig vonhatja le szabadon az általa megállapított tények jogi következményeit, amíg a tettek azonosnak tekinthetők a vádban közöltekkel. Nem jár a vád elv sérelmével, ha az ítélet a bizonyítási eljárás eredményeként helyesbíti, illetve kiegészíti a büntetőjogi felelősség önálló megalapozását maga után *nem*²⁰³ vonó körülményeket. A szerző rámutat továbbá, hogy napjainkban ismét fennáll annak a veszélye, hogy a hazai ítélkezésben csökken a vádhoz kötöttség jelentősége, az önálló bírói ténymegállapítások mozgástere pedig szükségtelenül nő. Felhívja a figyelmet arra is, hogy az európai joggyakorlat²⁰⁴ ezzel szemben jóval szűkebben értelmezi a tettazonosságot.²⁰⁵ Kétségtelen, hogy mind a tágabb, mind a szűkebb értelmezéssel

²⁰¹ KIRÁLY Tibor, *Büntetőeljárás Jogi, 2. javított kiadás*, Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 120-121.

²⁰² TÓTH [2001] *i. m.* 28-30.

²⁰³ Véleményem szerint e szerző is határozott abban, hogy a bizonyítási eljárás eredményeként csak olyan mellékkörülmények módosulhatnak az ítélethez képest, melyek nem vonják maguk után a büntetőjogi felelősség önálló megalapozását. Új, vádban nem szereplő tények alapján megvalósuló bűncselekmény megállapításának a vádtól eltérően nincs helye. Érdekesebb az eljárási helyzet, ha nem új, önálló bűncselekmény megállapításának lehetősége merül fel, hanem például olyan minősített eset, mely vádbeli ténybeli alapok nélkül nem rögzíthető. Gondolhatunk e körben az emberölés előre kiterveltségét alátámasztó tényállásrészekre (HT).

²⁰⁴ Lásd EJE 29.082/1995. sz. kérelem alapján készült jelentése, mely kapcsán azonban megjegyzendő, hogy később a vádbeli cselekmény átminősítését már nem találták a tisztességes eljárásba ütközőnek.

²⁰⁵ TÓTH [2001] *i. m.* 40-41.

szemben felhozhatók jogelméleti és gyakorlati aspektusból is ellenérvek. A vádba foglalt történeti esemény véleményem szerint – eltérően a vádtól – a bíróság részéről szabadon minősíthető, illetve akár a vád által nem minősített, de vád tárgyává tett történeti eseményt is bűncselekménnyé nyilváníthat a bíróság. Arra azonban nincs törvényes lehetőség, hogy a bizonyítás eredménye alapján a bíróság a vádban le nem írt többlet tényeket állapítson meg úgy, hogy azokhoz büntetőjogi felelősséget társít. A tettazonosság meghaladott dogma vagy tradíció? – teszi fel Tóth Mihály a kérdést. Kétségtelen, hogy a jogelmélet és a joggyakorlat is sok esetben eltérően ítéli meg a tettazonosság kereteit, lényegi elemeit. Úgy vélem, fontos, jelentős történeti hagyományokkal bíró jogintézményről van szó, mely nem jelenthet meghaladott dogmát, viszont megkövült tradíciót sem. A jogkérdés lényegét abban látom, hogy a vád ura a vádló, a bíróság a vádló szerepében nem léphet fel és az ügyészt sem kényszerítheti vádemelésre. Ezért is kardinális lényegi része a tettazonosságnak az eljárási feladatok megosztásának elve, a hatékony védekezés, ezáltal a tisztességes eljárás garanciáinak biztosítása. Tóth tanulmánya 2001-ben született, amikor még az 1973. évi I. törvény volt hatályban, s a Be. törvényszövege már ismert volt, bár a hatálybalépésre csak 2003. július 1-jén került sor. Álláspontom szerint azonban gondolatai – tudomásom alapján a szerzői vélemény érdemi revideálásának hiányára is figyelemmel – a hatályos törvény tükrében is irányadók, függetlenül a 2006. évi LI. törvény (Ben.) törvényes vádat érintő módosításaitól, e körben majd a felhívott módosítást követő jogirodalom elemzésekor fejtem ki érveim.

Tremmel megjegyzi, hogy a hazai eljárásjogi tananyagokban hosszabb ideje méltatlanul elhanyagolt a vizsgált téma, melynek több szempontból van nagy jelentősége. A tettazonosság tiszteletben tartása nélkül ugyanis nem valósulhat meg a funkciómegosztás, nincs reális lehetőség a megfelelő védekezésre és gyengül a jogbiztonság. Hangsúlyos, hogy csak a tettazonosság kellő figyelembevételére esetén lehet megfelelően tisztázni a jogerő terjedelmét és a további büntetőeljárás kizárásának érvényesülését. A tettazonossággal kapcsolatban olyan nehézségekbe ütközhet a jogalkalmazó, mint a vád és az ítélet jelentős terjedelembeli különbsége, az ügyészi tévedés folytán a vádirat egyes részei között feszültség keletkezhet, illetve a tárgyaláson is felmerülhetnek érdemi nővumok, és az ügyész indokoltsága ellenére mégsem módosítja a vádat.²⁰⁶

²⁰⁶ TREMMEL [2001] *i. m.* 450-451.

Tremmel a tettazonosságot retrospektív megközelítésből vizsgálva nagy hangsúlyt helyez a jogerő terjedelmére, összefüggésben a *ne bis in idem* elvével, kifejtve, hogy a hazai irodalomban egyedül Móra tartotta a tettazonosság fontosabb területének a jogerő terjedelmét, a többszöri eljárás tilalmának meghatározását. A szerző elhatárolja a jogerős ítélet (*res iudicata*) személyi kizáró hatását (*eadem persona*), és a jogerő tárgyi terjedelmét (*eadem res*). E tárgyi terjedelem lényege, hogy az ítélet anyagi jogereje kizárja ugyanazon cselekmény miatt az újbóli vádemelést és a jogerős ítélet meghozatalát. A jogerő tárgyi terjedelmével kapcsolatban elsősorban az egység-többség helyes alkalmazása során merülhetnek fel jogalkalmazási kérdések. Tremmel szerint a tettazonosság megsértését jelenti a vádon való túlterjeszkedés, a vád ki nem merítése és a terhelttel szemben ugyanazon cselekmény miatt több jogerős ítélet meghozatala.²⁰⁷ E körben kell megjegyezni, hogy a jogerő a büntetőper egyik legfontosabb jogintézménye, ugyanis biztosítja a döntés végrehajthatóságát, garantálja megtámadhatatlanságát, megváltoztathatatlanságát, a törvények érvényesítését.²⁰⁸ Az anyagi jogerő lényege, hogy a bírói döntés a felek és a bíróság részéről is megváltoztathatatlan, azt rendes jogorvoslattal megtámadni már nem lehet.²⁰⁹ Az ügydöntő határozat anyagi jogerejének alapvető hatása közé tartozik a kötőerő, a megváltoztathatatlan, a kötelező és bizonyító erő mellett *a kétszeres eljárás tilalma*, azaz az idézett *ne bis in idem* elve.²¹⁰ Tremmel a jogelmélet és az ítélkezési gyakorlatot áttekintve fejt ki, hogy a tettazonosság szigorú, szűkebb értelmezése – mely csak a tényállás kiegészítését, helyesbítését teszi lehetővé – növeli a rendkívüli perorvoslatok lehetőségét. A tágabb értelmezés azonban, mely lehetővé teszi lényeges vonásokban is a vádtól eltérő tényállás megállapítását, csökkenti azok alkalmazási körét. A bíróság részéről az egyébként indokolt „cselekményátminősítés” elmaradása a vád kimerítését a jogerő beállta után már nem kérdőjelezi meg. A ténybeli és jogi megítélésnek a terhelt terhére való megváltoztatása a szigorúbb, a terhelt javára (*in melius*) való eltérés viszont a puha tettazonossági értelmezést helyezi előtérbe. A tettazonosság hivatkozott értelmezési kérdései nemcsak a jogerős ítélet és a vád viszonyá-

²⁰⁷ TREMMEL Flórián, *A tettazonosság néhány kérdése retrospektív megközelítésben*, In: FENYVESI Csaba – HERKE Csongor (szerk.), *Emlékkönyv Vargha László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára*, PTE ÁJK, Pécs, 2003, 262-270.

²⁰⁸ ELEK Balázs, *A jogerő a büntetőeljárásban*, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Büntető Eljárásjogi Tanszék, Debrecen, 2012, 74.

²⁰⁹ ELEK Balázs: *A jogerő egyes kérdései a büntetőeljárásban*, In: GÁL István László (szerk.) *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére*, PTE ÁJK, Pécs, 2011, 561-571.

²¹⁰ HÁGER Tamás, *A határozat, a jogorvoslat és a jogerő egyes kérdései a büntetőperben*, In: ELEK Balázs – HÁGER Tamás – TÓTH Andrea Noémi (szerk.) *Igazság, ideál és valóság. Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja alkalmából*, DE ÁJK Büntető Eljárásjogi Tanszék, 2014, 182-195., [HÁGER 2014/c].

ban, hanem fordítva, a vád és az ítélet viszonylatában is meghatározók.²¹¹ A vád és az ítélet viszonyát tekintve a keményebb állásponttal értek egyet, azaz vád hiányában érdemi tényállás-módosításra nem látok törvényes lehetőséget (vádba nem foglalt cselekmény, bíróság általi megállapítására és beminősítésére nincsenek perjogi alapok) és ez irányadó a tényálláshoz kötöttség viszonylatában, azaz az elsőfokú és a másodfokú ítélet, illetve a másodfokú és a harmadfokú ítélet relációjában is. Megjegyzem továbbá, hogy a vádlott javára az ítéletben a vádtól eltérő ténybeli és jogi eltérés a tettazonosság elvével összefügg, de valójában szóba sem kerülhet megsértése, mert a vádlott javára a bíróság a bizonyítékok értékelése alapján szabad meggyőződése szerint perrendszerűen eltérhet a vádtól, mint ahogy a tényálláshoz kötöttség elve sem érvényesül a felmentő ítéletnél.²¹² Az ítélkezés lényege, maga az igazságszolgáltatás alapvető funkciója, hogy a bíróság nemet is mondhat a vádra, a vádlottat több okból felmentheti, amire rendszerint a vádtól érdemben eltérő tényállás megállapításakor kerül sor.

Egy másik aspektusból tekintve – a vád tárgyává tett tények kereteit illetően azonban az ítélkezési gyakorlatban is követett – helyesnek tartom a kevésbé szigorú értelmezést, mely szerint az ügyész által nem minősített, de vádbeli tényállásba foglalt cselekvőség bíróság általi jogi értékelésének nem látom eljárásjogi akadályát, függetlenül a Ben. törvényes vádat érintő módosításától, valamint az új Be. normáitól.

Kadlót Erzsébet már a Ben. hatálybalépése után a tett fogalmáról és a tettazonosságról készített tanulmányában Baumgartner nyomán kifejti, hogy tett alatt nem a tettes összes fizikai tevékenységét értjük bizonyos térben és időben, hanem a bizonyos akarattírány által egybefoglalt konkrét tevékenységet, ellentétben a bűncselekménnyel, mely tisztán jogi absztrakció. A Be. rendelkezéseiből következően a tettet a büntető törvénybe ütköző, megtörtént múltbeli történéseknek, mulasztásoknak az összegző és a törvényben meghatározott minimális elemeit tartalmazó leírása jelenti, amit a vád tartalmaz. A vádló ebben a formában közli, hogy mely személlyel és milyen cselekmény miatt kívánja a bírósági eljárás lefolytatását. Kadlót találóan emeli ki, hogy a vádiratot az különbözteti meg az irodalmi novella műfajától, hogy a történeti események egymást követő fordulatainak leírását a vádló az anyagi jog szabályait szem előtt tartva „transzformálja jogilag jelentős tényekké”. Ebben az eseménysorban foglalnak helyet azon jogi körülmények is,

²¹¹ TREMMEL [2003] *i. m.* 272.

²¹² Be. 352. § (1) bekezdés b) pont. Az új Be. 593. § (1) bekezdés c) pontja a másodfokú eljárásban már a vádlott terhére is lehetővé teszi az eltérő tényállás megállapítását, mely „forradalmi” újítás, kérdés azonban, hogy összhangban áll-e a klasszikus ténybírói megoldással (HT).

melyek a tett megítélése szempontjából jelentősek. Álláspontja szerint – szemben az Európai Bíróság korántsem konzekvens gyakorlatával – a vád törvényessége és a tettazonosság szempontjából nem releváns, hogy a bírósági eljárásban a bűncselekménnyel összefüggő, jogilag jelentős lényeges elemek változhatnak, vagy a vádban nem szereplő, új elemek is megjelennek, mindez ugyanis nem jelenti azt, hogy más tettről lenne szó.²¹³ A szerző közvetlenül nem tér ki rá, de úgy gondolom, hogy tanulmányából levonható a következtetés, miszerint a vádelv puhább értelmezését tartja helyesnek, nem zárva ki azt sem, hogy a bíróság vádba foglalt, de nem minősített eseményeket jogilag értékeljen, és még azt sem, hogy a bizonyítási eljárás eredményeként akár releváns tényekkel bővüljön az ítélethez képest a vád. Érvelését nagyrészt osztom. Álláspontom szerint azonban a vádban konkrétan le nem írt olyan cselekmény ítéletbeli megállapításának – melyhez „*in peius*” a vádlott terhére jelentős joghatás társul – nincs helye. Erre példa lehet a szerző által is felhívott, az emberölésnél az előre kiterveltséget megalapozó eseménysor. Ha a vád uraként az ügyész ilyen tényeket bármely okból nem foglal vádba,²¹⁴ úgy gondolom, hogy nem is kíván vádat emelni, ezért a vádtól a vádlott terhére eltérve a tényállásba még bizonyítottága esetén sem foglalhatók ilyen események. Irányadónak tartom ezt a Be. alkalmazása során az elsőfokú és a másodfokú ítélet viszonyában, a tényálláshoz kötöttség tekintetében is.²¹⁵

Herke, Fenyvesi és Tremmel álláspontja szerint a vizsgált jogintézménynek alapvetően hármas funkciója van, ezáltal valósul meg az eljárási feladatok (vád és ítélezés feladatainak) megosztása, a reális és megfelelő védekezés biztosítása és a jogbiztonságot garantáló tisztességes eljárás. A tettazonosság helyes alkalmazásánál problémákat jelent, hogy az ítélet nívum hiányában is terjedelmesebb, mint a vád, előfordulhat, hogy ügyészi tévedés folytán ellentétek merülnek fel a vádirat egyes részei között, ezen túl a tárgyaláson olyan érdemi újdonságok jelennek meg, melyek vádmódosítást indokolnak, az

²¹³ KADLÓT Erzsébet, *A tettazonosság – az azonos tett – a vádelv eltérő relációkban*, Magyar Jog, 2008/10, 650-651.

²¹⁴ Találón teszi fel a kérdést Hack Péter, hogy az ügyész valójában mindig tévedhetetlen és csalhatatlanul, megkérdőjelezhetetlenül dönt. Lásd HACK Péter, *A büntető igazságszolgáltatás szervezete, függetlensége, számonkérhetősége és a büntetőeljárás rendje*, PhD-értekezés, ELTE ÁJK Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék, Budapest, 2007, 14-15.,

http://www.ajk.elte.hu/file/AJKDI_HackPeter_tez.pdf Nyilvánvalóan nem mindig dönt így az ügyész, ezért sem lehet a bírói döntést a teljes kötöttség korlátai közé szorítani (HT).

²¹⁵ KARDOS Sándor – HÁGER Tamás, *Az első fokon megállapított tényállás megalapozatlanságának orvoslása – A tényálláshoz kötöttség*, Debreceni Jogi Műhely 2011/2, http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/2_2011/az_első_fokon_megallapított_tenyállás_megalapozatlanságának_orvoslása_a_tenyálláshoz_kötöttség_elve/ (letöltés: 2013. június 21.).

ügyész azonban ennek mégsem tesz eleget. A szerzők elvetik a két végletet, azaz a vádbeli és ítéleti tényállás teljesen kötött lefedettségét, de legfőképp a teljes kötetlenséget. A két véglet között differenciált megoldásra és gyakorlatra kell törekvéseket tenni. A Kúria és a Legfőbb Ügyészség álláspontja e kérdésben nem egységes. A bírósági érvelés szerint minden vádiratba foglalt tény a vád tárgyává van téve, ezzel szemben az ügyészség azon a jogi állásponton van, hogy csak azok a magatartások képezik a vád tárgyát, melyeket az ügyész kifejezetten értékel, és amelyek miatt nem mellőzte a vádemelést.²¹⁶

Láthatjuk, hogy az ügyész a vád uralmának ügyészi elvét követve a jogirodalomban Salamon, Földvádi és Steffler álláspontját követi, szemben Bagi, Szabóné és Kiss, valamint Kadlót által felvetett puhább vádhoz kötöttségi szemlélettel. A bírói gyakorlatban – a később részletezettek szerint, amint a pécsi szerzők is kifejtik – a Legfelsőbb Bíróság, illetve Kúria által megszabott puhább jogértelmezés nyert teret, mely szerint a vádba foglalt történeti eseményt akkor is a vád tárgyának kell tekinteni, ha tévedésből vagy helytelen jogi értékelésből az ügyész elmulasztja a jogi minősítést. Az ügyészi véleménnyel szemben a Kúria jogértelmezésével értek egyet, azzal, hogy a vádba nem foglalt történeti esemény ítéletbeli megállapítása mellett a jogi értékelésnek viszont perrendszerűen nem lehet helye.²¹⁷

Farkas Ákos – részben a büntetőeljárás működési alapelvek oldaláról közelítve meg a kérdést – mutat rá a hipotézisben is felvetettekre, mely szerint a vádhoz kötöttség elve szoros kapcsolatban van az eljárási feladatok megosztásának elvével, ebből következően azzal, hogy a vád ura a ténybeli kereteket illetően a vádló.²¹⁸

Róth Erika jogirodalmi álláspontja szerint a vádhoz kötöttség a következő fő elemekből áll: a bírósági eljárás törvényes vád alapján indulhat és addig tarthat, amíg a vád törvényessége fennáll, azaz ügyészi védelejtést követően már nincs legitim vád. A bíróság annak a vádlottnak a cselekményéről dönthet, akit megvádoltak, és csak olyan cselekmény miatt, amelyet vád tárgyává tettek, a vádat mind a megvádolt személy, mind a vádbeli cselekmény vonatkozásában a bíróság köteles kimeríteni. A bíróság ugyanakkor a vád szerinti történeti tényállásban leírt, de a vádló által nem minősített cselekményt

²¹⁶ HERKE – FENYVESI–TREMEL *i. m.* 314-316.

²¹⁷ TÓTH Géza, *A tettazonosság és az azonos tett a magyar judikatúrában*, Magyar Jog; 2017/3, 157-170.

²¹⁸ FARKAS – RÓTH *i. m.* 66-68.

nem bírálhatja el.²¹⁹ Vitathatatlan, hogy ez egy kötött, szigorú álláspont, melyet napjainkban a bírói gyakorlat már nem követ. Az ítékezés nem látja ugyanis akadályát annak, hogy kifejezett vádemelés-mellőzés hiányában a jogi relevanciával bíró és a vádba foglalt történeti eseményeket a bíróság minősítse. Hallgatólagos vádemelés-mellőzés, avagy vádelejtés ugyanis az eljárási törvény alapján nem vezethető le, és az ítékezési gyakorlatra is tekintettel úgy gondolom, hogy a törvény nem kívánja meg külön minden egyes tényállásrészre az önálló ügyészi álláspontot a kifejezett vád tárgyává tett tételről.

Bócz a Ben. törvényes vádat módosító rendelkezése kapcsán a védelvi szabályozást illetően teszi fel a kérdést, hogy valóban a vád törvényességének fogalma volt-e korábban tisztázatlan. Nézete szerint a vád törvényességéhez elegendő, hogy olyan észszerű érvek szóljanak egy jogi álláspont mellett, mely szerint a kérdéses bűncselekmény a büntető törvénybe ütközik. A Be. 2. § (2) bekezdésében a „pontosan körülírt” kifejezést kritikával illetve állapítja meg, hogy a vádtörvényesség szabályozásának bajaira mindaz nem adhat „gyógyírt”, ugyanis a törvényhely valójában nem a vád törvényességének az ismérveit, hanem csak az eljárásjogi előfeltételeit foglalja össze. A bírósági eljárás alapja a vád, ám csupán mint a bírósági eljárás kerete, és korántsem az elsőfokú ítélet alapja, mely a bírósági tárgyaláson formálódik és a végindítványban jelenik meg, feltételezve a vádló aktív és szakszerű tevékenységét a kontradiktórius tárgyaláson.²²⁰ Bócz álláspontjával – szemben Fázsi László később kifejtett érveivel – egyetértek. A „pontosan körülírt” kifejezés véleményem szerint sem jelent olyan kötöttséget, mely a bíróságot elzárná attól, hogy a vádban leírt tényeket minősítse.²²¹ Másfelől a Be. 2006-os módosítása valójában nem oldotta meg a védelv kapcsán felmerült gyakorlati problémákat. Amint Bócz szemléletesen érzékelteti, az csupán a vád eljárásjogi feltételeit foglalja össze, de törvényességének releváns ismérveit nem. Külön hangsúlyos ez a megállapítás a tettazonosságra nézve. A szerző egy másik tanulmányában egyfelől a megalapozott vádemelés kritériumaira tér ki, miszerint ha a közvádló úgy látja, hogy a tárgyaláson

²¹⁹ FARKAS – RÓTH *i. m.* 250. A szerző e körben alappal hívja fel a megyei bíróságok büntető kollégiumvezetőinek 2006. március 27–29-e között tartott, a 2006. évi LI. törvény alkalmazásának kérdéseivel foglalkozó tanácskozását, ahol úgy foglaltak állást a szakmai vezetők, hogy a bíróság eltérhet a vádbeli cselekménynek az ügyész általi minősítésétől, azonban ha egyáltalán nem minősítette a történeti tényállásban leírt cselekményt, e mulasztása úgy értékelendő, hogy nem kívánja az adott cselekmény elbírálását. A bírói gyakorlatban végül nem szilárdult meg a tanácskozás álláspontja, később a Legfelsőbb Bíróság kollégiumi véleménye, illetve eseti döntései sem követték az ott megfogalmazottakat, a tettazonosság elvét tágabban értelmezve.

²²⁰ BÓCZ Endre, *Valóban a vád törvényességének fogalma volt tisztázatlan? (Gondolatok egy törvényt módosításról)*, Magyar Jog, 2008/5, 263., [BÓCZ 2008/a].

²²¹ A „pontosan körülírt” kifejezést az új Be. is fenntartja a 422. § (1) bekezdés a) pontjában.

minden ügy hangzik el, miként a rendelkezésre álló iratok szerint várható, és az ügyész észszerű érvekkel meg tudja győzni a bíróságot arról, hogy a vád tárgyává tett tények igazak.²²² A vád tárgyát részben objektív elemek (elkövetés helye, ideje, elkövetési tárgy, elkövetési eszköz, elkövetési magatartás, az eredmény), másfelől a gyakorlatban sokszor méltatlanul kevés teret kapó szubjektív tényezők alkotják. Emellett vád tárgyává tehetők más, olyan tények is, amelyek a cselekménynek a törvény által nem minősített következményei, de ennek csak akkor van megfelelő indoka, ha jogi szempontból befolyásolják a cselekmény erkölcsi megítélését és jelentőséggel bírhatnak a büntetés kiszabásánál.²²³

Kardos Sándor kiemeli, hogy a vád tárgyát képezik azok a cselekmények is, amelyek a vádló szerint több törvényi tényállást valósítanak meg, de az egyik megvalósulása a másikat kizárja. A bíróság a vádelv sérelme nélkül önálló bűncselekményként értékelheti a vádló indítványa szerint önálló részcselekménynek, büntetlen eszközcselekménynek, utócselekménynek tekintendő cselekményt, azaz valódi anyagi halmazatot állapíthat meg.²²⁴

Fázi László érvelésében a tettazonosság kevésbé megengedő, szigorúbb értelmezése jelenik meg, melyet elsősorban a normatív alapokkal indokol, kifogásolva a Kúria kiterjesztő, álláspontjától lényegesen eltérő, puhább értelmezésen alapuló, a BK 1. számú véleményben is megjelenő gyakorlatát. A szerző a Ben.-módosításokat megfogalmazó törvényszövegéből és a törvény indokolásából azt vezeti le – utalva Nagy Lajos már idézett nézetére is –, hogy a bíróság csak olyan vádbeli tényeket értékelhet jogilag, melyekre nézve az ügyész kifejezetten büntetőjogi igényt érvényesít, azaz határozottan indítványt tesz egy cselekmény vagy cselekményrész tekintetében a felelősségre vonásra. A törvényi szabályozással álláspontja szerint ellentétes a Kúria BK 1. számú véleménye, valamint az azon alapuló bírói gyakorlat is, mely tágan értelmezi a vádelv lényegét.²²⁵ A tettazonosság kapcsán kifejtett véleményével nem értek egyet. Kétségtelen, hogy a Kúria a tettazonosságot „puhábban” értelmezi, jogértelmezése azonban nem oly

²²² BÓCZ Endre, *A vádiratszerkesztésről*, Magyar Jog, 2015/1, 11. Lásd még BÓCZ Endre, *Kriminalisztika a tárgyalóteremben*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 69-71., [BÓCZ 2008/b].

²²³ BÓCZ [2015] i. m. 15.

²²⁴ KARDOS Sándor, *A törvényes vádról*, In: NÉMETH Zsolt – PALLAGI Anikó (szerk.), *Rendészettudományok a közbiztonságért. Tanulmányok a 60 éves Blaskó Béla tiszteletére*, Rendőrtisztai Főiskola, Budapest, 2010, 97-105.

²²⁵ FÁZSI László, *A tények jogi minősítésének gyakorlati jelentősége a vádelv tükrében*, Miskolci Jogi Szemle, 2012/2, 73-77.

mértékben kiterjesztő, ami bírói jogalkotást jelentene, másfelől nem tekinthető álláspontom szerint *contra legem*nek sem. Kétségtelen, hogy a Be. 2. § (2) bekezdése és az új Be. 422. § (1) bekezdés b) és c) pontja értelmében a törvényes vád lényegét jelenti, miszerint a vádemelésre jogosult a bírósághoz intézett beadványában meghatározott személy pontosan körülírt, büntető törvénybe ütköző cselekménye miatt kezdeményezi a bírósági eljárás lefolytatását. Megítélésem szerint azonban a törvény megfelelő mélységű grammatikai és logikai értelmezése mellett sem vonható arra következtetés, hogy a bíróság kizárólag csak azon vádirati tényeket minősítheti, melyeket külön az ügyész jogilag értékelni indítványoz. A vádmonopólium kétségtelen, a bíróságot azonban a tettazonosságból kifolyólag – a vádlott terhére szóló döntésnél – a vádbeli tények kötik és nem a tények joghatásai. Fázsi véleményét – a kortárs jogtudomány eredményeit is figyelembe véve, különös tekintettel a Kúria jogegységesítő törekvéseire – ezért a kérdésben nem tekintem követendőnek. Tóth és Tremmel – a Ben. hatálybalépése után sem változtatott álláspontja –, különösen Kadlót, Bócz és Kardos nézetei, figyelemmel a jogfejlődés során kialakított jogelméleti érvekre is, úgy gondolom, cáfolják, miszerint a bíróság csak olyan vádbeli történeti tényeket értékelhet jogilag, melyeket az ügyészi kifejezetten minősíteni indítványoz. E körben feltétlen utalni kell a Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoportja összefoglaló véleményéhez csatolt professzori véleményre, melyben a kortárs jogtudomány képviselői, Király Tibor és Erdei Árpád foglaltak állást, nem kifogásolva a kúriai jogértelmezést. A szerzők rámutatnak arra, hogy a vádirati tényleírás jellegét és módszerét tekintve is alapvetően más, mint a részletes indokolást igénylő ítéleti tényállás. Az ítéletben ugyanis értékelni kell a bizonyítékokat és a bíróság által megállapított tényállás szerinti cselekmény jogi minősítését is. Ilyen kötelesség a vádlót nem terheli. Kijelenthető, hogy egy adott bűncselekmény tényállása pontosan körül van írva, ha a bíróság a vád tárgyává tett cselekmény tekintetében dönteni tud a bűnösség kérdéséről. Ellenben nem törvényes a vád, ha a bűncselekmény annyira pontosan nincs körülírva, hogy annak egyedisége fel nem ismerhető és emiatt el nem bírálható. Véleményem szerint Király és Erdei a Ben. tükrében, figyelembe véve a jogelméleti álláspontokat és a Kúria gyakorlatát is, szintén nem látják akadályát annak, hogy a bíróság a vádban pontosan körülírt, de az ügyész által jogilag nem értékelt cselekményt külön minősítse.²²⁶

²²⁶ A Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport 2013.El.II.EI/4. számú, *A vád törvényességének vizsgálatáról készített Összefoglalói véleményhez mellékelt professzori észrevételek*, Budapest, 2013, 46-54, (http://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_vad_torvenyessegenek_vizsgalata.pdf)

A kérdés vizsgálatakor szükséges kiemelni Belovics Ervin véleményét is, mely szerint a vádhoz kötöttség elvéből fakad a tettazonosság szükségessége, vagyis, hogy az ítéletnek a vád által leírt cselekménnyel kapcsolatos tényeket kell tartalmaznia, ami nem azt jelenti, hogy a vádirati és az ítéleti tényállásnak szó szerint meg kell egyeznie. Az ítélezési gyakorlat helyes felhívásával emeli ki, hogy a bíróság a vádló álláspontját tévesnek találva, a vádelv sérelme nélkül önálló bűncselekményként értékelheti a vádló kifejezett, vagy kifejezésre nem juttatott indítványa szerint önálló részselekményeket, ezáltal valóságos anyagi halmazatot²²⁷ állapítva meg. Belovics érvei szintén a vizsgált hipotézisemet erősíti meg a vád tárgyává tett tények körét illetően,²²⁸ szemben Fázsi szigorúbb, bár kétségtelenül az Európai Bíróság gyakorlatához közelítő álláspontjával. Fázsi véleményét az értékezés valóban részletesen ütközteti más érvekkel, mindez viszont nem „szakmai kritikát” jelent, csak a jogintézmény eltérő szemléletű megközelítését jelzi, és ebben látom a tudományos fejlődés lehetőségét, hiszen a témáról való közös gondolkodás által érhetőek el a kitűzött kutatási célok.

Koósné Mohácsi Barbara a vád törvényességét már az új büntetőeljárás tervezetének ismeretében vizsgálja, mely tervezet végül elfogadásra került, azaz az alapvető rendelkezések az új Be.-ben nem nevesítik a vád „törvényességének” fogalmát, de a tettazonosság szabályai, mint a bírósági eljárás sarokkövei változatlanok, s a tettazonossága a hatékony védekezésnek is egyben az egyik legfontosabb garanciája.²²⁹

Nem lehet figyelmen kívül hagyni a kérdés elemzésekor a kétfokú perorvoslati rendszerünket sem. A Be. 386. § (1) bekezdés b) pontja [új Be. 615. § (2) bekezdés c) pont] szerint másodfellebbezési ok, ha a másodfokú bíróság olyan cselekmény miatt állapította meg a vádlott bűnösségét, amelyről az elsőfokú bíróság nem rendelkezett. E rendelkezést bevezető törvény indokolása szerint, ha az elsőfokú bíróság anyagi halmazatban lévő bűncselekményeket bírál el, és ezek közül valamely cselekményben nem mondja ki

(letöltés 2014. december 28.). Lásd még BH2000. 478. számú ügy, melyben a Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy a nyereségvágyból elkövetett emberölés büntettének kísérletét megvalósító vádlottak bűnösségét a magánlaksértés büntetében akkor is meg kell állapítani, ha a vádirat az ennek alapjául szolgáló tényeket tartalmazza ugyan, de az ügyész ezt a magatartást jogilag nem minősíti.

²²⁷ Amennyiben az elkövető több cselekménye több bűncselekményt realizál, anyagi bűnhalmazat jön létre. Lásd NAGY Ferenc [2001] *i. m.* 303.

²²⁸ BELOVICS Ervin, *A vád törvényessége (habilitációs tézisek)*, PPKE ÁJK, Budapest, 2012, 18-20, <http://jak.ppke.hu/uploads/articles/12081/file/T%C3%A9zis.pdf> (letöltés: 2014. április 5.).

²²⁹ KOÓSNÉ Mohácsi Barbara, *A vád „törvényessége” az új büntetőeljárás törvény tervezetében*, *Fundamentum*, 2016/2-4, 84-86.

a vádlott bűnösségét, viszont a történeti tényállásban rögzíti a cselekményt, majd a másodfokú bíróság megállapítja a bűnösséget, akkor megnyílik a harmadfokú eljárás lehetősége.²³⁰ Milyen eljárásjogi helyzetben állhat ez elő? A gyakorlati tapasztalatok szerint a vádban lennie kell olyan tényállásrésznek, mely alapot ad a büntetőjogi felelősség megállapítására. Sokszor ilyen esetben az ügyész sem minősíti a cselekményrészt és nincs konkrét indítvány a beminősítésre. Az elsőfokú bíróság ezzel egyetértve dönt, a másodfokú bíróság azonban észlelve a mulasztást, a vádba foglalt, azonban nem minősített tények alapján újabb büncselekményben állapítja meg a bűnösséget, mely másodfokú felbezései okot teremt. Közvetett formában álláspontom szerint az idézett törvényhely és a Ben. miniszteri indokolása is alátámasztják érveim, miszerint akár az elsőfokú, akár a másodfokú bíróság értékelhet jogilag olyan vádiratba foglalt tényeket, melyekre nézve az ügyész nem tett kifejezetten indítványt a büntetőjogi felelősségre vonásra. Az „elbírálatlan” cselekményrész ugyanis a vád része, és a bíróság akkor is jogosult a jogi értékelésre, ha azt az ügyész elmulasztja. Természetesen a vádemelés mellőzése vagy a vád elejtése esetén erre nincs eljárásjogi lehetőség.

Utalni kell arra is, hogy a bíróság feladata az igazságszolgáltatás, a perbíróság ezért nem szorítkozhat csupán a nyomozás megismétlése által a vád kontrolljára. A bírói hatalom lényege ugyanis a tényállás vádelvi keretek között történő szabad, befolyásmentes, a valóságnak megfelelő megállapítása.

A kétfokú jogorvoslati rendszer a tisztességes eljárás megfelelő garanciája, a Kúria gyakorlata ezért megítélésem szerint megfelel az európai standardoknak és kifejezésre juttatja az eljárási feladatok megosztását, lehetőséget biztosítva a hatékony védekezésre, továbbá a tisztességes eljárás elveinek is megfelel.

Kite tekintve a tettazonosság és a *ne bis in idem* elvének államok közötti, uniós vonatkozásaira, kiemelendő, hogy a tett tekintetében ellentétes felfogások alakultak ki. A kontinentális rendszerben élő német jogtudomány és joggyakorlat a cselekmény, a *tett (Tat)* fogalmára épül,²³¹ szemben a *common law* jogrendszerrel, ahol a *büncselekmény (offence)* fogalma jelenti a kiindulópontot.

²³⁰ A 2009. évi LXXXIII. törvény 41. §-ához fűzött indokolás.

²³¹ BERTEL, Christian, *Die Identität der Tat*, Wien, 1970, 208. Lásd még KERN, Eduard – ROXIN, Claus *Strafverfahrensrecht*, München, 1976, 96-97, valamint http://www.chbeck.de/fachbuch/inhaltsverzeichnis/RoxinStrafverfahrensrecht9783406625978_2402201206152487_ihv.pdf (letöltés 2014. december 28.), illetve TREMMEL [2003] *i. m.* 271.

A *ne bis in idem* elvével kapcsolatban a német jogirodalom képviselője, Friedrich-Christian Schroeder kiemeli, hogy a norma háromszoros tiltást mond ki. Tiltja egyrészt az újabb büntetést az első alkalommal kiszabott büntetés helytelensége ellenére is a bűnösség tartalmának kimerítése után. Megtiltja továbbá az újabb büntetés kiszabását azon esetben is, ha a bíróság a bűnösség kivánalmát nem merítette ki, ezen túlmenően az elv szerint nemcsak az újbóli döntés tilos, hanem eljárási akadályként az újabb büntetőeljárás megindítása is.²³²

Wiener A. Imre a *ne bis in idem* elvének a belső büntetőjogban, valamint az állam közötti kapcsolatokban való érvényesüléséről szóló tanulmányában Bertelhez és Tremmelhez hasonlóan emeli ki, hogy az elv alkalmazásával kapcsolatban az „*idem*”, azaz a cselekmény eltérő értelmezései jelentenek problémát. Ugyanis az idézetek szerint az angolszász jogban a tett a bűncselekmény fogalmára épül, a német belső jog értelmezése szerint az *idem* a cselekmény, azaz a konkrét történeti esemény fogalmához kapcsolódik. Álláspontja szerint a nemzetközi bűnügyi jogsegélykapcsolatokban, a külföldi ítélet érvényének elismerésekor a *ne bis in idem* elv érvényesülésekor nem a tett vagy a bűncselekmény azonosságát kell vizsgálni, hanem hogy az ítélet milyen jog védte érdekeket értékelt a bűncselekmény minősítése során. Az ítéletbe foglalt, de a jogi tárgy szempontjából nem értékelt tények miatt az újabb eljárás szerinte nem sérti a *ne bis idem* elvet.²³³

Pápai Tarr Ágnes az Európai Bíróság gyakorlatában vizsgálja az elv érvényesülését, rámutatva, hogy a kétszeres eljárás tilalmának elve hatályos jogrendszerünkben alapvető szinten jelenik meg, és két dimenzióban értelmezhető, a nemzetközi és a belső jog szintjén. De La Cuestát felhívva emeli ki, hogy egyes országokban az elv a törvényhozó által deklarált formában jelenik meg, rendszerint a büntetőjogi vagy büntető eljárásjogi kódexekben, bár van, ahol az alkotmány szintjén fogalmazódik meg (Japán). A szerző az

²³² SCHOEDER, Friedrich-Christian, *Die Rechtsnatur des Grundstatzes „ne bis in idem”*, Juristische Schulung, 1997, 227. Hivatkozva HERKE (2010) i. m. 177.

²³³ WIENER A. Imre, *A ne bis in idem érvényesítéséről*, Büntetőjogi Kodifikáció, 2003/1-2, 62-69. A szerző az „*idem*” értelmezése során felhívja többek között az Elcock v. United States (2000) ügyet, ahol a vádlott bankrablásból származó pénzt csempészett Berlinből az USA-ba, ahol csempészésért elítélték. Ugyanakkor Németország a rablás miatt kívánt büntetőígyent érvényesíteni. Az amerikai bíróság rámutatott, hogy a két országban ugyan más a tett fogalmának értelmezése, de nem látta akadályát a rablás miatt a német kiadatási kérelem teljesítésének. A cselekménynek ugyanis nem azonosak az elemei. Megjegyzendő, hogy az ügyben nem csak a releváns, elbírálandó tények tértek el, de a jog védte érdekek (jogtárgy) is a rablás és a csempészet különbözősége folytán.

Európai Bíróság Esbroeck-ügyben²³⁴ hozott határozatát idézve világítja meg az EUB elvi fontosságú és a gyakorlatot is orientáló döntését, mely szerint egy adott, azonos cselekmény vonatkozásában az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő konkrét körülmények együttesének, azaz a történeti tényállásnak van egyedüli jelentősége.²³⁵ A hivatkozott ügyben az EUB az ítélt dolog és az azonos cselekmény vonatkozásában is kifejtette álláspontját. A vádlottat kábítószer tiltott behozatala miatt jogerősen elítélték Norvégiában, majd büntetése letöltése után Belgium – ahonnan a kábítószer csempészték – is büntetőjogi igényt kívánt érvényesíteni. Az EUB azonban rámutatott, hogy ugyanannak a kábítószernek egy részes országból történő kivitele és egy másik részes államban történő bevitele a Schengeni Végrehajtási Egyezmény 54. cikke értelmében „főszabályként” ugyanazon cselekménynek minősül. A bíróság e döntésével úgy gondolom, a hazai jogelmélet kutatási eredményeinek tükrében is egyet lehet érteni: ugyanazon kábítószer csempészése, legyen akár az kivitel vagy az országba történő behozatal, az irányadó történeti tényállásnak megfelelően egy tettnek minősül.

Bassiouni két állam viszonylatában vizsgálja a *ne bis in idem* elvét, megállapítva, ha egy adott országban egy bűncselekményért elítélik a bűncselekmény elkövetőjét, azonban egy más ország büntetőigénye is felmerül, ha a jogerősen elbírált cselekményen túlmenően a másik államban felhozott új vád számos, korábban a vádat nem képező tény bizonyítását igényli, akkor az újabb eljárás lefolytatása nem sérti a kétszeres elítélés tilalmát.²³⁶ A szerző által kifejtett elvek alkalmazására került sor az amerikai Franklin National Bank és az olasz Banca Privata Italiana csődbemenetele során indult büntetőeljárásokban. Az amerikai jogerős elítélést követően Olaszországban is lehetőség nyílt az eljárás lefolytatására a csőd szélére juttatásban felelős személyek ellen, figyelemmel egyrészt az új ténybeli alapokra, másfelől arra, hogy más volt az amerikai és az olasz betétesek mint sértettek köre.²³⁷

²³⁴ C-436/04 [2006] EBHT I-2333

²³⁵ PÁPAI TARR Ágnes, *A ne bis in idem elv az Európai Bíróság gyakorlatában*, Miskolci Jogi Szemle, 2007/2,100-112. Lásd még DE LA CUESTA, José, Luis, *Les compétences criminelles circurrantes nationales etinternationales et le principe „ne bis in idem” rapport générale*, Revue International Droit Pénal, 2002/3-4, 675.

²³⁶ BASSIOUNI, Mohmaud Cherif, *International Extradiction, Unites States Law and Practice*, Oxford, 1996, 598.

²³⁷ Sindona v. Grant 1980. Lásd WIENER *i. m.* 66.

3.3.4. A szabályozás normatív alapjai

A történeti és elméleti háttér után indokoltnak látom megvizsgálni azon alapvető nemzetközi és honi jogi normákat, melyek az elemzett jogintézményt érintik.

Az 1976. évi 8. tvr.-el kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya²³⁸ 14. Cikkének 7. bekezdésében ugyan nem kifejezetten a vádelvet határozza meg, de elvi élel rögzíti, hogy senkivel szemben sem lehet büntetőeljárást indítani vagy büntetést kiszabni olyan bűncselekményért, amely miatt az adott ország törvényének és a büntetőeljárásának megfelelően jogerős ítélettel már elítélték vagy felmentették. Amint utaltam rá, a törvényi előírások és a jogelmélet útmutatásai alapján is vitathatatlan, hogy a vádelv szorosan összefügg a kétszeres elítélés tilalmával, ezáltal az ítélet anyagi jogerejével.

Az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló Egyezmény is érinti a jogkérdést a tisztességes tárgyaláshoz való jog deklarálásakor.²³⁹ A tisztességes, pártatlan eljárásnak ugyanis fontos része, hogy senkit se lehessen több ízben ugyanazon cselekményért elítélni.

A tisztességes eljárás követelményét, az alapvető és elidegeníthetetlen emberi jogokat az Alaptörvény Szabadság és felelősség része is rögzíti.

Már történt utalás a Be. hatályos rendelkezéseire, azonban szükségesnek tartom a hazai és nemzetközi ítélkezési gyakorlat bemutatása előtt a vádelvi szabályok konkrét, részletes felhívását. A Be. 2. § (1) bekezdés értelmében a bíróság az ítélkezés során törvényes vád alapján jár el. A (2) bekezdés szerint törvényes a vád, ha a vádemelésre jogosult a bírósághoz intézett indítványában meghatározott személy pontosan körülírt, büntető törvénybe ütköző cselekmény miatt a bírósági eljárás lefolytatását kezdeményezi. A vádelv személyi és tárgyi hatókörét, illetve a tettazonosságot fogalmazza meg a (3) bekezdés, mely szerint a bíróság csak annak a személynek a büntetőjogi felelősségéről dönthet, aki ellen vádat emeltek és csak olyan cselekmény miatt, melyet a vád tartalmaz. A törvényi szakasz (4) bekezdése értelmében a bíróság köteles a vádat kimeríteni, a vádon túl azonban nem terjeszkedhet, de nincs kötve a vádlónak a vád tárgyává tett

²³⁸ Az Egyezségokmányt az Egyesült Nemzetek Közgyűlése a XXI. ülészakán 1966. december 16-án fogadta el. A magyar jogban hatályos 1976. március 23-tól.

²³⁹ Lásd Egyezmény 6. cikk.

cselekmény Btk. szerinti minősítéséhez, a büntetés kiszabására vagy intézkedés alkalmazására vonatkozó indítványához.

A hatályos eljárás törvény a Ben. általi módosítást követően alapvetően a 14/2002. (III. 20.) AB határozat elvi állásfoglalásának megfelelően szabályozza részletekbe menően a vádelvet. A törvény azonban még most sem ad teljesen egzakt választ arra, hogy pontosan mit is tekinthetünk vád tárgyává tett és a bíróság által minősítésre alkalmas ténynek. E kérdés megválaszolásához elkerülhetetlen a jogtudomány kutatási eredményein túl az alkotmánybírósági, valamint rendes bírósági gyakorlat áttekintése is, megjegyezve, hogy a vádelv az egész rendes bírósági eljárást áthatja, érvényesül annak ellenére, miként Kardos is helyesen kiemeli, hogy a másodfokú bíróság már nem a vádról határoz, hanem az elsőfokú ítéletet bírálja felül.²⁴⁰ Következik ez egyrészt a Be. 345. § rendelkezéséből, mely szerint a megfelelő eltérésekkel a másodfokú eljárásban is alkalmazni kell az elsőfokú bírósági eljárás szabályait. Másrészt a vád a másodfokú bíróságot is köti, annak megsértése határozatának semmisségéhez vezethet.

Az új Be. az I. fejezetében az Alapvető rendelkezések között az ítékezés alapját és a vádhoz kötöttséget fogalmazza meg, de itt nem rögzíti külön, hogy a bíróság törvényes vád alapján jár el. A 6. § (1) bekezdése szerint: a bíróság vád alapján ítélezik. Ez koncepcionális és jelentős változás, azonban a „vád törvényességét” a már hivatkozottak szerint az új törvény mégsem veti el, mert a vádirat tartalmánál [422. § (1) bekezdés] meghatározza a vád törvényes elemeit, melynek része a vád tárgyává tett cselekmény pontos leírása is. A vádlói legitimitáció megsértése vagy a törvényes elemek hiánya miatt a vád érdemi elbírálásra alkalmatlansága esetén az eljárásjogi konzekvencia – hasonlóan a hatályos szabályozáshoz – az eljárás megszüntetése. Ekként bár az új törvény az alapvető rendelkezések között nem mondja ki a törvényes vád alapján való bírósági eljárást, a kódex részletszabályai szerint a vád törvényessége a perjogi rendszer része maradt, és annak megsértése az eljárás megszüntetéséhez vezet.²⁴¹ A törvényes vád az eljárási funkciók megosztásának garanciális elve, mely alkotmányos norma érvényesülését az új törvény is biztosítja, bár nem alapelveként rögzítve a jogintézményt.²⁴²

²⁴⁰ KARDOS Sándor, *A másodfokú büntetőeljárás*. In: HOLÉ Katalin – KADLÓT Erzsébet (szerk.), *A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata V. kötet*, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007, 20-21.

²⁴¹ Új Be. 567. § (2) bekezdés c) és d) pont.

²⁴² KOÓS NÉ MOHÁCSI *i. m.* 84.

3.3.5. A tettazonosság az ítélkezési gyakorlatban

A büntető anyagi és eljárásjogi szabályok az ítélkezésben „kelnek életre” és transzformálják a normatívákat a való életben elkövetett bűncselekményekre. Az Alkotmánybíróság gyakorlata hangsúlyosan irányadó, főként 2012. január 1-je óta, mikortól a hatályos szabályok szerint az AB rendkívüli jogorvoslati fóruma is az alkotmánybírói panasz keretében a rendes bíróságok döntéseinek.²⁴³ Emellett meghatározók a Kúria kötelező erejű jogegységi határozatai, a kötelező erővel nem bíró, de az ítélkezést orientáló kollégiumi vélemények, valamint az elvi határozatok, mint ahogy egyes táblabírói döntések is.

A vádelvet érintően meghatározó az Alkotmánybíróság már felhívott, 2002-ben hozott elvi jelentőségű határozata, mely részben alapját képezte a hatályos büntetőeljárás törvényben a jogintézmény részletesebb szabályozásának.²⁴⁴ A határozat a városi bíróság előtt folyó büntetőügyben bírói kezdeményezésre indult eljárásban állapította meg, hogy alkotmányellenesek a II. Be., valamint az akkor még hatályba nem lépett Be. azon rendelkezései, melyek lehetővé teszik a bírónak, hogy felhívja a tárgyaláson jelen nem lévő ügyész figyelmét a vád kiterjesztésének, vagy más személlyel szembeni vádemelés lehetőségére. Egyben megsemmisítette a II. Be. 171. § (2) bekezdését és a 227. §-át, valamint megállapította, hogy a Be. 342. § (3) bekezdése nem lép hatályba. A döntés rendelkezéseiből, de különösen az indokolásból kitűnően megállapítható, hogy az Alkotmánybíróság a vádelv kapcsán igen nagy jelentőséget tulajdonít az eljárási feladatok megosztásnak, a fegyveregyenlőség elvének, ezáltal a tisztességes eljárás biztosításának. Különös figyelmet fordít a határozat a bíróság pártatlanságának követelményére, mely egyrészt magával a bíróval, a bíró magatartásával, hozzáállásával kapcsolatban elvárás, másfelől az eljárás szabályozásával kapcsolatban el kell kerülni minden olyan helyzetet, mely jogos kétséget kelt a bíró pártatlansága tekintetében.²⁴⁵ Megjegyzendő, hogy e fontos, a jogállamiság alapjait is garantáló döntés teljesen egységes volt, a határozathoz párhuzamos indokolást vagy különvéleményt nem fűztek.

²⁴³ Az alkotmányjogi panasz rendkívüli jogorvoslati eljárást a büntetőeljárásban a 2011. évi CCI. törvény 167. § (10) bekezdése vezette be 2012. január 1-jei hatállyal.

²⁴⁴ 14/2002. (III.20.) AB határozat.

²⁴⁵ Lásd még 53/1991. (X.31.) AB határozat, 17/1994. (III.29.) AB határozat, ABH 1994, 84,85., 6/1998. (III.111.) AB határozat, ABH 1998, 91,95.

Egy másik, 2012-es határozatában az Alkotmánybíróság a *res iudicata* és a *ne bis in idem* elvét érintően a vádelv lényegi elemeit vizsgálva mutatott rá – utalva a Legfelsőbb Bíróság később részletesen elemzett 1/2007. BK véleményére (megnevezése jelenleg Kúria 1. BK vélemény) –, hogy nem ütközik az Alaptörvénybe, ha a bíróság a törvényes vád hiánya miatt az eljárást megszüntette, de később az ügyész perrendszerűen ismét vádat emel ugyanazon cselekmény miatt. A formai okból történő eljárásmegszüntetés ugyanis nem jár anyagi jogerőhatással. Felhívta ugyanakkor a figyelmet, hogy a bíróság az eljárást megszüntető végzésében nem adhat támpontokat az ügyésznek, hogy milyen módosításokkal lehet törvényes a vád, ez ugyanis sértené az eljárási feladatok megosztásának elvét.²⁴⁶ Lévai Miklós alkotmánybíró különvéleményt fogalmazott meg, mely szerint a megszüntetést követő ismételt vádemelés nem vezethető le a Be. rendelkezéseiből. Másrészt a bűnüldözés kockázatait az állam viseli, ennek értelmében az állami büntetőigény törvénynek megfelelő érvényesítése az ügyész alaptörvényi kötelezettsége, és ennek „szakmai mulasztásból történő elenyészése kockázatát is az állam viseli”. Lévai véleményével abban egyet lehet érteni, hogy az ügyész viseli a vád eredménytelenségének kockázatát. Ugyanakkor a többségi döntés és a kúriai útmutatások arra kifogástalanul mutatnak rá, hogy az alaki okból történő eljárásmegszüntetés nem hordozza az anyagi jogerő fő hatásait, ezáltal nem beszélhetünk ítélt dologról, mely alapvetően akadályát képezheti az ismételt eljárásnak.

Nem sértik ugyanakkor az Alaptörvényt és alkotmányosságot azon törvényi rendelkezések, melyek lehetővé teszik a bíróságnak, hogy az ügyészt további bizonyítási eszközök rendelkezésre bocsátása iránt megkeresse. Mindez ugyanis nem befolyásolja a pártatlanságot, másfelől erre a bíróság a Be. 75. § (1) bekezdés értelmében terhelő bizonyíték esetén nem is köteles. Találón mutatott rá az Alkotmánybíróság, hogy az indítványozó érveinek elfogadása mellett a tanúkihallgatás során már a bírói kérdés feltevése is alkalmas lenne a pártatlanság megingatására, mely nem vezethető le sem az angolszász, sem a kontinentális jogrendszer alapvető elveiből.²⁴⁷

Egy másik ügyben a politikussal mint közszereplővel szemben állított tények jogi értékelésével és a véleménynyilvánítás szabadságával összefüggésben kiemelte az Alkotmánybíróság, hogy az alapügyben a bíróság a „tényt állít” fogalom kiterjesztő értelme-

²⁴⁶ AB. III/1179/2012. számú határozat.

²⁴⁷ 3242/2012. (IX.28.) AB határozat.

zésével állapította meg – a véleménynyilvánítás jogának szabadsága ellenére – Alaptörvény-ellenesen a vádlott bűnösségét.²⁴⁸

Az alkotmányjogi panasz miatt indult eljárásban az Alkotmánybíróság a védelmi indítványt elbírálva kifejtette, hogy nem sértette meg a bíróság a Be. 2. § (2) és (4) bekezdését azzal, hogy a vádtól eltérve, részben a vádtól eltérő tényállást megállapítva, a vádlott bűnösségét felbujtói alakzatban állapította meg a vádba foglalt bűnsegély ellenére úgy, hogy az ügyész nem módosította a vádat. E körben utalt az ítékezés állandósult jogértelmezési gyakorlatára is.²⁴⁹

Az Alkotmánybíróság gyakorlata általában, miként látható, a kúriai jogértelmezéssel nagyrészt összhangban a vádhoz kötöttség „puhább” elvét követi, egyezően azon jogirodalmi álláspontokkal, melyek a mellékkörülmények tekintetében lehetővé teszik a vád helyesbítését, arra is lehetőséget látva, hogy a bíróság a vádtól eltérő tények alapján eltérően minősítse a vádlott cselekményét.

A vádelv értelmezése kapcsán különös jelentőséggel bír a Legfelsőbb Bíróság – ma már Kúria – ítélezési gyakorlata, mely részben kötelező erejű normában (jogegységi határozat), részben nem kötelező iránymutatásokban (kollégiumi vélemények, elvi bírósági határozatok, döntések) jelenik meg. A Kúria gyakorlatát alapvetően az alsóbíróságok ítélezése is követi.

A Legfelsőbb Bíróság jogegységi határozatban, azaz kötelező erővel adott iránymutatást arra nézve, hogyha a bíróság a vád tárgyává tett és a bűncselekmény egységébe tartozó cselekményt jogerősen elbírálta, határozata e bűncselekmény tekintetében ítélt dolgot eredményez. Nincs helye ezért újabb vádemelésnek olyan részeselekmény miatt, amely a már elbírált bűncselekmény egységébe tartozik, de nem képezte a jogerős határozatban megállapított tényállás részét. Ilyen esetben perújításnak lehet helye.²⁵⁰ A határozat – hasonlóan a már idézett európai bírósági döntéshez – a tett fogalmának értelmezésekor elsősorban az ontologikus történeti eseményeket, azaz a konkrét történeti tényállást

²⁴⁸ 13/2014. (IV.18.) AB határozat.

²⁴⁹ 3119/2014. (IV.17.) AB végzés, valamint 3111/2012. (VII.26.) AB határozat.

²⁵⁰ Legfelsőbb Bíróság 6/2009. Büntető jogegységi határozat, BH2017. 388.

helyezi előtérbe, kizárva az újabb vádemelést a már jogerősen elbírált, viszont jogilag nem értékelt részcselekmények tekintetében.

Egy másik jogegységi határozatban a vádon túlterjeszkedés kérdését fejtette ki a Legfelsőbb Bíróság, miszerint a Ben. hatálybalépéséig hatályos eljárási törvény értelmében az elsőfokú ítéletet a vádon túlterjeszkedés miatt tévesen hatályon kívül helyező másodfokú határozat eljárási okból törvénysértő, ellenben feltétlen eljárási szabálysértést nem jelent, csak relatívat valósít meg, ezért felülvizsgálati eljárásban nem orvosolható, tekintettel arra is, hogy nem anyagi jogi szabálysértésről van szó.²⁵¹ Mindez a hatályos törvény szerint már nem irányadó, mert 2006. július 1-jétől a vádelv megsértése abszolút eljárási szabálysértést jelent, mely akár rendes (másodfokú és harmadfokú per), akár rendkívüli jogorvoslati eljárásban (felülvizsgálat) kasszációhoz vezet.²⁵²

A vád törvényességével, a vádhoz kötöttséggel és a tettazonossággal kapcsolatban a Kúria az 1. BK véleményben adott részletes iránymutatást, melyet tapasztalataim szerint a jogelméletben és olykor a joggyakorlatban is felmerült kritikai hangok ellenére a bírói gyakorlat alapvetően követ.²⁵³ A vélemény A.I.1.a.pontja határozza meg a vád legitimációját, törvényességének alaki feltételeit, mely a felsőbb bíróság útmutatás alapján értelemszerűen megelőzi a tartalmi követelmények vizsgálatát.

A vélemény A.I.2. pontja tér ki a vádnak a Be. 2. § (2) bekezdésében megfogalmazott minimális tartalmi követelményeire. A vád tartalmi törvényességének lényege ekként, hogy a vádló meghatározott személy pontosan körülírt, büntető törvénybe ütköző cselekménye miatt kezdeményezi a bírósági eljárás lefolytatását. Az A.I.2.b.pont szerint a vád tárgyává tett cselekmény körülírása akkor pontos, ha a vádló indítványában ismertetett történeti tényállás hiánytalanul tartalmazza a bűncselekmény törvényi tényállási elemeinek megfelelő konkrét tényeket: az elkövetési magatartást, a cselekmény megvalósításának helyét, idejét stb. A vád törvényességétől meg kell különböztetni annak kelletlenségét, melyek orvosolhatók a bírósági eljárásban.

A vádhoz kötöttség és a tettazonosság tekintetében a vélemény A.I.3. pontjában foglaltak tartalmazznak érdemi, az ítélezést is meghatározó álláspontokat. A vélemény a jog-

²⁵¹ Legfelsőbb Bíróság 3/2006. Büntető jogegységi határozat.

²⁵² Be. 373. § (1) bekezdés I. c.) pont, 399. § (1) bekezdés, 416. § (1) bekezdés c) pont.

²⁵³ A Kúria az 1/2007. számú legfelsőbb bírósági büntető kollégiumi véleményt (jelenlegi számozása 1. BK vélemény) a Btk. hatálybalépése után a 2/2013. (VII. 8.) számú BK véleményben tartotta fenn, egy-egy szerkezetbe foglalva a BK. 63. számú és a BK. 73. számú büntető kollégiumi véleményekkel.

elméleti kutatások eredményeivel és a gyakorlat alapján is elvi érveléssel rögzíti, hogy nem tekinthető a vád tárgyának a vádban nem szereplő személy cselekvősege, továbbá a vádban le nem írt cselekmény. A vádbeli cselekmény jogi minősítéséhez azonban a bíróság nincs kötve. Fontos megállapítás, hogy a vád tárgyához tartoznak azok a cselekmények is, amelyek a vádló szerint több törvényi tényállást valósítanak meg, de az egyik megvalósulása kizárja a másikat (látszólagos halmazat). Nincs akadálya annak sem, hogy a bíróság a vádló szerint önálló rész-cselekménynek, büntetlen eszköz- és utó-cselekménynek tekintendő magatartást minősítsen, anyagi halmazatot állapítva meg. Az sem jelenti a vád elv sérelmét, ha a bíróság ügydöntő határozatában megállapított tényállás nem fedi le teljesen a vádiratban leírt tényeket, de a bűncselekmény törvényi tényállásának lényeges elemeit alkotó tények tekintetében annak megfelel, ezért a tettazonosság keretén belül marad. A bíróság ezért a tettazonosság keretei között lopás helyett orgazdaságot is megállapíthat, mint ahogy sikkasztás helyett hűtlen kezelést. A vélemény szerint arra is lehetőség van, hogy a bíróság a vádhoz képest súlyosabban minősülő esetet állapítson meg.

A kollégiumi vélemény iránymutatásával alapvetően egyetértek, és úgy látom, hogy hipotézisemet megerősíti. A vádbeli tény ugyanis a szabad minősítés lehetősége folytán a bíróság által kötetlenül megítélhető, függetlenül attól, hogy az ügyész a nem minősített cselekményrész értékelésére konkrétan indítványt tett-e vagy sem. Az Alkotmánybíróság és a hivatkozott, az alsóbb fokú bíróságok döntő többsége által követett vélemény meggyőzően hat Fázsi részletesen kifejtett álláspontja ellen.

A vád tárgyát a tartási kötelezettség elmulasztásának bűncselekménye (Btk. 212. §) miatt indított eljárásban kizárólag az ügyész által vád tárgyává tett cselekmény képezi.

E kérdésben a bírói gyakorlat hosszabb idő óta konzekvens, azaz a vádban nem szereplő mulasztott időszakot a bíróság nem bírálhatja el, mert az már a Be. 2. § (4) bekezdésébe ütközve a vádon túlterjeszkedésnek minősül, megsértve a tettazonosság elvét. Annak természetesen nincs akadálya, hogy ilyen időszakra nézve az ügyész a vádat kiterjessze, vagy helyette újabb vádat emeljen, mert az el nem bírált mulasztás ítélt dolgot nem képezhet.²⁵⁴

²⁵⁴ Kúria 101. BK vélemény.

Az alkotmánybírói határozatban és az 1. BK véleményben is elfoglalt álláspont jelenik meg legfelsőbb bírósági eseti döntésben is, amely szerint a vádelv nem követeli meg a vád és az ítélet tényállása közötti ún. teljes történeti azonosságot. Ettől eltérő értelmezés mellett a bíróság ténymegállapító tevékenysége nem lenne több, mint a vádban szereplő tények helyességének ellenőrzése, holott a bizonyítás során – a terhelő tények hivatalból történő bizonyításának fel nem róható elmulasztása kivételével – a bíróságnak a Be. 75. § (1) bekezdésének megfelelően a tényállás hiánytalan, valóságnak megfelelő tisztázására kell törekednie.²⁵⁵ A teljes történeti azonosságot már sem a jogirodalom, sem a szigorúbb tettazonossági nézetek nem követelik meg, annak egyébként is számos, az eljárás és a bizonyítás jellegéből fakadó olyan akadálya lehet, melyek gátját képezhetik a valóságnak megfelelő tényállás-megállapításnak is.

A perjogi törvény értelmében a bíróság nincs kötve a vádlónak a vád tárgyává tett cselekmény Btk. szerinti minősítésére, a büntetés kiszabására vagy az intézkedés alkalmazására vonatkozó indítványához. Mindez azt is jelenti, miszerint a vád perjogi rendelkezése elsősorban az, hogy a bíróság számára a büntetőjogi felelősség kérdésében való érdemi vizsgálat ténybeli kereteit rögzítse. A vád törvényessége, illetve annak hiánya önmagában a vád tartalma alapján vizsgálendő. A törvényes vád hiányát akkor lehet megállapítani, ha a vád tartalma oly mértékben hiányos, hogy anyagi jogi értékeléshez nem nyújt alapot, és ily módon annak vizsgálatába a bíróság nem bocsátkozhat.²⁵⁶

A Kúria elvi határozatban mutatott rá arra is, hogy sem a törvényes vád hiányaként, sem a vádon túlterjeszkedésként nem értékelhető, ha a bíróság egy bűncselekmény törvényi tényállását megvalósító magatartást vizsgálva a tettazonosság keretei között a vádiratban le nem írt tényt is megállapít, és a cselekményt ennek figyelembevételével értékeli. A vádelv nem jelent minden részletre kiterjedő, szükségszerű azonosságot a vádban leírt és az ítéletben megállapított történeti tények között, annál is inkább, miután a bíróság nincs kötve a vádbeli minősítéshez, és az eltérő minősítés eltérő tényelemek megállapítását is szükségessé teheti az ítéletben. A bizonyítás eredményéhez képest tehát a bíróság pl. az elkövetés helye, módja, eszköze, eredménye, indítéka stb. tekintetében eltérhet a vádbeli ténymegállapításoktól anélkül, hogy ezzel a vádelvet sértené.²⁵⁷ A bíró-

²⁵⁵ Legfelsőbb Bíróság Bfv.I.319/2007/5.

²⁵⁶ EBH2013. B.10.

²⁵⁷ EBH2011. 2485.

ságnak a bizonyítás során ugyanis a tényállás hiánytalan, valóságnak megfelelő tisztázására kell törekednie.²⁵⁸ A kúriai gyakorlattal alapvetően egyetértek, azzal viszont nem, hogy a bíróság a bizonyítás eredményeképp olyan új, a vádban nem szereplő tényeket is megállapíthat, mely önálló, nívumot alkotó büntetőjogi értékelést igényel, mert véleményem szerint a minősítés kötetlensége csak a vádban meghatározott tényekre terjed ki, és nem öleli fel a bíróság által megállapított ún. többlet tényeket.

A Kúria a vádelv kapcsán arra is kitért, hogy a vád törvényes, ha a „büntető törvénybe ütköző cselekmény” leírása körében a törvényi tényállás jogi fogalmait használja. Elég-séges, ha a történeti tények leírása oly mértékben konkrét, amelyből – bebizonyított-ságot feltételezve – büntető törvénybe ütköző cselekményre lehet következtetni.²⁵⁹ Nem jelenti a vádelv sérelmét, ha a bíróság a tényállás hiánytalan tisztázása érdekében egyes rész körülmények tekintetében eltér a vádtól.²⁶⁰

Az egyik ítélőtábla a vád törvényességével kapcsolatban kifejtett érvelése szerint a büntetőeljárás alapját képező és a védekezés irányát befolyásoló ügyészi aktussal, azaz a vádirattal szemben követelmény, hogy alkalmas kiindulópont legyen a terhelti védekezés előterjesztéséhez. Így körülírja azt a cselekményt, amely miatt a terheltet az állami büntetőhatalom felelősségre kívánja vonni, hogy megismerhesse a tények és egyéb körülmények azon körét, amelyeken belül védekezésre kényszerül, továbbá azokat az adatokat, amelyek a terhére rótt cselekmény elkövetését és a bűnösségét a vádhatóság álláspontja szerint bizonyítják.²⁶¹

A törvényes vád követelményét nem sérti, ha a bíróság bűnösséget kimondó ítélete – a vádbeli jogi értékeléstől eltérően – bünszervezetben elkövetővel szemben szabja ki a büntetést, ha ennek ténybeli alapjai a vádban leírt tények között szerepelnek. Ettől függetlenül a bíróság a tettazonosság keretei között a bűncselekmény bünszervezetben elkövetésének tényét akkor is megállapíthatja, és ennek megfelelően szabhatja ki a büntetést, ha a bünszervezetben elkövetésre vonatkozó adatokat a vád nem rögzíti, azokra csak a bíróság előtti bizonyítási eljárás során derül fény.²⁶²

²⁵⁸ BH2006. 42., BH2005. 242.

²⁵⁹ BH2011. 219.

²⁶⁰ BH2014. 136.

²⁶¹ Debreceni Ítélőtábla Bf.II.514/2012/161.

²⁶² EBH2013. .B.10., BH2013/4.

A Legfelsőbb Bíróság a tartás elmulasztásának vétségével kapcsolatos bírói gyakorlattal összefüggésben ugyanakkor határozottan kimondta azt is egyik újabb kollégiumi véleményében, hogy a vád tárgyát kizárólag az ügyész által a vád tárgyává tett cselekmény képezi. A vádbeli és az ítéleti tényállás lefedettségének nem teljes volta, a részbeni eltérések tehát nem vezethetnek oda, hogy a bíróság vád tárgyává egyáltalán nem tett, különálló cselekményt foglaljon ítéletébe.²⁶³

A Kúria az 1. BK véleményre is alapítva rögzítette, hogy a törvényes vád alapján jár el a bíróság, ha a tettazonosság keretei között a vád tárgyává tett és a vád szerint lopás büntettének értékelt cselekményt orgazdaság büntettének minősíti annak megállapításával, hogy a vagyon elleni bűncselekmény elkövetési tárgyai nem közvetlen, hanem közvetett úton kerültek a terheltek birtokába.²⁶⁴

Egy másik ügyben a Kúria kifejtette, hogy a vádelv sérelmét jelenti viszont, ha a vádban szereplő azon állítással szemben, miszerint a terhelt nem tudott a társa csalási szándékáról, a másodfokú ítélet azt állapítja meg, hogy tudott, és erre alapítja a vádtól eltérő és az elsőfokú ítélettől eltérő minősítést.²⁶⁵

Egy lopás miatt indult ügyben a Legfelsőbb Bíróság eseti döntésében kifejtette, hogy nem jelenti a vádelv sérelmét, ha a bíróság ügydöntő határozatában megállapított tényállás ugyan nem fedi le teljesen a vádban leírt tényeket, azonban a bűncselekmény törvényi tényállásának lényeges elemeit alkotó tények tekintetében annak megfelel, ezért a tettazonosság keretén belül marad. Rögzítette továbbá, hogy a tettazonosság keretei között megállapított tényállás esetén a vádelvet nem sérti az sem, ha a bíróság a lopás miatt emelt vád alapján orgazdaságot, vagy más, vagyon elleni bűncselekményt állapít meg a vádlottal szemben.²⁶⁶

Nem jelenti a vádelv sérelmét az sem, ha például a vádban meghatározott eredmény, a konkrét esetben a vagyoni hátrány összege a bírósági bizonyítás eredményeként módosul.²⁶⁷ A Legfelsőbb Bíróság elvi éllel mutatott rá arra is, hogy a vádelv a vád és az íté-

²⁶³ Legfelsőbb Bíróság 101/2012. BK. vélemény.

²⁶⁴ BH2014. 331.

²⁶⁵ BH2014. 8. (Kúria Bfv.II.1004/2013.).

²⁶⁶ BH2011. 245.

²⁶⁷ BH2006. 42.

let tényállása között nem követeli meg a teljes azonosságot. A bizonyítás eredményéhez képest az ítéleti tényállás több fontos részben (mint az elkövetés helye, ideje, módja, eszköze, motívuma, eredménye) eltérhet a vádirati tényállástól anélkül, hogy a vádelvet sértené.²⁶⁸ Egy másik eseti döntés szerint nem jelenti a vádelv sérelmét, ha a bíróság a történeti tényállással összefüggésben olyan részleteket is megállapít, amelyeket a vádirat nem tartalmazott, illetőleg akkor sem sérül a vádelv, ha a bíróság határozatában írt tényállás nem fedi a vádban foglalt tényeket, viszont a bűncselekmény lényeges elemét képező tények tekintetében annak megfelel.²⁶⁹ E gyakorlatot erősíti meg az elvi bírósági határozat is, mely kimondja, hogy a tényállásnak a vád keretein belül az elkövetés módja tekintetében történő pontosítása nem sérti a vádhoz kötöttséget.²⁷⁰

A Herke, Fenyvesi, Tremmel által részletesen felvetett problémákra a kifejtettek szerint az ítélkezési gyakorlat válasza az, hogy a kevésbé szigorú jogértelmezésnek teret adva, viszonylag széles körben megengedhetőnek tartja a vád és az ítélet tényállásának eltérését.

A Legfelsőbb Bíróság, jelenleg már Kúria részletes iránymutatásai ellenére mégis jogalkalmazási problémákat jelent a tettazonosság, illetve annak helyes megítélése, hogy a bíróság a konkrét ügyben pontosan milyen mértékben térhet el a vádtól a vádelvi szabályok megsértése nélkül. Álláspontom szerint, melyet alapvetően a kúriai gyakorlat is alátámaszt, az elkövetés helyszíne vagy ideje tekintetében, attól függetlenül, hogy igen jelentős jogkövetkezményeket is jelenthetnek e tényállási elemek, a bíróság eltérhet a vádtól. Gyakran előfordul az ítélkezésben, hogy a vád pontatlanul rögzíti az elkövetés helyét, idejét, ezért a bíróságnak nemcsak joga, de kötelezettsége is a bizonyítás anyagának megfelelően a vádbeli tényállástól való eltérés. A bűncselekmény motívuma, indítéka kapcsán szintén megengedi a bírói gyakorlat a vádtól eltérést, a bíróság tehát a vádtól eltérve megállapíthatja, hogy például nem szerelemföltés, hanem más ok vezérelte az elkövetőt az ölés során. A bizonyítási eljárás alapján az eredmény tekintetében is eltérhet a vádtól. Ilyen eset lehet például, ha a tárgyaláson lefolytatott orvos szakértői bizonyítás alapján felmerült novumra figyelemmel a sértetti sérülést a váddal szemben csak súlyosnak és nem maradandó fogyatékoságot vagy életveszélyt eredményezőnek

²⁶⁸ BH2005. 242.

²⁶⁹ BH2005. 7.

²⁷⁰ EBH2005.1199.

értékeli. Vagyon elleni bűncselekményeknél is előfordulhat, hogy a tárgyalási bizonyítás anyaga alapján a vádtól eltérő elkövetési, illetve kárérték kerül megállapításra az ítéletben. Az eredményt érintő eltérő ténymegállapítások addig nem vetnek fel komoly jogértelmezési kérdéseket, amíg a vádlott javára tér el a bíróság a vádtól, vagy pedig az nem érinti a cselekmény minősítését. Ha azonban a vádtól eltérés a vádlott terhére akár lényegesen súlyosabb bűncselekmény megállapításához vezethet, már osztanom kell azt a jogirodalmi álláspontot, hogy a tettazonossággal kapcsolatban a teljes kötetlenség nem fogadható el, mert az oda vezethet, hogy a bíró vádlóvá válik.²⁷¹ A bírói gyakorlat a relatíve kötetlen álláspont felé közelít, de megítélésem szerint a vádtól eltérés nem jelentheti, hogy a bíróság a bizonyítási eljárás eredményeként vád tárgyává nem tett olyan tényt foglal ítéleti tényállásába, mely a vádlottra terhes, cselekménye súlyosabb minősítést és súlyosabb büntetés kiszabását eredményezheti. Ilyen eljárásjogi helyzet például, ha az ügyész a vádban csak azt fogalmazza meg, hogy a vádlott több lövést adott le a sértettre, aki ennek következtében halálos mellkasi sérülést szenvedett. A vádbeli tényállás ugyanakkor nem utal a fegyver beszerzésére, a cselekmény előkészületi cselekményeire, a sértett felkeresésére, megközelítésére, azaz az elkövetési magatartás tervezett formájára. A vádelvi szabályból és az idézett jogirodalmi álláspontokból is következik, hogy a bíróság a vádban nem szereplő azon tényeket nem foglalhatja tényállásba, melyek alapján a cselekmény olyan módon megszervezetten történt, ami már súlyosabban, előre kiterveltként²⁷² minősítené a vádban szereplő alapeseti emberölést. A vádló ugyanis kizárólag az alapeseti tényállás elemeit tette vád tárgyává, az előre kiterveltséget megalapozó tények pedig annak megállapítására irányuló vádlói akarat hiányában az ítéleti tényállás részét nem képezhetik.

A vádelvnek a bűncselekmény eredményére történő kihatása kapcsán indokolt említeni azt az ügyet, amely eljáró bíróság kijelölése érdekében került az ítéletábrára negatív hatásköri összeütközés folytán. A vádló a nyomozás során az elkövetési tárgyakról készült eltérő szakértői vélemények közül a terheltre kedvezőbbet elfogadva a vádlottat jelentős értékre elkövetett lopás büntetettével vádolta meg a helyi bíróság előtt. A helyi bíróság a tárgyalás megkezdése után hatásköre hiányát állapította meg, és az ügyet áttette a törvényszékre azzal az indokkal, hogy a nyomozás során egy szakértői vélemény különösen nagy értéket állapított meg az elkövetési tárgyaknál, ami felveti a súlyosabb

²⁷¹ HERKE – FENYVESI – TREMMEL *i. m.* 314.

²⁷² Btk. 166. § (2) bekezdés a) pont.

minősítés lehetőségét, mely bűncselekmény elbírálására már a törvényszéknek van hatásköre. A törvényszék szintén hatásköre hiányát állapította meg. Álláspontja szerint a vádhatóság a vádlottat egyértelműen csak a helyi bírósági hatáskört megalapozó, jelentős értékre elkövetett lopással vádolta meg. Az ügyész a vádat az elkövetési tárgyak, illetve az elkövetési érték tekintetében nem módosította, vádlói akarata kizárólag az enyhébb minősítésű bűncselekményre állapítható meg. Az ítélőtábla – a negatív hatásköri összeütközés feloldása során – osztva a törvényszék álláspontját, az elsőfokú eljárás lefolytatására a helyi bíróságot jelölte ki, utalva rá, hogy az ügyész a vádban határozott, kifejezett álláspontot képviselt, amikor az eltérő szakértői vélemények közül csupán a jelentős elkövetési értéket megállapító szakértői vélemény alapján emelt vádat. Az ügyész a vádat nem módosította, és nem jelezte azt sem, hogy az elkövetési érték felülvizsgálatát, felemelését kívánja a büntetőperben.²⁷³

Az idézett eseti döntés is jelzi, hogy az ítékezés nem teljesen egységes a tettazonossággal összefüggésben, mely a hivatkozott esetben még a bíróság hatáskörére is kihatással volt. Az ügyben a törvényszék és az ítélőtábla által kifejtett érvelésben a vádelv szigorúbb értelmezése jelent meg, nagyobb hangsúlyt helyezve a vád kereteit illetően a vádlói akaratra.

Feltehető a kérdés, megsérti-e a vádelvet a bíróság, ha a vádban foglaltaktól lényegesen magasabb elkövetési értéket állapít meg a bizonyítási eljárás során, mely ténymegállapítás a bűncselekmény súlyosabb minősítéséhez is vezet. A vázoltak szerint a bírói gyakorlatban eltérő döntések születtek a kérdéskörben, megítélésem szerint azonban az eljárási feladatok megosztásának és a *fair trial* elvének leginkább olyan értelmezés felel meg, mely nem teszi lehetővé, hogy a bíróság a vádlói akarat ellenére terheesebb tényállás megállapításával súlyosítsa a vádlott helyzetét.

Érdekes eljárásjogi helyzetet teremthet olyan tényállásrész is, mint például a sértett életkora. Ha az ügyész azzal vádol, hogy a sértett már betöltötte a tizennegyedik életévét, valójában azonban még gyermekkorú volt az elkövetés idején, akkor a bíróság meghatározhatja-e az iratok tartalma alapján az eltérést, mely olyan súlyosabb minősítés megállapításához vezet, mely már életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását vonhatja maga után.²⁷⁴ A vádló tévedése a tényállás igen szűk körét érinti, mégis meghatározó jelentőséggel bír az ügy megítélésékor. Ha a bíróság a bizonyítás eredménye alapján

²⁷³ Debreceni Ítélőtábla Bkf.II.862/2012/2.

²⁷⁴ Btk. 166. § (2) bekezdés i) pont.

megállapítja, hogy a sértett még gyermekkorú volt, akkor a vádelv és a tettazonosság sérülhet, ha viszont a tényállás helyesbítése mellett nem von következtetést a súlyosabb minősítésre, úgy az ítélet rendelkező része és indokolása kerül ellentétbe, mely feltétlen hatályon kívül helyezési okot jelenthet.²⁷⁵ A perbíróság dilemmája jelentős lehet a határozathozatal során, a kérdés egyértelmű eldöntésére a bírói gyakorlat és a jogirodalom sem ad teljes választ, a vázolt esetben azonban véleményem szerint nem jelenti a vádelv sérelmét, ha a vádirati tényállás pontatlansága kizárólag adminisztratív, leírási hibából ered, és a bíróság a vádban megállapítottakat helyesbíti a tényállásban. A téves adat váddal egyező ítéleti ténymegállapítása nem is egyeztethető össze a bizonyítás tárgyára vonatkozó eljárásjogi szabállyal, a valóság követelményével, ezáltal magával az igazsággal.

Más-más megközelítésből kell vizsgálni tehát, hogy a vádtól eltérő tényállás milyen okból ered, egyértelműen, konkrétan meghatározó objektív tévedésről van szó, vagy a bizonyítéknak a vád és a bíróság általi eltérő értékeléséről, mely utóbbi esetben a vád keretei a vádlói akarat nélkül megítélésem szerint perrendszerűen nem törhetők át.

Szintén a vádelv sérelmét jelenti a vád ki nem merítése. A fellebbezési eljárásban a másodfokú bíróság észlelte, hogy az elsőfokú bíróság a vádban tényként szereplő és az ügyész által értékelt sikkasztási részcselekményekre nézve egyáltalán nem állapított meg tényállást. Az ügyben a vádat e részben érdemben nem módosította, és nem ejtette el a vádat. Az ítéletábra kifejtette, hogy a törvény nem ismeri a „hallgatóságos vádelej-tést”. A vád tárgyává tett releváns tények „kihagyása” az ítéletből felmentő vagy megszüntető rendelkezés nélkül ítélt dolgot nem képezhet, ezért a másodfokú bíróság a jelentős terjedelmű megalapozatlanság miatt az elsőfokú ítéletet hatályon kívül helyezte.²⁷⁶ Ebben az esetben a megalapozatlanság az adott bűncselekményre teljes, mert a bíróság egyáltalán nem állapított meg tényállást, melynek egyetlen következménye csak a kasszáció lehetett.

A vádelv sérelmével jár az is, ha a vádban szereplő azon állítással szemben, miszerint a terhelt nem tudott a társa csalási szándékáról, a másodfokú ítélet azt állapítja meg, hogy tudott, és erre alapítja a vádtól és az elsőfokú ítélettől eltérő minősítést.²⁷⁷ Kétségtelen, hogy valamely tényről való ismeret a tudatállapotot tükrözi, jelen esetben azonban a

²⁷⁵ Be. 373. § (1) bekezdés III. b) pont.

²⁷⁶ Debreceni Ítéletábra Bf.II.501/2012/6.

²⁷⁷ BH2014. 8.

Kúria álláspontjából is kitűnik, helyesen, hogy mindez olyan „jogi” tudati tény, mely a tényállás részét alkotja és meghatározhatja a vádhoz mérten az ítéleti tényállás kereteit.

Az ítélet tábla egy hivatásos bíró ellen kötelességszegéssel elkövetett vesztegetés büntetése miatt indult ügyben az elsőfokú ítélet felülbírálata során megállapította, hogy a vádbeli időszakot megelőző időre nézve folytatott bizonyítás eredményének az indokolás mérlegelési részében való rögzítése nem jelenti a vádelv sérelmét, mert egyrészt nem az ítélet történeti tényállásában szerepelt, másfelől nem kapott külön jogi értékelést. Rámutatott viszont arra is, hogy a folytatólagosság részcselekményeinek a közjogi mentelmi joggal kapcsolatos utólagos kiterjesztése sértené a felfüggesztéssel nem érintett cselekményekhez kapcsolódó tettazonosság elvét. A közjogi mentelmi jog felfüggesztését érintő alaki és tartalmi hibák azonban a vádat önmagában nem teszik törvénytelenné.²⁷⁸

A Kúria Büntető Kollégiumának Joggyakorlat-elemző csoportja az értekezésben már felhívottak szerint 2013-ban vizsgálatot folytatott a vád törvényességével kapcsolatban érvényesülő bírói gyakorlattal összefüggésben, külön kitérve a tettazonosság kérdéseire, kifejtve, hogy a tettazonosság terjedelme viszonylagos lehet. A joggyakorlat ugyanis a tárgyi oldal és az alanyi oldal esetleges ismérveinek hiányát nem tartja a tettazonosságot megkérdőjelezőnek, hanem azt a bíróság a bizonyítás eredményéhez képest pótolja. A gyakorlat ahhoz a feltételhez köti a javíthatóságot, hogy legalább olyan mértékben legyen pontos a cselekmény számára, mely elegendő a felderítendő releváns tények megállapításához. Ebből fakad, hogyha az ügyészi tényállásból megállapíthatók a tényállás szükségszerű elemei, a bíróság áttérhet egy bűncselekmény elkövetési magatartásából a másikba. A jelenlegi gyakorlat azt mutatja, hogy az esetleges tényállási elemek (elkövetés helye, ideje, eszköze, módja, motívum, célzat) hiányosságait a bíróság pótolhatja.²⁷⁹ Kérdésként teszi fel ugyanakkor a vizsgálat, hogy mindez tartható-e, és ha a törvényi tényállásban párhuzamosan több szükséges ismérv jelenik meg, azok egyikének megléte lehetővé teszi-e, hogy a bíróság a bizonyítás eredményeként a másik ismérvre térjen át és annak alapján állapítsa meg a felelősséget. Láthatjuk tehát, hogy a Kúria pontosan felismeri a rendkívül fontos jogintézménnyel kapcsolatos elvi és gyakorlati problémákat, és folyamatos iránymutatást ad a helyes joggyakorlat kialakítása

²⁷⁸ Debreceni Ítélet tábla Bf.II.619/2014/36. sz.

²⁷⁹ Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport 2013.El.II.E.1/4. i. m. 24-25. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_vad_torvenyessenek_vizsgalata.pdf (letöltés: 2017. január 17.). E részben utal a Kúria az EBH 2005. 1199., BJD 9440., BH2005. 7. és BH2011. 25. számú eseti döntésben foglaltakra.

érdekében. A büntetőeljárás törvényben részletesebb szabályozással kellene rendezni olyan „középutas” megoldást, melyben a bíróság nem szorul kizárólag az ügyészi vád kontrolljára, de a vád uraként sem léphet fel vádmódosítás nélkül. A már utaltak szerint annak nincs akadálya, hogy a bíróság a vádban foglalt történeti eseményeket másként minősítse, akár teljesen más bűncselekményt állapítva meg, ha arra nézve felismerhetők a vádbeli tények, a jogi minősítés tekintetében ugyanis nincs kötve a bíróság a vádhoz. Arra viszont sem a jogirodalom, sem a joggyakorlat elemzése után nem látok perrendszerű alapot, hogy a bíróság úgy bővítse a vádbeli tényállást, hogy az külön, önálló elemű büntetőjogi felelősség megállapításához vezessen.

A vád törvényességével és a tettazonosság elvével folyamatosan foglalkozik a bírói gyakorlat, és tapasztalhatunk kisebb „finomításokat”, de összességében az alapvető, már felhívott álláspontokat a Kúria nem változtatta meg. Az egyik, viszonylag újabb elvi határozatban kifejtésre került, hogy a vád törvényessége a vádirattal szemben támasztott azoknak a tartalmi követelményeknek a minimuma, amely szükséges ahhoz, hogy a büntetőeljárás bírósági szakasza meginduljon és a bíróság az eljárást lefolytathassa. A vád tárgyává tett történeti események leírásának nem a különös részi törvényi tényállás jogi fogalmait kell felsorolnia, hanem konkrétan azokat az eseményeket, amelyek alkalmasak az indítványozott, vagy akár eltérő, ám mindenképpen büntető törvénybe ütköző cselekmény bíróság általi megállapítására. Ez a feltétel teljesül, ha a vádirati tényállás a bűncselekmény tárgyi oldali ismérveit olyan részletességgel tartalmazza, amelyből az alanyi oldal szükséges elemeire alapos következtetést lehet vonni. A vád törvényessége szempontjából azonban megalapozottsága, bizonyíthatósága közömbös, az a büntetőper érdemi kérdése, amelyre a bíróság ügydöntő határozata ad választ.²⁸⁰

A kúriai jogértelmezés szerint a vádelv sérelme nem valósul meg, ha a bíróság a vádiratban megnevezett terheltnek a vádiratban terhére rótt cselekmény elkövetési magatartását rögzíti, és a tettazonosság keretei között a sértett személyét – a vádiratban foglaltaktól – eltérően állapítja meg. Akkor sem valósul meg továbbá a vádhoz kötöttség sérelme, ha a bíróság ténymegállapítása szerint a vádiratban leírt és elbírált bűncselekménynek nem egy, hanem több sértettje van.²⁸¹ Irányadó ez arra az esetre is, ha az ügyész a sértett személyét téves jogi értékeléssel tévesen jelöli meg, egyebekben azon-

²⁸⁰ EBH2015. B.10.

²⁸¹ EBH2015. B.13.

ban a bűncselekmény elkövetésével vádolt személyét, valamint e személynek a büntető-törvénybe ütköző cselekményét pontosan meghatározva emel vádat.²⁸²

A Kúria egy 2016. év januárjában kelt határozatában is kifejtette, hogy az ítélezési gyakorlat csak azt kívánja meg, hogy a vád és az ítélet ugyanazt a tényt, eseménysorozatot és eredményt rögzítse, de ez nem jelenti azt, hogy a vád és az ítélet tényállása a legapróbb részletekig mechanikusan egyező legyen.²⁸³

Látható tehát, hogy a kúriai álláspont érdemben nem változik, azaz vádirati ténybeli alap mellett a bíróság ténymegállapítási lehetőségei viszonylag szabadok, töretlen azonban úgy gondolom abban az ítékezés, hogy vádba nem foglalt cselekmény ítéleti jogi értékelésének még esetleges bizonyíthatósága esetén sincs helye. A bírói gyakorlat ugyanakkor nem kívánja meg minden egyes jogi relevanciával bíró tényállásrész konkrét ügyészi „beminősítését” ahhoz, hogy a bíróság önálló joghatást fűzzön egyes, a vádiratban leírt, de külön az ügyész által nem minősített tényekhez.

²⁸² BH2015. 245.

²⁸³ Kúria Bfv.III.1085/2015/18. (A végzés indokolása a 9. oldalon utal az EBH2015. 119. számú elvi bírósági határozatra, valamint a BJD 9440. számú döntésre, továbbá a BH2005/7. és BH2011.245. számú döntésekre.

3.4. Az igazság keresése, a bírói meggyőződés és a bírói szubjektum szerepe az ítélkezésben

„Aliud nihil in iudiciis quam iustitiam locum habere debet”

(A bírósági eljárás célja nem lehet más, mint az igazság felderítése)

Codex Iustinianus 7, 62,6,1.²⁸⁴

3.4.1. Az igazság keresése

Az ítéleti tényállás megállapítása, megalapozottsága, a bírói döntés elválaszthatatlan az igazságtól, függetlenül attól, hogy a Bp.-től eltérően a hatályos és az új eljárási törvény az anyagi igazság elérését már nem írja elő kötelezettséggként; a Be. megelégszik a valóságnak megfelelő tényállás megállapítására irányuló törekvéssel, míg az új Be. a vád keretei között a valósághű tényállás felderítésének kötelezettségét írja elő. A bíróság alkotmányos feladata ugyanakkor az igazságszolgáltatás, és úgy gondolom, hogy a bírói döntés helyessége nem értelmezhető megfelelően az igazság megvilágítása nélkül.²⁸⁵ Mindez hangsúlyos azért is, mert az Alkotmánybíróság kifejtette, miszerint a büntetőbírószakma alkotmányos kötelezettsége, hogy a vád keretei között a büntetőigényt az anyagi igazság alapján, a törvényes és tisztességes eljárás követelményeinek megfelelően köteles elbírálni. A vád bizonyításának terhe ugyan az ügyészt terheli, azonban a bíróságnak hivatalból és önálló szakmai felelősséggel kell törekednie az igazság elérésére, azaz az állami büntetőigény ténybeli alapjainak megalapozott, a valóságnak megfelelő megállapítására.²⁸⁶ A büntetőeljárás törvényétől (ideértve a Be.-t és az új Be.-t is) eltérően – a bíróság alkotmányos kötelezettségéből is kiindulva – alkotmányos, és úgy gondolom, társadalmi elvárás is a bírói döntés igazsága és igazságossága. Az alkotmánybírói határozatban megjelenik jelzős fogalomként is az igazság, utalva annak anyagi (objektív) voltára, mely nem mindig érhető el a büntetőügyben, de egy szakszerű, lelkiismeretes bírósági eljárásban az igazság elérésére akként vélem, törekedni kell.

²⁸⁴ NÓTÁRI [2008] i. m. 16.

²⁸⁵ Ezt jelzi az új Be. preambuluma is (HT).

²⁸⁶ 14/2004. (V.7.) AB határozat III.B.3.1.

A gondolkodó embert már évezredek óta foglalkoztatják az igazság kérdései. Mit is jelent az igazság, elérhető-e? Az igazság különös jelentőséggel bír a büntetőeljárásban, mely alapvető emberi jogokat korlátozhat vagy vonhat el, sőt még napjainkban is, egyes államokban törvényes alapon az ember élete is kioltható a halálbüntetés (*death penalty*) által.²⁸⁷ Rendkívül fontos ezért, hogy a bűncselekmény elkövetése miatt felelősségre vont személy ügyében az igazságszolgáltatási monopólium letéteményese, a bíróság²⁸⁸ lehetőség szerint olyan tényállást állapítson meg, mely megfelel az igazságnak, és ezáltal nyílhat arra mód, hogy az elbírált büntött büntetése igazságos legyen. Az ember által elgondolt igazság forrása a lélek barlangjának mélyén ered, és az értelem, a szellem terméke, mint más filozófiai fogalom, melynek definiálásakor nem hagyhatók figyelmen kívül ezért a szubjektív, pszichológiai alapú tényezők sem.

A történelem során a jeles gondolkodók, filozófusok, jogbölcselek koronként és iskolánként eltérően definiálták az igazság fogalmát, mely a művészetben, különösen a lírában és az epikában folyamatosan jelen van. Miként Hans Kelsen találóan rámutatott, elmondható, hogy Platóntól²⁸⁹ Kantig egy filozófiai kérdésen sem vitatkoztak még ilyen hevesen, úgy tűnik azonban, hogy a törekvések ellenére végleges választ nem kaphattunk, csak megkísérelhetjük a válaszok javítását.²⁹⁰ Egyet kell értenünk az angol mondással, miszerint „*Truth is never pure and rarely simple*”, azaz az igazság sohasem tiszta, és ritkán egyszerű.

Ismert, hogy más megközelítésből kutatták az igazságot az ókor tudósai, mint ahogy a keresztény filozófia vagy a modern kor filozófusai. Az igazságot vizsgálhatjuk tisztán természettudományi, filozófiai, valamint erkölcsi, vallási, jogi és logikai aspektusból is. A téma kapcsán elsősorban a fogalom jogi megközelítése hangsúlyos, osztva Erdei azon megjegyzését, hogy a különböző filozófiai irányzatok rendkívül változatos és sokirányú elméleteit nem lehet kötöttség nélkül a büntetőperre rávetíteni, de nem hagyhatók figyelmen kívül a filozófiai alapvetések, tekintettel arra is, hogy az igazság vizsgálatának

²⁸⁷ HÁGER Tamás, *Az igazság keresése a büntetőperben*. In: ELEK Balázs – FÁZSI László (szerk.), *Az ítélőmesterség dilemmái. Tanulmányok dr. Remes Zoltán bíró emlékére*, Printart-Press Kft., Debrecen, 2015, 141-158., [HÁGER 2015/a].

²⁸⁸ ERDEI [2011] i. m. 281.

²⁸⁹ Platón szerint a legfőbb erény az igazságosság. Lásd *Bevezetés a filozófiába*, STEIGER Kornél (szerk.), Holnap Kiadó, Budapest, 2003, 72-82.

²⁹⁰ KELSEN, Hans: *Mi az igazságosság?* In: VARGA Csaba (szerk.), *Jog és Filozófia. Antológia a XX. századi jogi gondolkodás köréből*, Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2008, 303.

tudománya maga a filozófia. A filozófia, mint a „bölcesség szeretete”, önálló tudományként az ókori Hellaszban jelent meg és kezdetektől fontos témája volt az igazság, az igazságosság vizsgálata. Szókratész, Arisztotelész és Platón híres gondolatainak megjelenése óta évszázadok sora telt el, az arisztotelészi osztó igazságtól²⁹¹ a filozófia számos utat járt be a modern korokig az igazság keresése során. Az igazságot nem önmagában, hanem az értekezés témájához kapcsolódva büntető eljárásjogi értelemben kívánom vizsgálni, összevetve a törvény valóság fogalmával és a bíróság alapfeladatával, az igazságszolgáltatással.

A már idézettek szerint a bizonyítás tárgyára vonatkozó szabály a Be.-ben a bizonyítás során a hatóságok számára a valóság elérésére való „törekvést” írja elő kötelezettségként. Mit is jelent a valóság, s miként fogalmazhatjuk meg az igazsághoz való viszonyát a magyar nyelv tükrében? A valóság filozófiai értelemben az, ami létezik, s ami a létező világban végbemegy, de jelenti maga a szó azt is, hogy igaz állítás, igazság.²⁹² Az igazság mint főnév egyrészt valaminek az igaz voltát tükrözi, filozófiai aspektusból a valóság és a megismerés pontos megfelelése. Vallás erkölcsi értelemben valamely eszme, követelmény érvényesülése, de leírható jogi megközelítéssel a törvényeknek való megfelelésnek is. Az igazságosság szintén főnév, valakinek vagy valaminek az igazságos voltát jelenti, valamint megfogalmazható az igazság érvényesülésének vagy érvényesítésének erkölcsi követelményeként, eszményeként is.²⁹³

Az igen változatos és bonyolult, művészeti téren is kiemelkedő tartalékokkal bíró magyar anyanyelvünk azonban büntető perjogi értelemben, önmagában nem ad pontos eligazítást. Nem lehet ugyanis teljesen szinonimaként kezelni a valóságot és az igazságot, illetve az igazság és igazságosság kérdése is másként jelenik meg a jogelméletben, mint ahogy az igazság fogalmának meghatározása sem egységes, mert a tudomány a különböző igazságfelfogásokban megkülönbözteti az anyagi, objektív, s az alaki, processzuális igazságot. Utóbbi igazságfelfogás szerint az emberi megismerés korlátai miatt az anyagi igazság nem, csak az alaki érvényesülhet. Az egyik igazságelmélet, a korrespondenciaelmélet szerint az igazság egy felfedezésre váró aranyrög, s arra mint

²⁹¹ Az osztó igazságosság abban áll, hogy mindenkinek megadjuk, ami neki jár, amihez joga van, illetve amit megérdemel. Lásd TAKÁCS Péter, *Jog és igazságosság*.

http://jog.unideb.hu/documents/tanszekek/jogbolcseleti/tansegdlitek/2011-12/2011-12-2/takcs_p_-_jog_s_igazsgoss.pdf, 2. (letöltés: 2014. április 4.).

²⁹² PUSZTAI Ferenc (főszerk.) *i. m.* 1425.

²⁹³ PUSZTAI(főszerk.) *i. m.* 558.

alapvetően objektív jelenségre tekint (*material truth*).²⁹⁴ Weigend szerint az igazság keresése közérdek, s alapos elvárás a társadalom tagjai részéről.²⁹⁵ A másik fő irány a konszenzuselméletben jelenik meg, mely szerint az igazság az, amikor észszerű emberek egy tisztességes eljárásban megállapodnak. Az elmélet a processzuális felfogás alapja. E felfogást leginkább a *comon law* jogrendszer tükrözi vissza, mely a büntetőeljárás konfliktust megszüntető elemeire helyezi a fő hangsúlyt.²⁹⁶

Amint John Rawls rögzíti, a törvényeknek és az intézményeknek a pártatlan és következetes, bármely tartalmi elvtől független kezelését nevezzük formális igazságnak.²⁹⁷ A formális igazság fogalom az alaki, eljárási igazságnak feleltethető meg.

Az igazság fogalmával kapcsolatban a hazai jogirodalomban három alapvető irányzatot különböztethetünk meg. Egyes álláspontok szerint – melyek elsősorban a Bp. hatálya alatt alakultak ki – az anyagi igazság eszmény, elérése cél a büntetőperben (Finkey, Angyal, Vámbéry). Más nézetek azt vallják, hogy nincs reális lehetőség az objektív igazság elérésére, legfeljebb alaki, processzuális értelemben deríthető ki az igazság (Kadlót Erzsébet, Bárd Károly, Finszter Géza). A harmadik irányzatként jelölhető meg a Tremmel által fémjelzett, a valóságos tényállás megállapítására irányuló törekvést célul tűző, Elek által „középutasnak” nevezett igazságszemlélet.²⁹⁸

Elsőként a Bp. hatályának idejéig visszatérve vizsgáljuk meg, hogy miként gondolkodtak a jogtudomány képviselői az igazságról. Finkey szerint a büntetőeljárás célja valamely elkövetett bűncselekmény esetén az anyagi igazság kiderítése, és ahhoz képest a valódi bűnös megbüntetése, az ártatlannak azonban a vád alól való tisztázása.²⁹⁹

²⁹⁴ *The search For Truth in Criminal Process*, 1-9., <http://www.cesl.edu.cn/upload/201209206168631.pdf> (letöltés: 2014. március 11.).

²⁹⁵ WEIGEND, Thomas, *Should We Search for the Truth, and Who Should Do it?* North Carolina Journal Of International Law and Commercial Regulation, 2011/36, 389-390.

²⁹⁶ SZENDRŐI Anna, *Az igazság felfogásai a büntető eljárásjogi rendszerekben*, Büntetőjogi Szemle, 2014/1, 37-42., <http://ujbtk.hu/szendroi-anna-az-igazsag-felfogasai-a-bunteto-eljarasjogi-rendszerekben/> (letöltés: 2014. április 4.).

²⁹⁷ RAWLS, John, *Az igazságosság elmélete*, Osiris Kiadó, Budapest, 1997, 85-86.

²⁹⁸ ELEK [2012] *i. m.* 19-45.

²⁹⁹ FINKEY *i. m.* 198-199.

A Balogh–Edvi–Vargha által jegyzett bűnvádi perrendtartási kommentár is kiemeli, hogy a büntető törvénykezés fő feladata a matematikai bizonyossághoz közel álló történeti bizonyosság, az objektív igazság elérése.³⁰⁰

Vargha Ferenc a semmisségi panaszról szóló művében rámutat arra, hogy „a bűnvádi eljárásnak egyetlen célja van: az anyagi igazság megállapítása”.³⁰¹

Vámbéry a büntetőeljárás alapelvei között foglalkozik az anyagi igazsággal, mely álláspontja szerint a bírói határozatban megállapított tények és a valóság egybevágása. „Az anyagi igazság lehető érvényesülése az eszmény, amelyet minden eljárási szabály megvalósítani törekszik.” A polgári perben túlnyomórészt az alaki igazság érvényesül, a büntetőeljárásban azonban elvárás, hogy az elítélő bírói határozat tárgyilag biztos alapon nyugodjék, azaz a bűnös elnyerje büntetését, de a jogilag ártatlan személy meneküljön.³⁰²

A Bp. szellemében Angyal is a büntetőeljárás legfőbb céljának az igazság kiderítését tekinti. Érvelése szerint „a büntetőigény érvényesítése, a büntetőeljárás kizárólag az objektív igazság vágányán haladhat, minélfogva vezérlő eszméje nem lehet más, mint az anyagi igazság elve”, melynek érvényesülésénél igen lényeges a bírói szuverenitás, a szabad adatszolgáltatás az „*auditur et altera pars*” elvének³⁰³ megfelelően, a bizonyítékok szabad mérlegelése és a perorvoslatok lehetősége.³⁰⁴

A XX. század eleji német büntető perjogi jogirodalom képviselője, Julius Vargha nézete szerint mind az inkvizíciós, mind a vádelvű rendszerben törekedni kell az anyagi igazság, valamint a történeti bizonyosság felkutatására.³⁰⁵

Láthatjuk tehát, hogy a XIX. század végén, a XX. század elején az idézett jogtudósok eszményként, vezérelvként tekintettek az objektív igazság elérésére, azaz annak pontos feltárására, hogy valójában mi történt a múltban.

Miként Elek a jogerőről szóló monográfiájában utal rá, az anyagi igazság elve olyan „történeti képződmény”, mely a jogfejlődés során, ha részben változó tartalommal is, de bizonyos állandósággal jellemezte és jellemzi ma is a büntetőeljárást.³⁰⁶ Érveit osztom,

³⁰⁰ BALOGH Jenő – EDVI Illés Károly – VARGHA Ferenc, *A bűnvádi perrendtartás magyarázata. I. kötet*, Grill Károly Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése, Budapest, 1898, 180.

³⁰¹ VARGHA Ferenc, *A semmisségi panasz*, a Pesti Loyd Társulat Könyvnyomdája, Budapest, 1904, 10.

³⁰² VÁMBÉRY *i. m.* 47-48. E gondolatok ma is irányadók, a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (továbbiakban Pp.) bizonyítási eljárási szabályaiból (XVIII. Fejezet) is adódik, hogy a hivatalból történő bizonyítás kivételes, a bizonyítás eszközei főszabályként a bizonyítási indítvánnyal élő fél kezében vannak (HT).

³⁰³ Halljuk a másik felet is (lat.).

³⁰⁴ ANGYAL [1915] *i. m.* 265-270.

³⁰⁵ VARGHA, Julius, *Das Straftprozess*, Carl Heymanns Verlag, Berlin, 1907. 37.

³⁰⁶ ELEK [2012] *i. m.* 19-20.

az igazságszolgáltatásban sohasem lehet figyelmen kívül hagyni az anyagi igazság elvét, ezt tükrözi az új Be. preambuluma is. Nem vitatható azonban, hogy az eljárásjog alakulása, a közvetlenség elvét egyre több helyen áttörő speciális eljárások, valamint a bizonyítás bizonytalansági tényezői megakadályozhatják az anyagi igazság elérését. Az anyagi igazság olyan eszmény, érték, melynek elérése lehet az ideál, de minden konkrét büntetőügyben erre nincs mód, ezért a modern büntető perjogban az anyagi igazság nem jelent kötelezően elérni kívánt célt, következik ez abból is, hogy a törvénynek nem alapelve, s a Be. a valóság elérésére (l. új Be.: valóságghűség) törekvést írja elő, mely nem szinonim az objektív igazság elérésével.

Kocsis a dialektikus materialista filozófia talaján állva fogalmazza meg, hogy a társadalom a bíróságtól az igazságot várja. Az ítélezésben tartalmi körülírás nélkül az objektív igazságot elégtelennek tartja, de Szabó Imre álláspontját osztja, miszerint az ítélezés bonyolult társadalmi, politikai és jogi tevékenység, mely az egész társadalomra kihat. Az igazságot elsősorban jogi kategóriaként vázolja, azonban kiemeli a politikai és erkölcsi alkotóelemeket is a szerkezetében. Álláspontja szerint az igazság tény, jogi, politikai és erkölcsi tétel is egyben.³⁰⁷ Az igazság jogi és erkölcsi jellegével napjainkban is egyet lehet érteni azzal, hogy hatályos jogrendünkben, az igazságban politikai tételek nem lehetnek meghatározók. A politika a jogalkotás által kihat az igazságszolgáltatás működésére, de a perbírói gondolati folyamatban, a valóság feltárására való törekvés során nem játszhat szerepet.

Cséka az 1963-ban közzétett tanulmányában szintén utalva a dialektikus materializmus alapjaira, Schaffot idézve fejti ki, hogy a helyes érzéki és gondolati visszatükröződés esetén a valóságról nyert kép mint objektív tartalom jelenik meg a tudatban. Álláspontja szerint a sajátos jogi, büntetőjogi megismerési módszerek kidolgozása és felhasználása biztosítja az anyagi igazság elérését, a bűncselekmény tényköörülményeinek alapos tisztázását. A büntetőjogi főtények esetében az abszolút igazság elérésére lát lehetőséget, a melléktények azonban hordozhatnak relatív igazságot is.³⁰⁸

Király Tibor alapvetően osztja Angyal Pál álláspontját, és a büntetőeljárás feladataként egyrészt maga is az anyagi igazság elérését, másrészt a perbeli felek tény- és jogvitájá-

³⁰⁷ KOCSIS *i. m.* 26-34.

³⁰⁸ CSÉKA [1963] *i. m.* 93-106.

nak a prezentált bizonyítékok alapján való eldöntését jelöli meg. Ez az elvi álláspont nézete szerint a jövőben sem indokol változtatást, de az elvek merevségének feloldásától nem kell elzárkózni.³⁰⁹ Az igazság fogalma e szerzőnél nem jelzőtlenül jelenik meg, hanem abszolút, tényigazságként. A jogi igazság mögött igazság és hamisság ugyanúgy megjelenhet, ezért tévesnek tartja azt az álláspontot, amely az igazságot jogi igazságként jeleníti meg.³¹⁰ Kifejti, hogy a bíróság csak akkor állapíthatja meg a vádlott bűnösségét, ha erről bizonyosságot szerzett, vagyis ha ez felel meg az igazságnak. Az igazság követelménye a bűnösség megállapításához kötődik, a felmentéshez elégséges a kétség is, hogy tényleg a vádlott követte-e el a bűncselekményt, illetve egyáltalán elkövetett-e bűncselekményt.³¹¹

Tremmel megerősíti, hogy a büntető eljárásjog általános feladatához tartozik az igazság elérése is. Annyi megszorítást azonban tesz, hogy az igazságról nem mint erkölcsi igazságról, másként fogalmazva igazságosságról beszélünk, hanem gnoszeológiai aspektusból vizsgáljuk, mely szerint a büntetőperben az igazság lényege, hogy az ügydöntő határozatokban megállapított tényállás a valósággal megegyezzen, azaz megfeleljen a valóságnak. A hatályos eljárási törvény – osztva e körben Király idézett gondolatait – csak a bűnösség megállapításához és a büntetés kiszabásához követeli meg az igazság elérését. Ellenkező esetben, a bizonyítékok hiányához vagy a bizonyítás anyagának elégtelenségéhez negatív tartalmú határozatokat társít. Nincs ugyanis helye az elítélés és a felmentés közötti köztes döntésnek.³¹² Tremmel „középutas” igazságszemléletével bírőként és jogtudományi megközelítésből is egyetértek. A büntetőügyben többre kell törekednünk, mint az alaki igazság érvényre juttatása, ha nem is az anyagi igazság, de a valóságnak megfelelő tények megállapítása, a tényigazság kiderítése vezérlő elve kell, hogy legyen a büntetőpernek. A valóság feltárására törekvés a Be. szerint törvényi kötelezettség is, ám a „törekvésen” túl a valós tények elérése is kell, hogy vezesse a bírót az ítélezés során.

Herke, Fenyvesi és Tremmel a büntető eljárásjog elméletéről értekezve, a jogerő határainak vizsgálatakor mutatnak rá, hogy a jogerős bírósági határozat – bár lehetnek tény-

³⁰⁹ KIRÁLY Tibor, *A büntetőeljárás jog reformja elé*, Magyar Jog, 1993/5, 257-261.

³¹⁰ KIRÁLY Tibor, *Büntetőítélet a jog határán. Tanulmány a perbeli valószínűségről*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972, 174. Lásd még: ELEK [2012] *i. m.* 23.

³¹¹ KIRÁLY [2003] *i. m.* 21. Lásd még: SZENDRŐI *i. m.* 37-38.

³¹² TREMMEL [2001] *i. m.* 38-39.

beli és jogi hibái – „az igazság erejével bír, mondhatni erősebbnek mutatkozik a valóságnál is (*l' autorité de la chose jugée est plus forte que la vérité même*).” A *res iudicata pro veritate habetur* (az ítélt dolog valóságként, igazságként kezelendő) elve is ezt erősíti meg.³¹³ A szerzők e véleménye alátámasztja, hogy a valóságot és az igazságot nem tekinthetjük teljes mértékben azonos fogalmaknak.

Erdei találóan fejt ki a téma vizsgálata során, hogy a büntetőeljárásban az igazság központi fogalom, magát a szót azonban a törvényben csak összetételekben olvashatjuk. A büntetőügyben nem a bűnről, hanem a bűncselekményről beszélünk, viszont az igazság keresése jelen van. Tudni véljük, mit jelent az igazság maga, azonban Kelsen gondolatait idézve szkepticizmusra ad okot, hogy évezredek óta értekeznek az igazság lényegéről, csak hogy a Pilátus által Jézushoz intézett kérdésre, miszerint „Micsoda az igazság?”, a mai napig nem kapunk végleges, kielégítő választ. Erdei Királyhoz hasonlóan fogalmaz, hogy a büntető eljárásjog gyakorlatában az igazság megállapítása a való tények megismerését és ennek kimondását jelenti valamely büntetőügyben. A büntető perjog elméletét leginkább az foglalkoztatja, hogy mit lehet elfogadni a büntetőeljárásban megállapítandó igazságként. A szerző álláspontja szerint az igazság elvileg megállapítható, de nem minden konkrét büntetőügyben. Királyra utalva kiemeli továbbá, hogy a bíróság igazságmonopóliumából eredően a jogerős bírói határozat „igazságerejű”. A Be. dogmatikai alapjait is figyelembe véve levezeti, hogy a hatóság megállapításai során eljuthat a valósághoz, mindez azonban nem jelenti feltétlen a jogi igazságot is.³¹⁴ A szerző a büntetőeljárás tanokról szóló monográfiájában említi meg, hogy az igazságszolgáltatás részben az igazságra, részint az igazságosságra utal. Az ítélet igazságában nagy jelentőségű a bírói meggyőződés, mint ahogy a büntetés igazságosságában is.³¹⁵

Bócz Endre Tremmel Flóriánhoz hasonlóan az igazságról szólva megállapítja, hogy az igazság és az igazságosság fogalmát el kell különíteni. Az igazságosság ugyanis nem ismeretelméleti (gnoszeológiai), hanem etikai kategória. A szerzővel egyetértek, az igazság ugyanis nem azonos az igazságossággal, mindezt a szavak helyes grammatikai értelmezése is igazolja.³¹⁶

³¹³ HERKE – FENYVESI – TREMMEL *i. m.* 320.

³¹⁴ ERDEI [2010] *i. m.* 9-22.

³¹⁵ ERDEI [2012] *i. m.* 282-283.

³¹⁶ BÓCZ Endre, *A bíráskodás tekintélye és a jogpolitika*, Magyar Jog, 2011/8, 449-458.

Az igazság és igazságosság kérdésénél szükséges idézni Rawlst, aki az igazságosságot abban látja, hogy annak bizonyos elemeit mindenki felfogja és tudja, hogy mindenki azt teszi, és az alapvető társadalmi intézmények általában megfelelnek az elvárt elveknek. Az igazságosság tárgya maga a társadalom alapszerkezete.³¹⁷ Az igazságosság megközelíthető méltányossági szempontból, de különösen hangsúlyosak azon elméletek, melyek az erkölcs oldaláról közelítik meg a fogalmat.³¹⁸ E megállapítások megerősítik Bócz érvelését.

Sandel viszont monográfiájában arról szól, hogy amikor az igazságosságról vitatkozunk, a vallási mellett az erkölcsi meggyőződésünket is félre kell tenni, mert csak így tarthatjuk tiszteletben a jó életről vallottakkal összefüggésben a modern világban kialakult nézetek „észszerű” pluralizmusát.³¹⁹ Nézetem szerint az „igazságosság” nem választható el az erkölcsi-etikai tartalomtól, mert e főnév értékhordozó, mégpedig pozitív tartalmú értékek tükré.

E körben szükséges kitérni az Alkotmánybíróság egyik jogértelmezésére, mely szerint az Alkotmány (ma már Alaptörvény) az anyagi jogi igazság érvényesülésére nem biztosít jogot, csak annak érvényre juttatásához szükséges és az esetek többségében alkalmas eljárásra ad jogot, arra viszont nem nyújt garanciát, hogy az eljárás eredménye helyes lesz, azaz megfelel az objektív igazságnak.³²⁰ Amint Elek is utal rá,³²¹ Király kritikával illette a hivatkozott döntés indokolását, mert az Alkotmánybíróság az „igazság” és „igazságosság” fogalmakat keverve, pongyola formában használja. Emellett vitatta, hogy az anyagi igazságra nincs alanyi jog, mert ez nem tekinthető általános, helytálló megállapításnak, példaként említve, hogy a terheltnek joga van arra, hogy csak igaz tények alapján ítéljék el.

Annyiban feltétlen osztható Király álláspontja, hogy az igazság és az igazságosság nem tekinthető azonos fogalmaknak, mindezt megerősítik Kelsen gondolatai is, melyek szerint „az igazságosság mindenekelőtt az emberek kölcsönös viszonyait szabályozó társadalmi rend lehetséges, de nem szükségképpen minősége”.³²² A bíróság feladata az

³¹⁷ RAWLS *i. m.* 21-26.

³¹⁸ RAWLS *i. m.* 31-70.

³¹⁹ SANDEL, J., Michael, *Mi igazságos... és mi nem? A helyes cselekvés elmélete és gyakorlata*, Corvina Kiadó, Budapest, 2012, 288-289.

³²⁰ Lásd 9/1992. (I.30.) AB határozat.

³²¹ ELEK [2012] *i. m.* 36-37., KIRÁLY [1993] *i. m.* 257-261.

³²² KELSEN *i. m.* 303.

igazságszolgáltatás.³²³ A terhelt esetében valóban alapos az igény, hogy elvárja, elítélésén ügyében az igazságot állapítsák meg. Egyetértek tehát Királlyal abban is, hogy nem lehet egyértelműen kimondanunk, miszerint nincs jog az igazságra. Az már más kérdés, hogy elérésének sokszor objektív akadályai vannak.

Finszter Géza a büntetés igényéről szóló tanulmányában részletezi azon megismerési akadályokat, melyek valódi gátját képezhetik az (anyagi) igazság elérésének. Nevezetesen a bűncselekmény egyszeri, jelentős részében nem rekonstruálható volta, a bűn rejtőzködő természete, valamint a jogi és az ismeretelméleti igazság eltérő jellege.³²⁴

Bárd szerint az anyagi igazság elérhetetlenségénél és eshetőlegességénél fogva nem lehet egy büntetőeljárás rendszer alakítója sem, alternatívát a perbeli, processzuális igazság jelenthet.³²⁵ Bárd gondolatai jól megvilágítják, hogy az eljárás alapelveként rögzített célja, az anyagi igazság elérése az igazság feltárását gátló tényezők miatt nem lehet. Úgy vélem azonban, hogy a jogalkalmazó nem elégedhet meg csupán a processzuális igazsággal, hanem a perjogi lehetőségekhez képest a helyes szillogizmus talaján legalább a valóság kiderítésére, azaz a tényigazság elérésére kell törekednie.

Patrick Devlin az angolszász jogot vizsgálva fejti ki, hogy a szabályokat lehetőség szerint úgy kell megalkotni, hogy azok érvényre juttathassák az igazságot. Elméletileg ugyan ez elképzelhető, gyakorlatilag szinte elérhetetlen, a törvény és az igazság esetleges összeütközésével kapcsolatban egyértelműen tapasztalható a társadalmi ellenszenv, de ebbe olykor bele kell törödni.³²⁶ A szerző ugyan az angol igazságszolgáltatást elemzi, gondolatai tanulságosak a magyar jogrendszerre is, melyben az anyagi igazság elérése már nem követelmény, hiszen annak objektív és szubjektív akadályai is lehetnek. Az viszont tény, hogy az igazság el nem érése, avagy a törvény, az eljárás és az igazság szembenállása feltétlen negatív társadalmi értékítélettel jár.

³²³ Be. 12. § (1) bekezdés, új Be. 11. §.

³²⁴ FINSZTER Géza, *A büntetés igénye – Hatalom tudás nélkül?* In: HOLÉ Katalin – KABÓDI Csaba – MOHÁCSI Barbara (szerk.), *Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak*, ELTE Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest, 2009, 70-72.

³²⁵ BÁRD Károly, *Igazság, igazságosság és tisztességes eljárás*, Fundamentum, 2004/1, 44-50.

³²⁶ DEVLIN, Patrick, *The Judge*, Oxford University Press, Oxford – New York – Toronto – Melbourne, 1979, 85.

Robert Audi az igazság fogalmát a bírői döntés indokolásával összefüggésben elemzi. A határozat indokolása egyfelől normatív alapokon nyugszik, másrészt elválaszthatatlan a kapcsolata az igazsággal. Általános tendencia, hogy egyes határozatok elsősorban a normatív alapokra, a processzuális szabályok maradéktalan betartására törekednek, míg mások ezzel szemben az igazság elérésére helyezik a hangsúlyt.³²⁷ Kétségtelen, hogy az anyagi igazság elérése sokszor akadályokba ütközhet, a bírői határozat indokolása ugyanakkor – egyetértve a szerzővel – szorosan összefügg az igazsággal és az igazságossággal is. Különösen a közvetett bizonyítás és a ténybeli következtetések terén juthat a bíró „szabadabb mozgástérhez” az igazság kutatása során, mely folyamatban a perjogi, normatív alapok tágabb értelmezést kaphatnak.

Az ítélkezési tevékenységben hangsúlyos annak megragadása, hogy milyen kapcsolatban áll az igazság, a hazugság a büntetőjoggal. Egyes nézetek felvetik, hogy a büntetőjognak vajon nem csak az igazságot, de a hazugságot is védenie kell?³²⁸ Az kétségtelen, hogy az igazság vagy a hazugság, különösen a tények igazsága és valótlan volta szoros kapcsolatban áll a büntető perjjel és az anyagi joggal is. A büntetőjognak, a büntetőbírósnak alkotmányos feladatából is eredően az igazságot kell védenie, viszont az tény, hogy az igazság és a hazugság meghatározó lehet a ténykérdésekre, ezáltal a büntetőjog alkalmazására.

Kadlót Erzsébet Kelsen gondolatait idézve utal rá, hogy az igazság megismerésére irányuló törekvés „magasztos szenvedély, az igazságos ítélkezés magasröptű vágy”, de aligha lehet menekülni az igazság keresésekor a kelsen-i hálóból. A magyar jogi gondolkodásban axiómaként rögzült materiális igazságot mítosznak tartja, rámutatva, hogy az igazság elérésének számos processzuális akadálya van, többek között a törvényes vád hiánya. Konklúziói szerint „a vád igazsága” és az ítélet igazsága közeli rokonok, mindkettő azonban csak perbeli igazság lehet, bár szerencsés esetben ez az igazság egybeeshet a valósággal.³²⁹ Azzal nem tudok egyetérteni, hogy az igazság megismerésére való törekvés csak magasztos szenvedély. A valóság ugyan még nem jelenti teljes körűen az ítélet igazságát, de a valóságnak megfelelő tények megállapítása a bíró kötelezettsége.

³²⁷ AUDI, Robert, *Justification, Truth, and Reliability*, Philosophy and Phenomenological Research, 1988/1, 1-4.

³²⁸ CRACIUN, Vlad, *Adevarul in dreptul penal*, Caiete de Drept Penal, 2014/2, 20-28.

³²⁹ KADLÓT Erzsébet, *A „vád igazsága”*. In: ERDEI Árpád (szerk.), *A büntetőítélet igazságtartalma*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 23-44.

Nem lehet megelégednünk azzal, hogy az ítélet igazsága csak perbeli lehet. Sok esetben Kadlót érveinek megfelelően valóban pusztán alaki igazság érvényesül, különösen a bizonyítékhiányos felmentéssel zárult ügyekben. Marasztaló ítéletnél azonban nem lehet elégséges a processzuális igazság érvényesítése.

A Kertész–Stauber szerzőpáros álláspontja szerint a bírónak a büntetőítélet meghozatalánál nem a statisztikai megfontolásokból, hanem a büntetésnek a törvényben meghatározott céljából és a büntetéskiszabási elvekből kell kiindulnia. Tanulmányukban a büntetés igazságát vizsgálva mutatnak rá, hogy a statisztikai elvárások, mutatók semmiképp sem befolyásolhatják a bírót az ítélelhozatalban.³³⁰ Gondolataik helytállóak, különösen a váderedményességi mutatók érdekében sokszor előfordul a vádemelés helyett az eljárás megszüntetése, mert az ügyész nem vállalja fel a számára esetlegesen kedvezőtlen, felmentéssel járó bírói döntést, mely értelemszerűen akadálya lehet az igazság kiderítésének, amint arra Kadlót is rámutat. Vád nélkül ugyanis az igazságmonopóliummal rendelkező bíróság nem vizsgálhatja az ügyet.

Fantoly Zsanett az eljárás egyszerűsítését, gyorsítását szolgáló, a magyar perjogban a Be. szerint viszonylag új, angolszász vádalku néhány jellegzetességét viselő jogintézmény, a tárgyalásról lemondás és az igazság viszonyát vizsgálja. Szerinte több oka van annak, hogy a gyakorlatban ritka e külön eljárás alkalmazása, többek között sérül a legalitás, a törvény előtti egyenlőség, a közvetlenség elve, másfelől a nyomozó hatóság és az ügyész, sőt gyakran a terhelt sem érdekelt benne. Emellett az eljárás jellegéből adódóan az igazság érvényesülése is csorbát szenvedhet, miként a tanulmány címe is jelzi. Perjogunkban a szerző kizárólag a büntetési alkut (*sentence bargaining*) tartja elfogadhatónak, a vádról szóló, a minősítést is érintő alku (*charge bargaining*) a jogbiztonságba vetett bizalom kijátszását jelentené.³³¹ Fantoly véleményét osztom, az igazság kiderítésének sokszor a tárgyalat speciális, eljárást gyorsító szabályok képezik akadályát. Az új Be. azonban a jogtudomány érdemi reakciója ellenére a LXV. Fejezetben a bűnösség beismeréséről szóló egyezség jogintézményét megteremtve lehetővé teszi a bűnösség elismerése esetén a cselekmény minősítésére is kihatóan a vád és a védelem megállapo-

³³⁰ KERTÉSZ Imre – STAUBER József, *A bűn kockázata, a bűn hozama*, Magyar Jog, 2006/10, 577-590.

³³¹ FANTOLY Zsanett, *Lemondás a tárgyalásról – lemondás az igazságról?* In: ERDEI Árpád (szerk.), *A büntető ítélet igazságtartalma*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 139-151.

dását.³³² Mindez az eljárást gyorsítja és célszerű új szabály, de az igazság garanciájára biztosítékot nem adhat, hiszen a terhelt számos okból, akár még ártatlansága esetén is elismerheti a bűnösséget az ügyből való gyors „menekülés” érdekében.

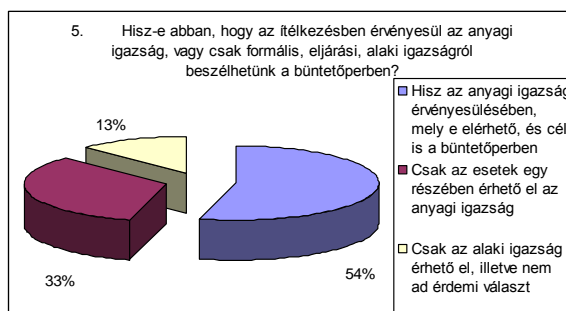
2014 tavaszán – a szükséges engedélyek beszerzése után – a tudomány módszertan szabályai szerint önkéntes alapú, anonim formájú empirikus felmérést végeztem a már idézett *survey*-módszerrel. A kérdőíves megkérdezés és interjúkészítés annak feltérképezésére irányult, hogy miként gondolkodnak napjainkban a jogalkalmazók, elsősorban a bírák, illetve a büntető anyagi és eljárásjogi, filozófiai és szociológiai ismeretekkel már rendelkező felsőéves joghallgatók, a jövő jogászgenerációja részben az igazság eléréséről, a valóság megállapíthatóságáról, valamint a bírói meggyőződés kérdéseiről. A vizsgálat során felhasználtam egy nyitott jellegű kérdőívet, ahol a választ a megkérdezettek saját szavaikkal, grammatikai korlát nélkül fogalmazhatták meg.

Eltérő tartalommal tettem fel a kérdést a jogalkalmazó bíróknak, valamint külön a joghallgatói célcsoportnak. A nyitott kérdőívet 24 bíró (köztük ítéltáblai, törvényszéki és járásbíró), illetve bírósági titkár küldte vissza, míg a joghallgatói tesztet 34 személy, összesen így 58 kérdőív adatait lehetett értékelni a nyitott formájú válaszok alapján.

³³² Új Be. 410. § (2) bekezdés a) pont.

1. számú táblázat és diagram
a jogalkalmazók által kitöltött, az igazság érvényesüléséről szóló nyitott jellegű
kérdőív adatairól

<i>Kérdés</i>	<i>Válasz: Hisz az anyagi igazság érvényesülésében, mely elérhető, és cél is a büntetőperben.</i>	<i>Csak az esetek egy részében érhető el az anyagi igazság.</i>	<i>Csak az alaki igazság érhető el, illetve nem ad érdemi választ.</i>
Hisz-e abban, hogy az ítélkezésben érvényesül az anyagi igazság, vagy csak formális, eljárási, alaki igazságról beszélhetünk a büntetőperben?	13 válasz – 54,17%	8 válasz – 33,33%	3 válasz – 12,5%

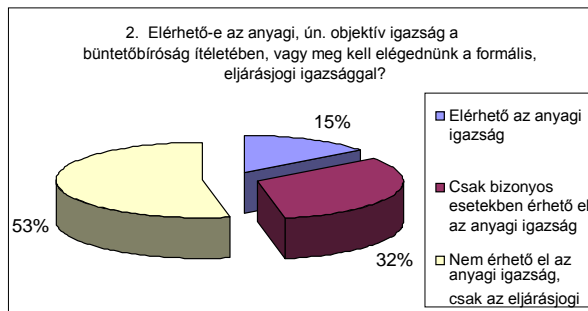
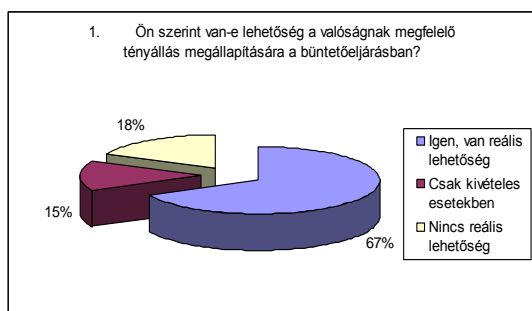


A válaszok mutatnak ugyan bizonyos szóródást, de alapvetően alátámasztják, hogy a bírák, jogalkalmazók nagyobb számban hisznek az anyagi igazság elérésében. A megkérdezetteknek csupán mintegy 13%-a nem látja reálisnak az igazság elérését, míg 33 százalék csak az esetek egy részében lát lehetőséget az igazság kiderítésére.

2. számú táblázat és diagram

a joghallgatók által kitöltött, a valóságnak megfelelő tényállás megállapíthatóságáról és az objektív igazság eléréséről szóló nyitott jellegű kérdőív adatairól

Kérdés	Válasz: Igen, van reális lehetőség.	Csak kivételes esetekben.	Nincs reális lehetőség.
Ön szerint van-e lehetőség a valóságnak megfelelő tényállás megállapítására a büntető-eljárásban?	23 válasz – 67,47%	5 válasz – 14,70%	6 válasz – 17,64%
Kérdés	Válasz: Elérhető az anyagi igazság.	Csak bizonyos esetekben érhető el az anyagi igazság.	Nem érhető el az anyagi igazság, csak az eljárásjogi.
Elérhető-e az anyagi, ún. objektív igazság a büntetőbírórság ítéletében, vagy meg kell elégednünk a formális, eljárásjogi igazsággal?	5 válasz – 14,71%	11 válasz – 32,35%	18 válasz – 52,94%



E kérdőív arra mutat rá, hogy a hallgatók jól felismerhetően megkülönböztetik a valóságnak megfelelő tényállást az igazságtól. A valóságos tényállás megállapítását a megkérdezettek 67%-a reálisnak tartja, ugyanakkor az objektív igazság kiderítését csak 15% nyilatkozó látja elérhetőnek. E teszt lényegében Király igazságszemléletét, illetve Tremmel álláspontját tükrözi, azaz a tények igazságának elérése iránti elvárást, szemben a csak alaki igazságot célul tűző véleményekkel.

A zárt formájú, feleletválasztós kérdőív célcsoportja kisebb részben azonos (jogalkalmazók, bírák, bírósági titkárok) volt, de új célalanyok véleménye is vizsgálva lett, körülbelül 40 új információforrás állt rendelkezésre. A kérdőívet 60 jogalkalmazó töltötte ki.

*3. számú táblázat és diagram
a jogalkalmazók által kitöltött zárt jellegű kérdőívnek az igazság kiderítésével
kapcsolatos adatairól*

<i>Kérdés</i>	<i>Válasz: Igen.</i>	<i>Nem.</i>	<i>Nem tudja.</i>
Elérhető-e az anyagi (objektív) igazság a büntetőperben?	41 válasz – 69%	14 válasz – 23%	5 válasz – 8%



E kérdőív alapvetően megerősítette a nyitott jellegű kérdésekkel végzett tesztelést, igazolva, hogy a bírák nagyobb része hisz a büntetőperben az anyagi igazság elérésében.³³³

A kutatás során fontosnak tartottam egyes jogalkalmazók (bíró, nyomozó, védő), valamint anyagi és eljárásjogi ismeretekkel már rendelkező felsőéves joghallgatók közvetlen megkérdezését is. Interjút készítettem egy büntető ügyszakos bírósági vezetővel (törvényszéki elnök), egy ítéletábrai bíróval, egy védővel, egy rendőrségi nyomozóval és több joghallgatóval is. Összesen 8 személyt interjúvoltam.

³³³ HÁGER [2015/a] i. m. 154-158.

A megkérdezettek véleménye megoszlott az anyagi igazság elérhetőségét illetően, alapvetően részben feltárhatónak tartották az objektív igazságot. Összegezve, az interjúk részben megerősítették, s alapvetően nem cáfolták a kérdőíves felmérés adatait, és megfelelő támpontot nyújtanak az igazság elérésével kapcsolatos hipotézis ellenőrzéséhez.

Külön zárt jellegű kérdőíves felmérést végeztem a bírói meggyőződésről és a bíraskodás pszichológiai tényezőiről is, melynek eredményét a fejezet következő címében ismertetem. A kérdőíves felmérések és az interjúkészítés összesen körülbelül 100, válaszadásra kompetens személytől szerzett információkat.

3.4.2. A bírói meggyőződés, szubjektív elemek az ítélezésben

„*Iudices tenentur exprimare causam sententiae suae*”
(A bíró köteles kifejezni, hogy mire alapozta döntését)³³⁴

Az ítélethozatalhoz vezető bonyolult logikai folyamatban meghatározónak tartom a bírói meggyőződést, valamint a bíró személyiségét, pszichikumát, a bírászkodás szubjektív elemeit.

Miként a Papinianus gondolatait a Digesta felidézi, *Quod legibus omissum est, non omittitur religione iudicantis*”,³³⁵ azaz amiről a törvény nem rendelkezik, arról a bíró lelkiismerete dönt, sőt úgy gondolom, hogy sok esetben jogértelmezések által arról is, amit a törvény szabályoz. A bírászkodás a történelem hajnalától olyan fontos államhatalmi funkció, melyet koronként változó erősséggel, de tisztelet övez. Az ítélezés kezdetben szakrális volta, s a modern világban is megnyilvánuló külsőségei, a bírák részéről a talár vagy egyes országokban paróka viselése a jogászi hivatás felsőrendűségére, társadalmi fontosságára utal. Az ítélezés mechanizmusa, lélektani háttere, a jogászság, valamint annak az emberek általi megítélése igen fontos filozófiai, pszichológia és szociológiai információkat hordoznak. A modern kor részletes szabályozása ellenére nagy jelentőséggel bír az ítélobíró szubjektuma, a pszichológiai, lélektani gyökerek az igazságszolgáltatásban.³³⁶

Perjogunk alapvetően a szabad bizonyítási rendszer hagyományait követi, e szabadság azonban nem teljes. Egyrészt a felhasználható bizonyítási eszközök, bizonyítási eljárások (cselekmények), másrészt a bizonyítás törvényességére vonatkozó garanciális szabályok biztosítják, hogy a szabad mérlegelés ne válhasson a bírói önkény alapjául.

A bizonyítékok teljesen szabad értékelését másrészt a bizonyítási tilalmak, valamint a törvényességi szabályok is korlátozzák. Gondolhatunk itt a tanúvallomási akadályokra vagy a súlyos eljárási szabálysértéssel beszerzett bizonyítékok kizárási kötelezettségére. A szabad bizonyítékértékelés harmadik fő korlátját a logika törvényei (logikai ekvivalencia és logikai igazság) alkotják.³³⁷ A bírói bizonyítékértékelés bonyolult gondolati

³³⁴ NÓTÁRI [2013] *i. m.* 74.

³³⁵ PAPINIANUS, D.22,5,13. Lásd még NÓTÁRI *i. m.* 161.

³³⁶ HÁGER Tamás, *A bírói meggyőződés, szubjektív elemek a büntető ítélezésben*, Jura, PTE ÁJK, 2014/2, 72., [HÁGER 2014/d].

³³⁷ HÁGER [2014/d] *i. m.* 72.

folyamat, melyben nem lehet figyelmen kívül hagyni a logika szabályait. A logika szűkebb értelemben az észszerű következtetés ismérveivel, módszereivel és törvényeivel foglalkozó tudomány, tágabb értelemben ide sorolható a tudományos módszerek és a megismerő gondolkodás normatív törvényeinek kutatása is. A tudományelmélet megkülönbözteti a szűkebb értelemben vett logikát (*logica minor*), a tradicionális, a matematikai és a modern szimbolikus logikát. Szükséges utalni a logikai igazságra, mely olyan formula, amelyet nem lehet hamisra fordítani, mert minden interpretációja igazzá teszi. Nem képezi az értekezés tárgyát a logika fogalmainak és törvényszerűségeinek mélyreható elemzése, de arra utalni kell, hogy logikai ellentmondáson a bírói ténybeli következtetés nem nyugodhat. Logikai ellentmondást jelent bármely logikai igazság negációja. Az ilyen állítások csak logikai szerkezetük folytán – függetlenül tartalmuktól – nem lehetnek igazak. Mindehhez vezethet a következtetés hibája, a láncszabály és számos más logikai norma megsértése.³³⁸

A logika tudományán belül a vizsgált témával összefüggésben külön jelentős szerepet kap a jogi logika. Miként Tamello a jog logikai kiáltványában megfogalmazta, a jogi logika nélkülözhetetlen a jogi kérdések racionális feldolgozása során. A jogi logika kiegészíti a jogi gondolkodás alapját képező más tudományokat, az nem a jog materiális tartalmának eredője, hanem a jogi gondolkodás eszköze és a modern technológia hasznosításának egyik előfeltétele a jogban. A hatékony jogi érvelés biztosításának nélkülözhetetlen eleme.³³⁹

Moór Gyula utal rá, hogy a jogi logika egyik nézete, az ún. szillogizmuselmélet a bírói működésben nem lát egyebet, mint logikai tevékenységet, szubszumpciót, szillogizmusalkotást. Ezzel ellentétes a szabadjogi mozgalom felfogása, mely szerint a bíró nem pusztán logikai funkciót végez, hanem feladata elsősorban az, hogy a konkrét ügy számára, annak összes körülményeit figyelembe véve, a társadalmi érdekre, a célszerűségre és az erkölcsi felfogásra tekintettel a helyes döntést elérje. Moór a szabadjogi elmélettel szemben kifejti, hogy a jogalkalmazás elsősorban szubszumpciót és szillogizmusalkotást jelent, a bírói ítélet pedig mindig egy logikai következtetés formájában jelenik

³³⁸ MADARÁSZ Tiborné – PÓLOS László – RUZSA Imre, *A logika elemei*, Osiris Kiadó, Budapest, 1999, 199-215.

³³⁹ TAMELLO, Ilmar, *A manifesto of Legal Logic*, In: *Logic in the Service of Law*, Springer – Verlag, Wien, New York, 1978, 156.

meg.³⁴⁰ Moór érvelésével alapvetően egyetértek, az ítélethozatalhoz vezető folyamatban valóban a logika, a szillogizmus a meghatározó, de a bíró nem függetlenítheti magát – különösen a joghátrány megválasztásakor – a társadalmi elvárásoktól sem, hiszen azok a büntetés céljaiban is megjelennek az egyéni és általános megelőzés által.

Wróblewsky szintén felhívja a figyelmet a két ellentétes álláspontra, miszerint egyes nézetek szerint a jog bírói alkalmazása leírható olyan jogi szillogizmussal, amely egyszerre fejezi ki a döntéshozatal pszichikai folyamatát és a döntés igazolását, a jogi döntés a logikai érveléssel nyeri el tévedhetetlenségét. A másik elmélet szerint a jog bírói alkalmazásának folyamata nem írható le jogi szillogizmussal, mert a döntés nem következtetés, hanem értékelés eredményeként születik. Az ellentétes tézisek tárgyalásánál felhívja a figyelmet, hogy e tézisek tárgya kettős, mert egyrészt a döntéshozatal pszichikai folyamatáról van szó, másrészt a döntés igazolásáról. Jerome Frankre utalva emeli ki, hogy a bírói döntéshozatal pszichikai folyamatát elsősorban a jogelmélet elemzi, holott azt a pszichológiai kutatások korszerű technikáival kellene megfelelően vizsgálni. A bírói tevékenység pszichológiai alapú vizsgálatai azonban még születőben vannak (*in statu nascendi*), ezért nem zárható ki, hogy a bíró valóban szillogisztikus érvelést használ, bár olyan pszichés folyamat is elképzelhető, amelyet lényegében megérzések irányítanak. Csak egy alapos empirikus vizsgálat dönthetné el, hogy milyen eljárástípus dominál a döntéshozatal során.³⁴¹ Wróblewsky szemléletesen világítja meg a kérdést. Magam is úgy látom, hogy mélyreható empirikus vizsgálatok és pszichológiai elemzések nélkül nem adható a kérdésre teljesen egzakt válasz. Gyakorlati tapasztalataim abban erősítenek meg, hogy a bírói döntés valóban egy szillogisztikus folyamat, melyben a pszichés tényezők jelentős szerepet játszanak, viszont alapvetően nem „megérzések” dominálnak, hanem a logikai következtetés helyessége, melyet, mivel emberi gondolati folyamatról van szó, természetes, hogy pszichés elemek öveznek.

A vázolt jogirodalmi álláspontok tükrében elmondható tehát, hogy a megismerés és logikai következtetés a bizonyítás és ehhez igazodva a tényállás megállapításának szerves része, mely egyben áthatja az ítélethez vezető egész döntési folyamatot.

³⁴⁰ MOÓR Gyula, *A logikum a jogban*, In: BÓDIG Mátyás – SZABÓ Miklós (szerk.), *Logikai olvasókönyv joghallgatók számára*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 1996, 168-189.

³⁴¹ WRÓBLEWSKY, Jerzy, *A jogi szillogizmus és a bírói döntés racionalitása*, In: BÓDIG Mátyás – SZABÓ Miklós (szerk.), *Logikai olvasókönyv joghallgatók számára*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 1996, 191-205.

A szillogizmust a vázoltak szerint pszichikai folyamatok is kísérik, ezért a téma tárgyalásakor nem lehet mellőzni a modern pszichológia egyes lényeges megállapításait. Grád András Fekete Máriával írt monográfiájukban alappal mutat rá a hazai bírászkodás általános pszichológiai jellemzőinél a feudális hagyományokra, valamint az igazságszolgáltatás bírócentrikusságára. A tárgyalótermen kívül és a tárgyalóteremben a bíró felé tett ügyvédi gesztusok az ügyfelekben a közhatalom felsőbbbségének érzetét keltik, mely megnyilvánul például abban is, hogy a bíróság előtt állva kell szólni a vádlottnak és a tanúnak, míg az angolszász perben a filmekből is jól megismerhetően a kérdezett tanú ül, s a kérdező vádképviselő vagy védő kérdez vagy szólal fel állva. Mindez megnyilvánul a metakommunikációban is, miszerint a bíró a pulpitus magasságából néz le az ügyfelekre, mely büntetőperben a társadalmi rosszallás miatt elfogadható a szerző szerint, polgári ügyben már kevésbé. Kitér továbbá a bírászkodás pszichés veszélyeire, azaz a hatalmi pozícióból eredő személyiségkárosító hatásokra, mely a bíró autoriter személyiségjegyeit a civil életben is fokozza.³⁴²

Mint minden emberi gondolati folyamatnak, így az ítékezésnek szintén meghatározó eleme a tudat mint a lelki működés egyik szintje. Freud jéghegyhasonlatára utalva a tudatos lelki működés csupán a jéghegy víz feletti része, a jelentősebb nagyságú víz alatti terület a tudattalan tartományának felel meg. A gondolati folyamatokban meghatározó a személyiség szerkezete, különösen az én (ego), mely a tudatos folyamatok színterére.³⁴³

König felveti a kérdést, hogy lehet-e különbséget tenni a tudatos elme és a lélek, valamint a lélek és tudattalan között, sőt szabad-e tudományos értelemben beszélni az emberi lélekről. A szerző az emberi lény megértésében fontosnak tartja az elme megkülönböztetését a nehezen definiálható lélek fogalmától. „A tudatos elménk a bennünk élő törpe, kicsi, gyors járású, okos és könyörtelen, a tudatalattink pedig a bennünk élő óriás.”³⁴⁴ Az ítékezés a tudatos szférában zajlik, s bár meghatározni korántsem egyszerű, az elme folyamatai mellett az ítékezésben szerintem megjelenik a bíró lelke és személyiségjegyei is. A bíró is emberi lény, viselkedését, eljárását befolyásolják a személyi-

³⁴² FEKETE Mária – GRÁD András, *Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak*, HVG–ORAC, Budapest, 2002, 394-401.

³⁴³ FEKETE – GRÁD *i. m.* 28-30.

³⁴⁴ KÖNIG *i. m.* 11-21.

sége, hangulata, temperamentumának típusai³⁴⁵. Értelemszerűen másként nyilvánul meg egy nagy erejű kolerikus, mint egy kisebb erővel bíró szangvinikus személyiség.

Abraham H. Maslow amerikai tudós, a humanisztikus pszichológia intézményesülésének egyik megteremtője új filozófiai utat jelenít meg, melyet „transzhumanisztikus” pszichológiának nevez. Megállapításai alapján az embert általában olyan értékek mozgatják, melyek meghaladják őt magát. A szerző a vizsgált téma kapcsán is relevanciával bírónak leszögezi, hogyha sikerül elérnünk vagy biztosítanunk valaki számára az igazságot, az nem csak ránk hat, hanem ereink mentén ered tova, külső hatást is kifejt, azaz transzcendentálja egyénünk határait.³⁴⁶ Maslow gondolatai megfelelően vetíthetők ki a bírói meggyőződés és a bírói szubjektum kérdéseinek vizsgálatára. Meglátásom az, hogy a szillogizmust kísérő ítélethozatali gondolati folyamat leginkább a transzcendentális, humanisztikus pszichológia által jellemezhető legjobban. A bíró egójában, az elme tudatos szférájában zajlik a pszichológiai tényezők által is befolyásolt logikai folyamat. A megfelelő következtetés után a bíróban kel a helyes döntésben a logikai igazság, mely azonban a bírón kívül is hatással bír, hiszen a gondolati folyamat végterméke az ítélet, mely dönt emberek bűnösségéről vagy ártatlanságáról, szabadságáról vagy bebörtönzéséről, azaz a büntetőügyben a legfőbb emberi értékekről.

Ken Wilber amerikai filozófus, pszichológus az emberi tudat struktúráit vizsgálva megkülönbözteti a fizikai tudatosság alatti szenzoros-fizikai, a fantazmikus-emocionális, az akarati jellegű leképező, az érzékelő, a formális reflektív, konkrétumokon gondolkodó, a víziólogikai, az okkult, a szubtilis (*intuitív*), a kauzális (*overmind*) és az elmefeletti (*supermind*) elmét.³⁴⁷ Az ítékezésben elsősorban az érzékelő elme, a formális reflektív és az intuitív tudati struktúrák lehetnek dominánsak a konkrétumokon való gondolkodás elsőbbsége mellett. A bíró konkrét dolgokon, a megvizsgált bizonyítékokon és az azok-

³⁴⁵ Rudolf Steiner nyomán a négy fő temperamentumtípus: a melankolikus nagy erővel és alacsony érzékenységgel; a kolerikus nagy erővel és nagy érzékenységgel; a szangvinikus kevés erővel és nagy érzékenységgel; valamint a flegmatikus kevés erővel és alacsony érzékenységgel. A lélek új birodalmában a hangulat és a temperamentum igaz valójában „a fény és a sötétség gyermekei.” Lásd KÖNIG *i. m.* 81-86.

³⁴⁶ MASLOW H. Abraham, *Amit eddig nem tudtunk az ember természetéről*, In: *Bevezetés a transzperszonális pszichológiába. Válogatás Abraham H. Maslow, Roberto Assagioli, Ken Wilbert írásaiból*, V. KOMLÓSI Annamária (lekt.), DANKA Miklós – DÁVID Éva – GÁNTI Bence – MALIK TÓTH István – NAGY Katalin (szerk.), (ford. TURÓCZI Attila), Ursus Libris Kiadó, 2006, 9-13.

³⁴⁷ WILBER, Ken, *A növekedés spektruma*, In: *Bevezetés a transzperszonális pszichológiába. Válogatás Abraham H. Maslow, Roberto Assagioli, Ken Wilbert írásaiból*, V. KOMLÓSI Annamária (lekt.), DANKA Miklós – DÁVID Éva – GÁNTI Bence – MALIK TÓTH István – NAGY Katalin (szerk.), (ford. TURÓCZI Attila), Ursus Libris Kiadó, 2006, 171-224.

ból megállapítható tényeken gondolkodik. A bizonyításban emellett nagyon jelentős az érzékelő elme, de nem hagyhatók figyelmen kívül a bonyolult ténybeli következtetések során az intuitív elemek sem.

Nem vitatva a jogbölcséletnek a később idézettek szerint elért jelentős eredményeit a bírói meggyőződés és a bíraskodás pszichikai oldalát érintően, Wróblewskyhez hasonlóan úgy vélem, hogy a modern pszichológia nézeteinek áttekintése nélkül a bíraskodás szubjektív elemei nem elemezhetők a szükséges mélységben. A gondolati folyamatok, a szubjektum, a személyiség megnyilvánulásai ugyanis elsősorban pszichológiai és nem jogszociológiai kategóriák.

A logikai és pszichológiai megközelítés után tekintsük át *jogelméleti*, illetve *jogbölcséleti-jogszociológiai* nézőpontból a bírói meggyőződést és az ítélethozatalhoz vezető folyamatot.

Amint Elek monográfiájában hivatkozik rá,³⁴⁸ a magyar büntetőeljárás jogirodalmában elsőként Carrara Ferencz foglalkozott a XIX. század végén behatóan a bírói meggyőződés kérdéseivel. Carrara a bizonyosság fogalmát vizsgálva megkülönbözteti bölcsészeti oldalról a metafizikai, a testi érzékek szempontjából a fizikai, és mások tanúságtétele szempontjából az erkölcsi bizonyosságot. A metafizikai bizonyosságot szükségesnek, a fizikait szilárdnak, az erkölcsit pedig esetlegesnek írja le. A metafizikai bizonyosságnak elsőbbséget tulajdonít az utóbbi két formával szemben, de rámutat, hogy a büntetőeljárársban a ténymegállapítások során nem érhető el sem a metafizikai, sem a fizikai, hanem csak a történeti bizonyosság. Az emberi bizonyosság elvét, a bizonyítékok elfogadását vagy elvetését az emberi belső meggyőződés alakítja ki.³⁴⁹

A XIX. század végén, a XX. század elején a bírói meggyőződés a jogelmélet igazságfogalmában is visszatükröződik. A Balogh–Edvi–Vargha-kommentár,³⁵⁰ Vámbéry³⁵¹ és Angyal³⁵² is egy platformon foglal állást a bíróban a helyes meggyőződés keltéséről, ezáltal az objektív igazság megvalósulásáról.

³⁴⁸ ELEK [2012] *i. m.* 46-47.

³⁴⁹ CARRARA Ferencz, *A büntető jogtudomány programja* (ford. BEKSICS Gusztáv), Magyar Tudományos Könyvkiadó Hivatal, Budapest, 1878, 420-425.

³⁵⁰ BALOGH – EDVI – VARGHA *i. m.* 180.

³⁵¹ VÁMBÉRY *i. m.* 47-48.

³⁵² ANGYAL [1915.] *i. m.* 265-270.

Cséka a büntető ténymegállapítás elméleti alapjairól szóló monográfiájában logikai oldalról megközelítve meghaladottnak tartja az ítélkezési, konkrétan a ténymegállapítási folyamatot, a már vázolt szillogisztikus koncepciót. Kifejti, hogy a büntető jogalkalmazás ténymegállapítási funkciójának teljesítése egyedi és igen részletes tényfelderítést kíván meg, de kizárólag a bűncselekmények lényeges elemei tekintetében.³⁵³

Nagy Lajos szerint az észszerű bírói meggyőződés a konkrét büntetőügy minden adatát összefoglaló ténymegállapítás vonatkozásában a bizonyítékértékelés eredményének megfelelő tudati állapotot jelenti. A meggyőződés nem egyszerű érzékelési-észlelési tevékenység, hanem elengedhetetlen előfeltételei az észszerű meggyőződés kialakulásának a gondolkodási, mérlegelési tevékenység. Látható, hogy Nagy a bírói meggyőződés vizsgálatakor nagy hangsúlyt helyez az észszerűségre, a racionalitásra, melyet az objektív valóságban végbement folyamat helyes feltárása megkíván.³⁵⁴

Erdei az ítélet igazságával kapcsolatban világítja meg, hogy a vegyes rendszerű eljárési törvényünk az igazság kritériumának a bírói belső meggyőződését jelöli meg, mely az emberi tapasztalaton és a racionális gondolkodáson alapszik.³⁵⁵

A bírói meggyőződéshez, a bizonyítékok szabad értékeléséhez kapcsolódnak Farkas Ákos gondolatai, melyek szerint a bizonyítékértékelés szabadsága nem abszolút, mert annak korlátját jelenti az indokolási kötelezettség.³⁵⁶ Emellett korlát a logika rendje, de egyes alapvető elvek is, mint az *in dubio pro reo*, miként azt ítélőtáblai döntés is igazolja.³⁵⁷

³⁵³ CSÉKA [1968] *i. m.* 155-157.

³⁵⁴ NAGY Lajos [1974] *i. m.* 250-264.

³⁵⁵ ERDEI [2012] *i. m.* 283.

³⁵⁶ FARKAS Ákos *i. m.* 94-95.

³⁵⁷ A Be. 78. § (2) bekezdése (l. új Be. 167. §) biztosítja az eljáró bíróságok számára az alapvetően szabad bizonyítási rendszerben a bizonyítékok mérlegelését. E szerint az egyes bizonyítékoknak nincs a törvényben meghatározott bizonyító ereje, de ez értelemszerűen nem vezethet a bizonyítékok önkényes értékeléséhez. A bizonyítékok szabad mérlegelésének elvét határok közé szorítja a Be. 4. § (2) bekezdésében meghatározott *in dubio pro reo* elv, amely szerint kétséget kizáró módon nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére. A teljes körűen lefolytatott bizonyítási eljárást követően a mérlegelés körébe kell vonni valamennyi releváns bizonyítékot és azokat a logika szabályainak, valamint az idézett elvnek megfelelően kell értékelni. Ebből következően a valószínűség szintjén megállapítható tények a terhelt terhére nem értékelhetők, ugyanis ítéleti bizonyossággal csak a kétséget kizáróan megállapított tények rögzíthetők a vádlott terhére szólnak megállapított történeti tényállásban (IH 2014.12., Fővárosi Ítéletábla 4.Bf.404/2012/17.).

Bócz a bírói meggyőződés kialakulását is érintő szubjektív tényezők kapcsán rámutat, hogy nagyon fontos a bíró tapasztalata, emellett a bírói szerep egyik leglényesebb összetevője a tárgyilagosság, a részrehajlás hiánya. A tapasztalat és a bölcsesség kapcsán emeli ki, hogy mindezen tulajdonságok az egyetemen nem sajátíthatók el, a megtanulatakat készséggé fejleszteni csak a gyakorlatban lehet.³⁵⁸ Magam is úgy látom, hogy a jogi egyetemi tanulmányok jelentős lexikális tudással ruházzák fel a felkészült, alapos hallgatót, azonban a gyakorlati képzés megfelelő mélységének hiánya jól nyomon követhető. Napjainkban erősödik az igény mind a jogalkalmazó, mind a felsőoktatás részéről a szorosabb együttműködés iránt, megteremtve olyan gyakorlati képzési formákat, melyek valóban alkalmasak arra, hogy a lexikális tudás mellett megfelelő gyakorlati tapasztalatot adjanak a hallgatóknak már az egyetemi tanulmányok során.³⁵⁹

Elek kiemeli, hogy a bírói meggyőződés belső folyamatát nem lehet jogi normával szabályozni, a jogszabály legfeljebb arra lehet alkalmas, hogy tiltó rendelkezésekkel (bírói kizárás), vagy kötelező előírásokkal – mint a megalapozottság követelménye és az indokolási kötelezettség megfelelő teljesítésének elvárása – az ítélethozatali belső folyamat lényegének ellenőrzését biztosítsa.³⁶⁰ E körben utalni kell arra is, hogy az ítélet és az ügydöntő végzés (új Be. fogalmazása szerint: egységesen ügydöntő határozat) – mint a bírói meggyőződés egyik fontos mértékjelzőjére – vonatkozó törvényi rendelkezés a bírói meggyőződéssel kapcsolatosan nem tartalmaz előírásokat, csak a bizonyítékok számbavételének és értékelésének kötelezettségét rögzíti [Be. 258. § (3) bekezdés d) pont, új Be. 561. § (3) bekezdés d) pont]. Elek szerint a felmentő ítélet indokolása jóval bonyolultabb és nehezebb, mint a bűnösséget megállapító ítéleté. Egyetértek azon megállapítással, hogy a felmentő ítéletnél az ügyész jóval alaposabban tárja fel az esetleges eljárási szabálysértéseket és megalapozatlansági okokat, mint a bűnösség kimondásával zárult ügyben.³⁶¹ Ezt elsőfokú és másodfokú büntetőügyekben szerzett tapasztalataim egyaránt megerősítik. A Be. szerint a vádlott javára a vádtól eltérő tényállás megállapításán alapuló felmentő ítéletnél a másodfokú eljárásban a vádlott terhére nagyreformációnak nincs helye, az esetleges eljárási hiba vagy megalapozatlanság csak hatályon

³⁵⁸ BÓCZ [2011] *i. m.* 452-453.

³⁵⁹ E gyakorlati képzésre példaként hozható fel a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, valamint a Debreceni Ítéletábrá 2014-es megállapodása alapján létrehozott Jogi Klinika, mely kisebb számú hallgatói csoportok közreműködésével mutatja be az ítélkezési folyamat gyakorlati oldalát. Lásd <http://jog.unideb.hu/kari-hirek/megallapodas-a-jogi-klinika-megalakitasarol> (letöltés: 2014. december 1.).

³⁶⁰ ELEK [2012] *i. m.* 49.

³⁶¹ ELEK Balázs, *A vallomás befolyásolása a büntetőeljáráásban*, Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen, 2008, 20-22.

kívül helyezéssel orvosolható. Ilyen döntésre pedig csak nagyon alapos, részletesen indokolt és konkrét okokkal megjelölt indítvány alapján kerülhet sor, figyelemmel arra is, hogy az elsőbírósági szabad és logikus bizonyítékértékelés felülmérlegelésének a fellebbezési eljárásban nincs helye. A bírói meggyőződésnek az ítélet indokolásában tükröződnie kell, az indokolási kötelezettség egyébként az alapvetően, bár nem teljes mértékben szabad bizonyítékértékelés fontos korlátja. A belső meggyőződés alapján a bíró köteles megindokolni, hogy a rögzített tényállást milyen okból és mely bizonyítékokra alapította. Ennek elmulasztása, a bírói meggyőződés kontrollálhatatlansága a jelenleg hatályos törvény szerint olyan súlyos eljárási szabálysértés, mely az ítélet hatályon kívül helyezéséhez vezet.³⁶²

A bírói indokolásnak központi eleme a logikus érvelés, a döntés helyességéről való meggyőzés. Az érvelés állítások strukturált csoportja, premisszák és konklúziók együttese. A konklúzió az érvelés bizonyítandó tétele, az állítás, melynek igaza felől az érvelő meggyőzni akar, a premisszák, az érvek pedig a konklúziót hivatottak alátámasztani.³⁶³ Az érvelés e tudományos elvei a bírói mérlegelésre is irányadók, azaz a bíró a bizonyítékok értékelése során a vádat, a védelmet, valamint a törvény elvei alapján az egész társadalmat kívánja meggyőzni arról, hogy az elfogadott bizonyítékok mint alapvető premisszák megfelelő alapul szolgálnak a konklúzióhoz, azaz a tényállás megállapításához, a helytálló jogkövetkeztetésekhez és a bűnösség megállapítása esetén a törvényes szankció alkalmazásához.

A bírói meggyőződés jól tükröződik – főként ellentétes bizonyítási anyag mellett – a bírói indokolásban. Az indokolásnak ugyanis egyrészt tartalmaznia kell, hogy az ítélet mely bizonyítékot fogad el a tényállás alapjául, míg másokat miért nem talál hitelt érdemlőnek. E körben a már utaltak szerint fontos szerep jut a logika törvényszerűségeinek is, mert a bírói meggyőződés e korlátját nem lehet figyelmen kívül hagyni a törvényes mérlegelés során.³⁶⁴

Bencze Mátyás jogszociológiai, illetve jog-összehasonlító alapokról indulva, a tisztességes eljárással összefüggésben vizsgálva a bizonyítékok értékelését megállapítja, hogy

³⁶² ELEK Balázs, *A bírói meggyőződés és a megalapozott tényállás összefüggései*, Jura, 2014/1, 42. [ELEK 2014/b].

³⁶³ MARGITAY Tihamér, *Az érvelés mestersége. Második, javított kiadás*, TYPOTEX, Budapest, 2007, 65-79.

³⁶⁴ ELEK Balázs: *A személyi bizonyítékok megbízhatósága a büntetőperben*. Rendészeti Szemle, 2009/3, 91-93.

a bizonyítékok értékelése az a területe a büntetőeljárásnak, amelynek színvonalát, helyességét a legnehezebb ellenőrizni. Rámutat, hogy a *common law* és a kontinentális jogrendszerek között történelmi és politikai-filozófiai okokból eredően az elítéléshez szükséges bizonyítottság mércéje – mely álláspontom szerint elválaszthatatlan a bírói meggyőződéstől – tekintetében szembevetendő a különbség. A *common law* jogrendszerek polgári jogában az a követelmény, hogy a felperes igényét alátámasztó bizonyítékok túlsúlyban legyenek. Mindez azt jelenti, hogy nagyobb a valószínűsége annak, hogy a felperes állította tények bekövetkeztek. „A büntetőügyekben ennél sokkal magasabb fokú bizonyítottságot kell elérni, a vádlott terhére csak akkor értékelhető valamely tény, ha fennállása észszerű kétséget kizáróan bizonyított (*reasonable doubt*).” Ezzel szemben a kontinentális jogrendszerek esetében a büntetőügyekben általában a teljes bizonyosság elérése a cél. A bizonyítékok önkényes mérlegelése fontos korlátjának tartja az indoklási kötelezettséget, mely folytán kontrollálható a döntés helyessége, ami feltétele a tisztességes eljárás érvényesülésének. A szerző találóan hívja fel Clermont gondolatait, miszerint a jogalkalmazók a lehető legközelebb kívánnak jutni a teljes bizonyosság szintjéhez, ezért törekednek arra, hogy döntésük igazságosságát mély meggyőződésük támassza alá. Ebből fakad, hogy a kontinentális rendszer bírái kétség esetén hajlamosabbak felmentő ítéletet hozni.³⁶⁵

Bencze Mátyás Aladics Beátával írt tanulmányában a 2010. évi empirikus vizsgálatok alapján a magyar büntetőítéletek mérlegelést érintő indokolásának tükrében elemezte azt a bizonyossági szintet, melyet a bíróságok általában elegendőnek tartanak a vádlott elítéléséhez. A szerzőpáros álláspontja szerint a mai magyar bírói gyakorlat lehetővé teszi, hogy a „mérce sokkal lejjebb kerüljön, mint a teljes bizonyosság, de még az észszerű kétség hiányánál is alacsonyabb, általában a terhelő bizonyítékok egyszerű súlya is elegendő az elítéléshez,” mely alappal ad okot kritikára. Ilyen ítéletekkel valóban találkozhatunk, bírói tapasztalataim, valamint a kutatás során közvetlen megfigyeléssel, terepszemlével végzett empirikus felméréseim ezt megerősítik, azonban mindez az ügyek szűk körére igaz, s tendenciát nem látok benne. Elsősorban arra kell utalni, hogy az ügyész a váderedményességi mutatók pozitívításának megtartása érdekében rendszerint csak akkor emel vádat, ha a vádbeli cselekmény kétségtelen bizonyításának magas az esélye. Bizonytalan, kétséges, az ügy minden részletét érintően ellentétes bi-

³⁶⁵ BENCZE Mátyás, *A bizonyítékok értékelésének összehasonlító vizsgálata a tisztességes eljárás szempontjából*, In: BADÓ Attila (szerk.), *A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2011, 218-235. Lásd e körben CLERMONT, Kevin M., *Standards of Proof Revisited*, Vermont Law Review, 2009, 469.

zonyítási anyag mellett általában megszünteti az eljárást. A vádemelés ilyen gyakorlata már előrevetíti és ezt a váderedményességi statisztikai mutatók is igazolják, hogy a bíróság elé kerülő ügyek döntő többségében olyan erősek a vádat támogató terhelő bizonyítékok, hogy sor kerül a vádlott elítélésére. Az viszont kétségtelen, hogy az ítéletek indokolása sokszor nem tükrözi megfelelően az egyébként helyes bírói döntés valós tartalmának objektív okait. Ennek ellenére fellebbviteli bíróként úgy látom – és ezt a már hivatkozott kérdőíves felméréseim adatai is igazolják –, hogy a megfelelő bizonyosság elérése érdemben nem szenved csorbát a marasztaló ítéletekben. A bírák alapvetően hisznek a valóság, sőt az igazság elérésében, az ítéletek többségének értékelt bizonyítási anyaga közelíti a bizonyosságot, de az észszerű kétség hiányát feltétlen eléri. Annyiban azonban egyetértek Benczék érvelésével, hogy az ítéletek indokolása sokszor hiányos, hibás, ami rontja a határozat meggyőző erejét, de szerintem a döntés helyességét nagyszámban nem kérdőjelezi meg.³⁶⁶

Az indokolási kötelezettséggel függnek össze Blutman László gondolatai, melyekben Oliver Wendell Holmes Sr.-t idézve fejti ki, hogy a szó jelentését annak elfogadott jelentése alkotja, a jelentéssel szembeni végkövetkeztetés, a szó megölése éppúgy tilos, mint az ember megölése (*homicide-verbicide*). A magyar joggyakorlat fejlődése során érvei szerint esetenként találkozni a kiterjesztő értelmezés korlátlan használatával, mely már *contra legem* jogalkalmazást jelent, mely nem fogadható el a büntetőjogban.³⁶⁷ A büntetőjog olyan szigorú norma, mely eredendően szubjektív alapon a törvény objektív értelme fényének árnyékolásával nem engedi az analógiát, a kiterjesztő értelmezést.³⁶⁸

Az ítélkezésben a bíró szerepéről, a jogalkalmazás személyi aspektusairól a kontinentális jogbölcseletben két alapvető irányzat alakult ki, a szabadjogi iskola, avagy Mezei pontosabb definiálásának megfelelően – követve Eugen Ehrlich megfogalmazását³⁶⁹ – a szabad jogtalálás, illetve szabad jogtudomány, valamint az ún. „*Interessen-*

³⁶⁶ ALADICS Beáta – BENCZE Mátyás, *A bírói érvelés problémái és az ártatlanság vélelmének érvényesítése*, Jogelméleti Szemle, 2012/1, 2-19.

³⁶⁷ BLUTMAN László, *Bírói jogalkalmazás és szövegű értelmezés*, Jogesetek Magyarázata JeMa, 2010/4, 94-104.

³⁶⁸ Lásd SZÁSZI-SCHWARZ Gusztáv, *Parerga*, Athenaeum Kiadó, Budapest, 1912, 87.

³⁶⁹ EHRLICH, Eugen, *Szabad jogtalálás és szabad jogtudomány [1903]*, In: VARGA Csaba (szerk.), *Jog és filozófia. Antológia a XX. század jogi gondolkodása köréből*, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 26-57.

jurisprudenz”.³⁷⁰ A kérdéskört az angolszász jogterületen a pragmatikusok és a jogi realisták vizsgálták behatóan.³⁷¹

Ehrlich a szabad jogtudományról kifejti, hogy az a közkeletű követelés, mely szerint a jogvita bírói eldöntését minden esetben a hatályos jog szilárd alapelveiből vezessék le, csak azon jogokban lehet természetes, ahol a római jog recepciójára került sor. Ez a kontinentális jogrendszert alkalmazó európai államokban történt meg, míg az angolszász jogot alkalmazó államokban nem követelték meg, „hogy minden egyes döntésnek valamely törvényhely legyen a kísérője”. A jogász, konkrétan a bíró nem teremt jogot, hanem meg kell találnia azt.

Rudolf Stammler a helyes jogról szóló tanulmányában a jog helyességét vizsgálva megállapítja, hogy az ítélezés során lennie kell valamilyen szilárd elvnek, mert ha ilyen elv nem volna, akkor a csupán szubjektivitáson alapuló bírói mérlegelés olyan formában lenne szabad, mely önkényhez vezetne, ez pedig nem lehet a jog értelme. Objektíve megállapíthatónak kell lennie, hogy miképpen kell döntenie a bírónak tételes rendelkezés hiányában.³⁷² Stammler kritikával illeti egyben a törvényi kodifikálásba vetett hit mindenhatóságát, primátusát, kifejtve, hogy minél leszűkítettebb, részletesebb és kazuisztikusabb egy törvény, annál gyorsabban avul el és hagyja cserben a jogkereső állampolgárt. A bírói jogalakítás létezését elismeri, s a joghézagok esetén álláspontja szerint a bíró egyfajta szabad jogtalálást hajt végre.³⁷³

Stammler és Ehrlich nézetével kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy a bírói mérlegelés valóban nem vezethet önkényhez, s kellenek olyan objektív vezérelvek, melyek orientálják a bírót a jogértelmezéskor, illetve az esetleges joghézagok feloldásakor. A törvényi szabályozás objektív akadályából kifolyólag az életben számos olyan helyzet adódhat, amikor a jogalkalmazó bíró mélyreható jogértelmezésre kényszerül, tipikus ez például kétfokú jogorvoslati rendszerünkben a harmadfokú eljárásra nézve, ahol a Kúria véleményei alakítják folyamatosan a joggyakorlatot olyan fontos kérdésekben is, mint a

³⁷⁰ MEZEI Péter, *A bírák szerepe a jogrendszerben – A XX. század első felének jogelméleti gondolkodói tükrében*, Jogelméleti Szemle, 2002/3., 3-14., <http://jesz.ajk.elte.hu/mezei11.html> (letöltés: 2014. április 19.).

³⁷¹ MEZEI *i. m.* 10.

³⁷² STAMMLER, Rudolf, *A helyes jog [1908]*, In: *Jog és filozófia. Antológia a XX. század jogi gondolkodása köréből*, Varga Csaba (szerk.), Szent István Társulat, Budapest, 2008, 87-108.

³⁷³ STAMMLER, Rudolf, *A helyes jog*, In: VARGA Csaba (szerk.), *Jog és filozófia*, Osiris Kiadó, Budapest, 1998, 108.

perorvoslat joghatálya, a tényálláshoz kötöttség, avagy a felülbírálat terjedelme. A jogértelmezés során objektív elvet tükrözhet a törvény szelleme, azaz a főelvektől a bíró nem térhet el a mérlegelés során, másfelől a logika már hivatkozott alapvető törvénye is behatárolja a bírói „mozgásteret”.

Hermann Kantorowicz összefoglalva a szabad jogtalálás fő elveit megállapítja, hogy új jogfelfogás jelenik meg, mely folyamatot a természetjog megváltozott alakban történő feltámadásának nevez. A korábbi nézetekkel szemben a bírót nem tekinti pusztán a törvény szolgájának, a bírónak feladata az új társadalmi szükségleteknek a pozitív jog előírásához való folyamatos igazítása. A tudománynak számolni kell a joghézagokkal, és a gyakorlat sem dönthet el jogilag minden esetet. A joghézagok pótlásakor a bíró személyisége, az általa birtokolt tudás helyes felhasználása nagy jelentőséghez jut. Ha elismerjük, hogy az ítékezésben individuális tényezők is szerepet játszanak, akkor az ítéletek tartalmának előreláthatását nem lehet garantálni.³⁷⁴ Az ítéletnek objektívnek kell lennie, de az ember személyisége rányomja bélyegét az ítélelhozatal folyamatára. Láthatjuk, hogy már Kantorowicz gondolataiban megjelenik az ítélelhozatali folyamatban a pszichológiai tényező jelentősége, melyet később az amerikai jogi realizmus vizsgált részletesen, elsősorban Frank.

Francois Géný francia jogbölcselel érvelése szerint a jogász által végzett szabad kutatás önmagában képesnek látszik arra, hogy a joggyakorlat minden szükségletét kielégítse, azonban vannak olyan jelenségek, amelyek autoritatív formulát igényelnek. A bírák jogalakító szerepét Géný a törvények tökéletlensége, nem megfelelő szabályozása miatt látja megvalósulni. A jogkeresést szabad tudományos kutatásnak minősíti, a szabadságot abból levezetve, hogy az a pozitív hatalom beavatkozásától mentes, a tudományos oldalt pedig onnan, hogy csak olyan objektív alapra épülhet a jogtalálás, mely a tudomány által is megerősített.³⁷⁵

A szabad jogtalálás elméletével szemben az *Interessenjurisprudenz* nézet a törvényeket a jogalkotónak a bírákhoz intézett parancsnak tekinti. A bíró a törvényekben meghatá-

³⁷⁴ KANTOROWICZ, Hermann, *Küzdelem a jogtudományért [1906]*, In: VARGA Csaba (szerk.), *Jog és Filozófia. Antológia a XX. századi jogi gondolkodás köréből*, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 58-86.

³⁷⁵ GÉNY, Francois, A „Tudomány és technika a tételes magánjogban” vizsgálódásainak általános következtetései [1924], In: VARGA Csaba (szerk.), *Jog és filozófia. Antológia a XX. század jogi gondolkodása köréből*, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 151-160.

rozott érdekek közötti választásra hivatott az egyes esetek eldöntésekor, de tevékenysége nem jelenthet pusztá automatizmust. Ezért bár a törvényt a bíró felé szóló parancsnak szánja, eme elmélet is szakít a merev jogpozitívista állásponttal.³⁷⁶

A bírói gyakorlat által meghatározott, esetjogon alapuló angolszász jogrendszerben a jogi gondolkodását elsősorban az empirizmus és a pragmatizmus jellemzi, szemben a jog normatív elveivel, mely alapvetően a kontinentális jogrendszer sajátja. Mezei rámutat tanulmányában, hogy a *common law* jogelméletét sajátos kettősség jellemzi annak ellenére, hogy a jogrendszer valódi „mozgatórugói” a bírák, egyes gondolkodók az ellenkezőjét próbálják bizonyítani, egyfelől a szentelt misztikum (*sacred mystery*) felfogással, mely szerint a jog alakítása a papság kezében volt, a bírák a jognak csak élő órákumulái, kihirdetői.³⁷⁷

A pragmatikus nézettel szemben a XX. századi amerikai jogi realizmus jogszociológiai megközelítésből, elvetve a korábban élő axiómákat, nagy jelentőségűnek ítéli a bírák tevékenységét, személyiségét az ítélethozatalhoz vezető folyamatban.

Jerome Frank ismert monográfiájában az ítélezési folyamatot és a bírák személyiségét külön fejezetben részletesen vizsgálja. Frank kiemeli, hogy az ítélezési folyamatban hangsúlyos a pszichológia véleménye, mint ahogy a következtetések is, melyek elvezetnek a döntéshez. Rámutat, hogy a bíró is ember, és nem található olyan ember, aki normális emberi gondolkodása során kizárólag logikai, szillogisztikus alapon hozná meg döntését. Kijelenthető, hogy a bíró pusztán azáltal, hogy a talárt felölti, még nem tesz szert kizárólag premisszaalkotáson és következtetéseken alapuló mesterséges gondolkodásra.³⁷⁸ Miként Szabó Krisztián utal rá tanulmányában, Frank az 1949-ben írt egyik fő művében, a *Courts on Trial*ben felteszi a kérdést, hogy emberi lények-e a bírák, és az igenlő válaszban fontos alaptétel jelenik meg, mely meghatározó a bírói meggyőződés vizsgálatakor. Az olyan ügyekben ugyanis, ahol eltérő vallomások, azaz érdemben elmentés bizonyítékok merülnek fel, a bírói mérlegelés alapja nem kizárólag a jogilag

³⁷⁶ MEZEI *i. m.* 9-10.

³⁷⁷ MEZEI *uo.*

³⁷⁸ FRANK, Jerome, *Law and the modern mind*, Anchor Books Doubleday & Company, Inc. Garden City, New York, 1963, 108-126.

releváns tények köre, hanem megjelenik a bírói szubjektum tükrében a szimpátia és az antipátia is.³⁷⁹

Frank rámutat, hogy egyes bírók sajátos jelleme, hajlamai, elfogultsága, szokásai gyakran meghatározzák, hogy mit fognak törvényesnek tartani.³⁸⁰ Annyiban osztom Frank érveit, hogy a bíró szociális háttere, familiáris viszonyai, sőt személyiségjegyei, hangulata valóban befolyásolják a pervitelt, s kihatnak a bírói meggyőződésre. Az elfogultság döntéshozatalt érintő káros befolyását, a későbbiekben kifejtendő, Ádám György által felvetett szándékos törvénysértést azonban úgy gondolom, hogy a hazai joggyakorlat tapasztalatai nem támasztják alá. A jogirodalom már Frank előtt is vizsgálta a bírói személyiséget és a bírói meggyőződést, azonban egyes axiómák ledöntésével az alapvetően szkeptikus szerző új utakat nyitott a jogtudományban. Mindazonáltal egyetértek Wróblewskyvel azzal a Frank által is felismert gondolattal, hogy az ítélkezési belső folyamat elsősorban pszichológiai és nem jogszociológiai kérdés, ezért is elemeztem a kérdéskörben elsőként a pszichológiai álláspontokat, figyelembe véve az utóbbi évtizedek tudományos eredményeit. Frank munkássága időtálló, az ítélkezés belső folyamatainak megvilágításakor azonban szükséges a modern pszichológia tudati folyamatok elemzésével kapcsolatos eredményeinek megismerése.

A bírói meggyőződés kialakításánál az objektív tényezők mellett igen hangsúlyosak a szubjektív elemek is. A jogalkalmazás egy szillogisztikus következtetésekből álló olyan logikai folyamat, melynek felső tétele a jogszabály, az alsó tétele a konkrét, a bíróság által vizsgált tényállás, és végül zárótétele maga a következtetés, a konklúzió, azaz a döntés. A szubjektív tényezők körébe sorolhatjuk a jogalkalmazó tudatát, a társadalom és a bíró mikroközösségének befolyásoló hatását, az erkölcsi, jogi, politikai nézetet, mint ahogy a bíró képességét, tapasztalatát is. A bíró hármass szerepet tölt be az igazságszolgáltatásban. Egyfelől az állami-bírói igazságszolgáltatási monopólium megtestesítője, másfelől a társadalom tagja, és önmaga mint egyén. A jogalkalmazásban az objektív

³⁷⁹ SZABÓ Krisztián, *Jerome Frank és a magyar büntetőeljárás*, In: MADAI Sándor és SÖRLEI Ágnes (szerk.), *Collectio Iuridica Universitas Debreceniensis III.*, Debreceni Egyetem Jog- és Államtudományi Intézet, 2002, 231-341.

³⁸⁰ FRANK, Jerome, *Bíraskodás az elme ítélőszéke előtt. Válogatott írások*. In: BADÓ Attila (szerk.), (ford. BADÓ Attila – BÓKA János – BENCZE Mátyás – MEZEI Péter), Szent István Társulat, Budapest, 2006, 52-65.

és szubjektív tényezők olykor feloldhatatlan ellentmondásba kerülnek (antimónia).³⁸¹ Osztom azt a véleményt, miszerint az objektív és a szubjektív elemek az önmagukban rejlő sajátos jellemzőkből adódóan ellentétbe kerülnek. A bírónak ugyanakkor feltétlen törekedni kell, hogy az említett antimóniát minél jobban háttérbe szorítsa, és biztosítsa, hogy az ítélkezési folyamatban a bírói meggyőződés talaján is elsősorban az objektív körülmények domináljanak.

A bírói szubjektumot mint a bírói meggyőződést alakító tényezőt több körülmény befolyásolja. Milyennek képzeljük el a jó bírót? Fontos a jó kapcsolatteremtő, kommunikációs készség, a belső összhang, az önkontroll, a belső szabadság, a reális önértékelés, a demokratikus jellemstruktúra, mint ahogy a társadalmi érzékenység, a méltányosság és nem utolsósorban a tudat mélyéről fakadó fantázia, mely elengedhetetlen a bonyolult ténybeli ügyek átlátásához, a logika rendje szerinti ténybeli következtetések levonásához.³⁸²

A bírói meggyőződés vizsgálatakor nem mellőzhető a leginkább érintett ítélőbíró álláspontjának megismerése sem. Katona Sándor Ádám György bírói műhibákkal kapcsolatos tanulmányával összefüggésben vitaindító cikként fogalmazta meg gondolatait, nem osztva Ádám fogalommeghatározását a bírói meggyőződéssel kapcsolatban,³⁸³ aki írásában kiemelte, hogy nemcsak bírói „műhiba” van, hanem tudatos, szándékos jogellenes döntés is, a cselekvés meggyőződésből eredő helytelen megítélése. A meggyőződés szerinti ítélkezés a bíró joga és kötelessége, és mivel e meggyőződésnek része a vallásos hit, világnézet (pl. antiszemitizmus) is, ez mintegy feljogosítja, sőt kötelezi a bírót, hogy a „meggyőződését” kövesse.

Katona okfejtése szerint a bírói meggyőződés nyelvtani és rendszertani értelmezéssel vezethető le helytállóan, mely alapján annyi megállapítás tehető, hogy „a bírói meggyőződés döntő – ha nem is kizárólagos – érvényesülési területe a bizonyítás, a bizonyítékok értékelése”. A bírói meggyőződés tartalma elsősorban a kötött bizonyítási rendszerrel szemben a szabad bizonyítási rendszer melletti kiállás. A meggyőződés szerinti ítélkezés nem vezérelv, a jogszabálynak való alávetettség azonban igen, a bírói meggyőződés ezért *contra legem*, a törvény ellenére nem érvényesülhet. Montesquieu-

³⁸¹ KONDOROSI Ferenc – UTTÓ György – VISEGRÁDI Antal, *A bírói etika és a tisztességes eljárás*, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007, 13-16.

³⁸² KONDOROSI – UTTÓ – VISEGRÁDI *i. m.* 39-40.

³⁸³ ÁDÁM György, *Hibák és műhibák*, *De Jure*, 2007/6-7, 34-35.

vel szemben az ítélezésben jelentőséget tulajdonít a bírói meggyőződésnek, a bíró személyiségének. Katona ekként nem osztja Ádám gondolatait, miszerint a bírói meggyőződés törvény ellenére való döntésekhez vezethet.³⁸⁴ Ádám álláspontjával magam sem értek egyet, a jogbiztonságot, a tisztességes eljárás alapvető elveit veszélyeztetné, ha a bírót a meggyőződése törvénytelen döntésekhez vezetné, a felvetés elméletileg sincs megfelelően alátámasztva, másrészt az ilyen érvelés azt sugallja, hogy a meggyőződés szerinti ítélezés nemcsak törvénysértést, hanem a bíró által bűncselekmény megvalósítását is felveti.³⁸⁵ Jogtudományi szempontból és gyakorló bíróként is határozottan cáfolnom kell Ádám idézett gondolatait, egyetértve e körben Katona levezetésével. A bírói meggyőződés elsősorban a bizonyítékok értékelésében és a tényállás megállapításában nyilvánul meg, de szerepet kap a relatíve határozott büntetékiszabási rendszerünkben³⁸⁶ a joghátrány megválasztásakor is. A bírói meggyőződés, a bizonyítékok értékelése és a tényállás megállapítása nem vezethet szándékos törvénysértéshez, mert az ilyen eljárással szemben a törvény megfelelő garanciákat szolgáltat a bizonyítás tárgyára és törvényességére, valamint értékelésére megszabott normákban, melyek megsértése rendszerint reparálható rendes vagy kivételesen rendkívüli jogorvoslattal.

Hoós Tibor szerint az igazságszolgáltatás alapja, hogy a bíróság által feltárt tényállás megfeleljen a valóságban történteknek, ugyanakkor az anyagi igazság feltárására nincs alkotmányos garancia. Az igazságszolgáltatásban kiemelt jelentőséggel bírnak az emberi tényezők, melyek akár jóhiszemű tévedéshez is vezethetnek.³⁸⁷ Egyetértek a szerzővel, bár alkotmányos garancia és elvárás sincs az anyagi igazság elérésére, a bírónak törekednie kell arra, hogy ítéletének tényállása valós legyen. Az anyagi igazság feltárásának a már idézettek szerint számos objektív és szubjektív akadálya van, amelyek közül meghatározó lehet az emberi tévedés is.

³⁸⁴ KATONA Sándor, *A bírói munkáról – A bírói felelősségről*, *Bírák Lapja*, 2008/1, 35-41.

³⁸⁵ A bíró ilyen jellegű eljárása alkalmas lehet a Btk. 305. § a) pontjában foglalt hivatali visszaélés törvényi tényállásának kimerítésére.

³⁸⁶ A relatíve határozott szankciónál a büntetés kiszabásának nagy feladata megoszlik a törvényhozó és a bíróság között. A törvényhozó meghatározza az egyes bűncselekmények elkövetése miatt alkalmazható büntetési nemet, és mértékének alsó és felső határát. A két határ között azonban a bíróság szabadon dönt *meggyőződése*, értékelése alapján. Lásd FÖLDVÁRI [1998] *i. m.* 55. Megjegyzem azonban, hogy az utóbbi évek jogalkotásában a szankciórendszer egyes elemei abszolút jelleget kaptak, gondolhatunk itt a kötelezően kiszabandó életfogytig tartó szabadságvesztésre [Btk. 90. § (2) bekezdés], vagy akár a középértékű büntetékiszabási előírásra [80. § (2) bekezdés]. Ennek ellenére büntetési rendszerünk alapvetően megtartotta relatív határozott jellegét (HT).

³⁸⁷ HOÓS Tibor, *Az igazság szolgáltatása a bíró szemével*, *Magyar Jog*, 2013/4, 228-229.

Csiba Tibor a bírói hivatás lélektani vonatkozásáról szóló tanulmányában kiemelt figyelmet fordít a bíró személyi tulajdonságaira, adottságára, képességére, kreativitására, mint ahogy az emberi motivációra és attitűdökre is.³⁸⁸ Vitathatatlan, hogy a bíró személyi tulajdonságai meghatározók. E körben kell utalni rá, hogy bírónak már Magyarországon is csak egy hosszabb, több szűrővel is jellemezhető folyamat után válhat a jogász. A jogi egyetem elvégzése után hároméves gyakornoki idő szükséges a szakvizsga letételéhez, mely alapvető feltétele a bírói kinevezésnek. Rendszerint bírósági fogalmazói, majd titkári évek után válik bírónak a jogász, mely folyamatban szakmai értékelésen és pszichológiai-orvosi alkalmassági vizsgálaton kell átesnie, hogy eredményesen pályázhasson bírónak. A bírói kinevezés feltétele továbbá a harmincadik életév betöltése. Az objektív szűrők megfelelően biztosítják, hogy bíró valóban csak az lehessen, aki alkalmas az igen összetett, nagy pszichikai terheléssel járó szolgálat ellátására.

Dósa István a bírói viselkedéskultúrát és a hivatás etikai vonatkozásait elemzi tanulmányában. Álláspontja szerint az ítélezés stabilitásának feltétele a bíró kiegyensúlyozott életvitele, melynek jellemzői többek között a problémára hangoltság, a szilárd szokások, a belső önkontroll, a belső szabadság, a reális önértékelés, a szociális érzület, az etikai biztonság. A tárgyalótermi helyes magatartás pedig a jó tárgyalásvezetés alapköve. Fontos e tekintetben a megfelelő stílus, de maga az öltözet is.³⁸⁹ A szerző gondolataival jogtudományi aspektusból, de ítélező bíróként is egyetérttek. Az öltözetnek ugyan a talárviselés kötelező bevezetése óta már nincs olyan jelentősége, természetesen nem mindegy, miként öltözik a talár alá a bíró, s hogyan viseli talárját. Itt jegyzem meg, hogy a bíróságok központi igazgatási vezetésétől elvárás, hogy a talár alatt világos felsőt viseljen, mely az ítélezésben részletkérdés, viszont jelzi, hogy a szerző által is felvetettek szerint milyen jelentőségű a bíró megjelenése, főként napjainkban, amikor rendszeresen tudósít a tárgyalásokról az elektronikus sajtó, és a bíró viselkedését, megjelenését akár milliók kísérik figyelemmel.

A bírói meggyőződéshez kapcsolódnak Vadász Viktor gondolatai, melyek szerint az elsőfokú büntetőbíró legnagyobb felelőssége, hogy a következtetései, a ténymegállapítások a logika szabályainak betartása mellett fellebbezéssel nem támadhatók. Az ítélezésben hangsúlyos a bíró célja, mely maga a meggyőződés. A bizonyítékok értékelése

³⁸⁸ CSIBA Tibor, *A bírói hivatás néhány lélektani vonatkozása*, *Bírák Lapja*, 2006/1, 87-96

³⁸⁹ DÓSA István, *A bírói viselkedéskultúra*, *Bírák Lapja*, 1994/3-4, 91.

során azok meggyőző erejéről számot kell adnia. E szerző is utal rá, hogy a dialektikus érvelésben meghatározó a szillogizmus, mely azt jelenti, hogy valamely ténymegállapításból szükségszerűen következik egy másik tény.³⁹⁰ Vadász érvelésével egyetérttek, mert nagyon fontos perjogi kérdés a felülmérlegelés tilalma, ezért valóban nagy a ténybíróóság bírójának, az elsőfokú bírónak a felelőssége.

A bírói döntéshozatali folyamatra, és magára a bírói meggyőződésre hatással lehetnek a jogtudomány kutatási eredményei. Korábban ugyan a Legfelsőbb Bíróság kiemelte, hogy jogirodalmi hivatkozásoknak az ítéletben nincs helye, mert valós legitimációval a jogirodalmi művek nem rendelkeznek.³⁹¹ E bírói álláspont azonban nem vált uralkodóvá, és elfogadott, hogy a bíróságok, különösen a Kúria és az ítéletábrák dogmatikai álláspontjuk alátámasztására jogirodalmi reflexiókra hivatkoznak.³⁹² Egyetérttek e kérdésben Elekkel, miszerint a jogtudományra való hivatkozás elfogadható, sőt olykor szükséges lehet, ha az ellentétes nézetek közül valamely mellett állást kell foglalni.³⁹³ A jogtudomány eredményei elsősorban jogkérdésekben lehetnek hangsúlyosak, azonban egyes eljárásjogi jogintézmények tekintetében lényegesek lehetnek ténykérdésekben is, azaz közvetlen kihatással bírhatnak az ítélet meghozataláig vezető belső tudati folyamatokra, magára a bírói meggyőződésre. Igaz ez nem csupán a hazai perjogra, de a jogtudomány ítélkezésre való hatása elismert az angolszász jogirodalomban is.³⁹⁴

A jogirodalmi gondolatokat összegezve, figyelemmel a dogmatikai alapokra is, megállapíthatjuk, hogy az ítélethozatalhoz vezető bonyolult és felelősségteljes folyamatnak meghatározó része a bírói meggyőződés, mely valóban lehetővé teszi a bizonyítékok szabad mérlegelését. Fontos korlátai azonban e meggyőződésnek és a bírói döntés szabadságának egyrészt az indokolási kötelezettség, másrészt a bizonyítás törvényességére vonatkozó normák és hangsúlyosan a logika törvényszerűségei. Büntetőeljárás törvényünk szerint a bírónak a döntését részletesen meg kell indokolnia, számot adva arról,

³⁹⁰ VADÁSZ Viktor, *A jogtudomány hatása a bírói argumentációra*, Iustum Aequum Salutare, 2010/2, 147-156.

³⁹¹ Legfelsőbb Bíróság Bfv.III.97/2000/5.

³⁹² Kúria Bt.II.1592/2014/12.

³⁹³ ELEK Balázs, *A büntető eljárásjog tudomány hatása a bírói gyakorlatra*. In: BÁRD Petra – HACK Péter – HOLÉ Katalin (szerk.), Puztai László emlékére, ELTE ÁJK, Budapest, 2014, 45-56., [ELEK 2014/c].

³⁹⁴ KENNEDY, B., Walter, *Principles or Facts*, Fordham Law Review, 1935/4, 53-71.

hogy mely bizonyítékot és mely okok alapján talált elfogadhatónak és melyeket nem a ténymegállapítások során.³⁹⁵

A bizonyítás törvényességére vonatkozó szabályok is mérlegelési akadályt képeznek, mert a törvény ellenére, tiltott módon beszerzett bizonyítékok felhasználására még akkor sincs lehetőség, ha ezáltal az objektív igazság érvényre jutása szenved csorbát. A logika fontosságára már utalt az értekezés, de itt is megjegyzendő, hogy a logikai törvényszerűségek ugyancsak behatárolják a bizonyítékértékelést, illetve ezáltal a bírói meggyőződést.

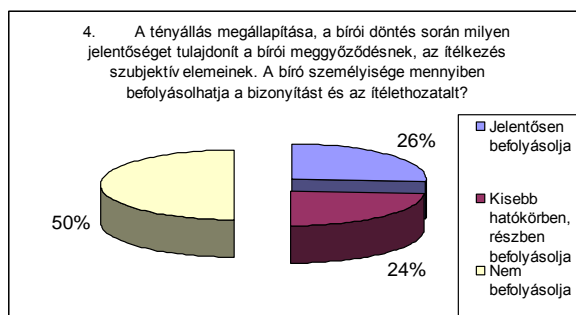
Az értekezésben már idézett, 2014-ben általam végzett empirikus, kérdőíves felmérések kitértek a bírói meggyőződésre, valamint az ítélezési folyamat logikai, pszichológiai hátterére is. A tesztadatok a következők.

³⁹⁵ A Be. 258 § (3) bekezdés d) pontja szerint az ítélet és az ügydöntő végzés indokolása tartalmazza a bizonyítékok számbavételét és értékelését. A Be. szerint az indokolás bizonyítékokhoz kapcsolódó részének nagy hibái súlyos következménnyel, az ítélet hatályon kívül helyezésével járhatnak a rendes és a rendkívüli jogorvoslati eljárásban is [Lásd a másodfokú eljárásban a Be. 373. § (1) bekezdés III. a-b) pont, a harmadfokú büntetőperben a 399. § (2) bekezdés a) pont, valamint a felülvizsgálatot tekintve a 416. § (1) bekezdés c) pont]. Az új Be. e körben – támogatandó reformként – megszünteti a kötelező kasszációt abban az esetben, ha a bíróság a büntetőjogi főkérdésekben (bűnösség, felmentés, az eljárás megszüntetése, a cselekmény minősítése, szankció) az indokolási kötelezettségének nem vagy csak részben tett eleget. Az indokolás e hibája már csak relatív eljárási szabálysértés az új törvényben [új Be. 609. § (2) bekezdés d) pont]. Az ítélet indokolásának és a rendelkező résznek a teljes ellentéte azonban továbbra is abszolút eljárási szabálysértés marad [új Be. 608. § (1) bekezdés f) pont].

4. számú táblázat és diagram

a jogalkalmazók által kitöltött, nyílt jellegű kérdőívnek a bírói meggyőződéssel és a bírói szubjektummal kapcsolatos kérdésére adott válaszokról

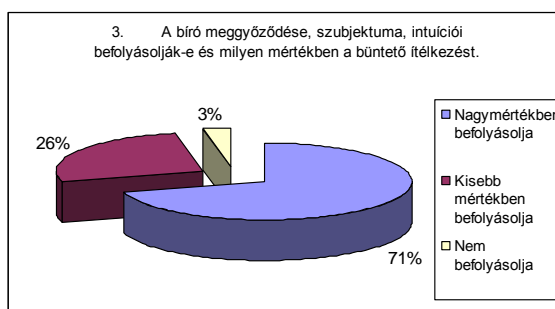
Kérdés	Válasz: Jelentősen befolyásolja.	Kisebb hatókörben, részben befolyásolja.	Nem befolyásolja.
A tényállás megállapítása, a bírói döntés során milyen jelentőséget tulajdonít a bírói meggyőződésnek, az ítékezés szubjektív elemeinek. A bíró személyisége mennyiben befolyásolhatja a bizonyítást és az ítélethozatalt?	9 válasz – 26,47%	8 válasz – 23,53%	17 válasz – 50%



5. számú táblázat és diagram

a joghallgatók által kitöltött, nyílt jellegű kérdőívnek a bírói meggyőződéssel és a bírói szubjektummal kapcsolatos kérdésére adott válaszokról

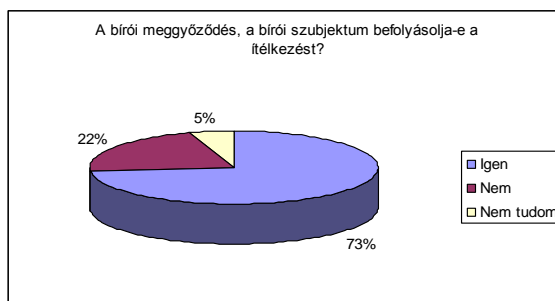
Kérdés	Válasz: Nagymértékben befolyásolja.	Kisebb mértékben befolyásolja.	Nem befolyásolja.
A bíró meggyőződése, szubjektuma, intuícói befolyásolják-e és milyen mértékben a büntető ítélezést?	24 válasz – 70,60%	9 válasz – 26,47%	1 válasz – 2,91%



6. számú táblázat és diagram

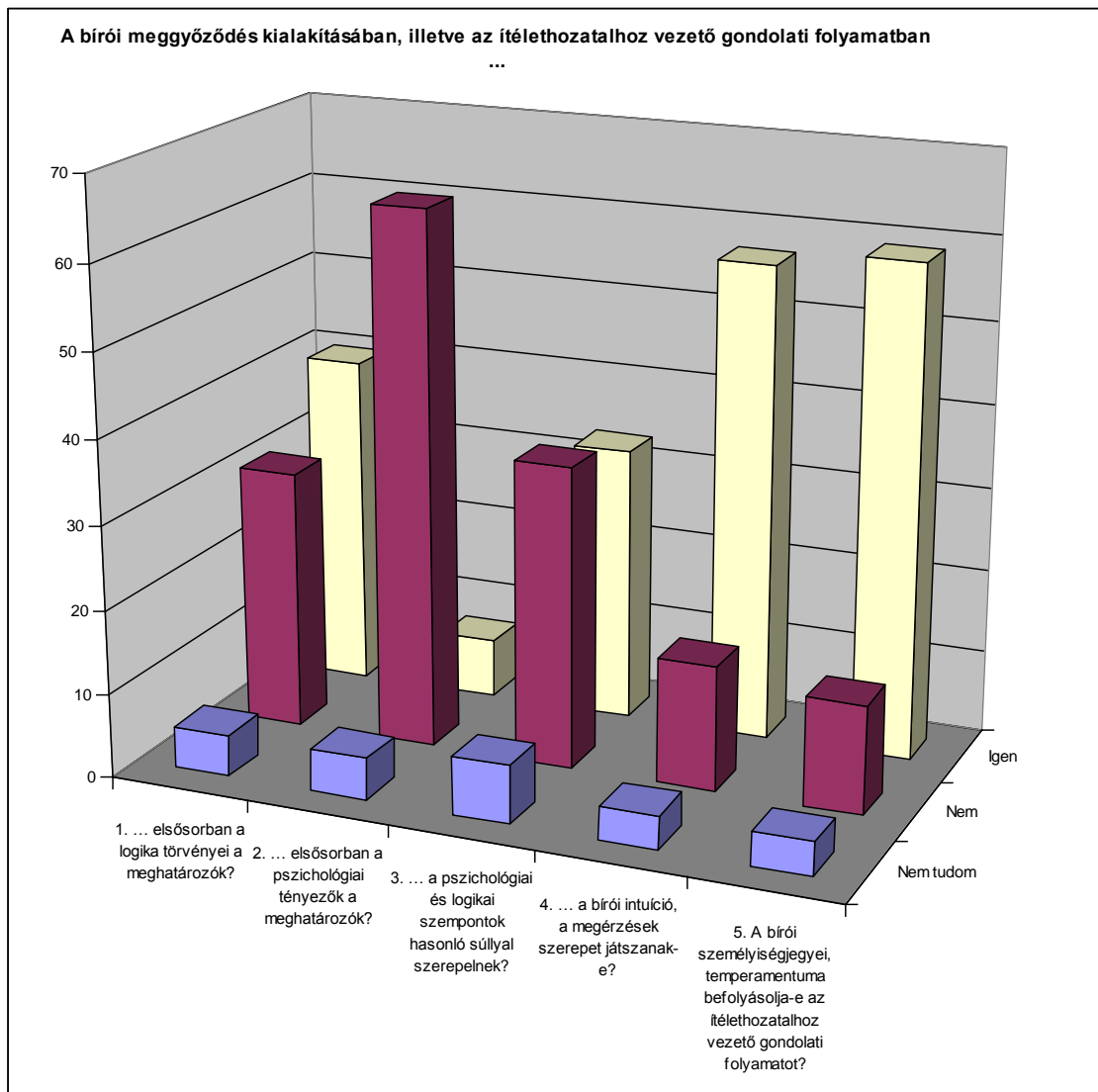
a jogalkalmazók által kitöltött, zárt jellegű kérdőívnek a bírói meggyőződéssel és a bírói szubjektummal kapcsolatos kérdésére adott válaszokról

Kérdés	Válasz: Igen.	Nem.	Nem tudja.
A bírói meggyőződés, a bírói szubjektum befolyásolja-e a ítélezést?	44 válasz – 73%	13 válasz – 22%	3 válasz – 5%



7. számú táblázat és diagram
a bírói meggyőződésről és az ítélethozatali folyamat pszichológiai,
logikai struktúrájáról jogalkalmazók által kitöltött zárt jellegű kérdőív adatairól
76 jogalkalmazó megkérdezésével

Kérdés	Válasz: Igen.	Nem.	Nem tudom.
1. A bírói meggyőződés kialakításában, illetve az ítélethozatalhoz vezető gondolati folyamatban <i>elsősorban a logika törvényei</i> a meghatározók?	40 válasz – 53%	31 válasz – 41%	5 válasz – 6%
2. A bírói meggyőződés kialakításában, illetve az ítélethozatalhoz vezető gondolati folyamatban <i>elsősorban a pszichológiai tényezők</i> a meghatározók?	7 válasz – 9%	64 válasz – 84%	5 válasz – 7%
3. Az ítélethozatalhoz vezető gondolati folyamatban a pszichológiai és logikai szempontok <i>hasonló súllyal</i> szerepelnek?	33 válasz – 44%	36 válasz – 47%	7 válasz – 9%
4. Az ítélethozatalhoz vezető folyamatban a bírói intuíció, a <i>megérzések</i> szerepet játszanak-e?	57 válasz – 75%	15 válasz – 20%	4 válasz – 5%
5. A bírói személyiségjegyei, temperamentuma befolyásolja-e az ítélethozatalhoz vezető gondolati folyamatot?	59 válasz – 77%	13 válasz – 18%	4 válasz – 5%



A kérdőíves felmérések alátámasztották azon, általam is vallott jogirodalmi álláspontokat, hogy a bírói meggyőződés, valamint az ítélezés szubjektív elemei jelentősen befolyásolják az ítélethozatalhoz vezető belső bírói gondolati folyamatot.

Az ítélezési tapasztalataimat is figyelembe véve az ítélethozatali folyamatban a bírói meggyőződés kialakításában mind a logikai, mind a pszichológiai tényezőket egyaránt fontosnak tartom azzal, hogy a ténybeli következtetések helyes megítélésekor egyes intuitív tudatszférák is szerepet kapnak, mint ahogy nem hagyhatók figyelmen kívül a bíró személyiségjegyei sem. E megállapításokat az empirikus felmérések sem cáfolják.

A bírói meggyőződés mint az ítélezési folyamat meghatározó része, természetesen jelentőséggel bír az angolszász jogi kultúrában is. Az angol büntető perjog sajátossága,

hogy a meghatározó jogintézményekre nézve születtek törvények, de egységes büntetőeljárás kódexszel nem rendelkezik. A bíróságok alakították ki eseti döntéseikben az egyes bűncselekmények elbírálási szempontjait, és hogy milyen védekezés engedhető meg a váddal szemben.³⁹⁶

Az esküdtszéki tárgyaláson az angol esküdtszék dönt a vádlott bűnösségéről vagy ártatlanságáról, a joghátrány kiszabásában nincs szerepe, a szankcióról a bíró határoz.³⁹⁷ Az esküdtek döntésében szerepet játszik a meggyőződésük: a vád és a védelem által prezentált bizonyítékok megismerése után döntenek, hogy a vádlott bűnös vagy ártatlan. A bírói meggyőződés ekként nem korlátozható a hivatásos bíró személyére, hanem értelemszerűen jelen van az esküdtek döntéshozatali folyamatában is, mint ahogy a bíró azon döntésében is, hogy milyen joghátránnyal sújtja a bűnösnek kimondott vádlottat.

Amennyiben a vádlott bűnösnek vallja magát, nem szükséges esküdtszéki eljárás, a bíró egyesbíróként dönt. A terhelti beismerés ténye perdöntő, azt a bíróságnak el kell fogadnia még akkor is, ha nincs meggyőződve a vádlott bűnösségéről.³⁹⁸ A bűnösnek vallás, miként láthatjuk, az angol jogban bizonyító erejű, szemben a magyar büntetőeljárással, ahol a hatóságnak a terhelt beismerése esetén is be kell szereznie az egyéb terhelt bizonyítékokat.³⁹⁹ A terhelti beismerés esetén ekként a bírói meggyőződés háttérbe szorul, hiszen az angol bírónak esetleges meggyőződése ellenére bizonyító erejűnek kell tekintenie a terhelt beismerő vallomását, mely a bírói meggyőződés korlátja, és akadályát képezi az anyagi igazság felderítésének is.

Az angolszász jogban az észszerű kételkedésen túl a bűnösség megállapításához olyan bizonyosság szintje szükséges, mely magasabb szintűnek tekinthető, mint amit a *valóság* „mérlege” mutat. Elek Tremmelre utalva fejti ki, hogy az angolszász bizonyítási jog és rendszer egyfelől negatív kötéssel egyrészt a jogellenes bizonyítékok széles körű kizárásának kötelme miatt, másfelől a szabad bizonyítási rendszer jellemzői is fellelhetőek, mert a bizonyítottság meglétét nem elsősorban a belső meggyőződésben, hanem az észszerű kétely hiányában látja.⁴⁰⁰ A szerzők okfejtésével egyetértek, a bizonyítékok

³⁹⁶ ELEK [2008] *i. m.* 33.

³⁹⁷ KELEMEN Ágnes, *Az opportunitás eljárási intézményei és gyakorlati tapasztalatai Angliában*, Magyar Jog, 1990/2, 166-176.

³⁹⁸ KELEMEN *uo.* Lásd még HERKE Csongor, *A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei*, PTE ÁJK, Pécs, 2011, 47.

³⁹⁹ A főszabály azonban nem érvényesül „vádalku”, azaz a vád és a védelem egyezsége esetén (HT).

⁴⁰⁰ ELEK [2008] *i. m.* 33. Lásd még TREMMEL Flórián, *Továbbfejleszthetők-e a bizonyításemélet alapfogalmi?* In: FENYVESI Csaba – HERKE Csongor (szerk.), *Tanulmányok Erdősy Emil professzor tiszteletére*, PTE ÁJK, Pécs, 2011, 32-42.

szabad értékelése adott, azonban a bizonyítékok törvényellenes voltából fakadó korlátok lényeges kötöttséget jelentenek, figyelemmel az értekezésben később a tényállás megalapozottságával összefüggésben részletesebben taglalt bizonyítástilalmi elvekre.

A *common law* jogrendszerekben a polgári és a büntetőügyekben eltér a marasztaláshoz szükséges bizonyítottság mércéje. A már felhívottak szerint a polgári ügyekben az a követelmény, hogy a felperes igényét alátámasztó bizonyítékok túlsúlyban legyenek (*preponderance standard*), ami azt jelenti, hogy nagyobb a valószínűsége annak, hogy a felperes által állított tények bekövetkeztek, mint annak, hogy nem. A büntetőügyben azonban ennél sokkal magasabb szintű bizonyítottságot kell elérni, a vádlott terhére ugyanis csak akkor értékelhető valamely tény, ha fennállása észszerű kétséget kizáróan bizonyított (*beyond resonable doubt*).⁴⁰¹ Az észszerű kétség kapcsolódik az erkölcsösséghez is, hiszen e doktrína, miként Bencze megalapozottan mutat rá, az erkölcsi bizonyosság (*moral certainty*) elérését követeli meg.⁴⁰² A tudomány fejlődése során fény derült arra, hogy nem lehet megkívánni a matematikai, abszolút bizonyosságot, azaz értelemszerűen létezik a megismerés nehézségeiből és az értékelési folyamat bonyolultságától függetlenül elfogadható bizonyíték. Az észszerűen gondolkodó ember meg lesz elégedve olyan bizonyítékkal, amely megfelel a megfontolás tárgyának.⁴⁰³

A *common law* sajátos eljárásától függetlenül a bíró személye, meggyőződése az ítélethozatali folyamatnak igen fontos és szerves része, miként Devlin rámutat, a bírói kvalitások közül a közösség elsősorban a józan ész és az emberiességet várja el. A méltanyosság (*equity*) Angliában már a XIV. század óta a bírói döntés fontos eleme.⁴⁰⁴ Szemben az angolszász jogrendszerrel, a kontinentális alapokon hosszú évszázadok óta kifejlődött német büntetőeljárás részletes szabályait a jogalkotó kódexben foglalta össze. A 1877. II.1-i Büntető Perrendtartás (Straftprozessordnung, StPo) 1987-es egységbe foglalt szövege részletekbe menően rendezi a büntetőeljárás alapvető jogintézményeit, eljárásait. A német eljárásjogi törvényből a bírói meggyőződés tekintetében kiemelendő, hogy alapelvi szinten kerül meghatározásra a szabad bírói

⁴⁰¹ BENCZE [2011] i. m. 222.

⁴⁰² BENCZE [2011] i. m. 225.

⁴⁰³ WALDMAN, Theodore, *Origins of The Legal Doctrine of Resonable Doubt*, Journal of History of Ideas, 1959, 306.

⁴⁰⁴ DEVLIN i. m. 90.

bizonyítékértékelés, az ártatlanság véelme és az *in dubio pro reo* elve is.⁴⁰⁵ Az angolszász jogi kultúrával szemben a kontinentális jogban a kétséget kizáróan bizonyított tények kerülnek értékelésre, amelyek alapján a bíró kialakítja a saját meggyőződését (*intime conviction standard*). A személyes meggyőződés a német jogban is megtalálható.⁴⁰⁶ A bíróság ugyanis csak olyan személyt ítélt el perrendszerűen, akit bűnösnek tart. Egyes tényeket tekintve az észszerű kételkedés és a személyes meggyőződés vizsgálatakor utalni kell rá, hogy a személyes meggyőződés alapvetően nem a bizonyosság szintjével foglalkozik, hanem azon bírói szabadsággal, ami a bíróságok jogkörét alkotja, hogy minden olyan bizonyítékot érdemben megvizsgálhassanak, melyet érdemben elégségesnek találnak a tényállás megállapításához.⁴⁰⁷ Hangsúlyos, hogy a szabad bizonyítékértékelés korlátját képezik a német büntetőeljárásban is a bizonyításértékelési tilalmak (Beweisverwertungsverbote). Nem használható fel ugyanis többek között bizonyítékként a terhelti vagy tanúi figyelmeztetések elmaradásával felvett vallomás, a jogosulatban hangfelvétel avagy a jogszerűtlenül végzett telefonlehallgatás.

Mindez kihatással van a bírói meggyőződésre és a valóságnak megfelelő tényállás, különösen az objektív igazság kiderítésére. Összességében azonban megállapíthatjuk, hogy a kontinentális jogrendszerben, így a német jogban is, az angolszászhoz képest nagyobb fokú bizonyosságot kíván meg az ítélkezési gyakorlat a vádlott bűnösségének megállapításához.

⁴⁰⁵ StPO 261. §. Lásd még HERKE [2011] *i. m.* 4.

⁴⁰⁶ BENCZE [2011] *i. m.* 222.

⁴⁰⁷ DELMAS-MARTY – SPENCER *i. m.* 594-596.

4. Az ítéleti tényállás megalapozottsága és megalapozatlansága

4.1. A megalapozottság és a megalapozatlanság kérdései a történeti fejlődés tükrében

Az ítéleti tényállás megalapozottságát pozitív formában a Be. nem határozza meg.⁴⁰⁸ E kardinális jelentőségű és a büntetőjogi felelősség szempontjából is meghatározó fogalomra a törvényben részletesen szabályozott megalapozatlansági okokból lehet megfelelően következtetést vonni. Erre tekintettel megállapítható, hogy a megalapozottság és a megalapozatlanság elméleti és dogmatikai síkon is olyan szoros kapcsolatban állnak, hogy indokolt a dolgozat egy részében megvilágítani az egymást részben determináló jogintézményeket.

A tényállás helyessége, megalapozottsága, a megalapozatlanság a magyar büntető per-jog fejlődésének viszonylag új jogintézménye, mely kifejezett törvényi rendelkezésekben a XX. század közepén jelent meg. Természetesen már korábban is jelentőséggel bírt a tények helyessége, az ítéleti tényállás igazsága, mely a Bp. hatályának idején vezérszempont volt. A modern értelemben vett megalapozottság-megalapozatlanság azonban csak a XX. században kristályosodott ki büntető eljárásunkban.

A történeti fejlődésre tekintve megállapítható, hogy a középkori büntető igazságszolgáltatásban megalapozott tényekről, a tényállás helyességéről még nem beszélhetünk, adódik ez a bizonyítás jellegéből. Az istenítéletek, próbák, párbajok, vagy akár az eskütétel, a *humanum testimonium* nem vezethetett a valóságnak megfelelő, megalapozott tényállás megállapításához. A próbákban, a bajokban Isten igaz ítéletét látták, mely modern értelemben vett megalapozottságot nem eredményezhetett.

A Bp. külön nem határozta meg a tényállás megalapozottságát, mint ahogy a hatályos törvény szerint a megalapozatlansági okokat sem. Kitért azonban olyan eljárásbeli és ténybeli fogyatékokra, melyek párhuzamba vonhatók a Be.-ben szabályozott meg-

⁴⁰⁸ E kérdésben az új Be. sem hozott módosulást, mert változatlanul nem rögzíti a megalapozatlanság fogalmát pozitív formában, csak negatív oldalról, a megalapozatlansági okok hiányából lehet következtetést vonni a törvény értelmében a megalapozottságra (l. új. Be. 591-592. §§.).

alapotatlanság kérdéskörével. A Bp. szerint az alaki semmisséghez⁴⁰⁹ olyan fokú, súlyos eljárási szabálysértések tartoztak, melyek kasszációhoz vezettek. Az anyagi semmisségi okok⁴¹⁰ a bűnösség megállapítását, a cselekmény minősítését, egyes büntethetőségi akadályokat és a büntetéskiszabás törvényességét kísérő bírói hibákat nevesítették. A törvénycikk a tényállás hibáinak formáit külön, tételesen nem fogalmazta meg. Ha azonban a királyi ítélőtábla a bizonyítást hiányosnak tartotta vagy nyomatékos kétség merült fel a törvényszék ítéletének alapjául szolgáló ténymegállapítás helyessége felől, a hibák orvoslása érdekében külön végzésben bizonyítás lefolytatását rendelhette el a büntetőperben.⁴¹¹ A kétséges, másképp fogalmazva vitás ténybeli megállapítás azt jelentette, amire a felek nem voltak egy nézeten akár a jog, akár a bizonyítékok szempontjából. Vitás lehetett ekként a tényállás egyrészt, ha abból helytelen jogi konzekvencia lett levonva, másfelől ha kétség fért a tényállás bizonyítottságához. Ilyen esetekben a királyi ítélőtábla bizonyítás felvételével oszlathatta el a kételyeket.⁴¹²

A Bp.-nek a tényállás kételyeit érintő törvényi rendelkezése közvetve már részben előrevetítette a Be. és az új Be. szerinti megalapotatlanság fogalmát, melynek lényegéeként a bizonyítás és ezáltal a tények hiányosságait, a tényekkel szemben támasztott észszerű kételyeket jelölte meg. Ezt erősíti meg a hatályos szabályozás is, mivel a másodfokú eljárásban a bizonyítás célja elsősorban a megalapotatlanság megszüntetése. Nem változik ez az új Be.-ben sem [594. § (1) bekezdés].

A tényálláshoz kötöttség elvének szabályai és külön a megalapotatlansági okok, valamint orvoslásuk módja jól elhatárolható, konkrét normaként elsőként a bűnvádi perrendtartást módosító 1949. évi XI. törvény rendelkezéseiben jelentek meg. Ha a fellebbezési bíróság sem közvetlenül, sem kiküldött (megbízott) bíró útján nem vett fel bizonyítást, az ügy érdemére vonatkozó határozatát azokra a tényekre volt köteles alapítani, amelyeket az első fokon eljáró bíróság valóban fogadott el. Ez alól kivétel volt, ha az elsőfokú bíróság olyan körülmény megállapítását mellőzte, amelytől a büntető törvény helyes alkalmazása függ, vagy a tényállást egyébként hiányosan állapította meg, továbbá ha a

⁴⁰⁹ Bp. 384. §

⁴¹⁰ Bp. 385. §

⁴¹¹ Bp. 402. §

⁴¹² BALOGH – EDVI – VARGHA *i. m.* 65.

ténymegállapítás homályos volt, ellentétben állt az iratok tartalmával, vagy helytelen ténybeli következtetésen alapult.⁴¹³

A II. Bp. értelmében az első fokon eljáró bíróság ítélete abban az esetben minősült megalapozatlannak, ha a bíróság a tényállást hiányosan állapította meg, a ténymegállapítás homályos, az iratok tartalmával ellentétben álló volt, vagy helytelen ténybeli következtetéssel történt.⁴¹⁴ Ezek már klasszikus, jól körülhatárolt megalapozatlansági okok, melyek a magyar büntetőeljárás fejlődésében megszilárdultak. A törvény magyarázata szerint a másodfokú bíróság feladata éppen az, mint az elsőfokú bíróságé, hogy az anyagi igazságot megállapítsa, és ha az elsőfokú bíróság tévedett az anyagi igazság megállapításában, ezt a tévedését ki is küszöbölje. A bűnvádi perrendtartáshoz hasonlóan az anyagi igazság felderítése ekkor még alapelvi szinten érvényesült, ettől függetlenül napjainkig irányadók lehetnek Alapy Gyula gondolatai, melyek a másodfokú bíróság kötelezettségévé teszik az elsőfokú bíróság ténymegállapítási hibáinak orvoslását.⁴¹⁵ A II. Bp.-nek az 1954. évi V. törvény 77. §-a általi módosítását követően további megalapozatlansági okot jelentett, ha a bíróság indokolási kötelezettségének nem tett eleget és ennek következtében nem állapítható meg, hogy mire alapozta ítéletét.⁴¹⁶

Az I. Be. rendelkezései szerint az elsőfokú bíróság ítélete akkor bizonyult megalapozatlannak, ha a tényállás megállapítása hiányos volt, ellentétben állt az iratok tartalmával, vagy a bíróság az egyes megállapított tényekből további tényekre helytelen következtetést vont le, továbbá, ha a bíróság nem tett eleget megfelelően az indokolási kötelezettségének és ennek következtében nem volt megállapítható, hogy mire alapozta ítéletét.⁴¹⁷

A Be. a hatálybalépése előtt hatályos eljárási törvénnyel (II. Be.)⁴¹⁸ azonosan fogalmazza meg a megalapozatlansági okokat. Az elsőfokú bíróság ítélete megalapozatlan, ha a tényállás nincs felderítve, az elsőfokú bíróság nem állapított meg tényállást, vagy a tényállást hiányosan állapította meg, a megállapított tényállás ellentétes az iratok tartalmával, vagy az elsőfokú bíróság a megállapított tényekből további tényekre helytelenül következtetett [Be. 351. (2) bekezdés a-d) pont].

⁴¹³ 1949. évi XI. törvény 67. § (1) (2) bekezdés a-b) pont.

⁴¹⁴ 1951. évi III. törvény 204. § (1) bekezdés a-b) pont (a kihirdetést követő törvényszöveg alapján).

⁴¹⁵ ALAPI *i. m.* 269.

⁴¹⁶ II. Bp. 203. § (1) bekezdés c) pont.

⁴¹⁷ 1962. évi 8. tvr. 254. § (2) bekezdés a-c) pont.

⁴¹⁸ 1973. évi I. törvény 239. § (2) bekezdés a-d) pont.

A hatályos szabályozás az indokolási kötelezettség súlyos megszegését, eltérően az I. Be.-től már nem megalapozatlansági okként, hanem feltétlen eljárási szabálysértés-ként szabályozza.⁴¹⁹ Ettől eltekintve jól látható, hogy a megalapozatlanság fő okai az 1949. évi XI. törvényben is megjelentek, s évtizedek óta változatlanul élő szabályokat alkotnak a büntető perjogban; a klasszikus négy megalapozatlansági okot az új Be. is fenntartja az 592. § (1) és (2) bekezdésében azzal, hogy megkülönbözteti a teljes és a részbeni megalapozatlanságot. A megalapozatlanság orvoslásának szabályai a jogfejlődésben jelentősen változtak, de a normatív szabályozás az utóbbi évtizedekben a ténykérdések hibáinak létét, a hibák formáját illetően érdemben nem módosult. Az új Be. annyiban hoz szignifikáns változást, hogy megkülönböztetve a teljes és részbeni megalapozatlanságot, csak főszabályként teljes megalapozatlanság esetére engedélyez kasszációt, és e tényhiba körét a Be.-n alapuló gyakorlathoz képest szűkíti. Részleges megalapozatlanság miatt kivételként csak a harmadfokú eljárásban lesz lehetőség hatályon kívül helyezésre [új Be. 625. § (4) bekezdés].

4.2. A tényállás megalapozottsága, a megalapozatlanság fogalma, formái

A bíróságot ténymegállapítási kötelezettség terheli, mégpedig a Be. szerint a valóságnak megfelelő tényállás feltárásának kötelme, míg az új Be. értelmében a vád keretei közötti a valósághú ténymegállapítási kötelezettség.⁴²⁰ A múltbeli események megismerésén, a büntetőjogilag releváns történések bizonyításán keresztül vezet az út a tényállás megállapításához, melyben jelentős szerepet játszanak a már korábban vázoltak szerint a pszichológiai tényezők, a bíró szubjektuma, a bírói meggyőződés és a logika törvényszerűségei is. A bírói ténymegállapításnak megalapozottnak kell lennie. A tényállás helyessége, pontossága, megalapozottsága nemcsak a törvények vagy az ítélezési gyakorlat által megkívánt követelmény, hanem a tisztességes eljárás egyik garanciája is, a büntetőeljárás során ugyanis mindenkinek joga van a pontos tényállás megállapításához.⁴²¹

⁴¹⁹ Be. 373. § (1) bekezdés III. a-b) pont.

⁴²⁰ Be. 75. § (1) bekezdés, új Be. 163. § (2), (3) bekezdés.

⁴²¹ EDMOND, Gery – ROBERTS, Andrew, *Procedural Fairness, the Criminal Trial and Forensic Science and Medicine*, Sydney Law Review, 2011/33, 360-394.

Mit is jelent a megalapozottság a büntetőeljárásban? A kérdés egyszerűnek tűnik, mégsem az, mert a törvény nem nevesíti e fogalmat, arra valójában csak a megalapozatlanság okaiból lehet következtetni.⁴²² Megalapozott, mint melléknévi igenév azt jelenti, aminek kellő alapja van, másként fogalmazva, ami kellően alá van támasztva.⁴²³

Móra szerint a bíróság a múltbeli tényállást igyekszik kideríteni. A büntetőbírói döntés szempontjából fontos tények megismerése nem könnyű feladat, mert függ a rendelkezésre álló bizonyítási eszközöktől és a megismerés korlátaitól. A bíróság döntése a büntetőjogi felelősség fő kérdésében csak akkor lehet helyes, ha a tényálláselemeket a valóságnak megfelelően tisztázza. A büntetőjogszabály helyes alkalmazásának alapfeltétele, hogy a bíróság a tényállást úgy állapítsa meg, ahogy az a valóságban megtörtént, másként fogalmazva a bíróság ténymegállapítása a valóságot tükrözze.⁴²⁴ Móra érveiben a megalapozottság egyik igen fontos eleme jelenik meg, a valóságnak megfelelés, mely meglátásom szerint is a törvényben külön nem rögzített jogintézmény egyik kardinális alkotórésze.

Nagy Lajos gondolatai szintén azonos elvi alapokon nyugszanak. Álláspontja szerint a hatóságnak a tényrekonstruálási tevékenység, azaz a ténymegismerés folyamatában állandóan szem előtt kell tartania a megalapozottság követelményét. A II. Bp. rendelkezéseit vizsgálva kiemeli, hogy a megalapozottság fogalmát a törvény nem határozza meg, ehelyett a megalapozatlanság tipikus eseteit kellő részletességgel, bár példálózva sorolja fel. Mindez irányadó a további jogfejlődés során és a hatályos törvényre vetítve is. A megalapozottság Nagy szerint azt jelenti, hogy a bírósági határozatokban foglalt ténymegállapítások a konkrét esetben a releváns tényeket illetően a valóságban lefolyt eseményekkel tökéletesen megegyezzenek, teljesek legyenek, és a bíróság a törvényben megjelölt módon fejtse ki mindazokat az indokokat, amelyek a határozat meghozatala során a meggyőződését kialakították.⁴²⁵

⁴²² HÁGER Tamás, *Elmélet, dogmatika, empiria (A büntetőeljárás tényállás megalapozottságával kapcsolatos eljárásjogi kérdések vizsgálata társadalomtudományi kutatási módszerek segítségével)*, Jogelméleti Szemle, 2014/2, 111-127., <http://jesz.ajk.elte.hu/hager58.pdf> (letöltés: 2014. június 25.), [HÁGER 2014/e].

⁴²³ PUSZTAI (főszerk.) *i. m.* 874.

⁴²⁴ MÓRA – KOCSIS *i. m.* 100-101.

⁴²⁵ NAGY Lajos, *Fellebbezés a büntetőperben*, Budapest, 1960, 204-205.

Nagy gondolataiban is hangsúlyos ekként: a releváns tények, a valóságnak megfelelés és a tények teljessége. Az indokolási kötelezettség megszegése e gondolatok születésekor még megalapozatlansági okként volt szabályozva.⁴²⁶

Az egyes jogirodalmi nézetek és a bírói gyakorlat sem teljesen egységes abban, hogy az indokolási kötelezettség helyessége a megalapozottság, annak megsértése pedig a megalapozatlanság kérdéskörébe tartozik. A Be. ugyanis az indokolási kötelezettség megsértését (abszolút) eljárási szabálysértésként nevesíti, elválasztva e körben a tény- és jogkérdéseket. A másodfokú bíróság a revízió során elsőként azt vizsgálja, hogy az elsőfokú bíróság megtartotta-e az eljárási szabályokat. Ha súlyos az indokolás hibája, akkor feltétlen hatályon kívül helyezési ok valósul meg, és a következő fázisban megalapozottságot már nem is kell vizsgálni. Kétségtelen azonban, hogy az indokolás rendkívül fontos része az ítéletnek, és annak helyessége a bizonyítékértékelés törvényességének záloga, de magam nem tartom a megalapozottság fogalmi ismérvének, figyelemmel arra, hogy az indokolási hiba nem megalapozatlansági ok, hanem eljárási szabálysértés. Az új Be. alkalmazása során annyiban változhat a helyzet, hogy az indokolási hiba relatív jellege folytán mindenképp vizsgálandó a tényállás megalapozottsága is annak megítélésakor, hogy megvalósult-e súlyos eljárási szabálysértés.

Az ítéleti tényállás megalapozottságának fogalmát a már utaltak szerint a büntetőeljárás törvény – indokolatlan módon – pozitív módon nem határozza meg. Miként Cséka is kifejti, a „megalapozottság megjelölést” a tételes jogszabályok ritkán használják. Szerinte a megalapozottság „a büntetőeljárásban végbemenő jogalkalmazási folyamatban a releváns tények minden oldalú, maradéktalan és hitelt érdemlő feltárását és megállapítását jelenti”. A szerző a monográfiája idején hatályos büntetőperre utal, de a Be. és a büntetőeljárás törvény kapcsán is rögzíthető, hogy a perjogi norma a megalapozottságot negatív oldalról, a megalapozatlanság részletesen kidolgozott és törvénybe foglalt fogalmi, okai felől közelíti meg. A büntető jogalkalmazás elméleti kiindulópontjának kardinális eleme, hogy a megalapozottság nem csak a büntető ítélettel, hanem az egész büntetőeljárással, annak minden cselekményével és határozatával szemben követelmény.⁴²⁷ Mindez kétségtelen. A nyomozásban és a vádemelésben is alapvető az eljárási cselekmények és határozatok megalapozottsága. A megalapozottság azonban az ítéleti tényállás tekintetében a legfontosabb, és a dolgozat is elsősorban az ítéleti tényállás

⁴²⁶ II. Bp. 203. § (1) bekezdés c) pont.

⁴²⁷ CSÉKA [1968] *i. m.* 297.

megalapozottságát vizsgálja, már terjedelmi okoknál fogva sem térve ki a büntetőeljárás szerteágazó, szövedékes eljárási cselekményei összességének megalapozottságára. Osztom az érvelést, miszerint a tényállás akkor lesz helyes (megalapozott és törvényes), ha a jog normáinak is megfelel. A tény- és jogkérdések ennek megfelelően szorosan kapcsolódnak, ha el is választhatók. A tényfelderítés, a tények bizonyítása, a tényállás megállapítása során döntő szerepe van a büntető anyagi és eljárásjogi szabályoknak, amelyek a vizsgált bűncselekmény rekonstruálásánál jelzik, hogy milyen tények bírnak relevanciával.⁴²⁸ A már jelzettek szerint a bizonyítás és a ténymegállapítás a büntetőjogilag releváns tényekre terjed ki, e folyamatban nem mellőzhető a bizonyítás törvényességére vonatkozó szabályok betartása. A valóságnak megfelelőség mellett így megállapíthatjuk, hogy a megalapozottság másik fontos eleme a tényállás-megállapításhoz vezető folyamat törvényessége, a perjogi szabályok megtartása, a bizonyítás és a ténymegállapítás hatókörének a releváns tényekre vetítése.

Király a megalapozatlanság oldaláról közelítve megalapozottnak tartja az ítéletet, illetve az ítélet rendelkezéseit, ha megfelelő bizonyítékokkal van megalapozva, illetőleg megalapozatlansági hibában nem szenved.⁴²⁹ E megállapítás is irányadó a megalapozottság fogalmának tisztázása során, az ítéleti tényállás megalapozottságának meghatározó része, hogy a tényállás a törvényben részletesen megjelölt megalapozatlansági hibában ne szenvedjen.

Balla Lajos szerint a megalapozottság körében a másodfokú határozatok általában formális megközelítést alkalmaznak. A megalapozottság kifejezett törvényi rendelkezésben való rögzítésének hiánya miatt a felülbírálatot végző bíróság akkor tartja a támadott ítélet tényállását megalapozottnak, ha hibamentes, azaz a határozat nem szenved anyagi jogi vagy pedig eljárási alapon nyugvó hibában. A megalapozottság mély tartalmi összefüggéseit a fellebbezési határozatok rendszerint nem vizsgálják.⁴³⁰ Az ítélkezési tapasztalatokat figyelembe véve úgy gondolom, hogy a fellebbezési bíróságok valóban nem elemzik a megalapozatlanság okait elméleti oldalról, a megismerés mély, tudományos, filozófiai aspektusaiban, de nem is ez a feladatuk, hiszen a megalapozottságra az ítélkezési gyakorlatnak elsősorban a megalapozatlansági okokból kell következtetni.

⁴²⁸ CSÉKA [1968] *i. m.* 301.

⁴²⁹ KIRÁLY [2003] *i. m.* 481.

⁴³⁰ BALLA Lajos, *Részbizonyítás a másodfokú eljárásban*. In: *A büntető ítélet igazságtartalma*, ERDEI Árpád (szerk.), Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2012, 116.

Balla okfejtését alapvetően osztom azzal, hogy a megalapozatlanság perjogi fogalom, ezért elsősorban az eljárási szabályok hibamentessége bír relevanciával. Az anyagi jogi hibában szenvedés az irányadó tényállás függvényében elsősorban a bűnösség megállapításával, a bűncselekmény minősítésével és a büntetés kiszabásával függ össze.

A megalapozottság lényegi eleme a tényállás hiánytalan és (elsőfokú bíróság felül nem bírálható meggyőződése szerint) helyes megállapítása.⁴³¹ A törvény grammatikai és rendszertani értelmezéséből következik, hogy a tényállást akkor tekinthetjük megalapozottnak, ha megalapozatlansági hibában nem szenved.⁴³²

Összevetve a bizonyításra vonatkozó alapvető normákat,⁴³³ a vádelvi szabályokat,⁴³⁴ a valóság feltárásával kapcsolatos bírói kötelezettséget, a jogirodalmi álláspontokat, valamint a megalapozatlanság jogintézményét és normatív alapjait, megállapítható, hogy a megalapozottság meghatározó fogalmi elemei:

- a) a valóságnak megfelelő tényállás megállapítása,
- b) a bizonyítás és a tényállás-megállapítási folyamat törvényszerűsége, az eljárási szabályok betartása, a bizonyítás törvényességének biztosítása,
- c) a vád ténybeli keretei között a büntetőjogilag releváns tények teljes körű feltárása és rögzítése,
- d) valamint megalapozatlansági ok hiánya.

Az ítéleti tényállás megalapozottsága ennek megfelelően a törvényesen lefolytatott bizonyítási eljárást követően a múltban lezajlott és a vádhatóság által a vád tárgyává tett eseményeknek – a vád keretei között – a valóságnak megfelelő, helyes és hiánytalan bírói megállapítását jelenti. A megalapozottság fogalmának további fontos eleme: a megalapozatlansági ok hiánya.

A Be. a valóságnak megfelelésségre törekvést írja elő, az új Be. a valóságra más formában utal, amikor azt rögzíti, hogy a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a dön-

⁴³¹ BERKES György, *A másodfokú bírósági eljárás*, In: BERKES György (szerk.), *Büntetőeljárásjog. Kommentár a gyakorlat számára, Második kiadás*, HVG–ORAC, Budapest, 2006, 7. pótlás, 877.

⁴³² HÁGER [2013/a] i. m. 31.

⁴³³ Be. 75. § (1) bekezdés, 78. § (1)-(4) bekezdés, új Be. 163-167. §§.

⁴³⁴ Be. 2. §., új Be. 6. §, 422. §.

tését valóság-hű tényállásra alapozza.⁴³⁵ A valóság és a valóság-hűség nem teljesen szinonim fogalmak, de az új eljárási törvény rendelkezései mellett is fenntartom, hogy a valóságnak megfelelés a tényállás megalapozottságának egyik fontos eleme, a valóság-hűség emellett érdemben nem jelent eltérő filozófiai-perjogi fogalmat, bár kétségtelen, hogy árnyaltabb, és nem feltétlen követeli meg a valóságnak megfelelést. Az új Be. 163-164. §§-aihoz fűzött indokolás szerint a törvény strukturális jelentőségű újítása a bíróság tényállástisztázási kötelezettségének újragondolása. Az eljárási funkciók elválasztásának markánsabb megjelenése folytán a bíróság a vád tisztázása során bizonyítási eszközöket hivatalból csak pártatlanságának fenntartása mellett, indítványok alapján szerezhethet be és vizsgálhat meg. Ilyen indítvány hiányában valóban előfordulhat, hogy a bíróság a valóságot nem tudja felderíteni, irányadó ez továbbá a már hivatkozott egyezség esetén, ezért a jogalkotó mintegy „finomít”, és a valóság elérésére törekvés helyett a valóság-hű jelzőt használja. Mindez azonban nem változtat azon, hogy a bíróság alkotmányos feladata az igazságszolgáltatás, melyben, úgy gondolom, az igazságos döntéshez a valós tények szolgálhatnak alapul.

A bírói ténymegállapítási folyamattól és a tényállás megalapozottságától is elválaszthatatlan a már kifejtettek szerint a bizonyítás, különösen a bizonyítás szabályos lefolytatása, azaz törvényessége.⁴³⁶ A megalapozottsággal való szoros összefüggés miatt ezért indokoltnak látom a kitekintést a bizonyítás egyes meghatározó kérdéseire.

Büntetőeljárási jogunk bizonyítása a nem teljesen szabad bizonyítási rendszerbe tartozik.⁴³⁷ A nem teljesen szabad bizonyítási rendszer jellemzője, hogy a „benső meggyőződés” (*conviction intime*) helyett az indokkal alátámasztott, ekként kellően megindokolt meggyőződést (*conviction raisonnée*) helyezi előtérbe.⁴³⁸

A büntetőeljárásban szabadon felhasználható a törvényben meghatározott minden bizonyítási eszköz, és szabadon alkalmazható minden bizonyítási eljárás (bizonyítási cselekmény). A törvény viszont elrendelheti egyes bizonyítási eszközök igénybevételét. A bizonyítás eszközeinek és a bizonyítékoknak nincs a törvényben előre meghatározott bizonyító ereje.⁴³⁹ A törvényi megfogalmazás kapcsán megjegyzem, hogy konkrétan

⁴³⁵ Új Be. 163. § (2) bekezdés.

⁴³⁶ HÁGER [2014/b] *i. m.* 57.

⁴³⁷ HERKE – FENYVESI – TREMMEL *i. m.* 71.

⁴³⁸ TREMMEL [2001] *i. m.* 213-214.

⁴³⁹ Be. 78. § (1), (2) bekezdés, új Be. 167 §.

bizonyító erőről a bizonyítékforrásból származó bizonyítéknál beszélhetünk, a bizonyítási eszközökre utalás helyesen úgy értelmezhető, hogy nincs „erősorrend” az egyes bizonyítási eszközök és bizonyítási eljárások (cselekmények) között, mint ahogy értelemszerűen az azokból származó bizonyítékok között sem.⁴⁴⁰

A bíróság és az ügyész a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, és a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg.⁴⁴¹ E törvényi rendelkezés jelenti bizonyítási rendszerünk szabad voltát, mely azonban nem teljes, egyrészt mert a bíróságnak számot kell adni indokolt meggyőződéséről, másfelől egyes bizonyítási tilalmak vagy éppen kötelezettségek, illetőleg a bizonyítás törvényessége is gátat szab a bizonyítékok teljesen szabad értékelésének.

Emellett utalni kell rá, hogy a törvény taxatívén felsorolja a bizonyítási eszközöket és bizonyítási eljárásokat, melyek nem bővíthetők, ami szintén a szabad bizonyítás egyik korlátja. Ezen ok miatt nem jelenthet érdemi bizonyítékot a Be. alapján a poligráfos vizsgálat eredménye, mert a szaktanácsadó segítségével végzett nyomozási eljárást a törvény nem ismeri el bizonyítási eszköznek és bizonyítási eljárásnak sem. E részben jelentős változást hoz az új Be., mert a 206. §-a szerint bizonyíték szolgáltatására alkalmas bizonyítási cselekmény hozzájárulásuk esetén a terhelt és a tanú műszeres vallomás-ellenőrzése, mely vizsgálatban kötelezően résztvevő szaktanácsadó tanúként hallgatható ki a 212. § (2) bekezdése értelmében.

Hangsúlyosak a bizonyítási eljárásban és a tényállás megállapítása során is a bizonyítás törvényességére vonatkozó szabályok,⁴⁴² mint az is, hogy nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, vagy más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg.⁴⁴³ A súlyos törvénysértéssel beszerzett bizonyíték így nem értékelhető, következésképpen az ítéleti tényállás alapja sem lehet, ezért a bizonyítási tilalmak, illetve a bizonyíték eljárásjogi okból való kizárása alapvető jelentőségű a helyes tényállás megállapítása során.

⁴⁴⁰ Miként Tremmel is rögzíti, a törvény nem határozza meg a bizonyíték fogalmát, de a bizonyíték és a bizonyítási eszköz (bizonyítási eljárás) között különbséget tesz. A bizonyíték maga a bizonyítási eszközből vagy bizonyítási eljárásból származó adat, amelynek alapján a hatóság tényállást állapíthat meg. Lásd TREMMEL [2001] *i. m.* 216.

⁴⁴¹ Be. 78. § (3) bekezdés. Az új Be. 167. § (4) bekezdése – helyesen – már a nyomozó hatóságot is felruházza a bizonyítékok értékelésének jogosultságával.

⁴⁴² Be. 77. §., új Be. 166. §.

⁴⁴³ Be. 78. § (4) bekezdés, új Be. 167. § (5) bekezdés.

Erdei szerint a jogalkotó nem ad pontos, egzakt választ arra, hogy csak a Be. rendelkezéseivel ellentétesen beszerzett bizonyítékot, vagy az ennek alapján „megtalált” bizonyítékot is ki kell zárni az eljárásból.⁴⁴⁴ A szerző a perjogi problémát a II. Be. 60. § (3) bekezdésében írt szabályok alapján fejtette ki. A Be. és az új törvény már pontosabban fogalmazza meg a bizonyítási tilalom általános szabályát, viszont úgy gondolom, hogy a generálklauzulában nem ad egyértelműen választ a kizárt bizonyíték továbbhatásáról, azaz arról, hogy a törvénysértéssel beszerzett bizonyítékból (mérgezett fa) származó további bizonyíték felhasználható-e. A törvénysértő bizonyíték keletkezése és az ebből származó bizonyíték eljárásjogi sorsa érdemi kihatással bír a tényállás megállapítására és megalapozottságára is. Célszerű ezért – figyelemmel arra, hogy a magyar büntető eljárásjog tudományában és az ítélkezési gyakorlatban is történik rá hivatkozás – a külföldi ítélkezésben a bizonyítási tilalmakkal kapcsolatos gyakorlat vázlatos áttekintése.

A büntetőeljárásban az igazság kiderítése nem történhet mindenáron (mint ahogy a valóságnak megfelelő, illetve valóság-hű tényállás megállapítása sem). A törvényi bizonyítási tilalmak érinthetik a bizonyítás tárgyát, eszközét, módszerét, valamint a bizonyítékok értékelését. Mindezek közül a bizonyítékok értékelése váltotta ki a legtöbb vitát a szakirodalomban. A fő kérdést az jelenti, hogy a jogellenesen beszerzett, egyébként hitelt érdemlő bizonyítékot miként lehet felhasználni a büntetőeljárásban. Farkas Ákos Berry Shanks⁴⁴⁵ nyomán világítja meg, hogy az USA-ban e kérdéskört a „mérgezett fa gyümölcse” doktrína (*fruit of poisonous tree doctrine*) névvel illetik. Korábban eme elv alapján a bírói gyakorlat egyértelműen kizárta a törvénysértő bizonyíték felhasználását, az utóbbi évtizedekben azonban változott az ítélkezés a teljes elutasítástól a felhasználhatóságig terjedően. A jelenlegi gyakorlat nem utasítja el teljesen a „mérgezett” bizonyíték felhasználását. Az angol bírói gyakorlat szerint, ami releváns és igaz, az bizonyítékként elfogadható, azonban az erőszakkal, megvesztegetéssel, törvénytelen taktikai trükkökkel vagy hamis tények beállításával beszerzett bizonyítékokat az angol ítélkezés sem fogadja el döntése alapjául. Németországban a híressé vált „Napló eset” nyomán a törvénytelen bizonyíték nem értékelhető.⁴⁴⁶

⁴⁴⁴ ERDEI Árpád, *Tilalmak a bizonyításban*. In: *Tények és kilátások* ERDEI Árpád (szerk.), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1995, 53.

⁴⁴⁵ Lásd SHANKS, Barry, *Comparative Analysis of the Exclusionary Rules and Its Alternatives*, Tulane Law Review, 1983/3, 648-681.

⁴⁴⁶ FARKAS [2002] i. m. 93-94.

A jogellenesen megszerzett bizonyítékokkal összefüggésben utalni kell elsősorban az Amerikai Egyesült Államok Negyedik Alkotmány-kiegészítésében megjelenő elsődleges kizárási szabályra (*exclusionary rule doctrine*), mely szerint az alkotmányos jogok megsértésével beszerzett bizonyíték nem használható fel a büntetőügyben. A doktrína külön nevesíti, hogy a házkutatási parancs nélkül végrehajtott házkutatás során megszerzett bizonyíték felhasználása az alkotmányos alapjogok védelme érdekében, magából az alkotmányból levezethetően tilos a bírósági eljárásban. Az alkotmány ezzel az állampolgárokat védi a hatóságok felesleges zaklatása ellen, oltalmazva a civilek magánszféráját és tulajdonaik háborítatlanságát.⁴⁴⁷ E bizonyítástilalmi szabály folytán a törvénytől megszerzett bizonyítékot figyelmen kívül kell tehát hagyni, ami azt is jelenti, hogy arra tényeket, tényállást alapítani nem lehet.⁴⁴⁸

E szabályokat a Legfelsőbb Bíróság „lépésről lépésre” dolgozta ki, azonban 1974-ben az *United States vs. Calandra* ügyben⁴⁴⁹ hozott döntésével érvénytelenítette azt a tézist, mely szerint a kizáró szabályoknak alkotmányos gyökerei lennének, ezzel érdemi hatást fejtett ki a bírói gyakorlatra, mely napjainkban megkérdőjelezi az elsődleges kizáró szabály büntetőeljárásokban való alkalmazásának létjogát.⁴⁵⁰

Miként Gácsi Anett Erzsébet rámutat, a mérgezett fa gyümölcse doktrína a másodlagos bizonyíték kizáró szabályok egyik klasszikusa, mely a Supreme Court (Legfelsőbb Bíróság) 1939-es *Nardone vs. United States* ügyben⁴⁵¹ hozott döntésén alapszik. Az elv főszabályként kizárja a jogellenesen megszerzett bizonyítékok továbbhatását.⁴⁵²

Mindezt a jogellenes bizonyíték továbbhatásának intézményét vizsgálva a német jogi szakirodalom is hasonlóan fogalmazza meg.⁴⁵³ A mérgezett fa gyümölcse doktrína, mint másodlagos kizáró szabály alaptípusa a mai napig élő szabály az Amerikai Egyesült Államokban, önmagában azonban az elv túl szigorúnak tűnik, így a doktrína mellett széles körben alkalmazzák a kivételeket, mint a független forrás elméletet, az elkerülhe-

⁴⁴⁷ AMAR, Reed, Akhil, *Fourth Amendment First Principles*, Harvard Law Review, 1994/107. 757-765.

⁴⁴⁸ DOCHERTY, R., Michael (szerk.), *Criminal Procedure*, William Mitchell Law Review, 1985/11, 1073-1074.

⁴⁴⁹ 414. U.S. 338 (1974), <https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/414/338> (letöltés 2017. január 21).

⁴⁵⁰ GÁCSI Anett Erzsébet, *A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése a büntetőeljáráásban*, PhD-értékezés, Szeged, 2015, 33-38. [GÁCSI 2015/a].

⁴⁵¹ 308. U.S. 338 (1939), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/308/338/case.html> (letöltés: 2017. január 21).

⁴⁵² GÁCSI Anett, *A mérgezett fa gyümölcse doktrína és az ezüsttálca elve*, Magyar Jog, 2015/2, 68-78. [2015/b].

⁴⁵³ REINECKE, Jan, *Die Fernwirkung von Beweisverwertungsverböten*, München, 1990, 248.

tetlen felfedezés elvét vagy a meggyengült kapcsolat elvet. Ennek részben az az oka, hogy a büntetőeljárásokban a technikai szabályszegések jelentőségét nem szabad eltúlozni.⁴⁵⁴ Az amerikai igazságszolgáltatásban sokáig élő nagyon szigorú álláspont sok esetben vezetett ugyanis a bűnösök mentesüléséhez, mert a mérgezett fa gyümölcsének elve szerint perdöntő bizonyítékokat zártak ki.⁴⁵⁵

A másodlagos kizárási szabályok másik doktrínája az Egyesült Államokban az ezüstitálca elve (*silver platter doctrine*). Amint Tremmel kiemeli, az elv nem zárta ki, csak korlátozta, enyhítette a jogellenes bizonyíték továbbhatását.⁴⁵⁶ A doktrína lehetőséget nyújtott ugyanis arra, hogy a szövetségi bíróság olyan bizonyítékokat is felhasználjon, amelyeket a tagállami bűnüldöző szervek törvénysértő házkutatások és lefoglalások által szereztek meg. A jogellenesség továbbhatását a felsőbb szintű fórumok eljárása ennek megfelelően kioltotta, lehetővé téve a törvénysértéssel beszerzett bizonyítékok felhasználását is.

Az elv egy hosszabb folyamat eredményeként alakult ki. Az 1914-ben hozott *Weeks vs. United States*⁴⁵⁷ döntést követően jelent meg, mint egy lehetséges menekülő út, „kiskapu” az elsődleges kizárási szabály megkerülése érdekében. Miként Gácsi is kifejti, az elv az 1949-es *Wolf vs. Colorado döntéssel*⁴⁵⁸ erősödött meg. Tizenegy éves alkalmazás után azonban Supreme Court 1960-ban kimondta az *Elkins vs. United States* ügyben,⁴⁵⁹ hogy az ezüstitálca elve tovább nem alkalmazható. Klasszikus értelemben ekként az Egyesült Államokban az ezüstitálca elvét már nem alkalmazzák, bár a Legfelsőbb Bíróság 1974-ben az *Unites States vs. Calandra* ügyben az ún. kollaterális használat szabályának bevezetésével a nagy esküdtszéki eljárásokban az ezüstitálca elvhez hasonló szabályról rendelkezett.⁴⁶⁰

Láthatjuk, hogy a mérgezett fa gyümölcsének elvével szemben az ezüstitálca elve csupán korlátozza, enyhíti a jogellenes bizonyíték továbbhatását, mert lényegében azt rögzíti,

⁴⁵⁴ GÁCSI [2015/a] i. m. 70-71.

⁴⁵⁵ ERDEI [1995] i. m. 52.

⁴⁵⁶ TREMMEL [2006] i. m. 164. Lásd még GÁCSI [2015/a] i. m. 72.

⁴⁵⁷ 232. U.S. 383 (1914), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/232/383/case.html> (letöltés: 2017. január 21.).

⁴⁵⁸ 338. U.S. 25 (1949), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/338/25/case.html> (letöltés: 2017. január 21.).

⁴⁵⁹ 364. U.S. 206 (1960), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/364/206/case.html> (letöltés: 2017. január 21.).

⁴⁶⁰ GÁCSI [2015/a] i. m. 72-73.

hogy az eljárás korábbi szakaszában, illetve alsóbb fokú szervek által beszerzett jogel-
lenes bizonyíték az adott eljárási szakaszban nem használható fel. Az eljárás későbbi
szakaszában, illetőleg a magasabb fórum közbelépése során, ha egyáltalán megismétel-
hető bizonyítási cselekményről van szó, a törvénysértő mozzanatok mellőzésével, a bi-
zonyítás szabályos felvételével azonban a beszerzett bizonyíték már felhasználhatóvá
válk. Erre tipikus példa a hazai perjogban a másodfokú bíróságnak a Be. 353. § (1) be-
kezdésében írt jogköre, mely szerint bizonyítást folytathat eljárási szabálysértés orvos-
lása érdekében is. Az ezüstartáca elvéből vezethető le, hogy a törvénysértően beszerzett
bizonyítékból megismerhető közvetlen, vagy abból származó közvetett bizonyíték fel-
használásának rendszerint nincs akadálya. Hatályos bírói gyakorlatunk alapvetően az
ezüstartáca elvének alkalmazásához közelít, mert a súlyosan törvénysértő közvetlen bi-
zonyítékot kizárja az értékelés köréből, azonban az abból származó akár személyi, akár
tárgyi bizonyíték felhasználásának már nem látja akadályát, e közvetlen vagy közvetett
bizonyíték mintegy „ezüstartácán” kerül felkínálásra. Fiktív példaként említhető, hogyha
egy terheltől vagy tanútól erőszakkal, fenyegetéssel kényszerítenek ki vallomást arról,
hogy hol található a megölt sértett holtteste. Ilyenkor maga a személyi bizonyíték (azaz
a vallomás tartalma) nem képezheti bizonyítékértékelés alapját, azonban a vallomás
adatai alapján a hatóság által megtalált holttest, valamint az azt vizsgáló szakvélemény
már felhasználható bizonyítékot jelent. A bizonyítási tilalmak, különösen a mérgezett fa
gyümölcse doktrína alkalmazása érdemi akadályát képezhetik a valóságnak megfelelő,
különösen az anyagi igazságot jelentő tényállás megállapításának. Az ezüstartáca elve
ugyanakkor az ismertetett feltételek mellett teret enged az eljárási hibával megszerzett
bizonyíték felhasználásának. Az új Be. 185. (4) bekezdése is ezen elvet erősíti, mikor
még az adott eljárási szakaszban – jogorvoslat igénybe vétele nélkül is – lehetővé teszi a
terhelt kihallgatása során vétett súlyos eljárási szabálysértés orvoslását.

Az amerikai joggyakorlat alapján beszélhetünk ún. „féloldalasan kizárt” bizonyítékokról
is. A védelem jogainak sérelmével beszerzett bizonyítás eredménye a vád számára nem
használható fel, a védelem azonban, utólag elfogadva a sérelmet, a maga javára felhasz-
nálhatja azt.⁴⁶¹ E bizonyítási tilalomban akként gondolom, hogy részben a *favor*
defensionis (a vádlottnak nyújtott kedvezmény) elve fogalmazódik meg. Ha ugyanis a
bizonyíték mentő jellegű, s a vádlott felmentéséhez vezethet, nem jelenthet a terhelt

⁴⁶¹ HERKE – FENYVESI – TREMMEL [2012] i. m. 147.

számára sérelmet, hogy törvény ellenére szerzett bizonyítékon alapul a számára kedvező döntés.

Tremmel megkülönbözteti a bizonyítékok jogellenességének fokozatait, mint a pertech-
nikai-formális előírások megszegése, egyes eljárási kellékek, biztosítékok elhagyása, a
bizonyíték tartalmát is érintő hiányosságok, a Be.-ben írt bizonyítási tilalmak megsze-
gése, valamint alkotmányos rendelkezésekbe, illetve a büntető törvénybe ütköző módon
való bizonyítékszerzés.⁴⁶² Egyes eljárási szabálysértések az adott bizonyíték tekinteté-
ben abszolút jelleget öltve kizárják annak felhasználását. Az erőszakkal, kényszerrel,
bűncselekmény útján, vagy más tiltott módon, avagy az eljárásban résztvevők eljárási
jogainak lényeges korlátozásával beszerzett bizonyíték nem képezheti érdemi értékekés
alapját (*generálklauzula*).⁴⁶³ Példaként hozható fel erre, ha a vallomást erőszakkal, fe-
nyegetéssel, kényszervallatást megvalósítva csikarják ki. A más, tiltott mód olyan
krimináltaktikai eszköz alkalmazását jelenti, mely alapvetően sérti a fair eljárás európai
standardok és az Alaptörvény által is megkövetelt elveit, ilyen lehet a terheltnek hamis,
„beugrató” adatok közlése, a valóságtól teljesen eltérő nyomozásállás bemutatása.
A törvény külön rendelkezése szerint nem használható fel valóban fennálló mentességi
oknál a tanúvallomás, ha a tanút nem figyelmeztették a mentességi jogára, vagy a ter-
helti vallomás, ha nem történt meg a kioktatás a hallgatási jogra (*speciális klauzulák*).

Vannak azonban kisebb súlyú eljárási szabálysértések is, melyekhez a bírói gyakorlat
nem társít kizáró körülményt, példaként hozható fel a Be. alapján, ha a bíróság nem
figyelmezteti a vallomástétel jogával élő vádlottat arra, hogy más bűncselekmény elkö-
vetésével hamisan nem vádolhat [Be. 117. § (4) bekezdés].⁴⁶⁴ Az új Be.-nek a terhelti
figyelmeztetéssel kapcsolatos, a 187. § (2) bekezdésben írt szabálya azonban változást
hoz, mert álláspontom szerint a törvény grammatikai értelmezéséből azt a következte-
tést kell levonni, hogy a 185. § (1) bekezdés a-d) pontjaiban részletezett négyes tagolású
figyelmeztetés – köztük a hamis vád és a hamis tényállítással elkövetett kegyeletsértés
tilalmára vonatkozó – kioktatás és jegyzőkönyvezésének elmaradása esetén a terhelt
vallomása bizonyítékként nem vehető figyelembe.⁴⁶⁵ A törvény e szigorítása túlzó, mert

⁴⁶² TREMMEL [2001] *i. m.* 278-279.

⁴⁶³ Lásd Be. 78. § (4) bekezdés, új Be. 167. § (5) bekezdés.

⁴⁶⁴ Lásd BH2009. 171.

⁴⁶⁵ HÁGER Tamás, *A terhelti figyelmeztetés és joghatásai a vádlott kihallgatásakor az elsőfokú bírósági tárgyaláson az új büntetőeljárási törvény rendelkezései alapján (Eljárási szabálysértésből eredő részbeni megalapozatlanság)*, megjelenésre elfogadva a Büntetőjogi Szemlében 2017 decemberében.

érdemi jelentősége az idézett figyelmeztetésnek csak akkor van, ha a terhelt valóban vádol mást.

Delmas-Marty és Spencer nyomán megállapíthatjuk, hogy az angolszász jogi kultúrában a bizonyítékok szabályozása jelentősen szigorúbb, mint a szomszédos európai, kontinentális jogrendszerekben. Ennek ellenére a gyakorlat nem követi mindig mereven a szabályokat, különösen a vádlotti beismerő vallomás tekintetében.⁴⁶⁶ A szigorú szabályozás alapja, úgy látom, elsősorban a „mérgezett fa gyümölcsének” doktrínája, melyet a már idézettek szerint az utóbbi évtizedek gyakorlata kezd áttörni a klasszikus, bár az USA-ban már nem élő ezüsttálca elve felé. Bradley a *common law* és a kontinentális jogrendszert összevetve állapítja meg, hogy mind az angolszász, mind az kontinentális jogrendszer bír előnyökkel, ám hátrányokkal is. Érvei szerint a kontinentális jog, s nyilván annak részeként a bizonyítási szabályok s a bizonyítási tilalmak, valamint a különféle módon érvényesülő bizonyosságkeresés folytán hatékonyabb, mint az angolszász perjog.⁴⁶⁷ Okfejtésével egyet kell érteni. A kontinentális jogrend a bűncselekmény bizonyítottságához nagyobb fokú bizonyosságot kíván, és ez értelemszerűen megnyilvánul a bizonyítás alaposágában, a ténymegállapítások nagyobb mérvű helyességében.

A bizonyítási tilalmak elvi alapjainak lefektetése után emelendő ki, hogy a bírói gyakorlat nem teljesen egységes a törvénysértően beszerzett bizonyítékból származó további bizonyíték felhasználását illetően. A törvénysértés továbbhatása, azaz a mérgezett fa gyümölcsének felhasználása olykor valós perjogi problémát jelent.

A Debreceni Ítéltábla a hivatalos személy által kötelességzegéssel elkövetett vesztegetés büntette miatt indult büntetőügyben törvénysértőnek találta, hogy az elsőfokú bíróság a törvényi rendelkezések megsértésével lefolytatott titkos információgyűjtésből származó telefonbeszélgetés dokumentumait a tárgyalás anyagává tette, a terhelték és tanúk elé tárta, és a tényállást részben az álláspontja szerint is kizárt tárgyi-okirati bizonyítékokra tett terhelti és tanúvallomásokra alapozta. Az ügyben a fellebbviteli főügyészség az ismertettek szerint egyébként az angolszász jogi kultúrában már nem élő ezüsttálca elvére hivatkozva felhasználhatónak tartotta a törvénysértő bizonyítékokra tett

⁴⁶⁶ DELMAS-MARTY, Mireille and SPENCER, R. John (szerk.), *European Criminal Procedures*, Cambridge, University Press, 2002, 594.

⁴⁶⁷ BRADLEY, M. Craig (szerk.), *Criminal Procedure. A Worldwide Study. Second Edition*, BRADLEY, M. Craig (szerk.), Carolina, Academic Press, Durham, North Carolina, 2007, 17-27.

terhelti és tanúvallomásokat. Az ítélőtábla azonban nem osztotta az ügyészi érveket. Kifejtette, hogy az ügyben nem arról volt szó, hogy egy törvénysértő és kirekesztendő bizonyíték önmagában, hatósági közreműködés nélkül nyújtott volna „ezüsttálcán” újabb közvetett vagy származékos bizonyítékot, hanem az történt, hogy az elsőfokú bíróság aktív közreműködésével az alapjaiban törvénysértő bizonyítékból nyert a vád olyan érdemi információkat, melyre szabályos eljárásban, azaz a kizárt bizonyíték tárgyalás anyagává tételének mellőzésekor nem kerülhetett volna sor.⁴⁶⁸

A vesztegetés büntette miatt több mint harminc vádlott ellen indult ügyben a bizonyíték beszerzését illetően hasonló volt az eljárásjogi helyzet, mely ügyben az ügyészség és az elsőfokú bíróság is hivatkozott a mérgezett fa gyümölcsének elvére és az ezüsttálca elvére, mely érvekre a másodfokú bíróságként eljáró Debreceni Ítélőtábla is reagált. Az elsőfokú bíróság – szemben az előzőleg idézett eljárással – a felülbírált ügyben a törvénysértően lefolytatott titkos információgyűjtés eredményét nem tartotta felhasználhatónak és nem nyilatkozta rá a terheltet és a tanúkat. Az ügyésznek az ezüsttálca elvét felhívó okfejtésétől eltérően a másodfokú bíróság osztotta a törvényszék érveit. Egy alapvetően törvénysértéssel beszerzett bizonyíték tárgyalás anyagává tételének és bizonyításba vonásának a fellebbezési bírósági döntés szerint nincs helye, a törvénysértő tárgyi-okirati bizonyíték nem transzformálható törvényes bizonyítékká, nem „csempészethető” a peranyagba, így érdemi döntés alapjául sem szolgálhat. A nyomozási eljárási szabálysértés orvoslására – a szabályszegés jellege folytán – a másodfokú eljárásban már nem kerülhetett sor, ezért a magasabb fórum az ezüsttálca elvének alkalmazásával a hibát nem küszöbölhette ki.⁴⁶⁹

Ugyanakkor a Szegedi Ítélőtábla egy szakértői vélemény értékelhetőségével kapcsolatban azt fejtette ki, hogy egy bizonyítási eszköz beszerzése során vétett eljárási szabálysértés önmagában nem hat ki az abból sarjadó bizonyíték további felhasználására, utalva arra is, hogy a magyar büntetőeljárási jog nem osztja az ún. mérgezett fa gyümölcse elvét.⁴⁷⁰

⁴⁶⁸ Debreceni Ítélőtábla Bf.II.614/2009/36.

⁴⁶⁹ Debreceni Ítélőtábla Bf.II.179/2016/33.

⁴⁷⁰ Szegedi Ítélőtábla Bhar.II.426/2013/5. Hasonló jogi álláspont jelent meg a Szegedi Ítélőtábla Bf.III.595/2013. számú ügyében is.

A Debreceni Ítéltábla ügyeihez képest a Szegedi Ítéltábla ügyében más volt a perjogi szituáció. Az ítéltáblák döntéseit vizsgálva úgy gondolom, hogy egy bizonyítékkal kapcsolatos eljárási szabálysértés még nem feltétlen vezet a származékos bizonyíték kizárásához, de annak nincs helye, hogy az alapvető, alkotmányos emberi szabadságjogok megsértése miatt mérgezett bizonyítékból a perbíróóság közreműködésével keletkezzenek olyan személyi bizonyítékok, melyekre a bíróság tényállást alapít. A súlyos törvénysértésben szenvedő bizonyíték tárgyalás anyagává tételének nincs helye, így abból nem nyerhető közvetett formában törvényes személyi bizonyíték sem. A debreceni ügyekben nem a szegedi ügyben hivatkozott „továbbbsarjadásról” volt szó, hanem a mérgezett fa közvetlen felhasználásáról.

A büntető ítélkezés az igazságszolgáltatás tükré (*the mirror of justice*). Az ítélkezésnek a tényfeltáró és ténymegállapító folyamatában, amint az elméleti alapvetések és gyakorlati példák is mutatják, igen fontos szerep jut a törvényes bizonyításnak, ezért a jogintézmény a megalapozottság vizsgálatakor nem volt megkerülhető. E körben megjegyzendő, hogy a bíróság főszabályként a nyilvános tárgyaláson közvetlenül megvizsgált bizonyítékokra alapítja a tényállást.⁴⁷¹ A perbíróóság előtt folyó bizonyítás közvetlensége és nyilvánossága olyan alkotmányos és büntetőeljárási alapelvek, melyeket az európai uniós standardok is megkövetelnek, és amelyek zálogai a tisztességes eljárásnak (*fair trial*).⁴⁷²

A tényállás megállapítására és megalapozottságára alapvetően kiható bizonyítási kérdésekre való kitekintés után a megalapozatlanság fogalmának és formáinak az elemzése előtt szükséges megvizsgálni a másodfokú büntetőeljárás egyik legfontosabb szabályát, a tényálláshoz kötöttség elvét.

A Be. 351. § (1) bekezdése szerint a másodfokú bíróság a határozatát az elsőfokú bíróság által megállapított tényállásra alapítja, kivéve, ha az elsőfokú bíróság ítélete megalapozatlan, illetőleg a fellebbezésben új tényt állítottak, vagy új bizonyítéokra hivatkoz-

⁴⁷¹ HÁGER Tamás, *A nyilvánosság mint a tisztességes eljárás egyik garanciája a büntetőperben*, Pro Futuro, 2014/1, 46-61. [HÁGER 2014/f]. Lásd még HÁGER Tamás, *Publicity as one of the Safeguards of Fair Trial in Criminal Procedure*, Curentul Juridic, 2015/1, 200-215. [HÁGER 2015/b], valamint HÁGER Tamás, *The Right to Public Hearing in the Criminal Procedure*, Profectus In Litteris 2015/6, 68-75., [HÁGER 2015/c].

⁴⁷² Egyezmény 6. cikk. 1. pont. Lásd TÓTH Mihály, *A magyar büntetőeljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélkezés tükrében*, KJK-KERSZÖV, Budapest, 2001, 151-152.

tak [323. § (3) bek.], és ennek alapján a másodfokú bíróság bizonyítási eljárást folytat le.

A tényálláshoz kötöttség fontos perjogi szabályát az új Be. 591. § (1) bekezdése változatlanul fogalmazza meg, de a tényállás revíziója a másodfokú eljárásban, egyes esetekben, például amikor kizárólag a büntetést vagy intézkedést támadják perorvoslással – a felülbírálat terjedelmének szűkülése folytán – elmarad. A felülbírálat terjedelmének szűkítése a jogorvoslat irányára tekintettel feltétlen támogatandó és olyan új szabályozást jelent, mely az elsőfokú és a másodfokú bíróság feladatait csökkentve várhatóan az ítékezés időszerűségét javítja majd.

A másodfokú felülbírálat eme kardinális szabálya a tényálláshoz kötöttséget fogalmazza meg, mely szerint a másodfokú bíróság a határozatát az elsőfokú bíróság által megállapított tényállásra alapítja, kivéve, ha az elsőfokú bíróság ítélete megalapozatlan. Főszabályként, a perrendszerően lefolytatott bizonyítást és a helyes, hiánytalan ténymegállapítást követően a másodfokú bíróság ténykérdésben nem foglalhat eltérően állást, nem mérlegelheti felül az elsőfokú bíróság bizonyítékértékelő tevékenységét. Amint Király is megfogalmazza, az általános norma szerint ténybíróságnak az első fokon eljáró bíróságot kell tekinteni. Ha a fellebbezési eljárásban nem érvényesülne a részletezett főszabály, akkor az elsőfokú bíróság eljárása és ténymegállapító tevékenysége majd korlátlanul figyelmen kívül lenne hagyható, és ekkor párhuzamosan két ténybíróság jönne létre. Ennek elkerülése érdekében érvényes a főszabály, hogy a másodfokú bíróság határozata az elsőfokú bíróság által megállapított tényálláson alapul. A kivétel pedig az, ha a tényállás megalapozatlan, mert akkor nem érvényesül a tényálláshoz kötöttség elve.⁴⁷³ Király gondolatait maximálisan osztom, és ezért látom kissé „aggályosnak” az új törvény szerint a másodfokú eljárásban a vádlott terhére a nagyreformáció biztosítását, mely egyértelműen az elsőfokú bírósági ténybírósági szerep részbeni elvonását jelenti.

Nagy Lajos szerint az elsőbírósági ténymegállapítások a valóságban megtörtént, konkrét cselekmények ítéleti leírását jelentik. A tényálláshoz kötöttség követelménye elsősorban a törvényi tényállási elemek, de ezen túl az ügy jogi elbírálásához szükséges határok közötti relevancia keretében a konkrét cselekmény ténybeli, történési oldalának, a valóságnak az elsőbíróság általi leírásához, írásbeli rögzítéséhez való kötöttséget jelent, ami

⁴⁷³ KIRÁLY [2001] i. m. 462.

a gyakorlatilag úgy érvényesül, hogy a másodfokú bíróság az általa felülbírált, megalapozottnak talált elsőbírósági ténymegállapítást köteles ítélezésének alapjául elfogadni. Nagy a tényálláshoz kötöttséggel összefüggésben a tényállás kifejezés helyett tényállás-megállapítás megnevezést tart helyesnek, mely jobban kifejezi a bíróságnak a tárgyi valóság felderítése és írásban történt rögzítése végett kifejtett tevékenységét.⁴⁷⁴

Az elsőfokú ítélet tényállásához való kötöttsége deklarációjának egyik fő oka az, hogy a nem teljesen szabad, de nagy szabadsággal rendelkező vegyes bizonyítási rendszerben a közvetlenség alapelve szerint eljáró elsőfokú bíróság folytatja le a bizonyítást és állapítja meg közvetlen benyomásai alapján a mindenre kiterjedő mérlegelést követően a tényállást.⁴⁷⁵ A bizonyítékok perrendszerű és teljes körű értékelésével megalapozottan megállapított tényállás a másodfokú eljárásban eredménnyel nem támadható.⁴⁷⁶

A ténykérdés, azaz az elsőfokú bíróság bizonyítása és annak eredménye (a tényállás) elbírálásának összefüggésében egyeztethetők össze legnehezebben azok az elvek és gyakorlati követelmények, melyek meghatározók a bírósági eljárásban, így a közvetlenség, a szóbeliség, a bizonyítékok szabad értékelése. Az elsőfokú bíróság által megállapított tényálláshoz a másodfokú bíróság főszabályként kötve van. Ténykérdésben elsősorban annyiban van „szabad keze”, ha a tényállás a törvényben írt okok folytán megalapozatlan, de kívül esik e körön a bizonyítékoknak az elsőfokú bíróság meggyőződése alapján, közvetlen észlelés eredményeként történő értékelése.⁴⁷⁷

Az elsőfokú bíróság ténykérdésben vétett hibái sokszor csak nagyobb nehézséggel ismerhetők fel, és a korrekció sem lehetséges alapos, körültekintő elemzés és értékelés nélkül, nagy feladat hárul ezért a felülbírálatot végző fellebbezési bíróságra. Tremmel szerint a tényálláshoz kötöttség elve három fontos tilalmat foglal magában, mely szerint tilos új bizonyítást lefolytatni, az elsőfokú bizonyítékmérlegelést felülmérlegelni és az

⁴⁷⁴ NAGY Lajos [1960] *i. m.* 225-226.

⁴⁷⁵ KARDOS Sándor, *A tényálláshoz kötöttség elvének egyes kérdései a másodfokú büntetőperben*, Büntetőjogi Szemle, 2014/2.,

<http://ujbtk.hu/dr-kardos-sandor-a-tenyallashoz-kotottsag-elvenek-egykes-kerdesei-a-masodfoku-buntetoperben/> (letöltés: 2015. november 13.). Lásd még KARDOS [2007] *i. m.* 50.

⁴⁷⁶ BH2002. 218.

⁴⁷⁷ CSÉKA [1985] *i. m.* 267.

ítéleti tényállást módosítani, mely tilalmak akkor nem érvényesülnek, ha a fellebbviteli bíróság megalapozatlanságot állapít meg.⁴⁷⁸

A tilalmak feloldása alapjainak fennállta gondos bírói értékelést igényel. A másodfokú bíróságnak részletekbe menően vizsgálnia kell az eljárási szabályok megtartását, a bizonyítékokat és azoknak a tényállással való összhangban állását, aztán csupán egy bonyolult, komplex értékelést követően lehet dönteni arról, hogy az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás megalapozott-e vagy sem, mely esetben a tényálláshoz kötöttség elve nem érvényesül.

Amint a Legfelsőbb Bíróság egy életveszélyt okozó testi sértés büntette miatt indult ügyben hozott hatályon kívül helyező végzésében rámutatott, a fellebbezési bíróságnak a megalapozottság, illetve megalapozatlanság kérdésében történő állásfoglalásakor azt kell vizsgálnia, hogy az elsőfokú ítéletben a bizonyítás tárgyául szolgáló lényeges tények megállapítására sor került-e, mert ebben a tekintetben érvényesül a tényálláshoz kötöttség elve.⁴⁷⁹

A tényálláshoz kötöttség lényegi elemei, hogy főszabályként a másodfokú eljárásban nem lehet a bizonyítékokat az elsőfokú bíróság ítéletétől eltérően értékelni, illetve az elsőfokú bíróság által a megvizsgált bizonyítékok alapján megállapított tényállástól eltérő tényállást megállapítani. A törvény értelmében ugyanis a tényállás megállapítása az elsőfokú bíróság jogkörébe tartozik.⁴⁸⁰

A közvetlenül, törvényesen, a perrendnek megfelelően elvégzett bizonyítást követően az elsőfokú bíróság ténymegállapításai kötik a másodfokú bíróságot, azokat megalapozatlanság hiányában nem változtathatja meg. Főszabályként a másodfokú bíróság a hatályos törvény szerint csak jogkérdésekkel foglalkozik, nem módosíthatja az elsőfokú bíróság ítéletében megállapított tényállást, bizonyítást nem folytathat le és nem értékelheti az elsőfokú bíróságtól eltérően a bizonyítékokat.⁴⁸¹

⁴⁷⁸ TREMMEL [2001] *i. m.* 494.

⁴⁷⁹ Legfelsőbb Bíróság Bf.V.2086/2000/7. A végzésben a konkrét tények felülbírálatára elvi élel mutatott rá a Legfelsőbb Bíróság, hogy a történeti tényállás valamennyi lényeges elemére ki kell terjeszteni a felülbírálatot. Ilyen lényeges tényelem többek között az elkövető személye, az elkövetés módja, az elkövetés helye, ideje, oka, az elkövető magatartása és a bekövetkezett eredmény közötti okozati kapcsolat és az elkövető részéről az ahhoz fűződő tudatállapot.

⁴⁸⁰ BELOVICS Ervin, *A másod- és harmadfokú bírósági eljárás*. In: TÓTH Mihály (szerk.), *Büntető eljárásjog*, HVG-ORAC, Budapest, 2009, 443.

⁴⁸¹ HERKE Csongor, *Büntető eljárásjog*, Dialóg – Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2007, 269.

Nem érvényesül azonban a tényálláshoz kötöttség elve, ha az elsőfokú bíróság ítéleti tényállása megalapozatlan. A megalapozatlanságot – szemben a tényállás megalapozottságával – a törvény tételesen és részletesen meghatározza. A tényálláshoz kötöttség elve alól a fő kivétel a megalapozatlanság.⁴⁸²

A Be. 351. § (2) bekezdése értelmében az elsőfokú bíróság ítélete megalapozatlan, ha

- a) a tényállás nincs felderítve,*
- b) az elsőfokú bíróság nem állapított meg tényállást, vagy a tényállást hiányosan állapította meg,*
- c) a megállapított tényállás ellentétes az iratok tartalmával,*
- d) az elsőfokú bíróság a megállapított tényekből további tényre helytelenül következtetett.*

Az új Be. a négy fő okot hasonlóan szabályozza, annyi eltéréssel, hogy megkülönbözteti a teljes és részbeni megalapozatlanság okait [új Be. 592. § (1), (2) bekezdés], továbbá az iratellenességnél annyi pontosítást tesz, hogy a bíróság által lefolytatott bizonyítást érintő iratokat emeli ki. Az iratellenesség új megfogalmazása csupán formai módosítás, mert a Be. alapján is azon iratok tekintetében vizsgálandó az iratellenesség, melyet a bíróság a bizonyítás során megvizsgált és értékelt.

Az ítélkezési tapasztalatok szerint az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás több esetben, kisebb mértékben, részlegesen, ritkábban teljes körűen megalapozatlan.

A megalapozatlanságot alapvetően bizonyítási hiányosságok, téves bírói ténykövetkeztetések eredményezik, bár a bizonyíték felhasználása esetén egyes eljárási szabálysértések is előidézhetik.

A tényállás megalapozottsága szoros kapcsolatban áll a vádelvvel, ezáltal értelemszerűen a tettazonosság elvével. A bíróság vádkimerítő tevékenységével összefüggő hiányosságok ugyanis megalapozatlanná tehetik az ítéletet, mert a tényállás lényegi részekben hiányossá válik. Ha ugyanis a bíróság a vádat nem meríti ki, azaz a büntetőjogi felelősség szempontjából lényeges, a vádban konkrétan meghatározott tényekre nem állapít meg tényállást, a vádelvi szabályok megsértése megalapozatlanságot is jelent.

⁴⁸² HÁGER Tamás, *A tényálláshoz kötöttség kérdései a büntetőperben*. In: ELEK Balázs – MISKOLCZI Barna (szerk.), *Úton a bírói meggyőződés felé. A készülő új büntetőeljárás törvény kodifikációja*, Printart–Press, 2015, 130-131. [HÁGER 2015/c].

A bíróság tényállás-megállapítási kötelezettségének fő elemeit a vádelvi szabályokon túl a bizonyítás tárgyára vonatkozó rendelkezések is meghatározzák, mivel a bíróságnak a perben a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő – az új Be. értelmében a vád keretei között valóság-hű – tisztázására kell törekednie.⁴⁸³ A bizonyítás és ezáltal a tényállás azokat a tényeket érinti, amelyek a büntető és a büntetőeljárás jogszabályok alkalmazásából jelentősek.

A bíróságnak az ítéleti tényállásban a vád kereteinek szem előtt tartásával tényeket kell megállapítani a vádlott lényeges személyi körülményeire, melyek a büntetőjogi főkérdések kapcsán relevanciával bírnak, valamint magára a vád tárgyává tett múltbeli eseményre, melyet az ügyész a büntető törvény valamely különös részi törvényi tényállásába ütköző magatartásnak értékel.

Az ítéleti tényállás megalapozottságának kérdését és a megalapozatlanság okait a másodfokú büntetőeljárás egyes részletszabályait elemezve lehet megítélni. A tényállás megalapozottságának vizsgálatára ugyanis a fellebbezési eljárásban kerülhet sor. Az első fokon jogerőre emelkedett határozatnak is megalapozottnak kell lennie, de rendes perorvoslat hiányában az első fokon jogerősen megállapított tényállásnak nincs rendes jogorvoslati kontrollja, a tényállás megalapozottsága pedig a felülvizsgálati eljárásban nem támadható.⁴⁸⁴

A megalapozatlansági okokat a részletezettek szerint a törvény taxatívén nevesíti, de elméleti oldalról indokolt rávilágítani, hogy a megalapozottság kritériuma, miszerint a bíróságnak az ítéletben foglalt ténymegállapításai a valóságban lefolyt cselekményekkel megegyezzenek. Megalapozatlanságot jelent, ha a bíróság az ügy minden irányú, teljes kivizsgálását elmulasztja, ezáltal a ténymegállapítások nem fedik a valóságot, attól releváns részekben eltérnek, melynek oka elsősorban a tényfelderítési kötelezettség megszegése, a bizonyítás hiányos volta.⁴⁸⁵

A megalapozatlansági okok, így a tényállás felderítetlensége, megállapításának hiánya, hiányossága, iratellenessége és a helytelen ténybeli következtetések kiterjedhetnek a tényállásnak a vádlott személyi körülményeire vonatkozó részére és a történeti tényál-

⁴⁸³ Be. 75. § (1) bekezdés, új Be. 163. §.

⁴⁸⁴ Lásd Be. 423. § (1) bekezdés, új Be. 659. § (1) bekezdés.

⁴⁸⁵ NAGY Lajos [1960] *i. m.* 280-281.

lásra is. A személyi körülményekkel összefüggő megalapozatlanság, bár sok esetben hangsúlyos büntetőjogi kérdésekkel függ össze, rendszerint nem okoz olyan komoly eljárásjogi jogkövetkezményt, mint a történeti tényállás hibái.

Az ítéleti tényállás megalapozatlansága lehet részleges vagy teljes, mely a másodfokú bíróság döntési lehetőségeit is meghatározza (reformáció vagy kasszáció).

Herke, Fenyvesi és Tremmel szerint a megalapozatlanságnak két alapvető foka van: a részleges, illetve a teljes (súlyos) megalapozatlanság. Rendszerint részlegesnek minősül a megalapozatlanság, ha a tényállásban helytelen ténybeli következtetésen nyugvó vagy iratellenes megállapítás van, továbbá ha a tényállás hiányos vagy részben nincs felderítve.⁴⁸⁶ Kardos utal rá, hogy a bírói gyakorlatnak⁴⁸⁷ nagy szerepe volt a részleges, illetve a teljes megalapozatlanság fogalmának tisztázásában. Részleges a megalapozatlanság, ha az elsőfokú ítélet tényállásában iratellenes vagy helytelen ténybeli következtetésen alapuló ténymegállapítások vannak, ezen túl, ha a tényállás hiányos vagy részben nincs felderítve. Az iratellenességből és helytelen ténybeli következtetéseken nyugvó ténymegállapításokból eredő megalapozatlanság szükségszerűen csak részleges.⁴⁸⁸

Ezzel szemben teljes a megalapozatlanság, ha az elsőfokú bíróság egyáltalán nem állapított meg tényállást vagy a tényállás egész része felderítetlen, de e körbe vonható, ha a tényállás túlnyomó részének a megállapítása vagy a felderítése maradt el.⁴⁸⁹ A ténymegállapítási vagy felderítési hibából bekövetkező megalapozatlanság lehet teljes és részleges. A tényállás teljes vagy meghatározó részére vonatkozó felderítetlensége, mint ahogy a tényállás-megállapítás hiánya vagy igen nagyfokú hiányossága teljes megalapozatlanságot eredményez.⁴⁹⁰ A jogtudomány eredményeit és a bírói gyakorlatot az új Be. törvényerőre emelte a teljes és a részleges megalapozatlanság fogalmának definiálásával.

⁴⁸⁶ HERKE – FENYVESI – TREMMEL [2012] *i. m.* 335.

⁴⁸⁷ Lásd a Legfelsőbb Bíróságnak az 1973. évi I. törvény értelmezésével kapcsolatban kibocsátott BK. 84. számú büntető kollégiumi véleményét.

⁴⁸⁸ KARDOS [2007] *i. m.* 65.

⁴⁸⁹ HERKE – FENYVESI – TREMMEL [2012] *i. m.* 335.

⁴⁹⁰ KARDOS [2007] *i. m.* 65.

Mérlegre téve a jogirodalmi érveket, figyelembe véve az ítélkezési gyakorlat tapasztalatait is, úgy gondolom, hogy a részleges megalapozatlanság körébe tartozik, ha a tényállás kisebb részben nincs felderítve, hiányos, részben eltér az iratok tartalmától, vagy egyes ténybeli következtetései helytelenek. A részleges megalapozatlanságot jellemzi, hogy csak a tényállás egyes részeire terjed ki és általában a másodfokú eljárásban orvosolható. Ezzel szemben a teljes megalapozatlanság – mely rendszerint súlyos felderítetlenségből, hiányosságokból vagy a főtényekkel kapcsolatos helytelen ténybeli következtetéstől ered, a büntetőjogi főkérdéseket meghatározó tények jelentős részét érinti és kiküszöbölésére a másodfokú perben már nincs mód, mivel a hiba kijavításához a fellebbezési bíróságnak olyan széles körű bizonyítást kellene felvennie, mely által maga is ténybíró lenne, mindez pedig elvonná az elsőfokú bíróság alapvető mérlegelési jogkörét. Teljes megalapozatlanság esetén a másodfokú bíróságnak az elsőfokú ítéletet hatályon kívül kell helyeznie, míg részleges megalapozatlanságnál a tényállás hibájának elhárítása a fellebbviteli bíróságnak nemcsak lehetősége, hanem kötelezettsége is.

A részletezettek szerint a jogirodalmi álláspontok és az új Be.⁴⁹¹ a helytelen ténybeli következtetéseken alapuló ténymegállapítási hibákból fakadó megalapozatlanságot nem tartják *teljes* megalapozatlansági oknak. Úgy gondolom azonban, hogy egyes esetekben, főként bizonyítékszegény ügyekben, ahol a tényállás megállapítása elsődlegesen a közvetett bizonyításon alapszik, a jelenleg hatályos törvény értelmezése mellett a fő, központi tényekkel kapcsolatos helytelen ténybeli következtetések is megvalósíthatnak teljes megalapozatlanságot. A büntetőügyekben a részleges megalapozatlanság a tipikus, a teljes, hatályon kívül helyezéshez vezető megalapozatlanság ritkábban fordul elő.

A megalapozatlanság fokaihoz kapcsolódik, hogy a megalapozatlanság a már utaltak szerint lehet kiküszöbölhető és kiküszöbölhetetlen. Az orvosolható megalapozatlanság – a hatályos törvény szerint a vádlott javára eltérő tényállás megállapítása mellett – eredményezhet reformációt, míg az el nem hárítható, teljes megalapozatlanság kasszációhoz vezet. Belovics szerint a kiküszöbölhető megalapozatlanság lehet súlyos és kevésbé súlyos. A felderítetlenség rendszerint bizonyítást igényel és a vádlott javára eltérő tényállás megállapításával felmentéshez vezethet. A kevésbé súlyos megalapozatlanság általában hiányosságból, iratellenességből, téves következtetésekből ered. A megalapozat-

⁴⁹¹ Új Be. 592. § (2) bekezdés d) pont.

lanság ki nem küszöbölhető, kasszációhoz vezető esete, amikor a bíróság nem állapított meg tényállást.⁴⁹²

Az új Be. a hivatkozottak szerint a megalapozatlanság klasszikus „négyes” okát megtartja, azonban a jogirodalmi álláspontokra és részben az ítélkezési gyakorlatra támaszkodva törvényi szinten fogalmazza meg a teljes és részbeni megalapozatlanságot. Az új szabályozás szerint az elsőfokú bíróság ítélete teljes mértékben megalapozatlan, ha a bíróság nem állapított meg tényállást vagy a tényállás teljes egészében felderítetlen. Részbeni megalapozatlanságot jelent, ha az elsőfokú bíróság a tényállást hiányosan állapította meg, a tényállás részben felderítetlen, a megállapított tényállás ellentétes a bíróság által lefolytatott bizonyítást érintő ügyiratok tartalmával, továbbá, ha az elsőfokú bíróság a megállapított tényekből helytelenül következtetett további tényre.⁴⁹³ A hatályos törvényen alapuló bírói gyakorlattól részben eltért a kodifikáció, mert szűkítve a hatályon kívül helyezések körét, csak a tényállás megállapításának teljes hiányát és a teljes felderítetlenséget szabályozza teljes megalapozatlanságként, mely kasszációhoz vezet.⁴⁹⁴

A megalapozatlanság a tényállás számos részét érintheti, érdemi, eljárásjogi következményt jelentő konzekvenciája azonban csak a büntetőjogilag jelentős tények tekintetében van. Az ítélet rendkívül fontos közokirat, ezért alapvető elvárás azzal szemben az elbírált cselekmények viszonylatában a történeti hűség, az iratszerűség, az írásba foglalt határozat pontos, nyelvtanilag helyes leírása. Ugyanakkor úgy gondolom, a másodfokú bíróságnak a revízió során tartózkodnia kell a tényállás jelentőséggel nem bíró, csupán alakai vagy formai módosításától.

A tényálláshoz kötöttség és a megalapozatlanság fogalmának elemzését követően külön tekintem át az egyes megalapozatlansági okokat.

⁴⁹² BELOVICS Ervin, *A másodfokú bírósági eljárás*. In: TÓTH Mihály (szerk.), *Büntető eljárásjog*, HVG–ORAC, Budapest, 2013, 445.

⁴⁹³ Új Be. 592. § (1)-(2) bekezdés.

⁴⁹⁴ Új Be. 610. §.

4.3. A tényállás felderítetlensége

A tényállás felderítetlensége szorosan összefügg a bíróság ügyfelderítési, azaz a valószínűleg megfelelő tényállás megállapításával kapcsolatos kötelezettségével. Amennyiben az ügyfelderítés nem teljes, az ítéleti tényállás megalapozatlanná válik.⁴⁹⁵

Nagy Lajos véleménye szerint a felderítetlenség határos a hiányos ténymegállapítással. A felderítetlenség lényege, hogy a másodfokú bíróság revíziós vizsgálatai alapján megállapítható, miszerint a büntetőügynek az elsőfokú bíróság általi kivizsgálása mind a tényeket, mind az ezekre vonatkozó bizonyítékokat érintően elégtelen. A felderítetlenséget jellemzi, hogy az ügy elbírálása szempontjából jelentős ténykörülményre a bizonyítás anyagában nincs adat, vagy a ténymegállapítás hiányos adatokra támaszkodik. Ha a másodfokú bíróság megítélése szerint további eljárástól várható a hiba kijavítása, akkor a felderítetlenség relatív, ha azonban további szükséges adatok beszerzésére nincs lehetőség, akkor a megalapozatlanság abszolút.⁴⁹⁶ Meglátásom szerint ilyen esetben – ha nincs reális lehetőség a ténybeli hiba elhárítására – kasszációra nem kerülhet sor, ekkor a rendelkezésre álló adatok alapján, kétség esetén a vádlott javára kell dönteni.

E megalapozatlansági okot tipikusan bizonyítási hiba, hiányosság idézi elő. A tényállás felderítetlenségéről akkor beszélhetünk, ha a bíróság a vád tárgyává tett cselekménynek a büntetőjogi főkérdések – bűnösség, a cselekmény minősítése, büntetéskiszabás – szempontjából lényeges tényekről nem a szükséges mértékű bizonyítást folytatta le.⁴⁹⁷

A büntetőjogilag releváns tényeket a bíróság ilyen esetben nem vagy hiányosan tisztázta, a bizonyítás teljességéről így nem lehet szó. A beszerzett bizonyítékokhoz képest a bizonyítékok köre tágítható, mert azokat a nyomozás során beszerezték, rendelkezésre állnak, csak bírói vizsgálatuk maradt el, és e bizonyítékok nélkül nem lehet a ténykérdéseket bizonyossággal eldönteni.⁴⁹⁸

⁴⁹⁵ Be. 351. § (2) bekezdés a) pont, új Be. 592. (1) bekezdés b) pont, 592. § (2) bekezdés b) pont.

⁴⁹⁶ NAGY Lajos [1960] *i. m.* 284.

⁴⁹⁷ KIRÁLY [2001] *i. m.* 462.

⁴⁹⁸ TREMMEL [2001] *i. m.* 495. Lásd még: HERKE – FENYVESI – TREMMEL *i. m.* 333.

A felderítetlenség egyik központi fogalmi eleme tehát, hogy a bizonyítás anyaga nem teljes, azaz a bíróság nem vizsgálta meg minden lényeges bizonyítási eszközt, de e körbe vonható, ha megalapozatlanul utasított el releváns tény tisztázására irányuló bizonyítási indítványt, illetve ha nem észlelte vagy nem oldotta fel a bizonyítékok között felmerült ellentéteket. Emellett egyes, elsősorban a bizonyítási eszközök beszerzésével, megvizsgálásával kapcsolatos eljárási szabálysértések is vezethetnek felderítetlenséghez.⁴⁹⁹ A törvénysértően felhasznált bizonyíték nem lehet tényállás alapja, ezáltal e bizonyíték kirekesztésekor lényeges tény marad tisztázatlanul, ha arra vonatkozóan nincs más bizonyíték. Ez a tényállást felderítetlenné, egyben hiányossá teszi. Teljes mértékben osztom Balla álláspontját, miszerint eljárási szabálysértéseik is okai lehetnek a felderítetlenségnek.⁵⁰⁰ Ezt az értekezés 3.4.1. és 3.4.2. pontjaiban már említett empirikus felméréseim is igazolják. A Debreceni Ítéltábla illetékességi területén szolgálatot teljesítő 24 bíró bevonásával készített nyitott kérdőív adatai szerint a bírák 91,66%-a nyilatkozott arról, hogy a nyomozás során vétett eljárási szabálysértések befolyásolják a bírósági eljárást. A 40 jogalkalmazó (bíró, bírósági titkár) részvételével készült zárt kérdőív pedig azt mutatta, hogy e kérdésre 100% volt az igen válasz, arra pedig a jogalkalmazók 85%-a válaszolt igennel, hogy az eljárási szabálysértések kihatnak az ítéleti tényállás megállapítására.⁵⁰¹ Az eljárási szabálysértések ítéleti tényállásra való hatása így a társadalomtudományi kutatási módszer szerint is igazolt.

Összegezve az elméleti és dogmatikai alapokat, valamint az empirikus felméréseimet, a felderítetlenség elsősorban:

- a) a bizonyítás hiányosságaiból, hibáiból, a releváns bizonyítékok ellentmondásai feloldásának elmaradásából,*
- b) a bizonyítási indítványok megalapozatlan elutasításából*
- c) és nem utolsósorban egyes lényeges bizonyítékokat szolgáltató bizonyítási eszközökkel kapcsolatos eljárási szabálysértésből ered.*

Mellőzhetetlen a felderítetlenség tárgyalása során annak kiemelése, hogy a bizonyítás tárgyára vonatkozó szabályozás 2006. július 1-jétől előírja ugyan a bíróság ügyfelderítési kötelezettségét, de rögzíti azt is, hogy a bíróság ügyészi indítvány hiányában nem

⁴⁹⁹ BALLA [2010/a] *i. m.* 116.

⁵⁰⁰ BH2005. 385., ÍH2005. 53.

⁵⁰¹ HÁGER [2014/e] *i. m.* 111-127.

köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére és megvizsgálására [Be. 75. § (1) bekezdés]. A törvény e szabállyal markánsan kimondja a vádlói és a bírósági feladatok elhatárolását. A vád bizonyítása a vádlót terheli,⁵⁰² és az eljárási feladatok megosztásának elvéből következik, hogy a vád megalapozása a megfelelő bizonyítékok beszerzésével a vádló és nem a bíróság feladata.⁵⁰³

A megalapozatlansági okok megfogalmazásánál a hatályos törvény nem tér ki külön arra az eljárási helyzetre, ha az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás felderítetlen, de annak oka az, hogy az egyébként ismert és rendelkezésre álló terhelő bizonyítékokat a bíróság azért nem vizsgálta meg, mert az ügyész arra nem tett indítványt. Az ügyfelderítési kötelezettség és a felderítetlenségben megnyilvánuló megalapozatlansági ok helyes viszonyának meghatározása jogértelmezési kérdéseket vetett fel a Be. alkalmazása során. A fellebbezési bíróságnak a törvény általános és különös szabályait gondosan mérlegelve kell állást foglalni arról, hogy a megalapozatlansághoz valóban a vádlói közreműködés hiánya vezetett, vagy a bíróság szegte meg a tényállásnak az alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására vonatkozó kötelezettségét. A vádlói és a bírósági feladatok elhatárolását is taglaló kollégiumi véleményre is figyelemmel az a megállapítás tehető, hogy a bíróság ugyan vádlói indítvány nélkül is beszerezhet terhelő bizonyítékot, mindez viszont nem kötelessége. Ebből pedig következik, hogy erre nem is kötelezhető, ezért tőle számon nem kérhető. Így megalapozatlansági okot sem képezhet perrendszerűen, ha a bíróság nem folytat bizonyítást olyan terhelő bizonyítékkal kapcsolatban, melynek megvizsgálására az ügyész nem tett indítványt.

A részletezett törvényi szabály nem szilárdult meg teljes mértékben a bírói gyakorlatban, mert az elsőfokú bíróságok még mindig sok esetben szinte nyomozás mélységű bizonyítást folytatnak és szereznek be terhelő bizonyítékokat annak ellenére, hogy azt az ügyész nem indítványozta. E problémára Elek is rámutat tanulmányában, miszerint a bizonyítási teherrel kapcsolatban idézett szabály részben nem ment át a bírói gyakorlatba,⁵⁰⁴ részben pedig ellentétes jogértelmezést eredményezett, felvetve, hogy a norma alkalmazása esetén a megállapított tényállás sem megalapozott, sem valóságnak megfelelő nem lesz. Ettől függetlenül a Kúria már idézett iránymutatását is szem előtt tartva – álláspontommal egyezően – szögezi le, hogy ha a bíróság nem köteles ügyészi indítvány

⁵⁰² Be. 4. § (1) bekezdés.

⁵⁰³ Kúria I. BK vélemény III.1.a) pont.

⁵⁰⁴ Ezt a megállapítást egy törvényszéki elnökkel 2014-ben készített interjúm is megerősíti. A bírósági vezető kifejtette, hogy az elsőfokú bíróságokban „zsigeri félelem” él a hatályon kívül helyezéstől, ezért a megalapozatlanság elkerülése érdekében ügyészi indítvány hiányában olyan bizonyítást is felvesznek, mely a vádat támasztja alá (HT).

hiányában a vádat alátámasztó bizonyíték beszerzésére, akkor erre nem kötelezhető, tőle számon nem kérhető.⁵⁰⁵ E levezetésből fakad: az ügyészi indítvány hiányában a vádat támogató bizonyíték beszerzésének elmaradása megalapozatlanságot nem eredményezhet, mert az ellentétben állna az eljárási feladatok megosztásának elvével is.

Álláspontomat Kardos gondolatai is megerősítik, miszerint a bíróság, mint igazságszolgáltatási szerv független és pártatlan, ezért semmiképp sem kötelezhető nyomozásra, a váddal való rendelkezésből eredő eljárási feladatok teljesítése vagy elmulasztása kizárólag az ügyész felelőssége. A törvény nem tiltja, de kötelezettségként már nem írja elő a terhelő bizonyíték beszerzését ügyészi indítvány hiányában. Kardos a hatályos szabályozást „kétarcúnak” tartja, mert még mindig lehetőség van a funkciókeveredésre, de megállapítja – érveimmel egyezően –, hogy a másodfokú eljárásban nem okoz megalapozatlanságot, ha a bíróság ügyészi indítvány hiányában nem szerzi be a vádat alátámasztó bizonyítékot, a bíró ugyanis nem lehet inkvirens.⁵⁰⁶

A jogértelmezési kérdés törvényi rendezése nem volt mellőzhető, miszerint az ügyész bizonyítási terhével kapcsolatos vádhatósági mulasztások nem vonhatják maguk után a megalapozatlanság konzekvenciáit. A jogtudományi érveket az új Be.-kódifikáció is osztotta, és jogalkotó az eljárási feladatok megosztásának elvét megerősítve törvénybe foglalta, hogy ha a megalapozatlanság nyilvánvalóan a vádlónak a vád bizonyítási kötelezettségével kapcsolatos mulasztására vezethető vissza, a megalapozatlanság jogkövetkezményei nem alkalmazhatók.⁵⁰⁷ Mindezt tükrözi az új Be. 4. § (2) bekezdésének alapvető rendelkezése, mely szerint a bíróság főszabályként indítványra jár el.

A Be. alkalmazása során felmerülő perjogi problémával Fázsi is foglalkozik. A tettezonosság tárgyalásakor már idézett tanulmányában kifejti, hogy a másodfokú eljárásban még mindig komoly jogértelmezést igényel, miszerint megalapozatlansághoz vezet-e, ha az elsőfokú bíróság ügyészi indítvány hiányában nem vizsgál meg egyes, a vádlót terhelő bizonyítékokat. A másodfokú bíróságnak el kell döntenie, hogy a Be. 351. § (2) bekezdését vagy a Be. 75. § (1) bekezdésében foglalt alapvető bizonyítási szabályt tartja szem előtt.⁵⁰⁸ Miként utaltam rá, a kérdés törvényi rendezése feltétlen szükséges volt, de a jelenleg hatályos törvény szerint is megoldható az eljárásjogi helyzet az elő-

⁵⁰⁵ ELEK [2014/b] *i. m.* 47.

⁵⁰⁶ KARDOS [2007] *i. m.* 56.

⁵⁰⁷ Új Be. 593. § (4) bekezdés.

⁵⁰⁸ FÁZSI *i. m.* 72-73.

zókben részletezett levezetés alapján. Határozott az álláspontom ekként, hogy a bizonyítás tárgyára és a megalapozatlanság okára vonatkozó törvényi rendelkezések között nincs feloldhatatlan ellentét, a másodfokú bíróságnak ugyanis az eljárási feladatok megosztásának és a vádló bizonyítási terhének szem előtt tartásával a Kúria iránymutatásának megfelelően kell eljárnia, s e perrendszerű eljárásban a vádló, bizonyítást érintő mulasztása miatt nem alkalmazhatja a megalapozatlanság jogkövetkezményeit.

Jogértelmezési kérdést vet fel, ha a másodfokú eljárásban kerül sor az ügyész részéről a korábban nem vizsgált, terhelő bizonyíték megvizsgálásának indítványozására. A fellebbezésben ugyanis új tény is lehet állítani és olyan új bizonyítékra is lehet hivatkozni, amelyről a fellebbező a határozat kihirdetése után szerzett tudomást. Olyan bizonyítást is lehet indítványozni, melyet az első fokon eljáró bíróság mellőzött.⁵⁰⁹ Igen lényeges kérdés, miszerint a másodfokú ügyészi indítványok kötelezettséget teremtenek-e arra, hogy a másodfokú bíróság megvizsgálja a terhelő bizonyítékot, illetve a bizonyítás mellőzése a fellebbezési ügyészi nyilatkozat folytán megalapozatlanná teheti-e az ítéletet. E kérdésben – miként Elek is kifejti⁵¹⁰ – nem egységesek a jogirodalmi nézetek. Az egyik álláspont szerint a bíróság csak akkor mellőzheti valamely bizonyítási eszköz beszerzését, ha egyértelmű, hogy az abból származó bizonyíték kizárólag a vádat támasztaná alá. Ilyen bizonyítási eszköz beszerzésére nem hívhatja fel az ügyészt, mert ezzel megsértené az eljárási feladatok megosztásának elvét.⁵¹¹ A másik álláspont értelmében a másodfokú bíróságnak azt kell vizsgálnia, hogy az elsőfokú bíróság tartotta-e magát a vádhoz kötöttséghez. Ebből fakadóan a vádképviselési hiányosságot a fellebbviteli főügyészség az indítványában nem pótolhatja.⁵¹²

A bizonyítás tárgyára vonatkozó szabály az ügyészt nevesíti, a másodfokú bíróság területén működő ügyész a fellebbezés visszavonási jogosultsága mellett indítványtételre, így új bizonyítékok felkínálására is jogosult. Véleményem szerint azonban az ügyésznek a ténybíróságként döntő elsőfokú bíróság eljárásában tett indítványa ró kötelezettséget a bíróságra a terhelő bizonyíték megvizsgálását illetően. E körben Kardos érvelését osztom. Úgy vélem ezért, hogy az ügyész által már az elsőfokú eljárásban is ismert – ügyészi indítvány hiányában nem vizsgált – terhelő bizonyítéknak a Be. szerint a fel-

⁵⁰⁹ Be. 323. § (3) bekezdés.

⁵¹⁰ ELEK [2014/b.] i. m. 47.

⁵¹¹ BERKES i. m. 877.

⁵¹² KARDOS [2007] i. m. 56-57.

lebbviteli főügyészség részéről a másodfokú perbe vonása nem eredményezhet olyan megalapozatlansági okot, melynek orvoslására a másodfokú bíróság bizonyítás felvételével köteles lenne.

A felderítetlenség fogalmának megvizsgálását követően szükséges kitérni rá, hogy pontosan milyen jellegű bizonyítási hiányosságok vezetnek e megalapozatlansági okhoz. Felderítetlenné válik a tényállás, ha a bíróság valamely büntetőjogilag releváns tényre a nyomozás során beszerzett bizonyítékot nem vizsgálta meg, mely hiányosság folytán értelemszerűen az értékelésére sem kerülhetett sor. Példaként hozható fel, ha a bíróság a perjogi előfeltételek fennállása ellenére nem tesz tárgyalás anyagává valamely lényeges gyanúsított tanúvallomást, szakvéleményt vagy okirati bizonyítékot. Szerteágzóbb, bonyolultabb megítélésű ügyben a nyomozás során a terhelteket, tanúkat több ízben kihallgatják, és szembesítéseket is lefolytatnak, mely által nagyszámú bizonyíték keletkezik. Ha a terhelt a vallomástételt a tárgyaláson megtagadja, vagy objektív kihallgatási akadály áll fenn, a nyomozás során tett vallomásait fel kell olvasni.⁵¹³ Ha olyan nyomozási vallomás tárgyalás anyagává tétele marad el, mely a tényállás megállapítása során a teljes bizonyítási anyag figyelembevételével meghatározó lehet, a tényállás felderítetlenné válik. Jól látható tehát, hogy a felderítetlenség szoros kölcsönhatással áll az eljárási szabályoktól való eltéréssel, mert a bizonyítási hiányosság egyrészt a bizonyítás tárgyára vonatkozó általános szabály megsértését jelenti, másrészt a terhelt vagy a tanú kihallgatását részletező különös perjogi normákba ütközhet.

Felderítetlenné teheti továbbá a tényállást, ha a bíróság a vádlottat, a tanút nem hallgatja ki megfelelő részletességgel, és emiatt fontos tényállási elemek tisztázása marad el.⁵¹⁴ Ha a kihallgatás akár a cselekmény motívumát, akár az elkövetés módját, idejét vagy eredményét tekintve nem kellően alapos, a releváns tények teljes körű feltárása nem lehet eredményes. Felderítetlenséghez vezethet a szakértői bizonyítás hiányossága is. Ha ugyanis a bíróság nem tisztázza a szakvélemény lényeges ellentmondásait, úgy az elsőfokú bíróság ítélete felderítetlenség miatt megalapozatlanná válik.⁵¹⁵ A bíróságnak eljárási kötelezettsége, hogyha a szakvélemény homályos, vagy önmagával ellentétben

⁵¹³ Be. 291. § (1) bekezdés, új Be. 525. § (1) bekezdés. Az új Be. az eljárás gyorsításának célját szem előtt tartva lehetővé teszi a vallomás lényegének felolvasását, a jövőben így nem lesz már szükség akár több napot igénybe vevő vallomásolvasásra.

⁵¹⁴ Lásd Debreceni Ítéltábla Bf.II.56/2011/4., Bf.I.506/2009/89.

⁵¹⁵ BH2005. 385., BH2005. 204., Legfelsőbb Bíróság Bf.IV.296/2000/5.

álló, az ellentmondásokat kiegészítő szakértői vélemény beszerzésével vagy a szakértő meghallgatásával feloldja.⁵¹⁶

Egy gyermekkorú sértett sérelmére elkövetett emberölés kísérlete miatt indult büntetőügyben az első fokon eljáró törvényszék alapvetően megalapozott tényállást állapított meg, nem tisztázta azonban az orvos szakértő alapos meghallgatásával, hogy a vád szerint elkövetési eszközként megjelölt műanyag kábelszigetelés az elkövetés adott körülményei mellett valóban alkalmas volt-e életveszélyes vagy halálos eredmény létrehozására. A vád szerint a vádlott a leányát egy lócára állította, majd egy, a mennyezetre rögzített kábelszigetelést hurkolt a nyakára, és őt fenyegetéssel arra szólította fel, hogy ugorjon le a padról. A sértett nem tett eleget apja felszólításának, az eseményeknek pedig az időközben értesített rendőrök vetettek véget. A nyomozás során végzett bizonyítási kísérlettel az tisztázást nyert, hogy a kábel alkalmas volt a gyermek súlyának megtartására, azonban több fontos, orvos szakértői kompetenciába tartozó kérdésre a bíróság nem vett fel bizonyítást, melyet a másodfokú bíróság orvosolt a fellebbezési tárgyaláson, kiküszöbölve a részleges megalapozatlanságot.⁵¹⁷

A felderítetlenség értelemszerűen nem csak egy bizonyítási eszköz vizsgálatához kapcsolódhat, érinthet több személyi és tárgyi bizonyítékot is. Az elkövetés céljához, módjához kapcsolódó tényekre ugyanis rendszerint több bizonyítékforrásból merülnek fel adatok. A terhelti és tanúbizonyítás alapvető hibái pedig teljes körű megalapozatlanságot okozva az ítélet hatályon kívül helyezését teszik szükségessé.⁵¹⁸

A felderítetlenség tehát rendkívül összetett fogalom és széles körű bizonyítási hibák valósíthatják meg. A fellebbezési bíróság részben a személyi bizonyítással összefüggő hiányosságokkal szembesül, de nagyszámú esetben a bizonyítási eljárások⁵¹⁹ felületes, elnagyolt volta vagy hiánya okozhat felderítetlenséget. A bizonyítási eljárásokat (cselekményeket) érintő hibák elsősorban a nyomozás során merülnek fel, mert szemlét, helyszíni kihallgatást, bizonyítási kísérletet, vagy felismerésre bemutatást döntően a nyomozó hatóság folytat le.⁵²⁰ A gyakorlati tapasztalatok tükrében igen fontosnak tar-

⁵¹⁶ Be. 109. §., új Be. 197. §.

⁵¹⁷ Debreceni Törvényszék 8.B.864/2010/32., Debreceni Ítéletábla Bf.II.207/2012/23.

⁵¹⁸ Legfelsőbb Bíróság Bf.V.466/1999/5.

⁵¹⁹ Be. VII. fejezet, VII. cím.

⁵²⁰ A kriminalisztikai értelemben klasszikus nyomozási helyszíni cselekményeket ugyanakkor a bíróság is lefolytathat, példaként hozható fel e körben, amikor a másodfokú bíróság a részleges felderítetlenség kiküszöbölése érdekében helyszíni szemlét és helyszíni kihallgatásokat fogantatott abban az ügyben,

tom a bizonyítási kísérletet mint eseménykontrollt, különösen a láthatóságészlelési lehetőségek rekonstrukcióját, mely bizonyítási eljárás ugyan klasszikusan kriminalisztikai jellegű, de a bíróság is elvégezheti. A kriminalisztika elsősorban a nyomozás tudománya, de krimináltaktikai elvei a bírósági eljárásban is hangsúlyosak.⁵²¹ A kriminalisztika szakirodalmában elsősorban nyomozási oldalról határozza meg a bizonyítási kísérletet, mint olyan bizonyítási cselekményt, mely közel áll a helyszíni szemléhez.⁵²² A bizonyítási kísérletből maga a kísérlet fogalma a tudományos megismerés egyik módszerét, eszközét jelenti, mely valamely jelenséget, eseményt tervszerűen felidéz, rekonstruál.⁵²³ Ha a fontos helyszíni bizonyítási eljárásokra indokoltságuk ellenére nem került sor, akkor a bíróságnak szükséges elvégezni azokat. A szemle mulasztásai általában teljes körben már nem orvosolhatók, mert az idő múlásával, a körülmények megváltozásával fontos bizonyítékok enyészhetnek el. A per során alaposan elvégzett helyszíni kihallgatás vagy bizonyítási kísérlet azonban olyan érdemi adatokat szolgáltathat a tényállás megállapításához, hogy a bizonyítás e részben történő mellőzése az ítéleti tényállást felderítetlenné teheti. A bíróságnak – ha objektív kizáró körülmény nincs – a nyomozás során elmulasztott vagy hiányosan elvégzett bizonyítási kísérletet indokolt újból elvégeznie, lehetőség szerint ugyanolyan évszakban, napszakban, hasonló látási-észlelési viszonyok között.⁵²⁴

A törvény szerint az ítéleti tényállás megalapozatlanságáról beszélhetünk, de annak okai már a nyomozásban vétett eljárási hibából is fakadhatnak, ha a bíróság maga nem végzi el a tárgyalás során megfelelően az eljárási cselekményt.

Miként már utaltam rá, a büntetőügyben a jog- és ténykérdések elkülönülnek, azonban végig folyamatos és szerves kapcsolatban állnak a büntetőeljárás szövedékes cselekményei során. A felderítetlenség sok esetben eljárási szabálysértésből következik be.

melynek a tárgya egy kislányt gépjárművel elsodró férfinak a gyermekei előtt történt „meglincselése”, agyonverése volt (Debreceni Ítéletkönyv Bf.I.506/20019/89. számú ítélet 11. oldal 1. bekezdés). Ettől függetlenül úgy gondolom, hogy a bűncselekmény elkövetése után, lehetőség szerint az eredeti, változatlan helyszínen kell lefolytatni már a nyomozás során azokat a bizonyítási cselekményeket, melyek szükségesek a valóságnak megfelelő tényállás felderítéséhez.

⁵²¹ HÁGER Tamás, *A bizonyítási kísérlet kriminál-taktikájának hatása a bírói döntésre az élet elleni bűnügyekben*, Jogtudományi Közlöny, 2015/4, 218-219., [HÁGER 2015/e]. Lásd még BÓCZ Endre, *Kriminalisztika a tárgyalóteremben*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 34-38 [BÓCZ 2008/b], valamint BÓCZ Endre – FINSZTER Géza, *Kriminalisztika joghallgatóknak*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 2008, 11.

⁵²² RÁBAI Ferenc, *Két gondolat a helyszíni eljárásokról*, Belügyi Szemle, 1985/5, 62-64.

⁵²³ ILLÁR Sándor, *A bizonyítási kísérlet. Krimináltaktika*, BM Könyvkiadó, Budapest, 62-65. Lásd még: ILLÁR Sándor, *A bizonyítási kísérlet*. In: ILLÁR Sándor (szerk.), *Kriminalisztika I.*, Rejtjel Kiadó, Budapest, 1998, 168-193.

⁵²⁴ HÁGER [2015/e] i. m. 221-223.

A perjogi hibák jogkérdések, viszont meghatározók lehetnek ténykérdésekre, ezért célszerű külön vizsgálni az egyes eljárási szabálysértések hatását az ítéleti tényállás megalapozottságára. Az ítélkezési gyakorlatban előfordulnak a bizonyítási tilalmak generálklauzulájának megsértéséből, de leginkább az egyes bizonyítási eszközöknél szabályozott speciális klauzulák megszegéséből bekövetkező eljárási szabálysértések.

A bizonyítékok között nincs erőrend, ám jellege, a bűncselekmény elkövetéséhez szorosan kapcsolódó volta, sok ügyben egyedüli közvetlen volta miatt a terhelt vallomása a büntetőeljárás egyik központi jelentőségű bizonyítékforrása. A terhelti vallomást szabályozó normák súlyos megsértése – különösen a hallgatási jogra figyelmeztetéssel kapcsolatos eljárási szabálysértések – jogellenessé tehetik a bizonyítékot, melynek felhasználása kizárt, ami megalapozatlanságot is eredményezhet a bizonyíték értékelése esetén. A felhasználás mellőzésével ugyan elhárítható a megalapozatlanság, azonban a releváns bizonyíték perjogi okból való kiesése miatt csorbát szenvedhet a tényállás valóságnak megfelelése.⁵²⁵ Megjegyzendő, hogy az új Be. eljárást gyorsító és egyszerűsítő szabályai, különösen a bűnösség beismeréséhez kapcsolódó új normák hangsúlyosan növelik a terhelti vallomás nyomatékát a büntető ítélkezésben.

Főszabályként a terhelt beismerés esetén is meg kell szerezni az egyéb bizonyítékokat. Beismerő vallomásnál ennek ellenére az ártatlanság vélelmének és az *in dubio pro reo* szabálynak a jelentősége csökken. Elvértve lehet csak találkozni olyan ügygel, ahol a beismerő vallomás ellenére felmentették vádlottat.⁵²⁶ A terhelt vallomása ezért sok ügyben kulcsfontosságú, mint ahogy a kihallgatására vonatkozó normák precíz betartása. Az Egyesült Államokban az Ötödik Alkotmány-kiegészítésen és a Legfelsőbb Bíróság *Miranda döntése*⁵²⁷ nyomán kialakult és a magyar büntető perjogba is beépült hallgatási jogra vonatkozó szabályok⁵²⁸ megsértésével, a kardinális kioktatás mellőzésével folyt kihallgatás eredményeként keletkezett vallomás a Be. 117. § (2) bekezdésének speciális bizonyítástilalmi klauzulája folytán bizonyítékként nem értékelhető [l. új Be. 187. § (2) bekezdés]. Megjegyzendő, hogy a vallomás megtagadása esetén a terhelt sem személyi körülményeire, sem a vádbeli cselekményre nem kérdezhető. E tilalom megszegésével történt kérdésekre adott válaszok sem szolgálhatnak alapjául a tényállás megállapításá-

⁵²⁵ TÓTH Andrea Noémi – HÁGER Tamás, *A terhelt vallomása a büntetőeljárás bírósági szakaszában, egyes eljárási szabálysértések megítélése*, Miskolci Jogi Szemle, 2013/2, 78.

⁵²⁶ BENCZE Máttyás, *Az ártatlanság vélelmének érvényesülése a magyar büntetőbíróságok bizonyítási gyakorlatában*, Belügyi Szemle, 2011/9, 100.

⁵²⁷ *Miranda vs. Arizona* 384. U.S. 436 (1966).

⁵²⁸ BÁRD Károly, *A hallgatás ára*, Fundamentum, 2005/3, 5.

nak. Gyakran előfordul, hogy a felderítés során a rendőrség a működésére vonatkozó szabályok szerint a gyanúba került és később vádlottá váló személyt bármilyen figyelmeztetés nélkül kikérdezi és az általa elmondottakat jelentésbe foglalja. Összevetve a terhelti és az okiratokra vonatkozó bizonyítás szabályait, figyelemmel a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 14. cikk 3. g) pontjában is megfogalmazott önvádra kötelezés tilalmának az elvére, határozott az álláspontom, hogy a terheltté váló személytől a kioktatás nélkül szerzett és okiratba foglalt adatok bizonyítékként nem értékelhetők.⁵²⁹

A bírói gyakorlatban tapasztalhatunk eltérő döntéseket. A II. Be. hatálya idején a Legfelsőbb Bíróság egy ügyben aggály nélkül felhasználhatónak tartotta a vádlottnak az elkövetés napján készült rendőri jelentésbe foglalt előadását úgy is, hogy a hatóság tagjai nem figyelmeztették a hallgatás jogára és az önvádra kötelezés tilalmára.⁵³⁰ Ezzel szemben a Legfelsőbb Bíróság egy másik ügyben kifejtette, hogy a garanciális figyelmeztetés hiányában a terhelt által a hatóságnak elmondottak törvényes bizonyítékot nem képezhetnek.⁵³¹ Ilyen tartalommal hozott döntést az ítélőtábla is.⁵³² Napjaink bírói gyakorlata az európai standardokra is figyelemmel – függetlenül attól, hogy a kifaggatás nem a büntetőeljárás szabályai szerint folyik – nem lát lehetőséget a hallgatási jogra figyelmeztetés hiányában az okirati formában megjelenő bizonyíték értékelésére. Ilyen bizonyíték felhasználása szükségszerűen vezet a kizáráshoz, mely a másodfokú revízió során felderítetlenségben jelenhet meg, ha lényeges tény tekintetében elveszik a bizonyítékalap. Az új Be. 183. § (1) bekezdése a terhelti vallomás mint bizonyítékforrás fogalmának meghatározásával e gyakorlatot erősíti meg, rögzítve, hogy terhelti vallomásnak csak a büntetőeljárásban a Be. 185. § (1) bekezdés a-d) pontjában írt terhelti figyelmeztetést követően tett szóbeli vagy írásbeli közlés vagy tényállítás minősül.

A terhelt vallomásának tartalma vagy hallgatása a Miranda figyelmeztetéssel kapcsolatos eljárási szabálysértés hiányában is természetesen meghatározhatja a bírói tényállás-megállapítást. A releváns tények megállapítását ugyanis befolyásolhatja, hogy a terhelt

⁵²⁹ HÁGER Tamás, *A terhelti vallomás mint személyi bizonyíték a nyomozásban*, Belügyi Szemle, 2014/11, 22-38., [HÁGER 2014/g]. E körben l. még: ELEK Balázs, *A kihallgatásról készült rendőri jelentés a bizonyítási eljárásban*, Ügyvédek Lapja, 2003/4, 25., valamint HÁGER Tamás – BENCZE Mátyás, *Miranda és társai Vs. Bizonyítási gyakorlat a büntetőeljárásban*, Kontroll Jogtudományi Folyóirat, 2006/1, 24-29., továbbá HÁGER Tamás – BENCZE Mátyás, *A bizonyítási eszközök néhány problémája a magyar büntetőeljárásban*, Bírák Lapja, 2006/2, 113-115.

⁵³⁰ BH1998. 573.

⁵³¹ BH1994. 177.

⁵³² ÍH2005. 136.

hallgat, beismer vagy tagad. Az angolszász jogi kultúrában ismert olyan vélelem, mely szerint a hallgatásból a bűnösségre lehet következtetni.⁵³³ A törvény által részletesen szabályozott magyar perjogban ilyen vélelem nem alakulhatott ki. A vádlott hallgatása garanciális jog, a vallomás megtagadásának tényéből önmagában nem lehet következtetni a vádlott általi elkövetésre. A hallgatás ténye nem lehet olyan kiindulópont, mely okszerű ténybeli következtetést engedne a vádlott bűnösségére. Ha a vádlott hallgat, a rendelkezésre álló más bizonyítási eszközökből származó bizonyítékok alapján kell a bíróságnak döntenie.

A tanúvallomás szintén igen jelentős bizonyítási eszköz. Tanúként az hallgatható ki, akinek a bizonyítandó tényről tudomása lehet, és esetében nem áll fenn vallomástételi akadály. Már Beccaria kifejtette, hogy tanú lehet minden rendes, épeszű ember, aki bizonyos összefüggésben gondolkodik, és akképpen észlel, mint mások.⁵³⁴

A tanúvallomással kapcsolatos eljárási szabályok is rögzítenek olyan speciális bizonyítás tilalmi klauzulát, melynek a megsértése esetén a tanúvallomásból származó adatok bizonyítékként nem értékelhetők, ami szintén oka lehet felderítetlenségnek.⁵³⁵ Egyfelől ha a tanút nem figyelmeztetik a valóban fennálló mentességi okra, vagy a figyelmeztetést és a figyelmeztetésre adott választ nem foglalják jegyzőkönyvbe, a tanú vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe, következésképpen a bizonyítási eszköz szolgáltatott információkat a bíróság nem használhatja fel bizonyítékként a tényállás megállapításakor.⁵³⁶ Ha ilyen adat releváns tényt bizonyít, és más, törvényes bizonyíték nem áll rendelkezésre a bizonyításához, akkor a tényállás felderítetlen lesz. A vallomástételi akadályai jellegüknél fogva lehetnek egyrészt elháríthatatlanok (Be. 81. §). A tanúskodási képesség hiánya, a gyónási titok vagy a védői eljárás során megszerzett ügyvédi titok önmagában, bármely jogosult nyilatkozatától függetlenül tanúzási tilalmat eredményeznek. Ebből következik, hogy az elháríthatatlan tanúvallomási akadály ellenére kihallgatott tanú vallomása bizonyítékként nem vehető figyelembe. Másrészt a tanúvallomás akadályai lehetnek elháríthatók, amikor egyes jogosultak nyilatkozata, vagy a tanú vallomástételi szándéka gördítheti el a törvényi akadályt a kihallgatás alól [Be. 82. § (1) bekezdés]. Ilyenek tekinthetők például a hozzátartozót megillető mentes-

⁵³³ STUNCZ, J. William, *Miranda's Mistake*, Michigan Law Review, 2001/99/975-999.

⁵³⁴ BECCARIA, Cesare, *Dei delitte et delle pene. Edizione di rirrefimento: a cura di Renato Fabietti*, Mursia, Milano, 1973, 22-23.

⁵³⁵ EBH2008. 1763.

⁵³⁶ Be. 82. § (2) bekezdés, új Be. 177. § (2) bekezdés.

ségi okok, de egyes foglalkozási titokkal kapcsolatos mentességi okok is.⁵³⁷ A mentességi jog megsértésével folytatott tanúbizonyítás eredménye törvényes bizonyítékot nem képezhet. A gyakorlatban a Be. 82. § (1) bekezdés a) pontjában írt figyelmeztetés elmulasztása ritka, mert a hozzátartozók körét az anyagi jogszabály rögzíti⁵³⁸ és annak felismerése nem okoz nehézséget. Előfordul azonban, hogy a bíróság tévesen tekinti a tanút hozzátartozónak és a téves kioktatás következtében mentességi jogot biztosít, mely felderítetlenség miatt megalapozatlanságot eredményezhet, aminek elhárítása érdekében a másodfokú bíróságnak bizonyítást kell felvennie.⁵³⁹

A Be. 82. § (1) bekezdés b) pontjában szabályozott mentességi jog megsértése tapasztalataim szerint több esetben fordul elő. E mentességi ok relatív, ezért a tanú csak abban a kérdésben tagadhatja meg a tanúvallomást, amellyel önmagát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná. Ha az eljárás adataiból egyértelműen következik, hogy felmerülhet a mentességi ok, a törvényi figyelmeztetés ellenére lefolytatott tanúbizonyítás eredménye bizonyítékként nem vehető figyelembe.⁵⁴⁰ Akkor is megalapozatlansághoz vezető eljárási szabálysértés történik, ha a bíróság a relatív mentességi ok alapján teljes mértékben mentesít olyan tanút a vallomástétel alól, aki csak részlegesen tagadhatta volna meg a tanúvallomást.⁵⁴¹

Az ügyvédi titoktartásra alapított mentességi okkal kapcsolatban megállapítható, hogy napjainkig nem beszélhetünk egységes ítélkezésről.⁵⁴² Ha az ügyvéd védőként szerzett tudomást a titoknak minősülő adatról, tényről, akkor elháríthatatlan a tanúvallomási akadály, az ügyvéd tanúként nem hallgatható ki.⁵⁴³ A védői eljárással összefüggő tanúvallomási akadály esetében hangsúlyos, hogy az olyan tényről és adatról, melyről mint védő szerzett tudomást, az ügyvéd még a megbízó, a jogutódja vagy törvényes képviselője által adott felmentés esetén sem hallgatható ki.⁵⁴⁴

⁵³⁷ HÁGER Tamás, *Egyes elhárítható tanúvallomási akadályok a büntetőperben*, Magyar Jog, 2014/7-8, 426-427. [HÁGER 2014/h].

⁵³⁸ Btk. 459. § (1) bekezdés 14. a)- e) pont.

⁵³⁹ Mezőtúri Városi Bíróság 3.B.87/2010., Szolnoki Törvényszék 1.Bf.259/2012., Debreceni Ítéltábla Bhar.II.294/2013.

⁵⁴⁰ BH2005. 386.

⁵⁴¹ BH1991. 226.

⁵⁴² TÓTH Mihály, *A védői és az ügyvédi titokról*, Ügyvédek Lapja, 2014/1, 4-9.

⁵⁴³ HÁGER Tamás, *Az ügyvédi titoktartással kapcsolatos relatív tanúvallomási akadály a büntetőperben*, Jura, 2013/2, 61-66. [HÁGER 2013/c].

⁵⁴⁴ HÁGER Tamás, *Védői pozícióból a tanú eljárási helyzetébe?* Magyar Jog, 2014/1, 12-13. [HÁGER 2014/i].

E körben utalok rá, hogy az eljárásban védőként résztvevő ügyvédet helyettesítő ügyvédjelöltre is kiterjed a tanúvallomási tilalom.⁵⁴⁵ Az elháríthatatlan akadály ellenére kihallgatott tanú vallomása nem lehet törvényes bizonyíték, arra tényállás nem alapítható.

A foglalkozása gyakorlása során nem védői minőségben megismert, a bizonyítás szempontjából lényeges tényről az ügyvéd kihallgatását azonban a törvény nem tiltja meg. Ebben az esetben a jogosult magántitkát a Be. 81. § (1) bekezdés c) pontjában írt relatív tanúvallomási akadály védi. Az ügyvédi titoktartási kötelezettséget ezen esetben egyrészt a titokjogosult felmentő nyilatkozata, az ügyvédi törvény, más törvények, vagy az ügyvédi etikai kódex különös normái törhetik meg.⁵⁴⁶

A mentességi okokkal kapcsolatos eljárási szabálysértések teljes körét nem érinthetem, azokat csak vázlatosan világítom meg annak bemutatása érdekében, hogy a bizonyítási tilalmak egyes speciális klauzulái is eredményezhetnek felderítetlenséget. Ennek két fő esete lehet, ha a bíróság a törvény ellenére a mentességi ok téves értelmezésével nem hallgatja ki a tanút, vagy ellenkezőleg, olyan tanút hallgat ki a törvény ellenére, akivel szemben el nem hárítható vagy el nem hárított tanúvallomási akadály áll fenn.

Tanúvallomási akadály hiányában a tanúvallomás érdemi része előtt a tanút figyelmeztetni kell, hogy köteles a legjobb tudomása és a lelkiismerete szerint az igazat vallani, továbbá arra, hogy a hamis tanúzást és a tanúvallomás jogosulatlan megtagadását a törvény büntetni rendeli.⁵⁴⁷

A Btk. hatálybalépését követően a tanúvallomás jogtalan megtagadásához a törvény a korábbi szabályozástól eltérően nemcsak eljárásjogi, hanem anyagi jogi következményt is fűz a bírósági eljárásban. A perjogi következmény általánosságban megalapozatlanság lehet, míg a „makacs” tanú a Btk. 277. §-a szerint büntetőjogilag felel, ha a tanúvallomást a bírósági eljárásban a következményekre történő figyelmeztetés után jogosulatlanul tagadja meg.⁵⁴⁸

A hamis tanúzás törvényi következményeire való figyelmeztetés elmulasztása esetén a Be. 85. § (3) bekezdésének egyértelmű rendelkezése folytán a tanú vallomása bizonyítá-

⁵⁴⁵ BH1992. 86.

⁵⁴⁶ FENYVESI Csaba, *A védő titoktartási kötelezettsége*, *Ügyvédek Lapja*, 2001/2, 23.

⁵⁴⁷ Be. 85. § (3) bekezdés.

⁵⁴⁸ HÁGER Tamás, *Új tényállás a büntető törvényben: a tanúvallomás jogtalan megtagadása*. *Büntetőjogi Szemle*, 2013/3, 36-43. <http://ujbtk.hu/dr-hager-tamas-uj-tenyallas-a-buntetotorvenyben-a-tanuvallomas-jogosulatlan-megtagadasa/> (letöltés: 2017. január 3.). [HÁGER 2013/d].

si eszközként nem vehető figyelembe.⁵⁴⁹ E részben is irányadónak tartom a Herke, Fenyvesi és Tremmel által a mentességi okoknál kiemelt három mozzanatból a figyelmeztetést és a jegyzőkönyvezést, melyek elmaradása esetén a tanúvallomás bizonyítékként nem használható fel.⁵⁵⁰ Álláspontom szerint ez irányadó a tanúvallomás jogosulatlan megtartásának törvényi következményeire történő figyelmeztetésre is, mert a törvény nem választja el e kioktatást a hamis tanúzás következményeire történő figyelmeztetéstől, ezért az eltérő tartalmú figyelmeztetések esetén az eljárási szabálysértés egyező jogkövetkezményekkel jár, a tanúvallomás nem értékelhető bizonyítékként. Más kérdés, hogy a tanúvallomás jogosulatlan megtagadására figyelmeztetés a tanúvallomástételi szándéka és vallomástétele mellett már súlytalanná válhat, ezért *de lege ferenda* megfontolandó, hogy a figyelmeztetés e részének elmaradása ne vezessen a bizonyíték kizárásához. Ha ugyanis a tanú vallomást tesz, nincs relevanciája a kioktatásnak. A hatályos szabályozás tükrében azonban a két figyelmeztetés azonos jogi sortot oszt, és ez nem változik a tanúzási figyelmeztetés szabályaiban [176. § (1) bekezdés a-d) pont] az új Be.-ben sem.

A technika fejlődésével egyre nagyobb szerephez jut, különösen bonyolultabb ténybeli megítélésű ügyekben a szakértői bizonyítás, utalva rá, hogy a vegyes jellegű bizonyítási rendszerünkben a Be. szerint egyes tények bizonyítására (például kóros elmeállapot, kábítószer-függőség, kényszergyógykezelés szükségessége) szakértő alkalmazása kötelező.⁵⁵¹ A szakvélemény részletesen szabályozott bizonyítási eszköz, a benne foglalt szakértői nyilatkozat a bizonyíték, mely ennél fogva értékelés alá esik, és e mérlegelésben az *in dubio pro reo* elve is meghatározó.⁵⁵²

Ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell kirendelni.⁵⁵³ A bírót nem kötik a szakértői megállapítások, azokat mérlegelheti, sőt mérlegelnie is kell, ugyanakkor abban az esetben is ki kell ren-

⁵⁴⁹ Új Be. 177. § (2) bekezdés. E körben kell kiemelni azonban, hogy az új Be. 177. § (3) bekezdése értelmében az eljárási szabálysértéssel felvett tanúvallomás is felhasználható, ha a tanú később a közlését a tanúzási figyelmeztetés után fenntartja.

⁵⁵⁰ HERKE – FENYVESI – TREMMEL *i. m.* 152.

⁵⁵¹ Be. 99. § (2) bekezdés. Az új Be. már nem határozza meg e speciális szakkérdéseket, mert a 188. § (1) bekezdése magában foglalja a szakértői eljárás köteleességét olyan tények megállapítása során, melyek megítéléséhez különleges szakértelem szükséges. Így külön „ügycsoportok” meghatározását a jogalkotó már nem látta indokoltnak.

⁵⁵² ERDEI Árpád, *Az ártatlanság vélelme a szakértői bizonyítás szemszögéből*. In: ELEK Balázs (szerk.), *Az orvosszakértő a büntetőeljárásban*, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2012, 15.

⁵⁵³ Be. 99. § (1) bekezdés.

delni szakértőt, amennyiben a hatóság valamely tagja rendelkezik a szükséges szakértelemmel, mert csak így biztosítható, hogy bizonyítási eszközként megjelenjen a szakértői vélemény, hiszen ellenkező esetben csak az érdemi határozatban lenne megismerhető a hatóság álláspontja, ami a védelemhez való jog megsértését jelentené.⁵⁵⁴ E gondolatnál jegyzendő meg, hogy a bíró önmaga egyébként sem szolgáltatathat bizonyítékot, mert feladata a vád és a védelem bizonyítékainak mérlegre tétele, majd a meggyőződése szerinti döntés. A különleges szakértelmet igénylő kérdésben a szakértői kirendelés elmaradása a tényállást felderítetlenné teszi.⁵⁵⁵

Ha a szakvélemény, vagy szakvélemények ellentmondásait a bíróság a törvényben előírt módon (a szakértő meghallgatása, másik szakértő kirendelése, a szakértők párhuzamos meghallgatása, szükség szerint harmadik, „ellenőrző” szakértő bevonása) nem tisztázza, a bizonyítási szabályok megsértése miatt a tényállás szintén felderítetlen lesz. A homályok eloszlatásánál fontos eljárási cselekmény a szakértő meghallgatása, mert a szóbeli előadás során meggyőző erővel bírhat a szakértő előadásmódja, gesztusai, amelyek az írásbeli vélemény esetén nem jelennek meg.⁵⁵⁶

A szakértőt szóbeli meghallgatása előtt tisztázni kell, hogy nincs-e vele szemben kizáró ok, majd figyelmeztetni kell a hamis szakvéleményadás következményeire. A figyelmeztetést, valamint a szakértőnek a figyelmeztetésre adott válaszát jegyzőkönyvbe kell venni.⁵⁵⁷ A Be. 103. § (1) bekezdésében és az új Be. 191. §-ában írtak szerint kizárt szakértő által adott szakvélemény nem lehet törvényes bizonyíték, így a tényállás alapját sem képezheti. A kizáró ok fennállta tisztázásának bírósági elmaradása viszont nem teszi feltétlen kizárttá a szakvélemény értékelését, mert a szakértő releváns adatai a szakértői névjegyzékben szerepelnek, így a bíróság számára ismertek, ezért következtetést lehet vonni elsősorban az abszolút kizáró okokra. A kizáró ok tisztázásának elmaradása a tárgyaláson relatív eljárási szabálysértés, de ha a nyomozás során mindezt tisztázták, a szakvélemény kirekesztésének – más perjogi hiba hiányában – nincs helye.⁵⁵⁸ Ez akkor lehet csak irányadó, ha tényleg nincs kizáró ok, emellett rögzíthető, hogy a bírósági eljárásban elvárható az alapvető meghallgatási normák pontos betartása, mert a

⁵⁵⁴ GRÓSZ Tamás, *Cesar non supra grammaticos, vagy a szakvélemény büntetőbírói értékelésének menete*, Belügyi Szemle, 2011/6, 27.

⁵⁵⁵ TÓTH Andrea Noémi – HÁGER Tamás, *A szakértői bizonyítással kapcsolatos eljárási szabálysértések és azok jogkövetkezései*. In: ELEK Balázs (szerk.), *Az orvosszakértő a büntetőeljárásban*, Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Kar, Büntető Eljárásjogi Tanszéke, 2012, 91. Lásd még BJD. 1811.

⁵⁵⁶ ERDEI Árpád, *Tény és jog a szakvéleményben*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987, 243.

⁵⁵⁷ Be. 110. § (1) bekezdés, új Be. 196. § (2) bekezdés.

⁵⁵⁸ BH2006. 279.

kizárási okok, főként az elfogultságon alapuló relatív kizárási ok perrendszerűen és hatékonyan csak ilyen eljárás mellett deríthetők fel.

A hamis véleményadás következményeire való figyelmeztetés elmulasztása azonban a szakértő meghallgatásánál külön rögzített speciális bizonyítástilalmi klauzula hiányában is kizárta teszi a szakértői előadás figyelembevételét.⁵⁵⁹ Ez következik a Be. 298. §-ból, miszerint a szakértőt a tanú kihallgatására vonatkozó szabályok értelemszerű alkalmazásával kell meghallgatni. A Be. 85. § (3) bekezdésének tükrében pedig az vezethető le, hogy a garanciális figyelmeztetés hiánya kizárja a szakértői meghallgatás során a szakértőtől megszerzett adatok értékelését. Mindez irányadó az új Be. szabályozásában is [új Be. 191. § (5) bekezdés].

Az egyes perviteli hibák, figyelmeztetési hiányosságok mellett a bizonyíték kizárásához és ezáltal felderítetlenségben megnyilvánuló megalapozatlansághoz vezet, ha csak egy szakértő nyilvánít véleményt olyan szakkérdésben, melynél két szakértőt kell alkalmazni.⁵⁶⁰ Ha az elsőfokú bírósági tárgyaláson nyilatkozik csak egy szakértő, akkor a hiba orvosolható a másodfokú eljárásban bizonyítás felvételével, ha azonban az írásbeli véleményt készíti el egy szakértő, akkor a megalapozatlanság kiküszöbölése érdekében nem mellőzhető bizonyítás keretében a fellebbezési perben új, a törvényi előfeltételeknek megfelelően készített szakvélemény beszerzése.

A személyi bizonyítási eszközökön túl egyes tárgyi bizonyítási eszközök, különösen nyomok, nyomhordozók rögzítésével, tárolásával kapcsolatban is felmerülhetnek olyan szabályszegések, melyek indokolják a bizonyíték kirekesztését, ami ugyancsak felderítetlenné teheti a tényállást, mint ahogy az egyes bizonyítási eszközök jellemzőit is hordozó bizonyítási eljárásokban a bizonyítási tilalmak generálklauzulájával vagy akár a részletszabályokkal összefüggő perjogi hibák is.

⁵⁵⁹ TÓTH – HÁGER [2012] *i. m.* 93.

⁵⁶⁰ A Be. 101. § (2) bekezdése szerint a halál oka és körülményei, valamint az elmeállapot vizsgálatánál két szakértőt kell alkalmazni. Az új Be. külön ezt már nem szabályozza, mert a szakértőkre vonatkozó jogszabályokra bízta az eljárás normatív rendezését.

4.4. A tényállás megállapításának hiánya, a ténymegállapítások hiányosságai

A másik, jelentős hatással bíró megalapozatlansági ok a tényállás megállapításának hiánya, illetve a tényállás hiányos megállapítása.⁵⁶¹

A tényállás megállapításának hiánya közvetlenül kapcsolódik a vádkimerítési kötelezettséghez. A tényállás megállapításának teljes hiányát jelenti, ha a bíróság a vád tárgyává tett cselekmények közül csak egyikre folytatott bizonyítást és állapított meg tényállást,⁵⁶² de akár a szükséges bizonyítás felvétele mellett is elmaradhat a tényállás megállapítása. Ilyen esetben a bíróság egy vád tárgyává tett és az ügyész által jogilag is értékelt cselekményrészt lényegében teljes mértékben figyelmen kívül hagy, azaz nem meríti ki a vádat.⁵⁶³

A tényállás teljes hiánya ennek megfelelően azt jelenti, hogy a történeti tényállás nem tér ki valamennyi, a vádba foglalt bűncselekményre, de ide sorolható, ha több vádlott ellen folyó ügyben a bíróság valamelyik vádlott cselekvőségével egyáltalán nem foglalkozik.⁵⁶⁴

Viszonylag ritkán előforduló megalapozatlansági ok, ha a bíróság nem állapított meg tényállást, ez elsősorban felmentő ítéleteknél tapasztalható,⁵⁶⁵ de még ott is ritka, mert a bíróság ugyan mellőzve a vádlott elkövetői mivoltára utalást, főként élet elleni ügyekben a tárgyi oldali elemeket (elkövetés helye, ideje, módja, az ismeretlen elkövető elkövetési magatartása, az eredmény) rendszerint rögzíti.⁵⁶⁶

A tényállás megállapításának teljes hiányára is jellemző, hogy az ügyben ugyan rendelkezésre állnak a bizonyítékok, a bíróság viszont azok alapján mégsem állapította meg a tényeket.⁵⁶⁷

⁵⁶¹ Be. 351. § (2) bekezdés b) pont, új Be. 592. § (1) bekezdés a) pont (a tényállás-megállapítás hiánya mint teljes megalapozatlansági ok), továbbá új Be. 592. § (2) bekezdés a) pont (hiányos tényállás-megállapítás).

⁵⁶² KIRÁLY [2001] *i. m.* 462.

⁵⁶³ KIRÁLY [2003] *i. m.* 481. Lásd még HÁGER [2013/a] *i. m.* 29-44.

⁵⁶⁴ BELOVICS Ervin, *A másod- és harmadfokú bírósági eljárás*. In: TÓTH Mihály (szerk.), *Büntető eljárásjog*, HVG-ORAC, Budapest, 2009, 444.

⁵⁶⁵ Kardos [2007] *i. m.* 59.

⁵⁶⁶ Debreceni Ítéletábra Bf.II.254/2015/7., Kúria Bhar.II.2003/2015/3.

⁵⁶⁷ HERKE – FENYVESI – TREMMEL *i. m.* 333.

A tényállás megállapításának hiánya – melyhez az vezet, hogy a rendelkezésre álló bizonyítékokra indokoltságuk ellenére a bíróság nem állapított meg tényeket – teljes fokú és az ítélet hatályon kívül helyezését eredményezi.⁵⁶⁸ Az új Be. 610. § értelmében ilyen esetben ki nem küszöbölhető a megalapozatlanság, mely szükségszerűen vezet kasszációhoz.

Egy cselekményt tartalmazó vádnál bűnösséget megállapító ítéletben gyakorlatilag nem fordul elő a tényállás megállapításának teljes hiánya, erre főként bonyolultabb ténybeli és jogi megítélésű, több vádbeli cselekményt tartalmazó ügyben kerül sor. Egy gazdasági bűncselekményekkel kapcsolatos ügyben a törvényszék⁵⁶⁹ a vádiratban még szereplő, de a történeti tényállást érintő vádmódosításban már nem említett, a vádban egyértelműen beminősített cselekményre nézve nem állapított meg tényállást, mert a módosítást úgy értékelte, hogy az ügyész már nem tartja fenn a vádat e tekintetben. Amint Elek rögzíti, a törvény azonban a „csendes vádelejtést”⁵⁷⁰ nem ismeri, a vád csak kifejezett, indokolással ellátott ügyészi nyilatkozatban ejthető el.⁵⁷¹ Szabályos vádelejtés hiányában a törvényszéknek tényállást kellett volna megállapítani a vádmódosításban külön nem részletezett bűncselekmény tekintetében is, melynek elmaradása az eljárási szabálysértéssel együtt olyan súlyú megalapozatlanság, ami az ítélet hatályon kívül helyezését tette szükségessé.⁵⁷² Osztva Herke, Fenyvesi és Tremmel álláspontját, megállapíthatjuk, hogy a tényállás teljes hiánya – egy tényállásos ügyet feltételezve – igen ritkán fordul elő, nem kizárt azonban, elsődlegesen felmentő ítéletnél.⁵⁷³ A gyakorlatban viszont a már említettek szerint a felmentő ítélet is tartalmaz egyes vádirati tényállási elemeket, ha nem is írja le a vádlottat a bűncselekmény elkövetőjeként.

Összegezve, a tényállás megállapításának teljes hiánya egyrészt onnan ered, hogy a bíróság a rendelkezésre álló bizonyítékok ellenére nem állapítja meg a büntetőjogi főkérdésekre a releváns tényeket (azaz egyáltalán nem rögzíti azokat), másfelől többvádoltas vagy többcselekményes ügyben bizonyítási, illetve ítélethozatali hibából fakadóan elmulasztja a vádkimerítési kötelezettséget mellőzve valamely vádlott, valamely vádbeli ügyével kapcsolatban teljesen a ténymegállapítást.

⁵⁶⁸ BERKES [2006] i. m. 879.

⁵⁶⁹ Debreceni Törvényszék 7.B.665/2011/57.

⁵⁷⁰ ELEK [2012] i. m. 153.

⁵⁷¹ Be. 311. § (1) bekezdés.

⁵⁷² Debreceni Ítéletábra Bf.II.501/2012/6.

⁵⁷³ HERKE – FENYVESI – TREMMEL i. m. 334.

A felmentő ítéleteknél a tényállás teljes hiányát részben átfedik a helytelen ténybeli következtetések. A megalapozatlansági okok gyakran együtt fordulnak elő.⁵⁷⁴ Ilyen átfedés lehet, ha a téves ténybeli következtetések vezetnek oda felmentő ítéletnél, hogy a bíróság nem állapít meg tényállást.

Az ítélezésben gyakori, bár az ítéletet érdemben kevésbé befolyásoló hiba a tényállás hiányossága.⁵⁷⁵ Hiányosnak minősül a tényállás, ha a bizonyítás során a bíróság a kérdéses tényállásrészre megvizsgálta és értékelt a rendelkezésre álló bizonyítékokat, az abból származó információkat azonban az ítélet nem tartalmazza. A releváns tényről tehát folyt bizonyítás, viszont annak eredménye mégsem jelenik meg az ítéletben.⁵⁷⁶ E megalapozatlansági ok általában orvosolható a másodfokú eljárásban az iratok tartalma alapján⁵⁷⁷ és nem képezi az érdemi felülbírálat akadályát. A hiányosság akkor képez valós megalapozatlansági okot, ha a bíróság a jogi megítélés szempontjából, így a bűnösség megállapításával, a cselekmény minősítésével vagy a büntetés kiszabásával kapcsolatos releváns tény nem állapít meg, bár az eljárás eredménye ilyen ténymegállapításra alapot adna.⁵⁷⁸ Büntetőjogilag jelentéktelen tényre vonatkozó hiányosság nem eredményezheti a megalapozatlanság jogkövetkezményeinek alkalmazását.

A tényállás hiányosságának jellemzője tehát, hogy nem tartalmazza valamennyi, az ügy büntetőjogi megítélésére kiható adatot.⁵⁷⁹ A már tárgyalt releváns tényekre nézve folyt bizonyítás, és a bizonyítás eredménye perrendszerűen létrejött, a bíróság azonban részlegesen mégsem rögzítette a jelentős tényeket.

A tényállás akkor tekinthető teljesnek, ha az anyagi és eljárásjogi törvény alkalmazása szempontjából a releváns tényeket az elsőfokú bíróság maradéktalanul megállapította. Ez azt is jelenti, hogy a bíróság a releváns tényeket nemcsak felderítette, hanem azokat a ténymegállapítás folyamatában ítéletében rögzítette, azaz az indokolásban számot adott arról, hogy mit állapított meg és milyen bizonyítékok alapján.⁵⁸⁰

⁵⁷⁴ FARKAS – RÓTH *i. m.* 374.

⁵⁷⁵ NAGY Lajos [1960] *i. m.* 281.

⁵⁷⁶ KIRÁLY [2001] *i. m.* 462. és KIRÁLY [2013] *i. m.* 481.

⁵⁷⁷ Be. 352. § (1) bekezdés a) pont.

⁵⁷⁸ NAGY Lajos [1960] *i. m.* 282.

⁵⁷⁹ BELOVICS [2009] *i. m.* 444. Lásd még BELOVICS [2013] *i. m.* 443.

⁵⁸⁰ KARDOS [2007] *i. m.* 59.

A tényállás ugyanazon tények tekintetében lehet hiányos, mint ahogy felderítetlen, ez következik abból is, hogy a bíróságnak a büntetőjogilag lényeges tényekre kell bizonyítást felvennie és e körben terheli a tényállás megállapításának kötelezettsége. Az ítélkezési gyakorlat szerint hiányos a tényállás, ha a bíróság nem rögzíti, hogy a vádlott bűnössége milyen körülményekből következik, pontosan miként történt a vádlott cselekménye és az mennyiben van okozati kapcsolatban az eredménnyel.⁵⁸¹

A tényállás hiányosságainál meghatározó, miszerint:

- a) büntetőjogi szempontból releváns tényekre vonatkoznak,*
- b) a tényállásban indokolatlanul nem szereplő tényekre rendelkezésre állnak a bíróság által megvizsgált, törvényesen beszerzett és rendszerint elfogadott bizonyítékok,*
- c) a hiányosság a meg nem állapított tényekkel összefüggésben relevanciával bír a vádlott bűnösségére, a cselekmény minősítésére, a büntetéskiszabásra vagy járulékos ítéleti rendelkezésekre.*

A hiányosság érintheti a tényállásnak a vádlott személyi körülményeivel, korábbi büntetéseivel kapcsolatos részét és természetesen a történeti tényállást is. A vádlott vagyoni-jövedelmi viszonyai, egészségi állapota például jelentős hangsúlyt kapnak a büntetéskiszabás során, mint ahogy a korábbi büntetésekre vonatkozó elítélések adatainak teljes körű megállapítása is követelmény, hiszen a bíróság a visszaesésre, többszörös visszaesésre, az erőszakos többszörös visszaesésre, a feltételes szabadság megszüntetésére, vagy e kedvezményből történő kizárásra csak akkor tud megalapozottan következtetni, ha az ügy elbírálására kiható büntetések adatait pontosan, hitelesen megjelöli. Gyakori hiba, hogy az elsőfokú bíróság az egyébként rendelkezésre álló okirati bizonyítékok ellenére hiányosan állapítja meg a büntetések főbb adatait, különösen a végrehajtással kapcsolatos időpontokat. Emiatt sokszor előfordul, hogy az iratok tartalma alapján a másodfokú bíróságnak kell a tényállást kiegészíteni, mely kiegészítés után a tényállás már törvényes alapja lehet a levont jogkövetkeztetéseknek.⁵⁸² Meg kell azonban e körben jegyezni, hogy kizárólag a büntetőjogilag jelentőséggel bíró tények tényállásbeli hiányánál alkalmazhatók a megalapozatlanság jogkövetkezményei. A relevanciával nem bíró előzmények, büntetőjogilag már nem értékelhető, régi periratok nyomán megis-

⁵⁸¹ BH1991. 226., BH 1992. 519., BH1998. 526.

⁵⁸² Lásd Hajdú-Bihar Megyei Törvényszék 3.Bf.559/2015/9., Debreceni Ítéltábla Bf.II.23/2016/4.

merhető elítélések, jelentéktelen részlettenyek hiánya nem indokolja a tényállás kiegészítését.

A történeti tényállás megállapítását is kísérhetik lényeges hiányosságok. Az elkövetés oka, célja, eredménye, de különösen az elkövetés módja, a végrehajtás részletei tekintetében merülhetnek fel hiányosságok. Élet elleni és testi épséget sértő bűncselekmények miatt indult ügyekben, főként nagyobb számú sérülésnél sok esetben az elsőfokú bíróság nem foglal tényállásba valamennyi, a büntetőjogi felelősséget, a cselekmény minősítését is meghatározó sérülést, vagy annak ellenére nem rögzíti az erőszakos úton létrejött sérüléseket okozó erőbehatások mértékét, rendbeliségét, hogy e tényállásrészekre is hitelt érdemlő bizonyíték, orvos szakértői vélemény vagy igazságügyi orvosi boncjegyzőkönyv áll rendelkezésre.⁵⁸³

A hiányosság sokszor a felderítetlenséghez kapcsolódik, különösen, ha a bíróság téves jogértelmezéssel törvénysértőnek tart egy bizonyítékot, így érdemben nem vizsgálja azt meg, így a törvényes bizonyíték adataira tényeket nem állapít meg.⁵⁸⁴

Bonyolultabb ténybeli megítélésű, többvádoltas, főként nagyobb számú bűncselekményt érintő ügyben a másodfokú bíróság rendszerint bármikor találhat olyan kisebb hiányt, mely kiegészítést igényelhet. Kerülni kell azonban a felesleges, valódi relevanciával nem bíró tényállás-kiegészítéseket.

Az ítélet hiányossága általában részleges megalapozatlanságot eredményez, orvoslása nem igényel bizonyítást, ezért rendszerint nem alapozhat meg kasszációt. Más okokkal, különösen a felderítetlenséggel és a helytelen ténybeli következtetésekkel együtt azonban önállóan is befolyásolhatja a másodfokú bíróságot a hatályon kívül helyezésről szóló döntés meghozatalában.

⁵⁸³ Debreceni Ítéltábla Bf.II.496/2010/55., Bf.II.751/2010/5., Bf.II.76/2005/8.

⁵⁸⁴ Debreceni Ítéltábla Bf.II.179/2016/33.

4.5. A tényállás iratellenessége

A megalapozatlanság harmadik fő oka, ha a tényállás ellentétes a (bíróság által lefolytatott bizonyítást érintő) iratok tartalmával, azaz iratellenes.⁵⁸⁵ A bíróság a tényállást főszabályként a tárgyaláson közvetlenül megvizsgált bizonyítékokra alapítja. A bizonyítási eszközök megvizsgálását, a bizonyítás fő adatait jegyzőkönyvbe kell foglalni,⁵⁸⁶ mely az ítékezésben rendkívül fontos közokirat hitelesen tanúsítja az eljárás menetét, valamint ezen túl a bizonyítási eszközökből származó információt, a bizonyítéknak a tartalmát.

Nagy Lajos megfogalmazása szerint az iratok tartalmával ellentétes az elsőbírői ténymegállapítás, ha az elsőfokú bíróság tényként rögzít olyan körülményt, amire adat – azaz az eljárás során írásban vagy egyébként rögzített tény – egyáltalán nincsen vagy a bíróság mást állapít meg tényként, mint amit a megállapításának alapjául felhasznált adatok tartalmaznak.⁵⁸⁷ Kiemelendő, hogy nem kizárólag az okirati formában megjelenő és a bíróság által megvizsgált „iratoktól” való ténybeli eltérés eredményez megalapozatlanságot, hanem például egy tárgyi bizonyíték valóságától eltérő ténymegállapítás is. Példaként hozható fel e körben, amikor az elsőfokú bíróság a tárgyaláson lejátszott és az objektív valóságot tükröző, a bűncselekményt hitelesen rögzítő videófelvételtől eltérve azt állapította meg, hogy a vádlott és a sértett kölcsönösen megindult egymás felé a vádlotti szúrás előtt, holott a felvétel szerint a sértett indult meg a vádlott irányába.⁵⁸⁸

A tényállás iratellenessége így akkor állapítható meg, ha a bíróság által megállapított tényállás eltér a tárgyaláson megvizsgált bizonyítékok tartalmától, melyet a tárgyalási jegyzőkönyv dokumentál. Iratellenességet jelent, ha más szerepel az ítélet indokolásában tényállásként leírva, mint amit a tárgyalási jegyzőkönyv vagy más okirat, szakértői vélemény tartalmaz. Természetesen nem kisebb elírásokra, korrigálható leírási hibákra

⁵⁸⁵ Be. 351. § (2) bekezdés c) pont, új Be. 592. § (2) bekezdés c) pont (részbeni megalapozatlansági ok).

⁵⁸⁶ Be. 250. § (1) bekezdés, új Be. 444. §.

⁵⁸⁷ NAGY Lajos [1960] *i. m.* 283.

⁵⁸⁸ Debreceni Törvényszék 24.B.244/2016., Debreceni Ítéltábla Bf.II.776/2016.sz. ügy.

kell gondolni, hanem lényeges eltérésekre.⁵⁸⁹ Iratellenes továbbá a tényállás akkor is, ha az ítélet indokolásában megállapított tényre a per anyagában nincs adat.⁵⁹⁰

*Az iratellenesség fő jellemzői ekként: a tényállás ellentétben áll az iratok tartalmával, valamint ha a ténymegállapításra az iratokban egyáltalán nincs adat.*⁵⁹¹

A hatályos törvény ugyan általában iratokról szól, azonban „iratokon” olyan perbeli iratokat, dokumentumokat, okiratokat kell érteni, melyet a bíróság a bizonyítási eljárásban megvizsgált, és ennek megfelelően lehetősége volt arra, hogy értékelje. Ezt az új Be. már konkrétan megjelöli. Amint már Nagy Lajos nyomán erre utaltam, az „iratok” körébe kell vonni a tárgyi bizonyítási eszközökből származó bizonyítékot is.

Kardos is akként rögzíti, hogy iratellenes a tényállás, ha valamely ténymegállapításra az iratok között egyáltalán nincs adat, vagy van, csak annak tartalma egészben vagy részben eltér az elsőfokú bíróság ténymegállapításától. Kiemeli továbbá, hogyha a bíróság olyan bizonyítékok alapján tesz ténymegállapításokat, amelyek a nyomozásban merültek fel és a tárgyalás anyagává tételük elmaradt, lényegében ugyancsak iratellenes ténymegállapításról van szó.⁵⁹² Ilyen eset viszont, amint a szerző is utal a bírói gyakorlatra⁵⁹³, felderítetlenségként is értékelhető. Láthatjuk, hogy a megalapozatlansági okok „átfedése” valós és olykor bonyolult perjogi helyzetet teremt. A bíróság által megvizsgált bizonyítási anyagban ugyanis valóban nincs adat a releváns tényt megalapozó bizonyítékra, de ennek oka az, hogy a bíróság elmulasztotta megvizsgálni a bizonyítékot, ami eredendően felderítetlenség, de egyetértek a szerzővel abban, hogy lényegében a tényállás ilyenkor iratellenes is.

A gyakorlatban gyakori a tényállásnak az iratoktól való eltérése. Az ítélezési gyakorlat iratellenesnek tekinti az olyan elírásokból fakadó eltéréseket is, melyek kihatással lehetnek a büntetőjogi főkérdések megítélésére. Az előéleti adatok között ugyanis egyes büntetések főbb adatainak az iratoktól eltérő tényállásba foglalása jelentős jogkövetkezményekkel járhat. Az iratellenesség érintheti a bűncselekmény törvényi tényállási elemei-

⁵⁸⁹ KIRÁLY [2001] *i. m.* 463.

⁵⁹⁰ HERKE – FENYVESI – TREMMEL *i. m.* 334.

⁵⁹¹ BELOVICS [2013] *i. m.* 444.

⁵⁹² KARDOS [2007] *i. m.* 61.

⁵⁹³ BH1992. 575.

nek fő pontjait meghatározó történeti tényállási elemeket is, mint az elkövetés helye, ideje, módja, eredménye. Ennek oka egyrészt, hogy a bíróság pontatlanul idézi az egyébként általa elfogadott és hitelt érdemlőnek talált vallomást, okirati bizonyítékot, szakvéleményt. E hibák alapvetően az ítéletszerkesztés során keletkeznek, s nem a bírói meggyőződés vagy a bizonyítékértékelés téves voltából erednek. Az elírások az iratok tartalma alapján orvosolhatók, így a részleges, kisebb fokú iratellenesség rendszerint nem képezi az érdemi felülbírálat akadályát. A tényállás iratoktól való eltérésének másik fő oka, amikor a bíróság olyan tényt állapít meg, melyre nem merült fel sem közvetlen, sem közvetett bizonyíték, vagy felmerült ugyan az adott tényre, de az ítéletben írtaktól lényegesen eltérő tartalommal. Ha a bíróság a tényállás lényegi részeit akként állapítja meg, hogy törvényesen beszerzett bizonyíték azt nem támasztja alá, már súlyosabb fokú megalapozatlanságról lehet beszélni, mely a jelenleg hatályos törvényen alapuló ítélkezés szerint az ítélet hatályon kívül helyezését is eredményezheti.⁵⁹⁴ Az új Be. azonban az iratellenességet a helytelen ténybeli következtetés mellett már nem nevesíti közvetlenül a másodfokú eljárásban javíthatatlan hibaként.

Az elsőfokú bíróság az életveszélyt okozó testi sértés büntette és többrendbeli kiskorú veszélyeztetése miatt indult büntetőügyben tényként állapította meg, hogy a vádlott gyermekei kopott, elhanyagolt, kétes tisztaságú benyomást keltő ruhában járnak iskolába. A másodfokú bíróság ezzel szemben rámutatott arra, hogy e megállapítás iratellenes, mert az elsőfokú bíróság által is elfogadott bizonyítékok, az iskolai nevelők tanúvallomása szerint a gyermekek ruházata szerény, de tiszta.⁵⁹⁵ E példából jól látható, amint az idézett jogirodalmi álláspontok is utaltak rá, hogy az iratellenesség alapvetően a tényállás és a bíróság által vizsgált, a kérdéses tényre vonatkozó bizonyítékok lényeges tartalmi eltéréséből ered.

Az iratellenesség többnyire részleges, kevésbé súlyos megalapozatlanságot eredményez és a másodfokú eljárásban rendszerint az iratok tartalma alapján kiküszöbölhető. Ha a bíróság a perbeli okiratok által rögzített vallomásokat, szakvéleményt tévesen, pontatlanul idézi, hívja fel ítélete tényállásában, akkor a másodfokú bíróság a releváns közokiratok alapján helyesbíti a tényállást. Az iratellenesség azon esetében, amikor a bizonyítékokat dokumentáló iratok tartalma tér el az ítéleti tényállástól, a tényállás helyesbítése

⁵⁹⁴ Fővárosi Ítélőtábla 3.Bf.326/2008/8.

⁵⁹⁵ Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 16.B.343/2006/6., Debreceni Ítélőtábla Bf.II.603/2006/4.

általában nem okoz nehézséget, mert az iratellenesség rendszerint csak egyes tényállásrészeket érint, és nem terjed ki valamennyi releváns tényre. Ha azonban a bíróság olyan tényeket állapít meg, melyekre nézve egyáltalán nincs adat, akkor felmerül a helytelen ténybeli következtetés lehetősége, és az iratellenességet kísérheti felderítetlenség és hiányosság is, mely a jelenleg hatályos törvény szerint a Be. 376. § (1) bekezdése alapján akár az ítélet hatályon kívül helyezéséhez vezethet.

4.6. Téves ténybeli következtetéseken alapuló ténymegállapítások

A tényállás akkor is megalapozatlan, ha az elsőfokú bíróság a megállapított tényekből további tényre helytelenül következtetett.⁵⁹⁶ A törvény nyelvtani értelmezéséből is kitűnik, hogy ilyen esetben a bíróság akár közvetlen, akár közvetett bizonyíték alapján megállapított tényekből következtet további tényekre. A bírói meggyőződéshez, a bizonyítékok értékeléséhez elválaszthatatlanul kapcsolódó folyamat hibája megalapozatlanságot eredményezhet.

Ténybeli következtetés az a művelet, amikor ismert tényadatokból ismeretlen tényadatokat állapítunk meg, mely folyamatban a következtetés, a szillogizmus meghatározó. E folyamat hiba megalapozatlansághoz vezethet.⁵⁹⁷ A ténybeli következtetés helytelen, ha a bíróság a logikai műveletben hibát vét. Helytelen a ténybeli következtetés, ha az nem a helyes alaptényből mint premisszából indul ki, ha az altétel helytelen. Továbbá akkor is, ha a következtetés tételei helyesek ugyan, de nincs meg az okszerű összefüggés az alaptétel és a következtetésként zárótételül levont tény között, mert az általános emberi gondolkodás, a társadalmi gyakorlat, az emberi tapasztalat, az okszerűség, a tudomány törvényei kizárják, hogy az alaptételből a bíróság által zárótételül elfogadott tényre lehessen következtetni.⁵⁹⁸

Az ítéleti tényállás kialakulásának folyamatában a gondolkodási műveletek, elsősorban a szillogizmusok (következtetések) játszanak meghatározó szerepet.⁵⁹⁹ A következtetések részben a közvetlenül megállapítható tényeknél, de különösen a közvetett módon igazolható tényeknél, a tényből tényre következtetésnél bírnak nagy jelentőséggel. A helyes ténybeli következtetést a logika törvényszerűségei, az általános élettapasztalat, a természetes szemlélet, valamint a bírói meggyőződés és a pszichológiai aspektusok is meghatározzák. A helytelen ténybeli következtetés logikai ítéletek megsértéséből, az általános élettapasztalat figyelmen kívül hagyásából fakad. A bírói ténymegállapítási folyamatban Varga Csaba is hangsúlyozza a logika fontosságát.⁶⁰⁰ A logika egyértelműen az egyik legfontosabb alapköve a ténybeli következtetéseknek. Bencze szintén hang-

⁵⁹⁶ Be. 351. § (2) bekezdés d) pont, új Be. 592. § (2) bekezdés d) pont.

⁵⁹⁷ NAGY Lajos [1960] *i. m.* 216.

⁵⁹⁸ NAGY Lajos [1960] *i. m.* 283-284.

⁵⁹⁹ NAGY Lajos [1974] *i. m.* 271.

⁶⁰⁰ VARGA [2003] *i. m.* 68-71.

súlyozza a logika domináns szerepét, mikor rámutat, hogy logikailag nem fogadható el az a bírói érvelés, amikor a bíróság arra hivatkozással nem vesz figyelembe valamely bizonyítékot, hogy az ellentétes az általa megállapított tényállással.⁶⁰¹

A helytelen ténybeli következtetés leginkább a közvetett bizonyítás során fordulhat elő.⁶⁰² A bíróság ugyanis egy megállapított tényből következtet tudományos, logikai alapon, vagy a természetes szemlélet által elfogadott szempontok szerint további tényre. E gondolati műveletnek alaposnak, megfelelően ellenőrizhetőnek kell lennie, és összhangban kell állnia a logika szabályaival. Ha e kritériumoknak nem felel meg, a ténybeli következtetés megalapozatlansági hibával járhat. Sok esetben bonyolult gondolati, logikai folyamatról van szó, melynél szubjektív elemek is megjelennek, mint a perbíró meggyőződése, intellektusa. A tények bíróság általi rekonstruálása és a tényállás megállapításakor a logikai következtetések során egyes gyanút keltő adatok érdemi terhelő bizonyítékká válhatnak. E folyamatban hangsúlyt kaphat a „*No smoke without Fire Instinct*” elve is, mely során egyes releváns tények (elkövetési időt és helyet jellemző adatok) olyan valószerűnek ítélték, hogy elvethető a véletlenszerűségből eredő másként történés lehetősége, a füst a tüzet jelzi, mint ahogy a terhelő bizonyítékok törés nélküli összekapcsolódása (szinergiája) a vádlott általi elkövetést.⁶⁰³

A bizonyítás tartalmilag megismerést jelent. A bíróság a közvetett bizonyítás során közvetlen bizonyítékokkal alátámasztott tényekből logikai úton vonhat következtetést bizonyítékokkal közvetlenül nem igazolt tényekre. Ha a gondolati művelet – elsősorban a logika szabályainak megsértése miatt – helytelen, akkor a tényállás a most elemzett ok folytán megalapozatlanná válik.⁶⁰⁴

Ha a bíróság egyes tényekből kellő alap nélkül, távoli és „laza” összefüggések alapján vont le olyan következtetést, amely azokból nem okszerűen, vagy nem feltétlenül és

⁶⁰¹ BENCZE Máttyás, „*Nincs füst, ahol nincsen tűz*”. *Az ártatlanság vélelmének érvényesülése a büntetőbíróságok gyakorlatában*, Dignitas Iuris Debreceni Iskola, Debrecen, 2016, 105.

⁶⁰² KIRÁLY [2001] *i. m.* 463.

⁶⁰³ DERKSEN, Ton – MEIJNSING, Monica, *The Fabrication of Facts: The Lure of the Incredible Coincidence*, In: KAPTEIN Hendrik – PRAKKEN, Henry – VERHEIJ, Bart (szerk.) *Legal Evidence and Proof, Statistics, Stories, Logic*, Ashgate Publishing Limited, Farnham – Burlington, 2009, 39-41.

⁶⁰⁴ BELOVICS [2009] *i. m.* 444.

kizárólagosan következik, a határozat helytelen ténybeli következtetés folytán megalapozatlannak minősül.⁶⁰⁵

A már idézettek szerint a ténybeli következtetés szoros összefüggésben áll a közvetett bizonyítással. Tremmelt követve a logikai értelemben vett közvetett bizonyítás két fő módját különböztethetjük meg, az ún. apagogikus és az ún. diszjunktív bizonyítást. A büntetőügyekben rendszerint a diszjunktív bizonyítás alkalmazására kerül sor, mivel az ügyvel kapcsolatban felmerülő lehetőségeket kell egyenként igazolni vagy cáfolni, szemben az apagogikus bizonyítás kategorikus következtetéseivel.⁶⁰⁶

A ténybeli következtetésnél a bíróság már megállapíthatónak, bizonyítottnak tart egy tényt, és e tényből következtet további tényre. E gondolati folyamatban nagy hangsúlyt kap a tények közötti kapcsolat. A helyes, avagy helytelen bírói ténybeli következtetések megítélésénél nagy jelentőségű a tények közötti kapcsolatok beható elemzése, figyelemmel az általános élettapasztalatra, a társadalmi normákra, a tudomány állására.⁶⁰⁷

Tremmel megkülönbözteti az eredeti és származékos, a személyi jellegű és a tárgyi, a terhelő és mentő, valamint a közvetlen és a közvetett bizonyítékokat. Az eredeti bizonyíték esetén az adatforrás eredeti, elsődleges, a származékos azonban áttételes jellegű, másodlagos, harmadlagos. Személyi jellegű a bizonyíték, mely pszichikus, tudati visszatükröződéson alapszik, a tárgyi bizonyíték ezzel szemben nem tudati, hanem anyagi formában jelenik meg a külvilágban. A terhelő és mentő bizonyítékok felosztása azzal áll összefüggésben, hogy a konkrét bizonyítékok alapján megállapítható tények az eljárás alá vont terhelt szempontjából terhelő, vagy mentő tények-e, illetve enyhítő vagy súlyosító körülményeket alapozhatnak-e meg. Közvetlennek minősül a bizonyíték, ha a törvényes forrásból merített adat magára a büntetőjogilag releváns tényre vonatkozik, ezért a közvetlen bizonyítékok elfogadása esetén nyomban megállapítható a büntetőjogilag releváns tény. A közvetett bizonyíték esetén azonban a törvényes forrású közvetlen adat nem magára a büntetőjogilag meghatározó tényre vonatkozik, hanem csak azzal valamilyen kapcsolatban, összefüggésben álló más, „közbenső” tényre.⁶⁰⁸

A közvetett bizonyítás különösen fontos alkotóeleme a helytálló, törvényes ténybeli következtetésnek, miként a tudati struktúrák megjelenése folytán a bírói meggyőződésnek, a bíraskodás szubjektív elemeinek is.

⁶⁰⁵ KARDOS [2007] *i. m.* 62.

⁶⁰⁶ TREMMEL [2006] *i. m.* 104.

⁶⁰⁷ TREMMEL [2006] *i. m.* 113.

⁶⁰⁸ TREMMEL [2001] *i. m.* 220-221.

Megkülönböztethetünk pertechnikai és logikai értelemben vett közvetett bizonyítást. Perviteli szempontból közvetett a bizonyítás, ha azt nem az eljárást folytató bíróság végzi, hanem erre kiküldött bíró közreműködésével, vagy megkeresett bíróság útján kerül sor. A logikai értelemben vett közvetett bizonyítás alapja az, hogy minden pozitív állításnak van negatív hatása is, azaz szükségszerűen kizárja a megállapított tényekkel ellentétes tényeket, ez nevezhetjük logikai igazságnak is. A kétségtelenül bonyolult logikai folyamat során az elérhető incidiumoktól⁶⁰⁹ mint átmeneti tényektől kell eljutnia a bírónak – sokszor többlépcsős folyamat során – a kétséget kizáróan bizonyítható „végleges tényekig”.

Tremmel elveti a bírói gyakorlat által a határozatokban gyakran hivatkozott, valójában eredendően Visinszkijtől származtatható „láncolat” *metaforát*,⁶¹⁰ s helyette a közvetett bizonyítékok szinergiája⁶¹¹ mellett foglal állást, rámutatva arra, hogy a közvetlen bizonyítékokat hordozó ügyekben is jelentőséggel bír a közvetett bizonyítás.⁶¹² A szinergia-elmélet a bizonyítékok együtthatását, együttműködését, szoros kapcsolódását jelenti. A láncolatelmélet szerint a közvetett bizonyítékok egymás közötti összefüggésének olyan jellegűnek kell lenni, hogy valamennyien egy láncolatot alkossanak, egyetlen láncszem elvesztése esetén széthullik az egész lánc. A láncolatszerű kapcsolódás alapvető logikai szabály, osztom azonban Tremmel érveit, hogy nem kívánható meg minden ügyben a bizonyítékok szétszakíthatatlan láncolata. Egyes bizonyítékok eljárásjogi vagy tartalmi okból történő elvetése nem szakíthatja meg önmagában az egyébként szerves összefüggésben álló bizonyítékok bizonyító erejű kapcsolatát. Hasonlóan foglal állás Ibolya Tibor is tanulmányában, melyben kifejti, hogy alappal kifogásolhatóan sokan még mindig a bizonyítás „Szent Gráljának” tartják a láncolatelméletet. A jogtudomány által elért újabb eredményekre utalva, konkrét felsőbbbírósági döntésre⁶¹³ hivatkozva értetlenségnek tartja, hogy a magyar bírósági gyakorlatban a mai napig eredeti értelmében hivatkoznak a felmentő ítéletek és hatályon kívül helyező végzések indokolásában

⁶⁰⁹ *Incidiumok* alatt olyan, a tényálladékhöz nem tartozó ténykörülményeket kell érteni, amelyeknek közvetlen bizonyítása lehetséges, és amelyekből következtetés útján a tényálláshoz tartozó, közvetlenül már nem észlelhető tény léte vagy nemléte, valóságosága vagy valótlansága megállapítható. Lásd ANGYAL [1915] *i. m.* 319.

⁶¹⁰ Lásd VISINSZKIJ, Januarjevics, Andrej, *A perbeli bizonyítás elmélete a szovjet jogban*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1952, 328.

⁶¹¹ A szinergia görög eredetű szó jelentése: együttműködés. Lásd <http://idegen-szavak.hu/szinergia> (letöltés: 2014. április 20.).

⁶¹² TREMMEL [2006] *i. m.* 103-127.

⁶¹³ Fővárosi Ítélet tábla 6.Bf.261/2014/17.sz. hatályon kívül helyező végzése.

Visinszkij bizonyítékértékelési elméletére.⁶¹⁴ Magam is úgy látom, egyetértve Tremmellel és alapvetően osztva Ibolya érvelését, hogy napjaink bírói érvelésének a bizonyítékok mérlegelését illetően már nem lehet alapja a Visinszkijtől származó láncolatelmélet, mellyel szemben Tremmel igen alapos és meggyőző érveket hoz fel, és úgy gondolom, azokat célszerű lenne követnie az alakuló ítélkezési gyakorlatnak.⁶¹⁵

A szinergiaelmélet napjainkban – hasonlóan a jogtudomány más kutatási eredményeihez – megjelenik felsőbbbíróági határozatokban is, ahol a bíróság részben Tremmel munkásságára hivatkozva fejti ki, hogy a megalapozott ítéleti tényállás a helyesen értékelt bizonyítékok szinergiája folytán kétséget kizáróan megállapítható.⁶¹⁶

A bizonyítási eszközt meg kell különböztetni a bizonyítéktól. A bizonyítási eszköz (pl. a terhelt vallomása, a tanúvallomás) a perrendi formaságok megtartása mellett az eljárási cselekmény a bizonyíték beszerzésére, a bizonyíték pedig maga a bizonyítási eszközből származó információ, azaz személyi bizonyítéknál maga a vallomás tartalma. Az ítélkezési tapasztalatok alapján megállapítható, hogy a bírói gyakorlat határozatainak indokolásában is használja a személyi és tárgyi, a terhelő és mentő, valamint a közvetlen és közvetett bizonyíték fogalmát, mely utóbbi különösen a helyes ténybeli következtetések bonyolult logikai folyamatában játszik jelentős szerepet. Tremmel okfejtése szerint bizonyítékká csak törvényes forrásból származó adat válhat. Az nem kétséges, hogy felhasználni csupán törvényes közvetlen bizonyítékot lehet. Álláspontom szerint azonban a törvénynek mindenben meg nem felelő eljárás még nem feltétlen zárja ki – különösen az eljárási szabályoktól eltérve felvett bizonyítékból származó – közvetett bizonyíték felhasználását. Sok esetben a bírósági eljárás fakultatív, fellebbezési szakaszában derül fény arra, hogy valamely bizonyíték oly mértékben törvénytelen, hogy nem képezheti a tényállás alapját. A törvénytelen bizonyíték azonban, ha hibásan is, de megalapozta a vádemelést, sőt sokszor az elsőfokú ítéletet, és a korrekcióra csak a fellebbezési perben kerül sor. Ilyen esetben vajon kimondhatjuk-e, hogy a bizonyíték létre sem jön, amikor számos, bár anyagi jogerővel nem bíró joghatást váltott ki (pl. kényszerintézkedések, nyomozás, vádemelés, elsőfokú marasztalás stb.).

⁶¹⁴ IBOLYA Tibor, *Egy önkényuralmi bizonyítékértékelési elmélet továbbéléséről*, Magyar Jog, 2015/9, 533-534.

⁶¹⁵ HÁGER [2014/b] i. m. 60.

⁶¹⁶ Debreceni Ítéltábla Bf.II.374/2014/5., Bf.II.503/2014/8., Bf.II.392/2014/37., Bf.II.9/2015/37.

A ténybeli következtetések helyességének megállapítása a büntetőperben tehát egy rendkívül összetett jogalkalmazói tevékenység, melyet jelentősen befolyásolnak a jogirodalom által részletesen kimunkált elvek mellett az adott ügy konkrét bizonyítékainak jellegzetességei.

Egy adott tényből egy másik tény nem következik feltétlen okszerűen. A tények kapcsolata akkor igazolható, ha a logika törvényeinek megfelelően bizonyítható a viszonyuk. Például egy közforgalom számára nyitva álló helyen a vádlott ujjlenyomatának rögzítése még nem feltétlenül vezet ahhoz a következtetéshez, hogy ő a vádbeli lopás elkövetője. Az emberölés helyszínén talált idegen eredetű, nem azonosítható biológiai nyom önmagában nem adhat alapot olyan ténybeli következtetésre, hogy nem a részleges beismerő vallomást tevő vádlottak, hanem más az elkövető. Az a tény, hogy a vádlott olyan támadóeszközzel rendelkezik, mely alkalmas volt a sértetti sérülés előidézésére, más terhelő adat hiányában még nem következteti, hogy bizonyosan a vádlott volt az elkövető.

A téves ténybeli következtetés fogalmának elemzése és az elméleti síkon említett példák után tekintsük át, miként jelenik meg az ítékezésben a tárgyalta megalapozatlansági ok. A Legfelsőbb Bíróság az életveszélyt okozó testi sértés miatt indult büntetőügyben kimondta, hogy az adott esetben rendelkezésre álló közvetett bizonyítékok nem alkotnak olyan, a logika szabályainak is megfelelő láncot, amely kizárná a más általi elkövetés lehetőségét. Az elsőfokú bíróság a közvetett tanúk vallomásainak tartalmától eltérve téves, a logika szabályaival ellentétes következtetést vont le. Abból a tényből, hogy a helyszínről a vádlott késsel a kezében távozott, megnyugtató bizonyossággal nem következik, hogy kizárólag a vádlott okozta a sértetti sérüléseket. Az ellentétes tartalmú, döntően közvetett bizonyítékok közül kétséget kizáróan csak azt lehetett megállapítani, hogy a vádlott késsel a kezében távozott a helyszínről. Más objektív adat vagy közvetlen bizonyíték hiányában a fellebbezési bíróság alapvetően logikai hiba miatt nem találta alaposnak az elsőfokú bíróság ténybeli következtetését, ezért a vádlottat a megalapozatlanság orvoslása után az életveszélyt okozó testi sértés büntetékének kísérlete miatt emelt vád alól felmentette.⁶¹⁷ A legfelsőbb bírósági döntés levezetése alapos, a láncel-

⁶¹⁷ Legfelsőbb Bíróság Bf.IV.2.516/1999/8.

méletre hivatkozással viszont – Tremmel és Ibolya érveit osztva – a már kifejtett indokok alapján nem értek egyet.

Egy aljas indokból elkövetett emberölés büntette miatt indult büntetőügyben a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy abból a tényből, miszerint a vádlott tartott attól, hogy a sértett a nyomozó hatóságnak feltárja közösen véghezvitt emberrablási cselekményüket, rejtekhelyet biztosított, illetve olyan típusú fegyverrel rendelkezett, mellyel a sértett életét kioltották, minden kétséget kizáró módon nem következik az a tény, hogy a sértett életét a vádlott oltotta ki.⁶¹⁸

Többfős elkövetés esetén nagy nehézségeket jelent az egyes vádlottak cselekvőségének pontos elhatárolása, mely során perdöntők lehetnek a bírói ténybeli következtetések. A két vádlott ellen nyereségvágyból, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés büntette miatt indult büntetőügyben az elsőfokú bíróság a vádlottak helyszínen való jelenlétéből és a sértett kirablásának, valamint megölésének tényéből arra a következtetésre jutott, hogy mindkét vádlott bántalmazta a sértettet. A másodfokú bíróság azonban megállapította, hogy önmagában a rablásban való együttes részvétel még nem feltétlen jelenti, hogy az ölést is ketten vitték véghez, mely ténybeli következtetést a helyszín adatai, a szakértői vélemények nem erősítettek meg.⁶¹⁹

Egy jelentős vagyoni hátrányt okozó hűtlen kezelés büntette miatt indult büntetőügyben a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a megyei bíróság helytelen ténybeli következtetéssel állapította meg a vádlott által aláírt kötelezettségvállalással az önkormányzatot ért kár összegét. A bíróság ugyanis egyes tények helyes megállapítása után téves következtetésen alapuló számítási mód folytán a valósnál több millió forinttal magasabb értéket rögzített.⁶²⁰

Amint az idézett jogesetek is jól mutatják, a helytelen ténybeli következtetések megállapításakor az ítélkezési gyakorlat nagy jelentőséget tulajdonít a következtetési folyamat logikájának, a logika szabályai megtartásának, ami természetes, hiszen a logika a gon-

⁶¹⁸ Legfelsőbb Bíróság Bf.IV.2.144/2000/8.

⁶¹⁹ Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 8.B.1941/2008/33., Debreceni Ítéletábla Bf.I.36/2010/4.

⁶²⁰ Legfelsőbb Bíróság Bf.III.2.076/2000/3.

dolkodást mint az igazság kiderítésének eszközét vizsgáló és a gondolkodás formáit, törvényeit rendszerező tudomány.⁶²¹

A következtetés logikus volta, a szillogizmus szabályainak megtartása alapvető követelmény, a konkrét ügyekben nem mellőzhető viszont a jogirodalom által meghatározott szempontok – mint a tudomány törvényei, a társadalmi gyakorlat és az általános élettapasztalat – figyelembevétele sem.

⁶²¹ PUSZTAI (főszerk.) i. m. 842.

5. A megalapozatlanság kiküszöbölése a másodfokú büntetőeljárásban

5.1. A rendes jogorvoslat a büntetőperben

Az ítéleti tényállás megalapozottsága, a megalapozatlanság okai és a megalapozatlanság kiküszöbölése elválaszthatatlan a jogorvoslati rendszertől. Az elsőfokú bíróság eljárása, a perrendi szabályok megtartása, a tényállás megalapozottsága ugyanis főszabályként a büntetőeljárás fakultatív szakaszában, a rendes jogorvoslati eljárásokban ellenőrizhető. Joghatályos fellebbezés hiányában az elsőfokú ítélet megalapozottsága nem helyezhető mérlegre. Hangsúlyos, hogy a büntető eljárásjogi tényállástannal összefüggő alapvető szabályok a másodfokú eljárás normái között találhatóak, ezért a megalapozatlanság elhárításának részletes tárgyalása előtt szükséges a jogorvoslat fogalmának elméleti meghatározása, az egyes jogirodalmi álláspontok, valamint a felülbírálathoz szorosan kapcsolódó – még nem tárgyalt – szabályok áttekintése.

A törvény – az elsőfokú ügydöntő határozattal szemben alapvetően megkötés nélkül,⁶²² a másodfokú ítélet ellen a törvényben meghatározott speciális feltételek, a büntetőjogi felelősség kérdésében hozott eltérő döntés esetén – biztosítja a fellebbezés jogát a jogosultak számára.⁶²³ A határozatok a statisztikák szerint nagyszámban már első fokon jogerőre emelkednek, azonban sok esetben csak másod-, ritkábban harmadfokon áll be a jogerő és nyílik meg a végrehajthatóság lehetősége.

A büntető jogorvoslat – legyen az akár rendes, akár rendkívüli, első fellebbezés vagy második rendes perorvoslat – a büntetőeljárás egyik központi jelentőségű jogintézménye, mely alkotmányos alapjog⁶²⁴ a Be.-ben az alapvető rendelkezések között⁶²⁵ és az egyes eljárások tételes normái között is jelen van. Az értekezés a büntetőeljárás bírósági szakaszát vizsgálja, ezért elsősorban a jogorvoslat bírósági eljárásban irányadó fogal-

⁶²² A Be. 324. § (1) bekezdése szerint az eljárás fő személyei, mint az ügyész, a vádlott és a védő az elsőfokú ítélet bármely rendelkezését, vagy akár indokolását is támadhatják. Az ügyész fellebbezési joga a legszélesebb, mert a vádlott terhére és javára is fellebbezhet. A vádlott és védő ugyanakkor a vádlott terhére nem élhet jogorvoslattal, a pótmagánvádló pedig csak a vádlott terhére jelenthet be fellebbezést. – HT (kiemelés a szerzőtől). Lásd új Be. 581. §.

⁶²³ Be. 386. § (1) bekezdés a)-c) pont, új Be. 615. § (1) bekezdés, (2) bekezdés a)-c) pont.

⁶²⁴ Alaptörvény, Szabadság és felelősség rész XXVIII. cikk (7) bekezdés.

⁶²⁵ Be. 3. § (2) bekezdés

mával kapcsolatos jogirodalmi álláspontokat hívja fel. A jogorvoslatok az eljárás egyes szakaszaiban más és más elnevezést kapnak, a nyomozás során panaszként, ellenvetésként, a perben pedig fellebbezésként jelennek meg.⁶²⁶

Angyal Pál szerint perorvoslat alatt azt az eljárást kell érteni, amelynek során a bíróságnak valamelyik félre vagy más érdekeltre sérelmes határozatából származó joghátrány a perre visszahatóan elhárul.⁶²⁷

Cséka szerint a jogorvoslat lehetőséget teremt a már bekövetkezett eljárási tévedések, a helytelen, törvénysértő határozatok orvoslására annak érdekében, hogy a hibás döntés jogkövetkezményei lehetőleg ne álljanak be, illetve minél előbb megszűnjenek.⁶²⁸

Király a jogorvoslat lényegét a hatóság határozataiban vagy intézkedéseiben előforduló ténybeli vagy jogi tévedések, törvénysértések kijavításának indítványozásában mint jogi eszközben fogalmazta meg.⁶²⁹

Nagy Lajos szerint a jogorvoslat a törvény által feljogosított fél indítványa avégett, hogy egy szervezetileg magasabb fokú bíróság – az ügy újabb megvizsgálása alapján az eljárás egy további szakaszának lefolytatásával – a megtámadott határozatban lévő ténybeli vagy jogi tévedést javítsa ki, és a tévedés összes következményeit szüntesse meg.⁶³⁰

Amint Király nyomán Kardos Sándor utal rá, a jogorvoslat a büntetőeljárás fakultatív szakaszát nyitja meg, mert a perorvoslati eljárásoknak feltétele a fellebbezés joghatályos bejelentése.⁶³¹

Herke, Fenyvesi és Tremmel kifejti, hogy a perorvoslat az eljáró bíróság valódi vagy vélt, súlyos vagy kevésbé súlyos, ténybeli (*error in facto*), jogi (*error in iure*), vagy eljárási (*error in procedendo*) hibájának kiküszöbölésére, orvoslására irányul.⁶³²

E körben kell utalni rá, hogy a jogorvoslat szabad gyakorlásának egyik fő garanciája a vádlott javát szolgáló súlyosítási tilalom, mert az érvényesül a rendes és rendkívüli jogorvoslati eljárásokban is, függetlenül attól, hogy ki gyakorolta a jogorvoslat jogát.⁶³³

⁶²⁶ FARKAS – RÓTH *i. m.* 367.

⁶²⁷ ANGYAL [1915] *i. m.* 162.

⁶²⁸ CSÉKA Ervin, *A büntető jogorvoslatok alaptanai*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985, 31.

⁶²⁹ KIRÁLY [2003] *i. m.* 468.

⁶³⁰ NAGY Lajos [1960] *i. m.* 90.

⁶³¹ KARDOS Sándor, *Jogorvoslat a büntetőeljárásban*. Magyar Jog 2003/1, 21.

⁶³² HERKE–FENYVESI–TREMMEI *i. m.* 338.

⁶³³ HERKE [2010] *i. m.* 2.

A vádlott a súlyosítási tilalom nélkül pszichológiai kényszerhelyzetbe kerülne, mely akadályozná a fellebbezési jog szabad gyakorlását.⁶³⁴

A jogirodalmi álláspontok a fő kérdésekben egységesek, árnyalatnyi különbségeket láthatunk ugyan a jogintézmény *genus proximumának* megfogalmazása során, de a jogorvoslat lényegét egységesen a téves, sérelmes, törvénysértő határozatok hibájának kijavítása érdekében felhasználható eljárásjogi eszközként jelölik meg. A jogorvoslat a jogirodalom képviselőinek gondolatait összegezve leírható olyan, a törvényben meghatározott jogosultak számára nyitva álló eljárásjogi eszközként, mely a büntetőügyben eljáró hatóság téves, törvénysértő, avagy annak vélt döntése, a jogosultra sérelmes mulasztása következményeinek megszüntetésére, elhárítására irányul. Herke, Fenyvesi és Tremmel fogalom meghatározásából külön kiemelendő a hiba vélt volta. A jogorvoslat jogának gyakorlása ugyanis korántsem jelenti azt, hogy valóban törvénysértés történt, a fellebbezési eljárást ugyanis a jogorvoslat akkor is megnyitja, ha a vélelmezett sérelem később valótlannak, a támadott határozat törvényesnek bizonyul. A bírósági eljárásban főszabályként a jogorvoslatot egy felsőbb szintű bírósági fórum bírálja el.

A bírósági szakaszban a jogorvoslatok lehetnek rendes és rendkívüli jellegűek. A büntetőperben rendes perorvoslat a fellebbezés, rendkívüli pedig a perújítás, a felülvizsgálati indítvány, a jogorvoslat a törvényesség érdekében, a jogegységi eljárás és az alkotmányjogi panasz.⁶³⁵ A rendes perorvoslat olyan perjogi eszköz, mely jogerőre nem emelkedett, rendkívüli pedig az, amellyel a jogerős határozat támadható meg. A perorvoslatokat hatályuk alapján is megkülönböztethetjük.

A devolutív hatályú perorvoslatról, mint például a fellebbezés, a magasabb fokú bíróság határoz. Nem devolutív perorvoslatnál a döntés nem hárul a felsőbb bírósághoz, ilyen például rendszerint az igazolás. A perorvoslat szuszpenzív hatályáról pedig akkor beszélhetünk, ha a jogorvoslat felfüggeszti a megtámadott határozat végrehajtását. Ilyen perorvoslat az ítélet elleni fellebbezés.⁶³⁶

⁶³⁴ KRESTCHMANN, Hans-Jochen, *Das Verbot der reformatio in peius im Jugendstrafrecht*, Saarbrücken, 1968, 54.

⁶³⁵ Az alkotmányjogi panasszal kapcsolatos eljárást a 2011. évi CCI. törvény vezette be 2012. január 1-jei hatállyal.

⁶³⁶ KIRÁLY [2003] *i. m.* 468-469.

A tényállás megállapítása a már részletezettek szerint eljárásjogi okból, bizonyítási hiányosságokból eredően hibás lehet. A bírói hibák, tévedések, törvénysértések kiküszöbölésének alapja a jogorvoslat joga,⁶³⁷ melynek gyakorlása által sor kerülhet a fellebbezési eljárásra, ahol a fellebbviteli bíróság a törvény által megszabott keretek között akár ténykérdésben, akár jogkérdésben korrigálhatja a sérelmezett per tévedéseit.

5.2. A megalapozatlanság észlelése

A megalapozatlanság orvoslására kizárólag fellebbezési eljárásban kerülhet sor, az elsőfokú ítélet jogorvoslat hiányában jogerőre emelkedik.⁶³⁸ Az ítélet anyagi jogereje kizárja a határozatot hozó bíróság részéről tényállásának megváltoztatását, a jogerő alapján ugyanis a döntés megváltoztathatatlan, megcáfolhatatlan a bíróság és a felek részéről is.⁶³⁹ Az anyagi jogerő fogalmának központi része a bírói határozat, értelemszerűen az azon alapuló tényállás megváltoztathatatlansága. A jogerős ítélet tényállásának megváltoztatására csak kivétele esetben, perújítási eljárásban kerülhet sor.

Elsőként a másodfokú eljárásnak a megalapozatlanság kiküszöbölését is érintő és még nem tárgyalt normáit indokolt áttekinteni. Munkám nem érinti a perorvoslati rendszer minden részletszabályát, figyelemmel azonban arra, hogy a tényállás megalapozatlanságának a vizsgálatát a bíróság a fellebbezés folytán megnyíló fellebbviteli eljárásban végzi el, szükséges vázlatosan a fellebbezési jog gyakorlása szabályainak áttekintése. A Be. több helyen is rögzíti a fellebbezés jogát, a másodfokú eljárás általános szabályai között pedig alapvető rendelkezés, hogy az elsőfokú bíróság ítélete ellen fellebbezésnek van helye a másodfokú bírósághoz. Az elsőfokú bíróság ítélete elleni fellebbezés az

⁶³⁷ A Be. 3. § (3) bekezdése az alapvető rendelkezések között rögzíti a jogorvoslat jogát, mely szerint a bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság határozatait, valamint az ügyész és a nyomozó hatóság intézkedései ellen, illetve a bíróság, az ügyész, a nyomozó hatóság intézkedésének elmulasztása miatt – e törvényben meghatározottak szerint – jogorvoslatnak van helye. Az új Be. a bírósági eljárásban a jogorvoslat jogát fellebbezési jogként a LXXXI. Fejezetben szabályozza, mely szabályok változatlanul az ügyféli rendelkezési jogot helyezik előtérbe, azaz a fellebbezés elsősorban a vád és a védelem akaratnyilvánításától függ és nyitja meg a rendes jogorvoslati eljárást.

⁶³⁸ Be. 588. § (2) bekezdés c) pont.

⁶³⁹ ELEK [2012] *i. m.* 74.

ítélet bármely rendelkezése vagy kizárólag az indokolás ellen irányulhat. Fellebbezésnek jogi és ténybeli okból van helye.⁶⁴⁰

A perorvoslat tartalmával kapcsolatban kiemelendő az a fontos szabály, hogy a fellebbezőnek⁶⁴¹ meg kell jelölnie, hogy a határozat mely rendelkezését sérelmezi és a fellebbezés mire irányul, másképp fogalmazva szükséges a jogorvoslatban a fellebbezés okának és céljának meghatározása.⁶⁴² Láthatjuk, hogy az elsőfokú ítélet ellen igen széles körben van helye fellebbezésnek. Mind a vád, mind a védelem támadhatja az ítéletet ténykérdésben, mint ahogy a bűnösség, a cselekmények minősítése, a büntetéskiszabás és a járulékos kérdések tekintetében is. A perorvoslat az idézettek szerint nem csak a bírói határozat rendelkezéseit, hanem az indokolást is sérelmezheti. A védelem a felmentő ítéletet is kifogásolhatja, támadva a felmentés jogcímét. A teljes revíziótól függetlenül a fellebbezés tárgyának szabatos, pontos megjelölése feltétlen szükséges, mint ahogy annak jól felismerhető, perrendszerű jegyzőkönyvezése is. A másodfokú eljárásokban sok esetben tapasztalható, hogy az elsőfokú bíróság a fellebbezési nyilatkozatot hiányosan, félreérthetően jegyzőkönyvezi. Példa lehet erre a vádlott által használt „védelejtés” kifejezés, mely sérelmezi a bűnösség megállapítását, nem tisztázott azonban, hogy ténykérdést, vagy az első bíróság jogi álláspontját vitatja. Mindez különös jelentőség kap majd az új Be. szabályai szerint, mert a fellebbezés iránya meghatározhatja a felülbírálat terjedelmét is az 590. § (3) bekezdés értelmében, és a jognyilatkozatot követően a fellebbezés már nem terjeszthető ki, ha kizárólag a büntetéskiszabást, az egyszerűsített felülvizsgálat körébe tartozó rendelkezéseket, vagy a felmentő eljárást megszüntető határozatok indokolását sérelmezi.⁶⁴³ Fontos új szabály, hogy a harmadfokú eljáráshoz hasonlóan az elsőfokú bíróság ítélete elleni fellebbezést a Be. 584. § (6) bekezdése szerint az ügyészségnek és a védőnek írásban indokolnia kell, mely alapvető

⁶⁴⁰ Be. 346. § (1)-(3) bekezdés, új Be. 583. § (1), (2) bekezdés.

⁶⁴¹ A Be. 324. § (1) bekezdése értelmében az elsőfokú bíróság ítélete ellen fellebbezésre jogosult a vádlott, az ügyész, a pótmagánvádló, a védő a vádlott hozzájárulása nélkül is, a vádlott örököse, a polgári jogi igénynek helyt adó rendelkezés ellen, a kényszergyógykezelés elrendelése ellen – a vádlott hozzájárulása nélkül is – a nagykorú vádlott törvényes képviselője, házastársa vagy élettársa, a magánfél, a polgári jogi igényt érdemben elbíráló rendelkezés ellen, valamint az, akivel szemben az ítélet rendelkezést tartalmaz, a reá vonatkozó rendelkezés ellen. A törvényszakasz (2) bekezdésének fontos előírása, hogy az ügyész a vádlott terhére és javára is, a pótmagánvádló kizárólag a vádlott terhére fellebbezhet. Mindebből következik, mint ahogy az eljárási feladatok megosztásának elvéből és a védelem jogából is, hogy a vádlottnak és a védőnek a terhelt terhére történő fellebbezése a törvény szerint kizárt. A gyakorlatban ugyanakkor gondos elemzést igényel a Be. 354. § (2) bekezdésének keretei között a vádlott érdekeinek alapos vizsgálatát követően, hogy mit tekinthetünk pontosan a vádlottra terhes perorvoslatnak, mert ez nem minden esetben egyértelmű, melyre utalnak a BH2007.81. számú eseti döntésben foglaltak is. A fellebbezés jogát az új Be. 581. § a-g) pontjai alapvetően hasonlóan szabályozzák azzal, hogy az egyéb érdekelti körben kifejezetten a *vagyoni* érdekelt perorvoslati jogát rögzíti.

⁶⁴² FARKAS – RÓTH [2012] i. m. 370.

⁶⁴³ Új Be. 583. § (3) bekezdés.

elvárás a per professzionális főszemélyei tekintetében. Eme új szabály lehet garanciája a korlátozott revízió biztosításának. E körben azonban – Bánáti gondolataira is utalva – kissé szkeptikus vagyok, mert főként jelentősebb tárgyi súlyú ügyekben a védelem az elsőfokú ítéletet teljes körben fogja támadni, mely kizárja a korlátozott felülbírálatot.⁶⁴⁴ A szerző hivatkozott művében találóan mutat rá, hogy az ítélet kihirdetését követően bejelentett fellebbezési nyilatkozat – a bírói döntés minden részletének megismerése hiányában is – a biztonságosabb megoldást, a teljes körű jogorvoslatot választja.

Amint már említettem Herke, Fenyvesi és Tremmel nyomán, a fellebbezés okaként általában három típushiba jelenik meg: az eljárási, a ténybeli és a jogi. A megállapítás teljes mértékben osztható. Egyrészt ez megnyilvánul a fellebbezés okát leíró szabályból, másrészt az ítélkezési gyakorlatban is a fellebbező elsősorban eljárási szabálysértésre, a tényállás megalapozatlan megállapítására vagy a bűnösség hibás kimondására, a jogszabály téves alkalmazására hivatkozik.

Az ügy tehát a joghatályos fellebbezés folytán kerülhet a másodfokú bíróság elé. Mint utaltam rá, nem képezi a téma tárgyát a másodfokú per valamennyi részletszabályának elemzése, kizárólag azon normákat tartom indokoltnak vizsgálat alá vonni, melyek szoros összefüggésben állnak a bíróság ténymegállapító tevékenységével, a tényállás hibáival, és ehhez kapcsolódva a megalapozatlanság kiküszöbölésével.

Ilyen fontos szabály a Be. szerint a hivatalból való eljárásból fakadó⁶⁴⁵ teljes revízió elvének megfogalmazása.⁶⁴⁶ Az elsőfokú bíróság eljárásának és ítéletének teljes terjedelemben való felülbírálata a büntetőjogi főkérdésekben független a fellebbező személyétől, mint ahogy a jogorvoslat tárgyától (a fellebbezés oka és célja) is. A teljes revíziót főszabályként az új Be. is fenntartja, azonban lényeges, új korlátokat állítva, mert egyfelől a Be. 583. § (3) bekezdésében írt okokra alapított fellebbezésnél a felülbírálat csak a támadott rendelkezések felülbírálatára irányul, megteremtve ezzel a büntető perjogunkban büntetőjogi főkérdésekben is a korlátozott felülbírálatot [Be. 590. § (3) bekezdés]. Másrészt, ha az elsőfokú bíróság ítélete több bűncselekményről rendelkezett, a másodfokú bíróság csak a fellebbezéssel érintett bűncselekmények tekintetében gyakorol reví-

⁶⁴⁴ BÁNÁTI *i. m.* 157-169.

⁶⁴⁵ BÁRD Károly – PUSZTAI László, *A büntetőeljárás kézikönyve*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1993, 306.

⁶⁴⁶ Be. 348. § (1) bekezdés.

ziót, kivéve egyes feltétlen eljárási szabálysértéseket, a vádlott felmentését, vagy az eljárás megszüntetését lehetővé tevő okok fennállását, vagy a bűncselekmény minősítésének és a büntetéskiszabás módosítását igénylő döntéseket [új Be. 590. § (4), (5) bekezdés]. Mindez, eltérően a hatályos szabályozástól, már valóban az ügyféli rendelkezési jogot előtérbe helyező korlátozott felülbírálatot jelent.

Törvényi kivétel továbbá a teljes revízió alól, ha a vádlott ellen több bűncselekmény miatt emeltek vádat, mert ekkor az ítéletnek csak az a felmentő vagy eljárást megszüntető rendelkezése bírálható felül, mely ellen fellebbeztek.⁶⁴⁷ A perorvoslattal nem támasztott ilyen rendelkezésnél az egész határozatot tekintve részjogerő áll be, mely kizárja a jogerős rész felülbírálatát, azaz a revízió nem teljes, hanem részleges.⁶⁴⁸ Részleges továbbá a felülbírálat, ha a fellebbezés kizárólag az elkobzásra, a vagyonekobzásra, a pártfogó felügyelet elrendelésére, a lefoglalásra, a polgári jogi igényre, a szülői felügyeleti jog megszüntetésére, vagy a bűnügyi költség viselésére vonatkozó rendelkezésre irányul, ekkor a másodfokú bíróság az ítéletnek csak ezt a részét vizsgálja felül.⁶⁴⁹ Ezen túlmenően, ha az elsőfokú bíróság ítélete több vádlottról rendelkezik, a másodfokú bíróság az ítéletnek a fellebbezéssel érintett vádlottra vonatkozó részét bírálja felül, mely esetben szintén részleges revízióról lehet szó, hiszen a jogerővel érintett vádlott cselekménye nem képezheti a felülbírálat alapját. Kivételt jelent, ha a másodfokú bíróság a fellebbezéssel nem érintett vádlottat felmenti, cselekményét enyhébben minősíti, mely folytán büntetését enyhíti, vagy az elsőfokú ítélet reá vonatkozó részét hatályon kívül helyezi és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasítja, ha a fellebbezéssel érintett vádlott tekintetében is ugyanígy határoz (összefüggő ok). Ilyen perjogi helyzetben az egyébként általános szabály szerinti részleges revízió teljessé válik, mely a jogerő feltörésével is jár. A bírói gyakorlatban meglehetősen ritka az összefüggő okból indokoltá váló jogerő feltörés, ilyen eset tipikusan egy tényállásos, a fellebbezéssel érintett és nem érintett vádlottak által közösen elkövetett bűncselekményeknél fordul elő.⁶⁵⁰ Hangsúlyos, hogy

⁶⁴⁷ Be. 348. § (2) bekezdés, új Be. 590. § (8) bekezdés.

⁶⁴⁸ FARKAS – RÓTH *i. m.* 369.

⁶⁴⁹ Be. 348. § (3) bekezdés, új Be. 590. § (9)-(12) bekezdés.

⁶⁵⁰ Debreceni Ítéltábla Bf.II.213/2011/6. Az idézett ügyben az elkövetésben résztvevők közül a csupán bűnsegédként elkövetett lopás vétségében marasztalt II.r. terhelttel szemben az ítélet első fokon jogerőre emelkedett. A nyereségvágyból, több emberen elkövetett emberölés büntettének kísérlete miatt elítélt I.r. vádlottnál azonban másodfokú eljárásra került sor. A fellebbezési bíróság e vádlott tekintetében az ítéletet megalapozatlanság miatt hatályon kívül helyezte, utalva rá, hogy a bizonyítás adatai, a megismételt eljárás alapján nem zárható ki a vádlottak felmentése, ezért a jogerőt feltörve a II.r. vádlottnál is hatályon kívül helyezésre került sor.

az összefüggő ok címén a *favor defensionis* (a vádlottnak nyújtott kedvezmény) elvéből következően a részleges jogerő csak a vádlott javára oldható fel.⁶⁵¹

A másodfokú eljárás tényállastani elemzésekor azt a perjogi helyzetet kívánom áttekinteni, amikor a büntetőjogi főkérdések jogorvoslással való támadása miatt teljes revízióra kerül sor. A felülbírálat több fázisra tagolható. A bíróság vizsgálja az eljárási szabályok megtartását. Ezen túlmenően két fontos fázis határozható meg: a tényállás megalapozottságának revíziója és a ténykérdések felülbírálata, valamint a tényállás megalapozottsága esetén vagy a megalapozatlanság elhárítása után a bűnösség megállapításának és a jogi minősítésnek vagy a felmentés törvényességének, illetve a büntetéskiszabásnak az ellenőrzése.⁶⁵² A tény- és jogkérdések felülbírálata a revíziós folyamatban jól elkülöníthető, ezt tükrözik a másodfokú bíróság ügydöntő határozatainak indokolásai is.

A már hivatkozottak szerint a teljes revízió során az elsőfokú bíróság ítéletét a másodfokú bíróság teljes terjedelemben (a büntetőjogi főkérdések valamennyi lényeges részére kitérve) felülbírálja, függetlenül a fellebbezés okától, céljától és a fellebbező személyétől. A teljes revízió ugyanakkor nem jelenti a másodfokú bíróság korlátlan döntési lehetőségét, mivel annak lényeges korlátját képezik egyfelől a súlyosítási tilalom szabályai,⁶⁵³ másrészt a tényálláshoz kötöttség azon előírása, hogy a fellebbezési bíróság az elsőfokú ítélet tényállásától eltérő tényállást a vádlott terhére nem állapíthat meg.⁶⁵⁴ A súlyosítási tilalom részletszabályainak elemzése nem képezi a dolgozat tárgyát, azonban a megalapozatlanság orvoslásánál azzal összefüggésben külön kitérek a tényálláshoz kötöttség idézett részletszabályára.

A megalapozatlanság kiküszöbölésének lehetőségeit, módját alapvetően a megalapozatlanság jellege (részleges vagy teljes megalapozatlanság), valamint az egyes megalapozatlansági okok jellemzői, terjedelme határozzák meg. A másodfokú bíróság a teljes körű felülbírálat során *ex officio*, hivatalból vizsgálja az elsőfokú bírósági ténymegállapítások megalapozottságát.

⁶⁵¹ FARKAS – RÓTH *i. m.* 373.

⁶⁵² NAGY Lajos [1960] *i. m.* 209-239.

⁶⁵³ Be. 354-355. §§.

⁶⁵⁴ Be. 352. § (1) bekezdés b) pont. E korlátot az új Be. 593. § (1) bekezdés c) pontja megszünteti, létrehozva a vádlott terhére a nagyreformáció perjogi útját.

Megalapozatlansági ok észlelésekor a másodfokú bíróság főszabályként a tényállást kiegészíti, illetőleg helyesbíti, ha a hiánytalan, illetve a helyes tényállás az iratok tartalma, ténybeli következtetés vagy a felvett bizonyítás útján megállapítható [Be. 352. § (1) bekezdés a) pont, új Be. 593. § (1) bekezdés]. A másodfokú eljárásban bizonyításnak akkor van helye, ha az elsőfokú bíróság a tényállást nem derítette fel, vagy az hiányos, továbbá, ha a bizonyítás az elsőfokú bírósági eljárásban megvalósult szabálysértés orvoslását eredményezheti.⁶⁵⁵ Az iratok alapján vagy ténybeli következtetés által történő tényállás-kiegészítéstől és -helyesbítéstől eltérően a másodfokú bíróság bizonyítás útján nem valamennyi megalapozatlansági ok, hanem csak a tényállás felderítetlensége és hiányossága esetén teszi lehetővé a korrekciót. Ennek oka részben az, hogy a tényállás megállapításának hiánya nem orvosolható teljes megalapozatlanságot jelent, másfelől a felderítetlenséget és a hiányosságot elsősorban bizonyítási hiba, az ügyfelderítési kötelezettség nem megfelelő teljesítése idézi elő, mely megalapozatlansági okok rendszerint szükségszerűen vonják maguk után a bizonyítás felvételével történő hibajavítást. Hasonló a helyzet az eljárási szabálysértés esetén, ami rendszerint felderítetlenségben megnyilvánuló megalapozatlanságot is eredményez, mert a törvény a hibásan beszerzett bizonyíték értékelését kizárja. A helytelen ténybeli következtetések viszont a logika és más tudományok helyes alkalmazásával általában bizonyítás nélkül is kiküszöbölhetők. Az új Be. a másodfokú eljárásban a bizonyítást részbeni megalapozatlanság kiküszöbölése, eljárási szabálysértés orvoslása érdekében és új tény állításának vagy felhozott új bizonyíték megvizsgálásakor teszi lehetővé [új Be. 594. § (1) bekezdés].

A megalapozatlansággal összefüggésben az első érdemi eljárásjogi lépés a *megalapozatlansági ok észlelése, felismerése és megállapítása*. Ha a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét megalapozatlannak tartja, meg kell jelölnie a megalapozatlanság konkrét okát, s csak ezt követően alkalmazhatja annak törvényes következményeit.⁶⁵⁶ A másodfokú bíróság a tényállás-megállapítás felülbírálata során „végigköveti, ellenőrzi az egész elsőbírósági ítélkezési folyamatot”,⁶⁵⁷ ennek keretében a bizonyítás törvényességét, a bizonyítékok okszerű értékelését és a tényállás-megállapítás során más releváns körülményeket.

⁶⁵⁵ Be. 353. § (1) bekezdés.

⁶⁵⁶ BH2009.171.

⁶⁵⁷ NAGY Lajos [1960] *i. m.* 215-216.

A kontinentális jogrendszerben törvényileg konkrétan és pontosan szabályozott a tények revíziója, de indokolt rá utalni, hogy az angolszász jogi kultúrában is előfordul a hibás ténymegállapítások revíziója, amikor a fellebbezési bíróság ún. „*writs of error*”-t bocsát ki. Akkor is sor kerülhet erre, ha a terheltnek nem volt biztosítva a védekezéshez való joga és a ténybeli hiba erre vezethető vissza.⁶⁵⁸

A megalapozatlanságra már gyakran rámutatnak a vád vagy a védelem fellebbezésének indokai. A támadott felmentő ítéletnél az ügyészi fellebbezés rendszerint részletekbe menően hívja fel a figyelmet az ítéleti tényállás megalapozatlanságára,⁶⁵⁹ mint ahogy a bűnösséget megállapítható határozattal szemben a védelmi indítványok. Sok esetben azonban a másodfokú bíróság területén működő ügyészek a fellebbezésekre tett észrevételei jelzik elsőként a megalapozatlansági okokat.

A másodfokú bíróságnak főszabályként a teljes revízió elvéből fakadóan a fellebbezések tárgyára és a perorvoslatok indokaira tekintet nélkül hivatalból kell vizsgálnia, hogy a felülbírált ítélet tényállása megalapozott-e.

A másodfokú eljárásban a megalapozatlanság közvetlen kiküszöbölésének két alapvető módja a tényállás helyesbítése és kiegészítése (kisreformáció), valamint a törvényi előfeltételek esetén – a Be. szerint kizárólag a vádlott javára, az új Be. szerint már terhére is – eltérő tényállás megállapítása (nagyreformáció). Ha a másodfokú eljárásban a megalapozatlanság nem küszöbölhető ki, akkor a másodfokú bíróság a megalapozatlanságnak a közvetett – az ítélet hatályon kívül helyezése mellett megismételt eljárás útján történő – orvoslási módját rendeli el.⁶⁶⁰ Látható, hogy a megalapozatlanság orvoslásának módjait illetően a másodfokú bíróságnak távolról sincs szabad keze, mert a korrekció lehetőségeit behatárolja a megalapozatlansági ok jellege, súlyossága,⁶⁶¹ valamint a Be. szerint az is, hogy a vádlott terhére eltérő tényállás megállapításának nincs helye.

A megalapozatlanság kiküszöbölésének, és általa a megalapozott törvényes döntéshozatal lehetősége megteremtésének a másodfokú eljárásban (azaz közvetlen formában) há-

⁶⁵⁸ BERNARDIN, F., Georg, *Writs of Error in Criminal Cases*, Massachusetts Law Quarterly, 1962/47,37-45.

⁶⁵⁹ Lásd Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 8.B.1103/2004., Debreceni Ítéltábla Bf.II.254/2015.

⁶⁶⁰ TREMMEL [2001] *i. m.* 500-501.

⁶⁶¹ CSÉKA [1985] *i. m.* 267-269.

rom fő perjogi eszköze van. Az iratok tartalma alapján, a ténybeli következtetéssel és a bizonyítás útján történő tényállás-módosítás. A kiegészítés és helyesbítés alapvető feltétele, hogy a hiánytalan és a helyes tényállás az orvoslás felhívott fő eljárási módszereivel megállapítható legyen. Ez csak a részleges megalapozatlanságnál valósulhat meg, az ítéleti tényállás egészére vagy kardinális pontjaira kiterjedő hiba másodfokon történt korrekciójára nincs törvényes lehetőség. Ezt az új Be. 610. §-a külön rögzíti, miszerint teljes megalapozatlanság esetén az elsőfokú ítéletet hatályon kívül kell helyezni. A részleges megalapozatlanság orvoslását követően a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét a helyesbített, kiegészített, illetve eltérő tényállás alapján bírálja felül.⁶⁶² A tényállás másodfokú eljárásban való módosításának a Be. szerint fontos korlátja, hogy a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság által megállapított tényállástól eltérő tényállást akkor állapíthat meg, ha a vádlott felmentésének (részbeni felmentésének) vagy az eljárás megszüntetésének (részbeni megszüntetésének) van helye.⁶⁶³ A másodfokú bíróság csak azokkal a tényekkel kapcsolatban értékelheti az elsőfokú bíróságtól eltérően a bizonyítékokat, amelyekre bizonyítást vett fel, kivéve, ha az iratok tartalma vagy ténybeli következtetés alapján a vádlottat eltérő tényállás megállapítása mellett felmenti, vagy az eljárást megszünteti.⁶⁶⁴ Az eltérő tényállás megállapítását, fogalmát és elválasztását a helyesbítéstől a másodfokú per kasszációs szabályainál vizsgálom majd részletesen, de az egyes megalapozatlanságelhárító okok taglalása előtt indokoltnak látom az értekezés e részében is kiemelni a tényállás-módosítás korlátait.

A kiegészítés és a helyesbítés, amint Király rámutat, nem az egész tényállást érinti, hanem annak csak egyes elemeit. Ezen elemek súlyát és jelentőségét az határozza meg, hogy milyen befolyásuk van a cselekmények minősítésére, illetve a jogkövetkezmények megállapítására.⁶⁶⁵ A tényállás kiegészítése rendszerint a tényállás hiányos megállapításánál, a helyesbítés pedig iratellenességből vagy helytelen ténybeli következtetésből származó megalapozatlansági ok esetén fordul elő a gyakorlatban. A kiegészítés és helyesbítés alapulhat az iratok tartalmán, vagy az utóbbi helyes ténybeli következtetésen. Ha a bíróság nem állapított meg tényállást, úgy a helyesbítés és kiegészítés által a tényállás hibája a másodfokú eljárásban nem orvosolható, következik ez abból is, hogy az elsőfokú bíróság a tényállás megállapítására kötelezett, a másodfokú bíróság pedig nem

⁶⁶² Be. 352. § (2) bekezdés.

⁶⁶³ Be. 352. § (1) bekezdés b) pont.

⁶⁶⁴ Be. 353. § (3) bekezdés.

⁶⁶⁵ KIRÁLY [2003] *i. m.* 482.

veheti át teljes mértékben a ténybírótság szerepét. Amennyiben felderítetlen a tényállás, az iratok tartalma vagy ténybeli következtetés által nem kerülhet sor a tényállás kiegészítésére, mivel a releváns bizonyíték nincs beszerezve, vagy a tárgyalás anyagává tétele által értékelve. Ezen esetben a másodfokú bírósági eljárásban a bizonyítás lefolytatása, a bizonyítási eszközökből származó bizonyíték megvizsgálása és értékelése teremtheti meg az alapját a tényállás kiegészítésének, illetve helyesbítésének.

5.3. A megalapozatlansági okok elhárítása az iratok tartalma alapján

Elsőként le kell szögezni, hogy az iratok tartalma alapján a megalapozatlanság kizárólag akkor orvosolható, ha annak formája részleges.⁶⁶⁶ Az ítéleti tényállás teljes megalapozatlansága nem hárítható el, ilyen esetben az ítéletet hatályon kívül kell helyezni. A teljes megalapozatlanság kiküszöbölése a másodfokú eljárásban azt jelentené, hogy a másodfokú bíróság mintegy újratárgyalná az ügyet.⁶⁶⁷

Az iratok alapján kiegészítéssel és helyesbítéssel az ítéletnek bármely okból eredő megalapozatlansága kiküszöbölhető, kivéve, ha nem állnak rendelkezésre felhasználható iratok, mint amikor a tényállás nincs felderítve, vagy a bíróság nem állapított meg tényállást.⁶⁶⁸ Az iratok alapján való tényállás-kiegészítés korlátja tehát elsősorban az lehet, ha felderítetlenség miatt nem áll rendelkezésre a releváns tényre vonatkozó bizonyíték. Az iratok tartalma alapján a hiányos tényállás kiegészíthető, az iratellenes megállapítások pedig helyesbíthetők.⁶⁶⁹ Amennyiben a tényállás hiányos, a megalapozatlansági ok kiküszöbölésének elsődleges módja – ha bizonyítás felvétele nem szükséges – az iratok tartalma alapján történő kiegészítés.⁶⁷⁰

Az iratok tartalma alapján történő tényállás-kiegészítés és -helyesbítés nem igényel bizonyítást, így nyilvános ülésen⁶⁷¹ is elvégezhető. A másodfokú bíróságok, ha bizonyítás felvétele nem szükséges, rendszerint nyilvános ülésen bírálják el az ítélet elleni fellebbezéseket. Ennek oka az, hogy az eljárási cselekmény megtarthatósága és lefolytatása

⁶⁶⁶ KARDOS [2007] *i. m.* 66.

⁶⁶⁷ BERKES [2006] *i. m.* 881.

⁶⁶⁸ KIRÁLY [2003] *i. m.* 483.

⁶⁶⁹ KARDOS [2007] *i. m.* 66.

⁶⁷⁰ SINKU [2009] *i. m.* 445.

⁶⁷¹ Be. 361. §.

tekintetében is kevésbé kötött a szabályozás, mint a fellebbezési tárgyalásnál. Utalni kell rá, hogy bármely megalapozatlansági hiba, illetve a megalapozatlanság orvoslásának szükségessége kizárja az ítélet tanácsülésen történő elbírálását.⁶⁷² Ezt az álláspontot legfelsőbb bírósági eseti döntés is egyértelműen megerősíti.⁶⁷³ Ha pedig bizonyítást kell lefolytatni, az csak fellebbezési tárgyaláson végezhető el, kivéve, ha a büntetéskiszabási körülmények további tisztázása érdekében kizárólag a vádlottat kell meghallgatni, mert azt nyilvános ülésen is megteheti a fellebbviteli bíróság.⁶⁷⁴ Álláspontom szerint az elsőfokú bíróság által nem értékelt, s a tényállásra, ezáltal a büntetőjogi főkérdésekre vonatkozó további iratok beszerzése és per anyagává tétele is bizonyítást igényel, így ha annak szükségessége felmerül, a fellebbezési tárgyalás tartása nem mellőzhető. Legyen akár csupán egy új, korábban nem ismert, érdemi adatot tartalmazó erkölcsi bizonyítvány a vizsgálat tárgya, az okirati bizonyíték perbevonása csak bizonyítás által lehetséges. Nyilvános ülésen kizárólag a büntetéskiszabási körülményekre vonatkozó vádlotti meghallgatásban testet öltő speciális bizonyítás folytatható le, ez egyértelműen következik a törvény szövegéből is. Kérdés, hogy a vádlott ilyen meghallgatása bizonyításnak minősül-e és érvényesülnie kell-e a terhelti figyelmeztetésnek [Be. 117. § (2) bekezdés, új Be. 185. § (1) bekezdés a-d) pont]. A válasz véleményem szerint igen, a meghallgatás adatai ugyanis bizonyítékot szolgáltatva akár a tényállás érdemi módosításához is vezethetnek, azért a Miranda szabályt érvényesíteni kell.

Az iratok tartalma alapján való kiegészítésnél rendelkezésre áll az iratokban a tényállás orvoslásának alapjául szolgáló bizonyíték tartalmát rögzítő okirat, amelyet az elsőfokú bíróság értékelt is, a releváns információt azonban mégsem foglalta ítéletébe. Az előle-

⁶⁷² A Be. 360. § (4) bekezdése szerint, ha az elsőfokú ítélet ellen kizárólag a vádlott javára jelentettek be fellebbezést, és a tényállás megalapozott, amennyiben a jogosultak nyilvános ülés vagy tárgyalás kitűzését nem kérik, a másodfokú bíróság az ügyet tanácsülésen intézheti el. Az új Be. 598. § (2) bekezdése e perjogi helyzetet részben eltérően szabályozza. Eszerint a másodfokú bíróság tanácsülésen határoz akkor is, ha az ítélet ellen a vádlott terhére nem jelentettek be fellebbezést, vagy a vádlott terhére kizárólag a Be. 583. § (3) bekezdés a) és c) pontja alapján (ún. szankciós fellebbezés, valamint a felmentő ítélet, eljárást megszüntető végzés indokolása elleni jogorvoslat) és nyilvános ülés vagy tárgyalás kitűzését az ügyészség, a vádlott, a védő vagy a fellebbező nem indítványozza. Az új törvény már nem rögzíti feltételként az elsőfokú ítélet tényállásának *megalapozottságát*. Ennek dogmatikai oka, hogy az új Be. 591. § (2) bekezdés a) pontja értelmében a szankciós és az indokolást támadó perorvoslatnál a korlátozott felülbírálat során a ténybeli revízió elmarad, a másodfokú bíróság a tényállás megalapozottságát ezen esetekben nem vizsgálja.

⁶⁷³ BH2007. 332.

⁶⁷⁴ Be. 363. § (2) bekezdés b) pont, illetve 361. § (2) bekezdés b) pont, új Be. 594. § (1) bekezdés, 599. § (2) bekezdés b) pont.

ti adatokra, a vádlott korábbi büntetéseire vonatkozó lényeges hiányosságok kiküszöbölése általában a rendelkezésre álló iratok alapján történik.⁶⁷⁵

A másodfokú bíróság egy vesztegetés büntette miatt indult büntetőügyben a visszaeső vádlottnál igen jelentős terjedelemben egészítette ki a vádlott korábbi büntetéseire vonatkozó tényeket, mert azok megfelelően nem támasztottak alá a visszaesést, valamint a kiegészítés a büntetékiszabás szempontjából is jelentős volt.⁶⁷⁶ Az iratok tartalma alapján történő kiegészítésnek vagy helyesbítésnek helye van természetesen a történeti tényállás tekintetében is, ha olyan hiányosság tapasztalható, melynek elhárításához nem szükséges bizonyítás. Ha az elsőfokú bíróság az elkövetés minden lényeges körülményére nézve megvizsgálta a perdöntő bizonyítékokat, de az ítéleti tényállás ennek ellenére releváns részekben mégis hiányos maradt, úgy a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság által elfogadott és hitelt érdemlőnek talált bizonyítékokat tartalmazó okiratok alapján a tényállást bizonyítás felvétele nélkül, nyilvános ülés keretei között is kiegészítheti, illetve az érintett iratrészek alapján az iratellenességet megszüntetheti.⁶⁷⁷ A kiegészítés és helyesbítés vonatkozhat egyébként lényeges, de a büntetőjogi felelősséget közvetlenül kevésbé érintő tényállásrészekre is. A kisebb elírások, pontatlanságok, hiányok ugyan sokszor nem hatnak ki közvetlenül a büntetőjogi főkérdésekre, azonban az ítélet rendkívül fontos közokirati jellege, valamint a történeti hűség, a valóságnak megfelelő tények megállapítása érdekében rendszerint szükségessé teszik a tényállás kisebb hibáinak orvoslását is. Mindez nem jelenti azonban az indokolás jelentéktelen elírásainak vagy nyelvtani hibáinak korrekcióját.

A kiegészítés kapcsán példaként említem, amikor a másodfokú bíróság a nyereségvágyból, előre kitervelten, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés büntette miatt indult bűnügyben az alapvetően megalapozott tényállást az egyedül élő sértett személyére nézve annyiban egészítette ki, hogy az elsőfokú bíróság által is értékelt okirati bizonyítékok alapján megjelölte a sértett nyugdíjas voltát és életkorát.⁶⁷⁸ E tények az elkövetés-

⁶⁷⁵ Debreceni Ítéltábla Bf.II.76/2005/8., Bf.II.86/2006/8.

⁶⁷⁶ Debreceni Ítéltábla Bf.II.99/2007/6.

⁶⁷⁷ HÁGER [2013/a] *i. m.* 29-44.

⁶⁷⁸ Debreceni Ítéltábla Bf.II.363/2012/14.

kor hatályos és alkalmazott törvény szerint a minősítést nem befolyásolták, de súlyosító körülményként a büntetékiszabásra kiható jellegűek voltak.⁶⁷⁹

Az iratok alapján történő kiegészítések és helyesbítések kiterjedhetnek közvetlenül a bűnösséget és a bűncselekmény minősítését meghatározó tényelemekre is. Az elkövetési magatartás részleteit illetően gyakran előfordulnak olyan hiányosságok, melyek megszüntetése nélkül nem lehet megalapozottan állást foglalni a vádlott büntetőjogi felelősségéről. E körbe vonhatók az élet elleni és testi épséget sértő ügyeknél a sértettet ért erőbehatások mértékét és számát, az elkövetés eszközét, a bűncselekmény eredményét, vagy akár a releváns utócselkményeket⁶⁸⁰ érintő tényállás-korrekciók.

A követett gyakorlat szerint a másodfokú eljárásban az ítéleti tényállás számos elemével kapcsolatban nagyszámú kiegészítésre, illetve helyesbítésére is lehetőség van, ha a helyes és hiánytalan tényállás az elsőfokú bíróság által valósnak elfogadott bizonyítékok egyező adatai alapján megállapítható.⁶⁸¹

Összegezve megállapítható, hogy a másodfokú eljárásban az iratok tartalma alapján orvosolható a részleges megalapozatlanság. Elsősorban a tényállás hiányossága és iratellenessége esetén a megfelelő fellebbviteli perjogi eszköz a tényállás hibájának elhárítására. Az iratok tartalma alapján akár nagyobb terjedelmű, a tényállás több, fontos részét érintő kiegészítés is tehető. A kiegészítés azonban – a vádlott terhére – a hatályos Be. szerint nem vezethet eltérő tényállás megállapításához, mely régi perjogi dogmával az új Be. szakít az eljárások gyorsítása és a hatályon kívül helyezések elkerülése érdekében.

⁶⁷⁹ Ma már az ügyben felhívott tények a cselekmény minősítésére is kihatnak, mert a Btk. 160. § (2) bekezdés k) pontja szerint súlyosabban minősül az emberölés, ha idős koránál fogva védekezésre korlátozottan képes személy elleni követik el.

⁶⁸⁰ Debreceni Ítéletábrla Bf.II.432/2012/15. Az ítéletábrla a halált okozó testi sértés büntette miatt indult ügyben a tényállást kiegészítette a rendőrség és a mentők értesítésével kapcsolatos tényekkel, melyek az elsőfokú bíróság által értékelt okiratok alapján egyértelműen megállapíthatóak voltak. Az egyébként helyesen feltárt utócselkmények rögzítése sok esetben hiányos marad, pedig az orvosi segítségkérés olyan jelentős tényelem, mely a vádlott bűnösségére, a cselekmény minősítésére és a büntetés kiszabására is kihat. A vádlotti segítségkérés ugyanis önkéntes eredményelhárítást alapozhat meg, ami olyan főkérdés, melyet csak a teljes körű, hiánytalan tényállás alapján lehet megfelelően megítélni.

⁶⁸¹ BH2006.239.

5.4. A megalapozatlanság megszüntetése ténybeli következtetés útján

Ha az elsőfokú bíróság ténymegállapításai helytelen ténybeli következtetésen alapulnak, a másodfokú bíróság helyes ténybeli következtetéssel rendszerint kiküszöbölheti a megalapozatlanságot. A teljes megalapozatlanság e módon nem orvosolható, csak annak részleges, hiányos vagy téves következtetésből eredő formája. Ilyen módosításnál az elsőfokú és a másodfokú bíróság által megállapított tényállás között csupán részleges, kisebb eltérések vannak, e módosítások beilleszkednek az elsőfokú bíróság által megállapított tényállásba.⁶⁸² Önmagában a téves ténybeli következtetés általában részleges megalapozatlanságot okoz (az új Be. szerint kizárólag azt). Ilyen helyzet alakul ki, ha egy-egy közvetett bizonyítékkal összefüggésben kerül sor a közbenső tényből a büntetőjogilag releváns tényre való következtetésre. Olykor azonban a helytelen következtetés helyesbítése megfordíthatja az ügyet, és eltérő tényállás mellett a vádlott felmentéséhez is vezethet.⁶⁸³ A helytelen ténybeli következtetés – miként már jeleztem a megalapozatlansági okok elemzésekor – akár érdemben változtathatja meg az ügy ténybeli megítélését, és a vádlott terhére szóló tényállás-változtatásnál kasszációt is eredményezhet.

A helytelen ténybeli következtetés esetében az elsőfokú bíróság a helyesen megállapított tényből jut helytelen ténymegállapításra, vagy elmulasztja a megállapított tények alapján szükséges és lehetséges ténybeli következtetést. A másodfokú bíróságnak a logika szabályait, a tudomány állását és az általános élettapasztalatot figyelembe véve ilyenkor lehetősége van helyesbíteni a ténybeli következtetést, vagy azt pótolni.⁶⁸⁴

A helytelen ténybeli következtetés a helyes következtetések levonása útján orvosolható.⁶⁸⁵ Ha a helyes ténybeli következtetés levonására van mód, azt bármely körülmény nem zárja ki, akkor törvénytörő az ítéletnek a helytelen ténybeli következtetés miatti hatályon kívül helyezése.⁶⁸⁶

⁶⁸² FARKAS – RÓTH *i. m.* 374.

⁶⁸³ HERKE – FENYVESI – TREMMEL *i. m.* 335.

⁶⁸⁴ BERKES [2006] *i. m.* 883.

⁶⁸⁵ KARDOS [2007] *i. m.* 66.

⁶⁸⁶ BH1990. 132.

A helytelen ténybeli következtetés kiküszöbölési módja a logika szabályainak megfelelő következtetés levonása, a helytelen ténybeli következtetés helyesbítése.⁶⁸⁷

Az ilyen jellegű megalapozatlansági ok elhárítása nyilvános ülésen is elvégezhető, de természetesen arra tárgyaláson ugyanúgy sor kerülhet. A helytelen ténybeli következtetés önmagában nem bizonyításfelvételi ok. Más megalapozatlansági okból, például felderítetlenségből eredő megalapozatlanság a bizonyítás során felvetheti egyes ténybeli következtetések helytelenségét is. A másodfokú bíróság a téves következtetést a tudomány elfogadott szabályai, különösen a formális logika szigorú normái alapján orvosolhatja, nem mellőzve a vizsgálat során a természetes szemlélet és az elfogadott társadalmi gyakorlat szempontjait sem. A fellebbezési bíróság nem hagyhatja figyelmen kívül, hogy egy adott tényből egy másik tény nem következik feltétlenül. A már idézettek szerint releváns: tények kapcsolata csak akkor bizonyítható, ha a logika törvényszerűségeinek megfelelően igazolható a viszonyuk.

Összegzésként rögzíthető, hogy ténybeli következtetés útján a részleges és kevésbé súlyos megalapozatlanság hárítható el, általában a téves ténybeli következtetésnél és hiányosságnál azonban előfordulhat olyan helyzet, amikor a helyes következtetés levonása eltérő tényállás megállapításában megnyilvánuló nagyreformációt indokol, ami a Be. szerint csak a vádlott javára lehetséges, terhére szólóan erre nincs mód, ilyen esetben az ítéletet hatályon kívül kell helyezni.

5.5. A megalapozatlanság kiküszöbölése bizonyítás felvételével

A másodfokú eljárásban a megalapozatlanság orvoslásának egyik nagyon fontos eljárásjogi eszköze a bizonyítás felvétele,⁶⁸⁸ melynek akkor van helye, ha az elsőfokú bíróság a tényállást nem derítette fel, vagy az hiányos, továbbá, ha a bizonyítás az elsőfokú bíróság eljárásában megvalósult eljárási szabálysértés orvoslását eredményezheti. A bizonyítás felvételére főszabályként tárgyalást kell kitűzni, kivéve a másodfokú bizonyítás speciális esetét, amikor a fellebbezési bíróság a büntetéskiszabási körülmények további tisztázása érdekében kizárólag a vádlottat hallgatja meg, mert ekkor nyilvános ülést tart.

⁶⁸⁷ SINKU [2009] i. m. 445.

⁶⁸⁸ SINKU [2009] i. m. 446.

A büntetőjogi főkérdések tekintetében irreleváns tényekre a másodfokú bíróság a bizonyítás felvételét mellőzi.⁶⁸⁹ Bizonyítást indukálhat, ha a fellebbezésben olyan új tény állítanak és olyan új bizonyítékra hivatkoznak, amelyről a fellebbező a határozat kihirdetése után szerzett tudomást, vagy ha olyan bizonyítást indítványoznak, melyet az elsőfokú bíróság mellőzött.⁶⁹⁰ Az új tényállítás és új bizonyíték felhozatala is csak akkor vezethet bizonyításhoz, ha a tényállás megalapozatlan, irányadó ez a mellőzött, illetve elutasított bizonyítás tekintetében is, mert a másodfokú eljárásban megfelelő kontroll nélkül bármilyen nóvum bejelentése, vagy az elsőbírósági indokolással elutasított bizonyítási indítványok megismétlése a tényálláshoz kötöttség elvét és az eljárás időszerűségét is veszélyeztetné.

Ismertek olyan álláspontok, melyek szerint bizonyításnak helye lehet a tényállás megalapozottságának ellenőrzése érdekében is. Az egyik ügyben a másodfokú bíróság a több okból is súlyosabban minősülő, az elkövetés idején még gyermekkorú sértett sérelmére elkövetett szemérem elleni erőszak büntette miatt folyó ügyben – a hatályon kívül helyezést követően indult újabb fellebbezési eljárásban – indokoltnak tartotta a tizennegyedik életévét időközben betöltött fiatalok tanú kihallgatását. A bizonyításra azért került sor, mert a sértett vallomása perdöntő közvetlen bizonyíték volt, s a másodfokú bíróság a közvetlenség elvének megfelelően meg kívánta vizsgálni azon kiskorú vallomását, melyen a hosszú tartamú fegyházbüntetéseket kiszabó ítélet alapult.⁶⁹¹ A táblabíróság egy másik ügyben is úgy állapította meg a tényállás megalapozottságát, hogy a ténymegállapítás helyességének kontrollja érdekében szűkebb körben részbizonyítást vett fel.⁶⁹² A büntető eljárásjog szabályai kőgensek, rendszerint eltérést nem engedők, az analógiára, kiterjesztő értelmezésre nincs mód. Álláspontom szerint azonban elfogadható az a gyakorlat, mely bizonyítás felvételével vizsgálja, hogy a tényállás valóban megalapozott-e, különös tekintettel arra, hogy az ilyen jellegű bizonyítás szorosán kapcsolódik a felderítetlenség feltárásához és orvoslásához. Ez ugyanis, úgy gondolom, nem minősül a jogi norma tiltott, kiterjesztő értelmezésének, figyelemmel arra is, hogy az ilyen jellegű bizonyítás megkönnyítheti a megalapozottsági hibák felismerését, és fontos szerepet kaphat a bírói meggyőződés kialakítása során is. E körben szükséges

⁶⁸⁹ Be. 353. § (1)-(4) bekezdés. Hasonlóan szabályoz az új Be. 594. §-a azzal, hogy egyfelől a bizonyítást csak részbeni megalapozatlanságnál teszi lehetővé. A teljes megalapozatlanság egyébként a Be. alkalmazása során sem hárítható el bizonyítással.

⁶⁹⁰ Be. 323. § (2) bekezdés. Új Be. 594. §(1) bekezdés.

⁶⁹¹ Debreceni Ítéletábla Bf.I.370/2012/34.

⁶⁹² Debreceni Ítéletábla Bf.II.422/2012/38.

felidézni Erdei Árpád gondolatait, miszerint az ítélkezési gyakorlat nem hivatott a jogalkotási hiányosságok korrigálására, joghézagok kitöltésére, de elfogadható a gyakorlat közbelépése, ha a perjogi helyzet úgy kívánja.⁶⁹³ Ilyen eljárási helyzet lehet a megalapozottság kontrollja – az esetleges megalapozatlansági hiba észlelése – érdekében végzett bizonyítás, mely sohasem lehet öncélú vagy felesleges, hiszen a bírói meggyőződés megerősítésére, az esetleg nehezebben felismerhető megalapozatlansági okok kiderítésére, összességében a valóság feltárására irányul.

A másodfokú bizonyítás célja kettős: a felderítetlenségből vagy hiányosságból származó megalapozatlanság kiküszöbölése és az elsőfokú eljárásban megvalósult eljárási szabálysértés orvoslása.⁶⁹⁴ E körben olyan eljárási szabálysértésre kell gondolni, mely jelentősen kihat az adott bizonyíték törvényességére és befolyásolja a felhasználhatóságot, mert kisebb, az adott bizonyíték tekintetében csak relatív, a bizonyíték felhasználását ki nem záró eljárási szabálysértés bizonyítás általi orvoslására nincs észszerű perjogi indok.

A megalapozatlanság megszüntetésére kizárólag akkor kerülhet sor bizonyítás útján, ha a tényállás felderítetlen vagy hiányosan lett megállapítva. Felderítetlenség esetén, ha az csak részleges, azaz nem terjed ki a tényállás egészére, általában bizonyítás felvételével a hiba kiküszöbölhető. A másodfokú bíróság ugyanakkor nem folytathat bizonyítást abban az esetben, ha az elsőfokú bíróság nem állapított meg tényállást, ilyen esetben kasszációra kerül sor, továbbá akkor sem, ha iratellenesség és helytelen ténybeli következtetés megszüntetése a cél, és az iratok alapján a tényállás helyesbíthető vagy kiegészíthető.⁶⁹⁵ Megjegyzem, hogy a ténybeli következtetés helyességének kontrollja érdekében ugyanakkor indokolt lehet a bizonyítás.

A bizonyítás a felderítetlenségből származó megalapozatlansági ok kiküszöbölésének mondhatni egyedüli eszköze, mert a be nem szerzett, illetve az elsőfokú tárgyaláson nem mérlegelt bizonyíték csak bizonyítási eljárás lefolytatásával válhat értékelhetővé a másodfokú bíróság számára és képezheti az ítéleti tényállás alapját.

⁶⁹³ ERDEI [2011] *i. m.* 109.

⁶⁹⁴ BALLA [2010/a] *i. m.* 116-117.

⁶⁹⁵ KIRÁLY [2003] *i. m.* 484.

A másodfokú bizonyítás kiterjedhet bármely bizonyítási eszközre, mint ahogy bizonyítási eljárásokra is. Ha a vádlott kihallgatása során elmaradt valamely fontos ténykérdés feltárása, vagy a vádlotti vallomás hiányos, illetve egyes fontos nyomozási vallomások ismertetésére indokoltsága ellenére nem került sor, a fellebbezési bíróság a hibákat a vádlott kihallgatásával, a lényeges okiratok ismertetésével elháríthatja. Irányadó ez a tanúvallomásra is. Gyakran előforduló megalapozatlansági hiba a szakvélemények ellentéteinek el nem oszlatása, a szakkérdés nem kellő mélységű felderítése,⁶⁹⁶ mely a másodfokú tárgyaláson szakértői meghallgatással, illetőleg a szakértők párhuzamos meghallgatásával megszüntethető. A másodfokú bíróság akár hivatalból, akár indítványra más szakértői véleményt is beszerezhet. Az okirati bizonyítás hiányosságainak kiküszöbölése a lényeges okiratoknak a másodfokú tárgyalás anyagává tételével történik, de a fellebbezési bíróság bírói szemlét, helyszíni kihallgatást, bizonyítási kísérletet is elvégezhet a másodfokú perben.

A bizonyítás tartalmát, terjedelmét elsősorban a megalapozatlansági ok jellege, kiterjedtsége határozza meg. A másodfokú bíróság meglehetősen széles körben vehet fel bizonyítást, arra viszont utalni kell, hogy a tényállás egészére kiterjedő, a tényállás alapjául szolgáló lényeges bizonyítékok döntő részével kapcsolatos megalapozatlanság rendszerint teljesnek ítéltető, mely kizárja az érdemi felülbírálatot, és az ítélet hatályon kívül helyezését, valamint az elsőfokú bíróság új eljárásra utasítását teszi szükségessé.

Főszabályként a másodfokú bíróságot csak az általa felvett bizonyítással érintett tényekkel kapcsolatban illeti meg a felülmérlegelés joga, mely a közvetlenség és a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvéből vezethető le. A vádlott marasztalásával záruló döntésnél a bizonyítékok eltérő értékelését az határozza meg, hogy a másodfokú bíróság milyen tényekkel kapcsolatban folytatta le a bizonyítást.⁶⁹⁷ Ilyen kötöttség – a *favor defensionis* elvén alapulva – nem érvényesül, ha a másodfokú bíróság az első fokon elítélt vádlottat felmenti, vagy vele szemben az eljárást megszünteti.⁶⁹⁸

⁶⁹⁶ BH2005.385., BH2005.204.

⁶⁹⁷ KARDOS [2007] *i. m.* 67.

⁶⁹⁸ BH2016. 327.

5.6. A ki nem küszöbölhető megalapozatlanság, kasszáció a másodfokú eljárásban

A Be. 376. § (1) bekezdése értelmében a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezi, és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasítja, ha a Be. 352. § alapján ki nem küszöbölhető megalapozatlanság a bűnösség megállapítását vagy a büntetés kiszabását, illetőleg az intézkedés alkalmazását lényegesen befolyásolta. A (2) bekezdés szerint az ítélet felmentő rendelkezését nem kell hatályon kívül helyezni, ha az ítélet csupán egyéb részében megalapozatlan. Az új Be. teljes megalapozatlanságnál kőgens módon írja elő a hatályon kívül helyezést a 610. §-ban.

A hatálytalanítás (*cassatio*) következménye az, hogy az elsőfokú ítéletet *ex tunc* nem létezőnek kell tekinteni. Nagy Lajos nyomán jelen időben is érvényesen megállapíthatjuk, hogy fellebbezési rendszerünk nem az ún. „tisztá” kasszáció elvét követi, hanem a hatálytalanítás egyben alkalom, lehetőség az alsóbb fokú bíróságok irányítására, tájékoztatására.⁶⁹⁹ Következik ez abból is, hogy a hatályon kívül helyező végzésnek tartalmaznia kell a hatályon kívül helyezés okát és az elsőfokú bíróságnak az új eljárásra adott iránymutatását.

A hatályon kívül helyezés is a megalapozatlanság kiküszöbölésének eszköze, csak közvetett formában, kasszáció mellett új elsőfokú eljárás lefolytatása útján.⁷⁰⁰ A megalapozatlanság miatti hatályon kívül helyezést elsősorban a megalapozatlanság foka határozza meg. A teljes megalapozatlanság, amikor a bíróság egyáltalán nem állapított meg tényállást, vagy a tényállás egésze felderítetlen, a másodfokú eljárásban rendszerint nem küszöbölhető ki, és kasszációhoz vezet.⁷⁰¹ A tényállás megállapításának hiánya pedig biztosan nem orvosolható, ilyen esetben nincs más eljárásjogi eszköz, mint a hatályon kívül helyezés.⁷⁰² Kialakulhat olyan eljárási helyzet is, amikor központi tényt érintő helytelen ténybeli következtetés lehet oka olyan súlyú megalapozatlanságnak, mely hatályon kívül helyezést eredményezhet. A hatályon kívül helyezéshez vezető megalapozatlanság jellemzője, hogy az iratok tartalma alapján nincs lehetőség – az iratoknak megfelelően levont helyes ténybeli következtetéssel és a felvett bizonyítás útján – a megalapozatlanság kiküszöbölésére, ez pedig rendszerint a teljes megalapozatlanságnál

⁶⁹⁹ NAGY Lajos [1960] *i. m.* 258-259.

⁷⁰⁰ TREMMEL [2001] *i. m.* 501.

⁷⁰¹ HERKE – FENYVESI – TREMMEL *i. m.* 335.

⁷⁰² BELOVICS [2013] *i. m.* 445.

fordul elő, amikor a bíróság nem állapított meg tényállást, vagy a tényállás döntő része nincs felderítve.⁷⁰³

A megalapozatlanság gyakran együtt jár relatív eljárási szabálysértésekkel. A relatív eljárási szabálysértések ugyanis a már hivatkozottak szerint a tényállást önmagában felderítetlenné tehetik. A megalapozatlanság okából csak akkor kerülhet sor az ítélet hatályon kívül helyezésére, ha a másodfokú bíróság a Be. 352. §-ban írt perjogi eszközökkel a megalapozatlanságot kiküszöbölni nem tudja, további feltétel, hogy a megalapozatlanság érintse a büntető anyagi jogi főkérdések közül a bűnösség megállapítását és a büntetőjogi szankció alkalmazását. Amint Sódor kifejti a kasszációról írt tanulmányában, a Be. „meglehetősen mostohán” bánik a megalapozottság kérdésével, mert a fogalmát nem határozza meg, és a megalapozatlansági okok felől csak áttételesen utal rá. A szerző szerint az indokolási kötelezettség megsértése csakis a ténymegállapító tevékenység hibáin kívül eső olyan perjogi hiba, melyet külön kell vizsgálni a megalapozottságtól.⁷⁰⁴ Sódor gondolatait osztom, a megalapozatlansági hibához gyakran relatív eljárási szabálysértés vezet. Egyetértek azzal is, hogy az indokolási kötelezettségnek a Be. 373. § (1) bekezdés III. a) pontjában szabályozott, abszolút hatályon kívül helyezési okot jelentő súlyos megsértését külön kell választani a megalapozottságtól. E körben a jog- és ténykérdés jól elválasztható, és ez következik abból is, hogy a másodfokú bíróság elsőként az eljárásjog revízióját végzi el, és amennyiben feltétlen eljárási szabálysértést észlel, szükségtelen a megalapozottság vizsgálata. Nem kifogásolható ugyanakkor, ha a másodfokú bíróság kiemel egyes lényeges megalapozatlansági okot, mely a megismételt eljárásra adott iránymutatásban is megjelenve elősegíti az ismételt hatályon kívül helyezés elkerülését.

A hatályon kívül helyezés ennek megfelelően egyrészt abból következik, hogy a másodfokú bíróság teljes megalapozatlansággal találkozik, melynek a megalapozatlanság jellege miatt kiküszöbölésére nincs lehetőség. Másfelől a Be. normarendszerében kasszációt eredményezhet az az eljárási helyzet is, ha a megalapozatlanság ugyan orvosolható lenne, de ebben az esetben a vádlott terhére kellene eltérő tényállást megállapítani, mert a Be. 352. § (1) bekezdés b) pontja alapján, másodfokon csak a vádlott javára

⁷⁰³ KIRÁLY [2003] *i. m.* 499.

⁷⁰⁴ SÓDOR István, *Kasszáció a magyar büntetőeljárás jogban. Gondolatok a büntetőeljárás törvény újrakodifikálásáról*. In: VÓKÓ György (szerk.), *Tiszteletkötet Dr. Kovács Tamás 75. születésnapjára*, Országos Kriminológiai Intézet, 2015, 263-265.

lehet eltérő tényállást megállapítani. Minden más esetben a Be. szerint, azaz a vádlott terhére az eltérő tényállás megállapítása (nagyreformáció) kizárt.⁷⁰⁵ Az eltérő tényállás megállapításának korlátai a kasszáció vizsgálatakor mellőzhetetlenek. Az eltérő tényállás fogalma csak látszatra tűnik egyszerűnek. Jogértelmezést igényel ugyanis, hogy pontosan mikor mondható ki, miszerint a másodfokú bíróság eltérő tényállást állapít meg, mely esetekben van csupán a tényállás kiegészítéséről vagy helyesbítéséről szó (kisreformáció). Ez ugyanis nem mindig egyértelmű. Király szerint eltérő a tényállás, ha a múltban lezajlott vádbeli cselekmények, események leírásai oly mértékben eltérnek egymástól, hogy az egyik, illetve a másik ítéletben leírtak nem azonosak. Eltérő a tényállás ezért, ha például az egyik ítélet szerint a bűncselekmény megtörtént, a másik szerint nem, vagy ha cselekményt a vádlott követte el, illetőleg nem.⁷⁰⁶

Farkas álláspontja szerint eltérő tényállás megállapításáról van szó azon esetben is, ha az elsőfokú bíróság megállapította, hogy a vádlott az elkövetéskor beszámítható volt, ezzel szemben a másodfokú bíróság a vádlottat beszámíthatatlannak nyilvánítva felmenti.⁷⁰⁷ A tényállások ilyen kardinális eltérése rendszerint nem hoz létre bonyolult eljárásjogi helyzetet.

Megalapozatlanság esetén a kiegészítés, helyesbítés csak a meglévő tényállásba illeszkedő ténymegállapítást eredményezhet, attól eltérőt nem. Következésképpen főszabályként, ha a tényállás megalapozatlansága ezen az úton kiküszöbölhetetlen, akkor ez szükségszerűen hatályon kívül helyezést eredményez.⁷⁰⁸ Ez alól kivétel, ha a bíróság a vádlott javára dönt, azaz ha a vádlottat felmenti, vagy az eljárást megszünteti, mert ekkor nem érvényesül perjogi főszabály. Az eltérő tényállás megállapításának alapvető feltétele, hogy maga a tényállás megalapozatlan legyen.⁷⁰⁹

A jogalkalmazási problémát megítélésem szerint az jelentheti, amikor egyes, a büntetőjogi felelősségre közvetlenül is kihatással bíró tényállásrészek megállapításának indokoltsága merül fel a másodfokú eljárásban. Ilyen eset lehet például, ha az elsőfokú bíróság a vádtól eltérően nem állapít meg olyan tényeket, amelyek egy adott minősítő körülményt alapozhatnak meg. Példaként hozható fel, ha a bíróság például az ölési

⁷⁰⁵ HERKE – FENYVESI – TREMMEL *i. m.* 336.

⁷⁰⁶ KIRÁLY [2003] *i. m.* 483.

⁷⁰⁷ FARKAS – RÓTH *i. m.* 375.

⁷⁰⁸ Kúria Bt.III.1604/2015/4. 15. oldal 4. bekezdés.

⁷⁰⁹ BJD 8349.

cselekmény előre kiterveltségére vonatkozó, a tervszerű cselekményt érintő tényeket nem foglalja ítéletébe, e tények ugyanakkor bizonyítottak. Kérdés, hogy a másodfokú bíróság tényállás-módosítása a kisreformáció megengedett keretei között marad, vagy olyan jellegű nagyreformációt képez, melyre a tényálláshoz kötöttség elve már nem biztosít eljárásjogi lehetőséget. Ilyen tényállástöbblet felmerülhet az elkövetői alakzatokkal, de a bűncselekmények stádiumával kapcsolatban is.⁷¹⁰ A bírói gyakorlatban az tapasztalható, hogy a fellebbezési bíróságok rendszerint megengedhetőnek tartják a tényállás jelentősebb mérvű megváltoztatását a vádlott terhére is, mely akár a bűncselekmények súlyosabb minősítéséhez vezet. Értelemszerűen mindezt a tényállás kiegészítésének és helyesbítésének eszközével végzik el. A vádlott terhére való tényállás-módosítás során fokozott gonddal kell eljárni, mérlegelve, hogy a tényállás-kiegészítésre hivatkozással végzett többlet tények tényállásba emelése nem eredményezheti eltérő tényállás megállapítását, melyet a már idézettek szerint tilt az eljárási törvény. Az elkövetés motívumára, idejére, helyére, módjára, eredményére vonatkozó helyesbítések, kiegészítések rendszerint a kisreformáció keretei között maradnak. Úgy gondolom azonban, hogy önálló, külön jogi jelentőséggel bíró, az elsőfokú ítéletben nem szereplő történeti eseményeket a másodfokú bíróság már annak ellenére nem állapíthat meg, hogy azok a vád tárgyává voltak téve.

Meglátásom szerint – a már hivatkozott példára utalva – ha az elsőfokú bíróság bizonyítottsága ellenére, a vádtól eltérve nem írja le az emberölés előre kiterveltségét megalapozó előkészületi cselekményeket (a terv kialakítása, felkészülés a cselekményre, mérreg, lőfegyver beszerzése, a helyszín, a sértett szokásainak megfigyelése stb.), a másodfokú bíróság azokat nem rögzítheti határozatában, mert ugyan a tettazonosság elve nem sérül, de olyan jelentős mértékben eltérő tényállás kerülhet megállapításra, mely a vádlott helyzetére terhes, és akár életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabására is lehetőség nyílik.

⁷¹⁰ KARDOS Sándor – HÁGER Tamás, *Az első fokon megállapított tényállás megalapozatlansága*, Debreceni Jog Műhely, 2011/2 1., http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/2_2011/ (letöltés: 2016. december 23.), [KARDOS – HÁGER 2011/a].

A másodfokú eljárásban a vádlott terhére a nagyreformáció bevezetésének indokoltsága kapcsán egyetértek Hegedűs István álláspontjával, miszerint a másodfokú bíróság a vádlott terhére bizonyítás felvételét követően állapítható meg eltérő tényállást és mondhatja ki az első fokon felmentett vádlott bűnösségét. Kétségtelen, hogy ezzel a másodfokú bíróság is részben ténybíróvá válik, azonban a harmadfokú eljárás megfelelő garanciát jelent a tévedések elhárítására.⁷¹¹

A Be.-kódifikáció megteremtve a másodfokú eljárásban a nagyreformációt, lehetőséget nyújt a másodfokú bíróságnak, hogy az ügyiratok tartalma, ténybeli következtetés vagy az ügyészség által indítványozott bizonyítás alapján az elsőfokú bíróság által megállapított tényállástól eltérő tényállás megállapításával az elsőfokú bíróság által felmentett vádlott bűnösségét állapítsa meg.⁷¹² A másodfokú eljárásra nézve a tényálláshoz kötöttség szabályának e kardinális megváltoztatása az egyik leghangsúlyosabb módosítás, mely hosszú évtizedek jogalkotását és bírói gyakorlatát írja át a társadalmi elvárásoknak és az eljárás gyorsításával kapcsolatos igényeknek megfelelően. Kétségtelen, hogy ezáltal megszűnik az elsőfokú bíróság kizárólagos ténybírói jellege, és a másodfokú bíróság is ténybírói szerepet kap. A nagyreformáció hozta ténybírói jellegváltozás azonban nem sérti a perbeli főszemélyek jogait, mert a harmadfokú eljárás garantálja a törvénysértések, bírói tévedések elhárítását, bár az kérdéses, hogy a vádlott terhére való döntésnél a közvetlenség elve nem szenved-e sérelmet akkor, amikor csupán iratok tartalma és ténybeli következtetés útján történik az immár lehetővé váló felülmérlegelés és eltérő ténymegállapítás.

Hatályon kívül helyezés és az elsőfokú bíróság új eljárásra utasítása esetén igen fontos a hatályon kívül helyező végzés indokolása, mely speciális az affirmatórius vagy reformációs határozatokhoz képest, mert a Be. 378. § (1) bekezdésének [új Be. 611. § (1) bekezdés] előírása szerint tartalmazza a hatályon kívül helyezés okát, továbbá a másodfokú bíróságnak a megismételt eljárásra vonatkozó iránymutatását.⁷¹³ Az iránymutatás célja, hogy elkerülhető legyen az ismételt hatályon kívül helyezés. A másodfokú bíróság ennek megfelelően előírhatja, hogy az elsőfokú bíróság milyen bizonyítást végezzen el, milyen körben folytassa le a bizonyítási eljárást, hogy a közvetett kiküszöbölés során a

⁷¹¹ HEGEDŰS István, *Az eltérő tényállás megállapíthatósága a másodfokú eljárásban*. In: Dr. Maráz Vilmosné Emlékkönyv, Szegedi Ítéltábla, Szeged, 2013, 51-53.

⁷¹² Új Be. 593. § (1) bekezdés c) pont.

⁷¹³ KIRÁLY [2003] *i. m.* 499.

megalapozatlanság bizonyosan elháruljon, és ne kelljen az ítéletet ismét hatályon kívül helyezni. Álláspontom szerint a másodfokú bíróságnak a bizonyítás hatókörére adott útmutatása köti az elsőfokú bíróságot. Perrendszerűen ezért nem értékelheti át, nem szűkítheti a másodfokú bíróság által előírt bizonyítást. Ha így jár el, ítélete nem lesz feltétlen megalapozatlan, mert változhat a bizonyítási anyag (pl. a vádlott beismerő vallomást tehet, a tanú érdemben módosíthatja a vallomását), de a másodfokú bíróság iránymutatásának figyelmen kívül hagyása relatív eljárási szabálysértés, és magában hordja annak a veszélyét, hogy az ítélet újból megalapozatlan lesz.

A másodfokú bíróság a bizonyítékok értékelésének mikéntjére nem adhat útmutatást, azaz törvényes bizonyítékoknál nem írhatja elő, hogy az elsőfokú bíróság melyiket fogadja el és melyiket nem az újbóli ténymegállapítás során. Az eljárási szabályok súlyos – és nem reparálható – megsértésével beszerzett bizonyíték kizárását azonban előírhatja, gondolhatunk e körben a titkos információgyűjtés során rögzített telefonbeszélgetésekre, amikor a fedett eszközzel végzett bizonyítás során olyan eljárási szabálysértés történt, ami már a perjogi törvény speciális bizonyítástilalmi klauzulái folytán kizárja a bizonyíték felhasználását.⁷¹⁴ Hatályon kívül helyezéskor a másodfokú bíróság elrendelheti, hogy az ügyet az elsőfokú bíróság más tanácsa – vagy kivételesen – más bíróság tárgyalja. A más tanács tárgyalásának külön rendelkezésben való előírása véleményem szerint csak a feltétlen vagy relatív eljárási szabálysértésből eredő hatályon kívül helyezésnél jelenhet meg, mert a megalapozatlanság okából történő hatályon kívül helyezés esetén a megismételt eljárásból a törvény értelmében [Be. 21. § (3) bekezdés c) pont, új Be. 14. § (3) bekezdés c) pont] ki van zárva az a bíró, aki a megalapozatlansága miatt hatályon kívül helyezett határozat meghozatalában részt vett. Ilyen esetben szükségtelen külön határozati rendelkezés, elég arra az indokolásban, az iránymutatásban kitérni. Más bíróság eljárásának előírása kivételes a gyakorlatban, arra általában akkor kerülhet sor, ha kizárási okok miatt nem alakítható meg a megismételt eljárásban a korábban eljáró bíróságon az ítélező tanács.

A Kúria által a bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatával kapcsolatban 2012-ben végzett vizsgálatokat követően felmerült az igény a felsőbírósági jogalkalmazás részéről a büntetőeljárás törvény olyan módosítása iránt, mely alkalmas lehet a hatályon kívül

⁷¹⁴ Debreceni Ítélet tábla Bf.II.619/2014/36.

helyezések számának csökkentésére. Az összefoglaló vélemény szerint ennek egyik eszköze lehet a hatályon kívül helyezési okok szűkítése, az indokolási kötelezettség megszegésében megnyilvánuló feltétlen hatályon kívül helyezési ok megszüntetése, valamint a megalapozatlanság miatti hatályon kívül helyezésről szóló végzés ellen a fellebbezés lehetőségének megteremtése, melynek elbírálása valamennyi alsóbb bírói fórum döntése esetén a Kúria hatáskörébe tartozna. A hatályon kívül helyezés alaptalansága esetén a Kúria utasíthatná a hatályon kívül helyezésről döntő bíróságot az eljárás lefolytatására, mely határozatban adott iránymutatás kötelező lenne.⁷¹⁵

A Be.-kodifikáció e körben alapvetően figyelembe vette a legfőbb bírói fórum javaslatát. A törvény szerint ugyanis a másodfokú (és a harmadfokú) bíróságnak az új Be. 608. § (1) bekezdésében írt (abszolút) és a 609. § (1) bekezdése szerinti relatív eljárási szabálysértés, teljes megalapozatlanság, továbbá a harmadfokú eljárásban az új Be. 625. § (4) bekezdése alapján a másodfokú ítélet ki nem küszöbölhető megalapozatlansága miatt hozott hatályon kívül helyező és a korábban eljárt bíróságot új eljárásra utasító végzése ellen az ügyészség, a vádlott és a védő részéről fellebbezésnek van helye.⁷¹⁶ A Kúria által felvetettektől eltérően azonban nem minden ilyen fellebbezést a Kúria bírál el, a törvény ugyanis a törvényszék végzése elleni fellebbezés felülbírálatára az ítélőtáblát, a táblabíróság végzése elleni perorvoslat elbírálására pedig a Kúriát hatalmazza fel.⁷¹⁷

Átgondolandó azonban, hogy a hatályon kívül helyező végzés ellen a fellebbezési jog biztosítása valóban alkalmas lehet-e a kasszációs döntések számának csökkentésére. Másfelől az érdemi eljárásra utasítás érinti a bírói meggyőződést is.

Álláspontom szerint a hatályon kívül helyezések számának csökkentéséhez nem volt feltétlen szükséges a perorvoslati rendszer ilyen jelentős átalakítása. Indokolt volt viszont valóban az abszolút hatályon kívül helyezési okok szűkítése, valamint a másodfokú bíróságnak a jelenleg hatályos szabályozáshoz képest szélesebb körű revíziós jogkör biztosítása, gondolok itt a vádlott terhére történő eltérő tényállás megállapítására, mely

⁷¹⁵ Kúria Büntető Kollégiuma Joggyakorlat-elemző csoport 2012.El.II.E.1/6.: A bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatának elemzése, Büntetőügyek, 2012, 49. <http://www.lb.hu/hu/joggyakorlat-elemzo-csoportok-osszefoglalo> (letöltés: 2007. január 6.)

⁷¹⁶ Az új Be. 627. § (4) bekezdése szerint viszont nem jogosult fellebbezésre az ügyészség, a vádlott és a védő, ha az ítélet ellen hatályon kívül helyezés és az elsőfokú bíróság új eljárásra utasítása érdekében jelentett be fellebbezést, és arra a fellebbezésben írt okból került sor.

⁷¹⁷ Új Be. 627. §, 628. §.

nem járna a garanciális jogok sérelmével, figyelemmel a másodfellebbezés lehetőségére. A szélesebb körű másodfokú revíziós jogkör kulcsfontosságú kérdése lehet a hatályon kívül helyezések visszaszorításának.

A hatályon kívül helyező végzés ellen a fellebbezési jog megnyitása ugyanakkor a bírói meggyőződésre, a bíró független ítélkező tevékenységére is negatív módon hathat. Nem biztos az sem, hogy az időszerűségi mutatókat javítaná, mert a hatályon kívül helyezés miatt indult harmadfokú eljárás és a másodfokú végzés megsemmisítése esetén a megismételt másodfokú eljárás együttvéve akár annyi időt vehet igénybe, mint a megismételt elsőfokú eljárás.

A hatályon kívül helyezések csekély számát a büntetőügyekben a statisztikai adatok is megerősítik. A Debreceni Ítéltáblán a 2014. január 1-jétől 2016. június 30-ig befejezett másodfokú és harmadfokú peres és peren kívüli ügyeket érintve folyt vizsgálat a hatályon kívül helyezések számáról, mely a következő eredményt hozta.

8. számú táblázat⁷¹⁸

Hatályon kívül helyezés aránya az összes befejezéshez képest a 2014. január 1. – 2016. június 30. közötti időszakban

	2014. I – XII.				2015. I – XII.				2016. I – VI.			
	Peres	Bhar	Nem-peres	Össz.	Peres	Bhar	Nem-peres	Össz.	Peres	Bhar	Nem-peres	Össz.
Összes befejezett:	161	41	692	894	151	42	646	839	80	24	375	479
Abból hatályon kívül helyezett:	10	4	32	46	15	10	23	48	3	4	11	18
%	6,2	9,8	4,6	5,1	9,9	23,8	3,6	5,7	3,8	16,7	2,9	3,8

⁷¹⁸ DR. BALLA Lajos, *Hatályon kívül helyezés a 2014-2016. közötti időszakban*, A Debreceni Ítéltábla Elnöke 2016.El.XIII.B.29.

A vizsgálatok statisztikáját dokumentáló táblázatban foglaltak megerősítik, hogy e régióban (a Debreceni Ítéletábla illetékességi területén) az összes befejezett másodfokú peres büntetőügyben a vizsgált időszakban a hatályon kívül helyezések száma egyik évben sem érte el a 10%-ot. A debreceni régió statisztikája az egész országra nézve értelemszerűen nem reprezentatív, de a vizsgált perjogi kérdés elemzésénél lényeges fokmérő. Látható, hogy nincs olyan sok hatályon kívül helyezés a másodfokú eljárásban, mely megfelelő indokot adna a kasszációs végzés elleni jogorvoslat bevezetésére, ezért az új törvényi szabályozást e tekintetben átgondolandónak tartom.

Az utóbbi időszakban a hatályon kívül helyező végzések számát csökkentette a Kúria iránymutató ítélkezési tevékenysége is. A Kúria a 2/2015. Büntető jogegységi határozatban megállapította, hogy a másodfokú bíróság elsőfokú határozatot hatályon kívül helyező és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására utasító végzése alaki jogerővel bír, ekként ellene a legfőbb ügyész a törvényesség érdekében jogorvoslatot jelenthet be. A rendkívüli jogorvoslati eljárásban a Kúria vizsgálja a hatályon kívül helyezés indokoltságát, és vizsgálata kitérhet a másodfokú bíróság iránymutatására is. A Kúria a jogegységi határozatot követően több – részben kiemelt tárgyi súlyú, és az országos közvéleményt is foglalkoztató – ügyben állapította meg a hatályon kívül helyezés törvénysértő voltát.⁷¹⁹ A Kúria a határozatokban részletesen foglalkozott a megalapozatlanság okaival és az elhárítási lehetőségeikkel. A végzések indokolásából egyértelműen nyomon követhető, hogy a részleges megalapozatlanság nem csak joga, hanem kötelessége is a másodfokú bíróságnak.

„A hatályon kívül helyezés esetén három ponton lehet tévútra jutni: egyrészt téves lehet önmagában a hiba megállapítása, ha a hiba felismerése helyes, akkor téves lehet annak a megállapítása, hogy közvetlenül, azaz a felülbírálat során elháríthatatlan, ha pedig a hiba felismerése és javíthatatlanságának megítélése is helyes, akkor téves lehet annak a megállapítása, hogy a megisméltéstől reálisan várható a javítás. A büntetőeljárás nem semmibe vezető. Ha a megisméltéstől reálisan nem várható a ténybeli hiba javítása, akkor két perjogi lehetőség van: egyrészt megnyílik a helyzet a bűnösség kérdésében való érdemi döntésre, másfelől számolni kell azzal, hogy a hiba eredendően nem a bírósági eljárásban keletkezett, hanem a vád fogyatékosága.”⁷²⁰

⁷¹⁹ Kúria Bt.III.1503/20105/9., Bt.III.1505/2015/6., Bt.III.1604/2015/4., Bt.II.470/2016/9.

⁷²⁰ Kúria Bt.III.1.604/2015/4. 17. oldal 2-3. bekezdés. A Kúria a több emberen elkövetett emberöléssel megvalósított háborús büntett és más bűncselekmény miatt folyamatban volt büntetőügyben a legfőbb ügyész által a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslatot elbírálva megállapította, hogy a Fővárosi

A Kúria az ügyben elvi élel és véleményem szerint új megközelítésből, de a célszerűségi szempontokat és az állami büntetőigény lehetőségeit is gondosan mérlegre téve mutatott rá a téves hatályon kívül helyezésre. Különösen az a gondolat hangsúlyos, hogy lényeges megalapozatlansági hiba esetén sem kerülhet sor kasszációra, ha nincs reális lehetőség a hiba elhárítására. Az új Be. szerint a hatályon kívül helyező végzések támadására már nem lesz szükség rendkívüli jogorvoslatra, mert az ismertettek szerint ilyen határozat rendes perorvoslattal is támadható, s a jogorvoslat most már nem csak a legfőbb ügyészt illeti meg.

Ítéletábra 6.Bf.261/2014/17. számú, a Fővárosi Törvényszék 41 (I.) Bf.2158/2013/29. számú ítéletét hatályon kívül helyező és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasító végzése törvénysértő.

6. Megalapozottság és megalapozatlanság a harmadfokú eljárásban

„*Gravatim est appellandum*”

(Fellebbezni a fokok betartásával kell.

Damasus, Regula Canonicae 64.)⁷²¹

6.1. A harmadfokú eljárás vizsgálatának főbb szempontjai

A harmadfokú büntetőeljárás a legújabb kori magyar büntetőperben viszonylag fiatal jogintézmény,⁷²² de a Legfelsőbb Bíróság, illetve a Kúria iránymutató tevékenysége folytán a Be. alkalmazása során már kezd megszilárdulni a követett bírói gyakorlat. Ennek ellenére teljesen egységes ítélkezésről nem beszélhetünk, sok esetben még az is vita tárgyát képezi, és jogértelmezést igényel, hogy milyen esetekben van helye joghatályos másodfellebbezésnek, azaz a másodfokú bíróság ítélete elleni jogorvoslatnak a harmadfokú bírósághoz.⁷²³ Meglátásom szerint az új Be. sem rendezi megfelelően a fontos jogintézményt, mert különösen a felülbírálat terjedelménél a szabályozás bonyolultabb, mint a Be. rendszere. Számos jogértelmezési kérdés felmerülése várható és szükséges lehet a törvény módosítása is majd a gyakorlati tapasztalatok tükrében. A jogalkotó szintén látja a problémát,⁷²⁴ mert már módosított egy fontos, a korlátozott fellebbezésre és felülbírálatra vonatkozó rendelkezést a még nem hatályos törvényben.⁷²⁵

Indokoltnak látom ezért a kétfokú jogorvoslati rendszerrel, a harmadfokú bírósági eljárással kapcsolatos egyes főbb jogkérdések beható elemzését, szem előtt tartva a jogtudomány álláspontjait, valamint a Kúria iránymutató döntéseit, állásfoglalásait, arra is

⁷²¹ NÓTÁRI [2008] i. m. 64.

⁷²² A jelzővel a XXI. századra utalok, mert a kétfokú jogorvoslati rendszer a 6.2. szám alatti történeti részben kifejtettek szerint bár más szabályozással, de már a XIX. században is működött hazánkban (HT).

⁷²³ HÁGER Tamás, *A harmadfokú büntetőbírósági eljárás egyes központi kérdései, különös tekintettel a harmadfokú bíróság ügydöntő határozataira*, Miskolci Jogi Szemle, 2014/2, 29, [HÁGER 2014/j]. Lásd még: HÁGER Tamás, *A másodfellebbezés joghatálya, a felülbírálat terjedelme és a tényálláshoz kötöttség a harmadfokú bírósági eljárásban*, Büntetőjogi Szemle, 2013/1-2, 19-29 <http://ujbtk.hu/buntetojogiszemle-20131-2/> (letöltés 2017. január 8.), [HÁGER 2013/e].

⁷²⁴ SOMOGYI Gábor, *Fellebbezés a másodfokú határozat ellen és a harmadfokú eljárás*. E-Kódex Be. Képzők képzése. Magyar Igazságügyi Akadémia, Budapest, 2018. január 25.

⁷²⁵ Az új Be.1. mód. a 615. § (4) bekezdését változtatta meg, kiemelve az ellentétes döntés alapját képező tényállás támadásának tilalmát.

rámutatva, hogy az új Be. hatálybalépésével érdemi változásokra is sor kerül, elsődlegesen a felülbírálat terjedelmével kapcsolatban.

Tekintettel arra, hogy a harmadfokú bíróság napjaink perjogában még ma is relatíve új jogorvoslati fórum, a megalapozottság, a megalapozatlanság, valamint jogkövetkezményei mellett célszerűnek tartom a másodfellebbezés joghatályát és a felülbírálat terjedelmét is vizsgálni, mert az elméletben és a gyakorlatban számos kérdést vetettek fel (és várhatóan fognak felvetni az új Be. alkalmazásakor), másrészt szervesen kapcsolódnak a megalapozottsági témakörhöz. Ezen túl hangsúlyos, hogy a hazai jogirodalom más, klasszikus jogintézményekhez képest napjainkig „mostohán” bánt a másodfellebbezési rendszerrel, melynek szakirodalma „szegényesnek” mondható.

A kétfokú jogorvoslati rendszer napjainkra megszilárdult, és az új büntetőeljárás törvény része is (Tizenhatodik rész). A jogorvoslati fórumok számát illetően a jogfejlődés során eltérő álláspontok ütköztek. Annak eldöntése, hogy hány fokú legyen a perorvoslati eljárás, a „magyar büntetőeljárás jog elméletének aranykorában – a XIX–XX. század fordulója idején – sem volt könnyű.⁷²⁶ Az 1911. évi Jogászgyűlésen Finkey Ferenc az egyfokú perorvoslat rendszerét támogatta, míg Degré Miklós a ténykérdésben való fellebbezést csak a járásbírói ügyekben tartotta volna fenn, a törvényszéki perekben azt nem látta indokoltnak.

A Be. hatálybalépését követő években is megoszlottak a vélemények e kérdésben.⁷²⁷ Napjainkban viszont már úgy látom, megkérdőjelezhetetlen a kétfokú jogorvoslati rendszer, sem a jogalkotásnak, sem a jogalkalmazónak nincs igénye a megszüntetésére. A kétfokú jogorvoslati rendszer súlya és jelentősége várhatóan tovább nő az új Be. elfogadásával összefüggésben, mert az eltérő tényállás megállapításával kapcsolatos új szabályok mellett – olyan esetben, amikor az első fokon felmentett vádlottat a másodfokú bíróság elítéli – kizárólag a harmadfokú bírósági eljárás lehet alkotmányos, hatékony garanciája a tisztességes eljárásnak.

⁷²⁶ ERDEI Árpád, *Gyógyítható-e a perorvoslati rendszer?* In: VARGA István – KISS Daisy (szerk.), *Magister Artis Boni et Aequi Studia in Honorem*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2003, 161-186.

⁷²⁷ KARDOS [2007] i. m. 14.

6.2. A magyar kétfokú jogorvoslati rendszer kialakulása

Hazánkban már a XIX. században az első, egységes bűnvádi perrendtartás hatálybalépése (1900. január 1.) előtti joggyakorlatban funkcionált a kétfokú fellebbvitel rendszere. Az első és a második perorvoslat neve is fellebbezés volt, másodfokon az ítélőtábla (törvényszéki ügyben) és a törvényszék (járásbíróági ügyben), harmadfokon pedig törvényszéki ügyben a Curia, járásbíróági ügyben az ítélőtábla járt el. Mindkét perorvoslattal lehetett támadni tény- és jogkérdéseket, és a fellebbviteli bíróságok széles felülbírálati és döntési jogkörrel rendelkeztek.⁷²⁸

Első kodifikált bűnvádi perrendtartásunk, a Bp. perorvoslati rendszere a fellebbviteli fokozatok szempontjából lényegében vegyes volt: az esküdtbíróági ügyekben egyfokú, az egyéb ügyekben kétfokú fellebbezési lehetőséggel. Elvi álláspont volt, hogy a laikus bírák döntései a tényállás tekintetében véglegesek, a jogkérdéseknek pedig elegendő a szakbírák által egy ízben történő felülbírálata. A Bp. is erre az álláspontra helyezkedett, és az esküdtbíróág ítélete ellen csak egy perorvoslatot (semmisségi panasz) engedett a Curiához, kizárólag jogkérdésben.⁷²⁹

A semmisségi panasz francia eredetű perorvoslat. Egyes elemei az 1670. évi *Ordonnance criminelle*-ben is feltűntek, mely szabályok megengedték, hogy a király a királyi tanács útján a legfelső bíróságok ítéleteit törvénysértés miatt megsemmisíthesse. Utóbb az e célra létrehozott semmitőszék (*la Cour de cassation*) csak kasszatórius jogkörrel bírt. A jogfejlődés során a későbbi büntetőeljárás kódexek anyagi és alaki semmisségi okok esetén már lehetőséget adtak a reformációra, azonos volt azonban a szabály a különböző törvényekben, hogy a semmisségi panasz ténykérdést sohasem érintetett, a felsőbíróág ítéletét az alsóbb fokú bíróság által megállapított tényekre volt köteles alapítani.⁷³⁰

⁷²⁸ CSÉKA Ervin, *Kétfokú fellebbvitel büntetőügyekben (egykor és ma)*. In: GÖNCZÖL Katalin és KEREZSI Klára (szerk.), *Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára*, Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1998, 54.

⁷²⁹ CSÉKA [1998] *uo.*

⁷³⁰ ANGYAL [1917] *i. m.* 205-206.

A Bp.-ben semmisségi panasznak volt helye többek között a királyi törvényszék olyan ítélete ellen, melyre nézve a fellebbezés ki volt zárva,⁷³¹ valamint a királyi ítélőtáblának mint másodfokú bíróságnak az ítélete ellen alaki és anyagi semmisségi okok alapján.⁷³² A másodfokú bíróság ítélete ellen a perorvoslat lehetőségének megteremtése vitathatatlanul a kétfokú jogorvoslat alapjainak lerakását jelentette. Utalni kell azonban rá, hogy a Bp. eredeti rendelkezése szerint – hasonlóan az európai jogfejlődéshez – a semmisségi panasz ténykérdést sohasem érinthetett. Az alaki semmisségi okoknál is megszorítás volt tapasztalható, mert olyan alaki semmisségi okot, melyet a másodfokú eljárásban nem érvényesítettek, a semmisségi panaszban sem lehetett kifogásolni, mint ahogy a másodfokú bíróság által megvizsgált és alaptalannak talált semmisségi ok sem nyithatta meg a másodfokú bíróság ítélete elleni jogorvoslatot. Az anyagi semmisségi okok tekintetében ugyan ilyen korlátozás nem állt fenn, tekintettel arra, hogy a másodfokú eljárásban fel nem hozott anyagi semmisségi ok is érvényesíthető volt a semmisségi panaszban.⁷³³

Különösen jelentős volt a perorvoslati jog korlátozása a törvényszék által másodfokon elbírált ügyekben. Itt alaki semmisségi ok miatt semmisségi panaszra egyáltalán nem volt lehetőség. Az anyagi semmisségi okok is csak korlátozottan nyitották meg a harmadfokon döntő bíróság eljárásának lehetőségét. Csak szabadságvesztéssel büntetendő vétségre, vagy ilyen vétség mellett más vétségre, illetőleg kihágásra vonatkozó ügyben volt helye a vádlott javára, ha a bíróság a törvényt nem alkalmazta vagy tévesen alkalmazta abban a kérdésben, hogy a vád tárgya megállapítja-e a bűncselekmény tényálladékát, illetőleg a beszámíthatóság és büntethetőséget kizáró okok tekintetében; a vádlott terhére pedig ha a törvényszék olyan bűncselekményt, amely a törvény szerint büntett, vétségnek vagy kihágásnak minősített.⁷³⁴

Az esküdtbírói rendszer jellegéből adódott, hogy nagyobb súlyú ügyben csak egy ízben, a közepes és kisebb súlyú ügyekben pedig két ízben volt lehetőség az adott eljárásban hozott bírói döntést rendes perorvoslattal támadni. Az első perorvoslatnál a fellebbezés folytán eljáró fórum (törvényszéki ügyekben ítélőtábla, járásbírói ügyekben

⁷³¹ Bp. 426. § 2.

⁷³² Bp. 426. § 4.

⁷³³ KARDOS Sándor, *A harmadfokú bírósági eljárásról*, Debreceni Ítélőtábla Büntető, Szakmai anyagok, Büntető Kollégium, 2008, www.debreceniiteltotabla.hu, 2008, 1. (letöltés: 2014. december 1.).

⁷³⁴ ANGYAL [1917] *i. m.* 207.

törvényszék) tény- és jogbíróság is volt, mert a fellebbezéssel lényegében korlátlanul volt támadható a tényállás és a jogi értékelés, valamint hivatkozhattak semmisségi okra. A fellebbezési bíróság határozata ellen használt perorvoslat, a semmisségi panasz folytán eljáró Curia viszont tisztán jogbíróságként működött. A Bp. kétfokú fellebbezési rendszerének részletes elemzése nem képezi az értekezés alapját, kiemelendő viszont, hogy az esküdtbíróságok 1919-ben történő megszüntetése után az esküdtbíróság hatáskörébe utalt ügyekben első fokon a törvényszék járt el, mely törvényszéki ügyekben maga után vont a másodfokon az ítéletábra, harmadfokon pedig a Curia eljárását, miáltal az addigi vegyes fellebbezési rendszerünk egységesen kétfokúvá vált.⁷³⁵

Az 1949. évi XI. törvény az egyfokú fellebbezési rendszert vezette be, megszüntetve a semmisségi panasz intézményét. A büntetőeljárás jogalkotása egészen a XX. század végéig, az új Be. megszületéséig nem tért vissza a Bp. által már szabályozott kétfokú jogorvoslatához.⁷³⁶

Az 1998. március 23-án kihirdetett 1998. évi XIX. törvény viszont felülvizsgálat elnevezéssel a törvény XV. Fejezetében ismét bevezette a kétfokú jogorvoslatot a harmadfokú bírósági eljárás megalkotásával. Eltérően a hatályba lépett Be.-től és az új Be.-től, a másodfokú bíróság ítélete ellen megkötés nélkül, azaz a büntetőjogi főkérdések elsőfokú és másodfokú elbírálásának tartalmától (azonosságától vagy eltérésétől) függetlenül a törvény lehetővé tette a másodfokú bíróság ügydöntő határozata ellen a rendes perorvoslatot felülvizsgálat megnevezéssel.⁷³⁷

A harmadfokú eljárásnak az ítélet tekintetében a teljes körű kétfokú jogorvoslatot valóban biztosító szabályai azonban nem léptek hatályba. A 2003. július 1-jétől hatályos

⁷³⁵ CSÉKA [1998] *i. m.* 57.

⁷³⁶ TÖRŐ Blanka – HÁGER Tamás, *A fellebbezés elintézése a harmadfokú büntetőeljárásban*, Debreceni Jogi Műhely, 2013/3, 121.

http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/3_2013/a_fellebbezes_elintezese_a_harmadfoku_buntetoeljarasban/ (letöltés: 2017. január 9.), [HÁGER 2013/f].

⁷³⁷ A kihirdetett, de hatályba nem lépett Be. 388. § szerint a másodfokú bíróság ügydöntő határozata ellen a harmadfokú bírósághoz felülvizsgálati indítványnak volt helye, ha

I. az elsőfokú, illetve másodfokú bíróság határozatának meghozatalára a 373. § II-IV. pontjában meghatározott eljárási szabálysértéssel került sor,

II. a másodfokú bíróság a büntetőjog szabályainak megsértésével a vádlott bűnösségét megállapította, illetőleg kényszergyógykezelését rendelte el, a vádlottat felmentette, vagy vele szemben a büntetőeljárás megszüntette, a cselekményt törvénysértően minősítette, vagy törvénysértő büntetést szabott ki, illetőleg büntetés helyett alkalmazott intézkedést törvénysértően állapított meg, vagy azt törvénysértően nem alkalmazta.

normák egészen 2006-ig csak az egyfokú rendes jogorvoslati rendszert ismerték. A 2006. évi LI. törvény (Ben.) rendelkezései által 2006. július 1-jétől a jogalkotó azonban ismét bevezette a kétfokú jogorvoslati rendszert és részletesen szabályozta a harmadfokú bírósági eljárást. Az 1998-ban elfogadott törvényhez képest viszont jelentősen szűkítette a másodfellebbezés lehetőségét. A másodfokú bíróság ítélete ellen a rendes perorvoslat jogát ugyanis csak azon esetben engedte meg, ha az elsőfokú és a másodfokú bíróság eltérően foglalt állást a büntetőjogi felelősség, a bűnösség kérdésében.⁷³⁸ Mindez a kihirdetett törvényhez képest nem teljes, csupán részleges kétfokú jogorvoslati rendszert jelent. Miként Cséka is utal rá, büntetőeljárás jogunkban a kétfokú fellebbevitelt – az elmélet és a gyakorlat részéről is hangoztatott érvek és ellenérvek mellett – nem csekély jogalkotói bizonytalanságok után vezették be újra lényegében olyan megoldással (a második fellebbezéssel csak a bűnösség kérdése támadható), ami kivételessé teszi a harmadfokú eljárást. Ezért a Bp.-hez és az 1998. évi XIX. törvény eredeti megoldásához képest csak „kis túlzással” lehet kétfokú jogorvoslati rendszerről beszélni.⁷³⁹

A harmadfokú eljárás kardinális részét képező, a fellebbezés jogára és hatályára vonatkozó, jelen sorok írásakor hatályos szabályokat a 2009. évi LXXXIII. törvény alakította ki 2009. augusztus 13-tól. A novella a gyakorlatban felmerült problémákra választ adva egy új másodfellebbezési okot vezetett be. E szerint a másodfokú bíróság ítélete ellen akkor is helye van fellebbezésnek a harmadfokú bírósághoz, ha a másodfokú bíróság a büntető anyagi jog szabályainak megsértésével olyan cselekmény miatt állapította meg a vádlott bűnösségét, amelyről az elsőfokú bíróság nem rendelkezett.⁷⁴⁰ E változtatást az új Be. is fenntartja a 615. § (2) bekezdés c) pontja értelmében.

A kétfokú jogorvoslati rendszer kialakításával kapcsolatban indokolt rá utalni, hogy az európai államok többségében egyfokú jogorvoslati rendszer működik. Kétfokú fellebbezésre van viszont lehetőség Németországban, Hollandiában, Romániában és Csehországban.

⁷³⁸ A 2006. évi LI. törvény 168. §-a a következők szerint szabályozta 2006. július 1-jétől a másodfellebbezés jogát és hatályát a Be. 386. §-ában: A másodfokú bíróság ítélete ellen fellebbezésnek van helye a harmadfokú bírósághoz, ha a másodfokú bíróság a büntető anyagi jogszabály megsértésével

a) olyan vádlott bűnösségét állapította meg, illetőleg olyan vádlott kényszergyógykezelését rendelte el, akit az elsőfokú bíróság felmentett, vagy vele szemben az eljárást megszüntette,

b) az első fokon elítélt vádlottat felmentette, vagy vele szemben a büntetőeljárást megszüntette.

⁷³⁹ CSÉKA Ervin, *A kétfokú fellebbevitel bevezetése büntető eljárásjogunkba*. In: TÓTH Károly (szerk.), *Tanulmányok Dr. Besenyei Lajos egyetemi tanár 70. születésnapjára*, Acta Juridica et Politica, Tomus LXIX. Fasciculus 1-48, Szeged, 2007, 147-149.

⁷⁴⁰ A 2009. LXXXIII. törvény 41. §-a a Be. 386. § (1) bekezdésének b) ponttal történő kiegészítéséről, a korábbi b) pont c) pontra módosításáról.

szágban. A skandináv államokban pedig a Legfelsőbb Bíróság határoz arról, hogy elfogadja-e a másod-jogorvoslati kérelmet.⁷⁴¹

6.3. A másodfellebbezés joghatálya

A másodfellebbezés joghatályának tárgyalása előtt szükséges kiemelni azon alapvető rendelkezést, hogy a harmadfokú bírósági eljárásban a másodfokú bírósági eljárásról szóló fejezet rendelkezéseit a harmadfokú eljárást szabályozó fejezetben foglalt eltérésekkel kell értelemszerűen alkalmazni.⁷⁴² A törvény ekként csak azon jogorvoslati szabályokat nevesíti, melyek speciálisak, eltérőek a másodfokú eljárás normáitól. A harmadfokú eljárásban a fellebbezési okokból, a perorvoslat hatályából, a súlyosítási tilalom szabályaiból és az eljárási formáktól, a döntési lehetőségekből kifolyóan számos speciális, a másodfokú büntetőeljárástól különböző szabály érvényesül.

A harmadfokú eljárás központi kérdése, hogy ki és milyen esetekben jogosult fellebbezés bejelentésére a másodfokú bíróság ítélete ellen. A másodfokú bíróság ítélete ellen a Be. szerint fellebbezésre jogosult a harmadfokú bírósághoz a vádlott, az ügyész, a pótmagánvádló, a védő a vádlott hozzájárulása nélkül is, a vádlott örököse a polgári jogi igénynek helyt adó rendelkezés ellen, a kényszergyógykezelés elrendelése ellen – a vádlott hozzájárulása nélkül is – a nagykorú vádlott törvényes képviselője, házastársa vagy élettársa.⁷⁴³ Az ügyész a vádlott terhére és javára is élhet fellebbezéssel. A másodfokú ítélet elleni perorvoslatnál – hasonlóan az elsőfokú ítéletet támadó perorvoslathoz – az ügyész fellebbezési joga a legszélesebb. A pótmagánvádló fellebbezési joga szűkebb, mert csak a vádlott terhére fellebbezhet.⁷⁴⁴ A másodfellebbezésre jogosultak köre is korlátozottabb az elsőfokú ítélet elleni jogorvoslathoz képest,⁷⁴⁵ mivel a másodfokú ítéletet a vádlott örököse a polgári jogi igénynek helyt nem adó, a magánfél a polgári jogi igényt érdemben elbíráló, az egyéb érdekelt pedig a reá vonatkozó rendelkezés el-

⁷⁴¹ BALLA Lajos, *A harmadfokú eljárás néhány aktuális kérdése. A Magyar Bírőképző Akadémián 2010. január 18-án előadott előadás szerkesztett változata*, Debreceni Ítéltábla, Szakmai anyagok, Büntető Kollégium, 2010, 3. www.debreceniitlotabla.hu (letöltés: 2017. január 6.), [BALLA 2010/b].

⁷⁴² Be. 385. §., új Be. 617. §.

⁷⁴³ Be. 367/A. § (1), (2) bekezdés.

⁷⁴⁴ FARKAS – RÓTH *i. m.* 388.

⁷⁴⁵ Be. 324. § (1) bekezdés a-h) pont.

len fellebbezést nem terjeszthet elő.⁷⁴⁶ Az új Be. 616. § a-d) pontja szerint a másodfokú bíróság ügydöntő határozata ellen a vádlott, az ügyész, a védő (a vádlott hozzájárulása nélkül is) és a vádlott házastársa vagy élettársa a kényszergyógykezelés elrendelése ellen (a vádlott hozzájárulása nélkül is), továbbá a 810. § értelmében a pótmagánvádló és a pótmagánvádló hozzájárulásával képviselője jelenthetnek be fellebbezést.

A fellebbezés előterjesztésével kapcsolatban kell utalni rá, hogy a másodfokú bíróság határozata ellen a fellebbezést a Be. szerint határozat kihirdetését követően jelenlévő jogosultak szóban jelenthetik be vagy erre háromnapi határidőt tarthatnak fenn. A többi jogosult a fellebbezést a kézbesítéstől számított nyolc napon belül írásban terjesztheti elő a másodfokú bíróságnál. A fellebbezést az ügyésznek és a védőnek írásban indokolnia kell, az indokolást a fellebbezésre nyitva álló határidő alatt a másodfokú bíróságnál kell előterjeszteni.⁷⁴⁷ Az új Be. 617. §-a által alkalmazandó 582. § (1) bekezdése annyi változást hoz, hogy a háromnapi nyilatkozattételi határidő helyett *három munkanap* határidőt biztosít a másodfellebbezés bejelentésére, melynek elmulasztása miatt nincs helye igazolásnak.

A másodfellebbezés kötelező indokolása kapcsán a gyakorlati tapasztalatok alapján megjegyzendő, hogy az ügyész minden esetben eleget tesz indokolási kötelezettségének, a védelmi oldalról azonban – elsősorban kirendelt védő eljárásakor – előfordul a perorvoslat indokolásának elmulasztása.⁷⁴⁸ Ilyen esetben a harmadfokú bíróság tanácsának elnöke tehet intézkedést a hiányosság pótlására, de úgy vélem, a védelem jogának teljes körű érvényesüléséhez, a fegyverek egyenlősége elvének biztosításához feltétlen szükséges, hogy a védő – legyen akár meghatalmazott, akár kirendelt – a törvény kötelező előírása szerint eleget tegyen fellebbezésindokolási kötelezettségének. Ennek nem csak elvi jelentősége van, mert a védői perorvoslat indokolása a harmadfokú bíróság területén eljáró ügyész indítványára is kihathat, és befolyással van a harmadfokú bíróság eljárására is.⁷⁴⁹

⁷⁴⁶ HÁGER [2014/j] *i. m.* 33.

⁷⁴⁷ Be. 367/A. § (3) és (4) bekezdés. A Be. 367. (3) bekezdésének új szabályát a 2013. évi CLXXXVI. törvény 58. §-a állapította meg 2014. január 1-jétől hatályosan. Korábban a határozat kihirdetésekor jelenlévő jogosultak – eltérően az első fellebbezéstől – háromnapi határidőt nem tarthattak fenn a másodfellebbezés bejelentésére.

⁷⁴⁸ Debreceni Ítéletábla Bhar.II.332/2012/4., Bhar.II.178/2013.

⁷⁴⁹ HÁGER [2013/e] *i. m.* 20-21.

A fellebbezésre jogosultság vizsgálata a konkrét ügyben mellőzhetetlen, mert főszabályként a másodfokú bíróság ügydöntő határozata elleni fellebbezés akkor joghatályos, ha az arra jogosult a számára biztosított irányban [Be. 367/A. § (2) bekezdés], illetve keretben [Be. 386. § (1) bekezdés] jelentette be, és a másodfokú rendelkezés alapján törvényi lehetőség nyílik a harmadfokú eljárásra.⁷⁵⁰ A joghatályosságnak a kiemelteken túl feltétele, hogy a perorvoslat határidőben kerüljön benyújtásra, ellenkező esetben ugyanis elkészttség miatt a fellebbezést el kell utasítani és nem kerülhet sor érdemben harmadfokú eljárásra.

Herke, Fenyvesi és Tremmel rögzíti, hogy a harmadfokú bíróság kizárólag jogkérdéseket vizsgál, ezért a másodfokú határozat elleni fellebbezésben a Be. 385. § (2) bekezdéséből következően bizonyítást indítványozni, új tényt állítani vagy új bizonyítékra hivatkozni nem lehet.⁷⁵¹ E tilalom alapja, hogy a Be. 388. § (2) bekezdése kimondja: a harmadfokú bírósági eljárásban bizonyításnak nincs helye.⁷⁵² A harmadfokú bíróság döntően „jogbíróság”, jogkérdéseket vizsgál, utalni kell azonban rá, hogy a revízió során a tényállás megalapozottságát is ellenőrzi, és kisreformációs jogkörrel rendelkezik, mert orvosolhat kisebb súlyú, részleges megalapozatlanságot. Ettől függetlenül egyetérttek a pécsi büntetőeljárási iskola képviselőivel, hogy a harmadfokú bíróság a bűnösség kérdésében hozott eltérő döntések revíziójakor a jogkérdésekre fókuszál. Ezt erősítik meg Cséka gondolatai, miszerint a másodfokú ítélet elleni fellebbezési jog ténybeli okból egyáltalán nem, s jogi okból is kizárólag a bűnösség kérdésében jogosít fel fellebbezési támadásra.⁷⁵³

A fentiek előrebocsátása után *a másodfellebbezés három fő okát* tekintem át.

A hatályos törvény szerint a másodfokú ítélet ellen fellebbezésnek van helye egyrészt a harmadfokú bírósághoz, ha a másodfokú bíróság a büntetőjog szabályainak megsértésével olyan vádlott bűnösségét állapította meg, illetőleg olyan vádlott kényszergyógykezelését rendelte el, akit az elsőfokú bíróság felmentett, vagy vele szemben az eljárást megszüntette [Be. 386. § (1) bekezdés a) pont].

⁷⁵⁰ Legfelsőbb Bíróság 1/2007.BK vélemény az 1998. évi XIX. törvény egyes rendelkezései értelmezéséről B.II.2. (jelenleg: Kúria 1. BK vélemény).

⁷⁵¹ HERKE – FENYVESI – TREMMEL *i. m.* 345.

⁷⁵² Lásd új Be. 619. § (2) bekezdés.

⁷⁵³ CSÉKA [2007] *i. m.* 151.

A büntető anyagi jogi szabálysértés, illetve az arra való hivatkozás szükséges, de nem elégséges feltétele a harmadfokú bírósági eljárásnak, mert arra csak akkor kerülhet sor, ha a bűnösség körére vonatkozik. További szükséges feltétel a bűnösség körét érintő anyagi jogi törvénysértés mellett, hogy a bűnösséggel kapcsolatban a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság döntésével ellentétes határozatot hozzon.⁷⁵⁴ Kiemelendő e körben, hogy a törvény a bűnösség megállapításával egyenlő súlyúnak és hatályúnak tekinti a felmentés mellett alkalmazható kényszergyógykezelést is.⁷⁵⁵

Az új Be. 615. § (1) bekezdése a fellebbezés jogának szabályozásakor már nem utal az anyagi jogszabály megsértésére, melynek oka az, hogy az anyagi jog sérelme, illetve annak megállapítása nem a másodfellebbezés feltétele, hanem a harmadfokú felülbírálat tárgya. Ezáltal az új kódex kifejezetten megtiltja, hogy bűnhalmazat esetén a másodfellebbezés a korábban első-és másodfokon egyezően megítélt cselekmények újabb elbírálását a rendes jogorvoslati rendszerben. A törvény megfogalmazása szerint a másodfokú bíróság ítélete ellen fellebbezésnek van helye a harmadfokú bírósághoz a másodfokú bíróságnak az elsőfokú bírósággal ellentétes döntése esetén. A törvény a 615. § (2) bekezdése a-c) pontjaiban külön meghatározza – a Be.-vel egyezően – az ellentétes döntések eseteit.

A harmadfokú bírósági eljárást bevezető törvény hatálybalépését követő hónapokban a fellebbezés joghatályát illetően a bírói gyakorlatban bizonytalanság volt tapasztalható. Egy kiskorú veszélyeztetése miatt indult harmadfokú büntetőügyben az ítélőtábla a fellebbezés joghatályossága kapcsán kifejtette, hogy a törvény helyes értelmezésének megfelelően álláspontja szerint a Be. 386. § (1) bekezdésére alapítottan akkor van helye másodfellebbezésnek, ha az elsőfokú és a másodfokú bíróság alapvetően egyező tényállás alapján jut eltérő következtetésre a vádlott bűnösségét vagy ártatlanságát illetően. A harmadfokú eljárás a jogalkotói szándékból következően ugyanis elsősorban jogkérdések felülbírálatára irányul. A másodfokú határozat megalapozottsága, a másodfokú eljárásban végzett bírói mérlegelés önmagában fellebbezési okot nem képez.⁷⁵⁶ Az idézett ítélőtáblai eseti döntésben foglaltak, figyelemmel a Legfelsőbb Bíróság, illetve a

⁷⁵⁴ BELOVICS *i. m.* 472. Lásd még: KÁRPÁTI György, *A harmadfokú bírósági eljárás*. In: HOLÉ Katalin – KADLÓT Erzsébet (szerk.), *A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata V. kötet*, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007, 220-221.

⁷⁵⁵ CSÉKA [2007] *i. m.* 151.

⁷⁵⁶ ÍH2007.9.

Kúria iránymutatásaira, ma már nem tarthatók, a büntetőjogi felelősségről hozott eltérő döntés – függetlenül a tényállás változásától vagy változatlanságától – a követett gyakorlat szerint joghatályosan megnyitja a harmadfokú bírósági eljárás lehetőségét. A döntés említését mégis indokoltnak tartom egyrészt a jogintézmény értelmezésének alakulása miatt, másfelől azért, mert a korábbi álláspont is igazolja, hogy a törvényszöveg alapot adhat eltérő jogértelmezésekre. Az ítéletábra hivatkozott határozata egyébként a Bp. szellemével összhangban vezette le érvelését, rámutatva, hogy a harmadfokú eljárás alapvetően és eredendően jogkérdések felülvizsgálatára irányul.⁷⁵⁷

A jelenleg követett bírói gyakorlatot elsősorban a Legfelsőbb Bíróság 1/2007. BK. véleménye (jelenleg Kúria 1. BK vélemény) alapozta meg, mely véleményt 2008-ban a BKv.63., 2009-ben pedig a BKv. 73. számú vélemények egészítették ki. A Legfelsőbb Bíróság iránymutatása szerint a tényállástól, a tényállás változtatásától függetlenül másodfellebbezésnek van helye, ha a másodfokú bíróság az első fokon felmentett vádlott bűnösségét megállapítja, vagy kényszergyógykezelését rendeli el. Ebből következően nincs helye másodfellebbezésnek, ha a másodfokú bíróság az első fokon felmentett vádlott esetében az eljárást megszünteti, vagy megszüntetett eljárás esetén a vádlottat felmenti. Utóbbi két esetben ugyanis az elsőfokú és másodfokú bíróság egyezően, bár eltérő okból nem állapította meg a vádlott bűnösségét.⁷⁵⁸

Gyakorlati példaként említem, hogy az ítéletábra egy szerteágazó cselekményű, többvádlottas gazdasági ügyben az elsőfokú ítéletet megváltoztatta és az elévülés miatt eljárást megszüntető rendelkezések helyett egyes vádlottaknál felmentő rendelkezést hozott, mely eljárásjogi helyzetben a büntetőjogi felelősségről szóló döntés érdemi azonossága miatt másodfellebbezésnek nem volt helye.⁷⁵⁹

A Legfelsőbb Bíróság kifejtette továbbá, hogy harmadfokú eljárásnak akkor van helye, ha a másodfokú bíróság ügydöntő határozatának eltérő rendelkezése sérti a büntető anyagi jog szabályát. Ez azonban a már utaltak szerint nem a fellebbezés joghatályosságának, hanem már az érdemi elbírálásnak a feltétele.⁷⁶⁰ Úgy gondolom, a Be. törvényszövege e körben sem teljesen egzakta és részletes, ezért csak jogértelmezés útján alkalmazható megfelelően. A jogalkotó erre megfelelő választ adott, amikor az új Be. 615. §

⁷⁵⁷ HÁGER [2013/e.] i. m. 21.

⁷⁵⁸ Kúria 1. BK vélemény II.1.a.

⁷⁵⁹ Debreceni Ítéletábra Bf.II.140/2012.számú ügy.

⁷⁶⁰ 1. BK vélemény II.1.b.

(1) bekezdésében az elsőfokú és másodfokú döntés ellentétét hangsúlyozza, nem rögzítve a másodfellebbezés joghatályánál az esetleges anyagi jogszabálysértést, mert azt nem a fellebbező, hanem a harmadfokú bíróság értékelheti érdemben.

A Be. alkalmazása során az egy cselekményes ügyekben általában nem jelent jogértelmezési problémát a másodfellebbezés joghatályossága. Többcselekményes perben a cselekményeknek csupán egy részét érintő eltérő másodfokú rendelkezésnél azonban körültekintő vizsgálat szükséges annak megállapításához, hogy van-e helye fellebbezésnek a harmadfokú bírósághoz. A másodfellebbezés joghatálya szempontjából közbős, hogy a jogosult nem sérelmezi az eltérő rendelkezést, hanem más ítéleti rendelkezést támad.⁷⁶¹ Kérdésként lehet persze feltenni, hogy valóban ez volt-e a jogalkotó szándéka.

A részletezett iránymutatások a felsőbbbíróági döntésekben is megjelennek. A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a másodfokú bíróság ítélete elleni fellebbezés akkor is joghatályos, ha a fellebbezésre jogosult nem a harmadfokú eljárást lehetővé tevő rendelkezést kifogásolja.⁷⁶² A gyakorlatban ez az álláspont megszilárdult, de az eredeti jogalkotói szándék tükrében nem értek egyet vele és álláspontomat igazolta az új Be., mert a 615. § (3) bekezdés a) és b) pontja szűkíti a másodfellebbezés jogát annyiban, hogy a fellebbezés az eltérő döntést, valamint kizárólag a másodfokú döntésnek azon rendelkezéseit sérelmezheti, amelyet az elsőfokú bíróság ítéletének az ellentétes döntéssel összefüggő felülbírálatára eredményezett. A jogintézmény lényege, hogy a bűnösség kérdésében hozott eltérő döntés legyen támadható, ezért a jogorvoslat jogának az ügyféli rendelkezési jogkörrel kapcsolatos elveivel sem áll összhangban a korlátlan, mondhatni parttalan harmadfokú felülbírálat. Az új törvény e rendelkezését üdvözlöm, a jogalkotó figyelmét nem kerülte el, hogy a bíró alkotta jog megszilárdulása a hatalmi ágak elválasztásának elveiből következően nem engedhető meg.

A másodfellebbezés joghatályával kapcsolatban – az új Be. szabályozására is irányadóan – nagyon fontos iránymutatás fogalmazódik meg egy elvi bírósági döntésben. A határozat kifejti, hogy nincs helye harmadfokú eljárásnak, ha az elsőfokú bíróság ítéletének felmentő rendelkezése a vád tárgyává tett tények teljes körű értékelése mellett minősítési tévedésen alapszik, ehhez képest a másodfokú bíróság a cselekmény törvényes

⁷⁶¹ 1. BK vélemény II.2.b.

⁷⁶² BH2009.203.

minősítése helyett bűnösséget állapít meg abban a körben, amelyben az elsőfokú bíróság felmentő rendelkezést hozott.⁷⁶³

E jogértelmezésnek megfelelően döntött már korábban a Legfelsőbb Bíróság az emberablás bűntette miatt indult harmadfokú eljárásban, amikor a védelmi másodfellebbezést elutasította, végzésében kifejtve, hogy a másodfokú bíróság ugyan részben eltérő döntést hozott, amikor az elsőfokú ítéletet megváltoztatva a vádlott bűnösségét emberrablás bűntettében is megállapította, azonban a bűnösség körében nem foglalt eltérően állást. A csupán a jogi minősítés körébe tartozó eltérő jogi értékelés a harmadfokú eljárás lefolytatását nem alapozza meg. Külön a bűnösséget megállapító rendelkezés szükségtelen volt, csak minősítési kérdés merült fel, az érintett tényállási ponttal összefüggésben valamennyi cselekvőség a bűnösség kimondásával zárult.⁷⁶⁴

Ilyen jogi álláspont fogalmazódott meg abban a harmadfokú eljárásban is, melyben a táblabíróság a rablás bűntette és közokirattal visszaélés miatt indult ügyben elutasította a védelmi másodfellebbezést. A másodfokú bíróság változatlan tényállás mellett, eltérően az elsőfokú bíróságtól, csak egy elvett okiratra látta megvalósulni a bűncselekményt, ezért további három okirat kapcsán felmentő rendelkezést hozott, mivel e körben nem látta igazoltnak a tartós birtokban tartási szándékot. A harmadfokú bíróság megállapította, hogy a szükségtelen részfelmentés ellenére a vád tárgyává tett valamennyi cselekmény (rablás, testi sértés és okirattal visszaélés) bűnösség kimondásával zárult. A másodfokú bíróság akkor járt volna el helyesen az okirattal visszaélés alaki halmazatának megítélésekor, ha a cselekményt nem négy rendbeli, hanem csupán egy rendbeli vétségnek minősíti. Egyértelműen minősítési kérdésként kellett volna döntenie e körben, ezért a felmentés indokolatlan volt, érdemben eltérő állásfoglalásra nem került sor, ezért a másodfellebbezés nem lehetett joghatályos.⁷⁶⁵

⁷⁶³ EBD2012. B.15. Az elvi bírósági döntésben kifejtésre került, utalva a Legfelsőbb Bíróság Bhar.I.707/2017/14. számú határozatára is, hogy a másodfellebbezés akkor lehet joghatályos, ha a bűnösség kérdésében az elsőfokú és a másodfokú bírósági döntés tartalmilag eltérő. Amennyiben nem változik a bűnösség köre, pusztán a cselekmények eltérő anyagi jogi megítéléséről van szó, úgy nincs helye harmadfokú eljárásnak. Mindez csak az alaki halmazatban álló cselekmények esetén kerülhet szóba, amikor egy elkövetési magatartás több bűncselekmény törvényi tényállásába illeszkedhet, azaz heterogén alaki bűnhalmazat létesül. Az alaki halmazatban álló cselekmények eltérő minősítése esetén nincs helye felmentő, illetőleg bűnösséget megállapító rendelkezés meghozatalának, ilyenkor a cselekmény eltérő minősítését kell megállapítani (Debreceni Ítéltábla Bhar.III.171/2011.).

⁷⁶⁴ Legfelsőbb Bíróság Bhar.I.707/2007/14.

⁷⁶⁵ Debreceni Ítéltábla Bhar.II.309/2010/6.

A Kúria egy másik ügyben szintén kifejtette, hogy a másodfellebbezés lehetőségét az nyitja meg, ha a másodfokú ítélet folytán a bűnösség köre megváltozik. Amennyiben a másodfokú bíróság az elsőfokú ítéletet megváltoztatva azért mond ki további bűnösséget, mert az elsőfokú bíróság által tévesen minősített egyik bűncselekménnyel anyagi halmazatban megvalósítottak tart – alaki halmazatként megvalósult bűncselekmény helyett – egy vád tárgyává tett olyan magatartást, amelyet már az elsőfokú bíróság elbírált, ez a másodfellebbezés lehetőségét nem nyitja meg. A kifosztás büntette során elvett kábítószer esetén az előbbi bűncselekménnyel alaki halmazatot alkot a kábítószerrel visszaélés büntette, mert e két bűncselekmény elkövetési magatartása egyidejűleg valósul meg.⁷⁶⁶

Láthatjuk, hogy az alaki halmazattal kapcsolatos eltérő minősítési álláspontok olykor tévesen vezetnek felmentő rendelkezéshez, vagy ellenkezőleg, szükségtelenül kerül sor a bűnösség kimondására. Ilyen esetekben a harmadfokú bíróság a vázolt gyakorlat szerint elutasítja a fellebbezést. Amint már kiemeltem, a jogértelmezésnek itt is nagy jelentősége van, mert szigorúan a törvényszöveget tekintve a harmadfokon egyébként tévesnek ítélt másodfokú felmentés vagy elítélés – mint ellentétes döntés az elsőfokú ítélettől – formailag megnyithatná a harmadfokú eljárást, ugyanakkor a felsőbb bírósági jogértelmezés e körben szűkíti a perorvoslati jog gyakorlását. Nem minden esetben könnyű annak elhatárolása, hogy az alaki halmazat mikor indokol eltérő minősítést, illetve mikor merül fel olyan perjogi helyzet, mely részfelmentés, vagy elítélés esetén már valóban joghatályos másodfellebbezést tesz lehetővé.

A második alapvető másodfellebbezési ok, ha a másodfokú bíróság a büntetőjog szabályainak megsértésével olyan cselekmény miatt állapította meg a vádlott bűnösségét, amelyről az elsőfokú bíróság nem rendelkezett [Be. 386. § (1) bekezdés b) pont, új Be. 615. § (2) bekezdés c) pont].

A 2009-es módosítással a törvénybe emelt és új Be. által is megtartott perorvoslati ok megteremtését az indokolta, hogy a korábban hatályos törvény nem szabályozta azt az esetet, amikor az elsőfokú bíróság nem rendelkezett a terhelt bűnösségéről, a másodfokú bíróság viszont bűnösnek mondta ki. Ilyen eljárásjogi helyzet valódi anyagi bűnhalma-

⁷⁶⁶ BH2014.44. (Kúria Bhar.I.1219/2013.)

zatnál fordul elő, amikor a bíróság nem mondja ki bűnösnek a vádlottat, azonban a bűnösséget egyébként megalapozó cselekményrészt rögzíti a tényállásban.⁷⁶⁷ A terhelt bűnösségének megállapítására először ilyen esetben másodfokon kerül sor, és kétségtelen, hogy a büntetőjogi felelősség kérdésében érdemben eltérő döntésről van szó. A vádlott másodfokon való „első elítélése” indokolta a jogorvoslati jog biztosítását.

A harmadik fő másodfellebbezési ok, ha a másodfokú bíróság a büntetőjog szabályainak megsértésével az első fokon elítélt vádlottat felmentette, vagy vele szemben a büntetőeljárást megszüntette [Be. 386. § (1) bekezdés c) pont, új Be. 615. § (2) bekezdés b) pont].

E törvényi oknál az elsőként taglalt másodfellebbezési októl eltérően a másodfokú bíróság hoz felmentő vagy eljárást megszüntető rendelkezést a vádlottal szemben. A fellebbezés joghatálya, fontos tartalmi elemei és a bírói gyakorlat kapcsán kifejtettek értelemszerűen a fellebbezési ok jellegéből adódó eltérésekkel irányadók e részben is.

A Legfelsőbb Bíróság a BKv.63. számú véleményben pontosította a korábbi jogértelmezési álláspontot, és megállapította, hogy az iránymutatás idején, 2008-ban hatályos Be. 386. § (1) bekezdés a) és b) pontjának alkalmazásában „az eljárást megszüntette” fordulat eltérő törvényi rendelkezés hiányában magában foglalja az eljárás megszüntetésének azon esetét is, amikor a bíróság az eljárást olyan bűncselekmény miatt szünteti meg, amelynek a vád tárgyává tett jelentősebb súlyú bűncselekmény mellett a felelőségre vonás szempontjából nincs jelentősége.⁷⁶⁸ Ennek megfelelően, ha az elsőfokú bíróság bűnösséget megállapító rendelkezését megváltoztatva a másodfokú bíróság a jelentéktelennek ítélt bűncselekmény miatt az eljárást megszünteti, megnyílik a másodfellebbezés joga.⁷⁶⁹ A jogértelmezésnek megfelelően megállapíthatjuk, hogy az eljárást megszüntető okok között – kivéve az ügyészi vádelejtés folytán történt megszüntetést – a másodfellebbezés joghatálya tekintetében nincs érdemi különbség.

Az eljárást megszüntető okok vonatkozásában, konkrét ügyben is kifejtésre került, hogy másodfellebbezésnek van helye a másodfokú bíróság olyan határozata ellen, amely az elsőfokú bíróság döntésével szemben az eljárást a bűncselekmény jelentéktelen volta

⁷⁶⁷ A 2009. évi LXXXIII. törvény 41. §-ához fűzött indokolás.

⁷⁶⁸ Be. 332. § (2) bekezdés.

⁷⁶⁹ BKv. 63. vélemény az 1/2007.BK vélemény B.II.1-2. részének kiegészítéséről.

miatt megszüntette.⁷⁷⁰ Hasonló tartalommal foglalt állást a legfőbb bírói fórum abban az ügyben, melyben megállapította, hogy a másodfokú bíróság ítélete ellen a vádelejtés kivételével valamennyi megszüntetési okra alapított eljárás megszüntetésével kapcsolatos rendelkezés esetén fellebbezésnek van helye. E fellebbezés joghatályossága szempontjából pedig közömbös, hogy a fellebbezés jogosultja nem sérelmezi a másodfokú bíróság eljárást megszüntető rendelkezését.⁷⁷¹

Ki kell térni arra is, hogy miként alakul e másodfellebbezési oknál a vádlott és a védő fellebbezési joga egy cselekményes ügyben, amikor a másodfokú bíróság az első fokon elítélt vádlottat felmentette, vagy vele szemben az eljárást megszüntette. Az 1. BK vélemény már idézett rendelkezése szerint ugyanis a joghatályos perorvoslat feltétele, hogy a jogosult a számára biztosított irányban terjessze elő a fellebbezést. A védelmi oldal a vádlott terhére nem fellebbezhet, ezért kérdés, hogy egy cselekményt elbíráló ügyben a másodfokú felmentő ítéletet támadhatja-e a vádlott és a védő. Úgy gondolom, az érdemi döntést, a vádlott felmentésének tényét a vádlott és a védő nem sérelmezheti joghatályosan, mert ez a terhelt terhére szóló jognyilatkozatnak minősülne, mely a perjog szerint kizárt. A felmentő ítéletnek azonban lehetnek olyan rendelkezései (bűnjelek, bűnügyi költség, polgári jogi igény stb.), melyek kifogásolása nem a vádlott terhére szól, sőt számára esetleg előnyösebb joghelyzet létrehozását célozza. Ilyen esetben joghatályos lehet a védelmi másodfellebbezés. A legfelsőbb bírósági gyakorlatra figyelemmel a törvényszéki büntető kollégiumi ajánlás külön megállapította, hogy a Be. 386. § (1) bekezdés c) pontjában írt feltétel teljesülése esetén a határozat ellen az ügyész, a vádlott és a védő is fellebbezhet.⁷⁷²

A Be. alkalmazása során valós perjogi kérdés, így jogértelmezést igényel, hogy a felmentés vagy eljárás megszüntetés jogcímének, azaz a másodfokú ítélet indokolásának támadása joghatályos másodfellebbezésnek minősül-e.

A Kúria gyakorlatából kitűnik, hogy az első fokon elítélt vádlott másodfokon történő felmentése megnyitja a fellebbezési jogot a harmadfokú bírósághoz, amely valamennyi fellebbezésre jogosultat az eljárási törvényben meghatározottak szerinti tartalommal

⁷⁷⁰ BH2009.351.

⁷⁷¹ BH2010.180.

⁷⁷² Szolnoki Törvényszék 1/2012. (IX.27.) számú büntető kollégiumi ajánlás.

(Be. 367/A. §) illet meg. A törvény nem zárja ki, és nem is korlátozza, ezért joghatályosnak kell tekinteni a felmentés okát támadó fellebbezést is. A felmentés jogcímében történő esetleges tévedés azonban nem a büntetőjog szabályainak megsértése (nem anyagi jogi sérelem), tehát harmadfokú megváltoztató határozathoz nem vezethet. Eljárási hibaként csak relatív természetű lehet, mert nem tartozik a Be. 373. § (1) bekezdésének esetkörébe, ezért hatályon kívül helyezést sem eredményezhet.⁷⁷³ Az idézett elvi határozat érdekes eljárási helyzetet vázol. Az adott ügyben a másodfellebbezés jogát a vádlott másodfokon – bizonyítottság hiányában – történő felmentése nyitotta meg. Az ügyész a vádlott terhére fellebbezett a felmentés miatt, de a jogorvoslatot a harmadfokú bíróság területén működő ügyész visszavonta, így a harmadfokú bíróság csak a felmentés jogcímét támadó – a bűncselekmény hiányának megállapítását célzó – védelmi fellebbezést bírálta felül. A Kúria a másodfellebbezést joghatályosnak tartotta, azonban kifejtette, hogy a felmentési jogcímbe való esetleges tévedés nem anyagi jogi sérelem, ezért nem vezethet a másodfokú ítélet megváltoztatásához, de kasszációt sem eredményezhet, mert a perjogi hiba nem tekinthető abszolút eljárási szabálysértésnek. A harmadfokú eljárás ilyen eljárási helyzetben a fellebbezés megalapozottsága esetén sem teszi lehetővé a reformációt. A felülbírált ügyben a Kúria ezért a védelmi fellebbezést alaptalannak tartotta és a másodfokú ítéletet helybenhagyta. Fel kell vetni viszont a kérdést, hogy a jogalkotó valóban ilyen irányban kívánta-e a harmadfokú eljárás útját kijelölni, azaz olyan szituációt teremteni, melyben nem anyagi jogsérelem, hanem valójában eljárási szabálysértés vizsgálatán nyugszik a harmadfokú felülbírálat.

A bírói gyakorlatot elsősorban alkotmányos feladatából eredően a Kúria irányítja. Utalni kell viszont rá, hogy korábban nem volt egységes e kérdésben a bírói gyakorlat, az ítélőtábla álláspontja szerint ugyanis kizárólag a felmentés jogcímének a támadása nem tekinthető joghatályos másodfellebbezésnek.

A hűtlen kezelés büntette és más bűncselekmények miatt indult ügyben a városi bíróság döntésétől eltérve a törvényszék a vádlottat a számvitel rendjének megsértése miatt emelt vád alól felmentette, egyéb, bűnösséget megállapító és büntetést kiszabó részében az elsőfokú ítéletet helybenhagyta. A másodfokú ítélet ellen az ügyész jelentett be fellebbezést a részfelmentés jogcímét kifogásolva, álláspontja szerint ugyanis a hatálysza-

⁷⁷³ EBH2015. B.19. (Kúria Bhar.III.662/2014.).

bályok helyes alkalmazásával a vádlottat bűncselekmény hiányában és nem bizonyítottság hiánya miatt kellett volna felmentenie a másodfokú bíróságnak. Az ügyész tehát nem az eltérő döntést, hanem annak indokait vitatta. Az ítéletábla, mint harmadfokú bíróság a másodfellebbezést nem találta joghatályosnak, és a perorvoslatot elutasította. Okfejtése szerint a „vádlott felmentése miatt” történő fellebbezési ok helyesen akként értelmezhető, hogy az ügyész az elsőfokú döntéstől érdemben eltérő határozatot, a bűnösség megállapítása ellenére a vádlott felmentését kifogásolja, függetlenül attól, hogy a vádló a vádlott terhére és javára is fellebbezhet. Az ítéletábla jogértelmezése szerint az ügyész joghatályosan azt támadhatta volna, hogy a másodfokú bíróság részben felmentette a vádlottat, az indokolást, a felmentési jogcím helyességét azonban nem, mivel ilyen másodfellebbezési okot a törvény nem tartalmaz.⁷⁷⁴ A döntéssel egyezően foglalt állást a másodfellebbezés joghatályával kapcsolatban az ítéletábla másik tanácsa,⁷⁷⁵ valamint a felsőbírósági kollégiumvezetői feljegyzés is.⁷⁷⁶

A Kúria idézett döntése és az ítéletábla határozatai között elvi különbség észlelhető. Nem kétséges, hogy az alsóbb bíróságoknak elsődlegesen a Kúria iránymutatása a mérvadó. Jogdogmatikai alapon, jogtudományi szempontok szerint vizsgálva azonban az eredeti jogalkotói szándék és a konkrét norma tükrében úgy látom, hogy a táblabírósági álláspont védhető. A másodfellebbezési okok olyan speciális szabályok, melyek érdemben térnek el a másodfokú eljárás vonatkozó részletszabályaitól, és a másodfellebbezés joghatályánál nem érvényesül, hogy a fellebbező kizárólag az eltérő döntés jogcímét, azaz a másodfokú ítélet indokolását támadja. Ez irányadó a vád és a védelem másodfellebbezésére is.

Az *új Be.* tekintetében szükséges kitérni a *másodfellebbezés irányára és korlátaira* is. A másodfellebbezés elsődlegesen az ellentétes döntést,⁷⁷⁷ illetve kizárólag a másodfokú bíróság ítéletének azon rendelkezését vagy részét sérelmezheti, amelyet az elsőfokú bíróság ítéletének az ellentétes döntéssel összefüggő felülbírálata eredményezett.⁷⁷⁸ A fellebbező szabadon választhat, hogy az ellentétes döntést, vagy csak az azzal összefü-

⁷⁷⁴ Debreceni Városi Bíróság 53.B.2156/2006/52., Debreceni Törvényszék 2.Bf.477/2010/19., Debreceni Ítéletábla Bhar.II.261/2012/5.

⁷⁷⁵ Debreceni Ítéletábla Bhar.III.613/2007/11. A harmadfokú bíróság az ügyben a vádlott másodfellebbezését azért utasította el, mert a felmentés okán bejelentett perorvoslat kizárólag a felmentés jogcímét érintette, mely az ítélet jogi indokolásának része, ebből következően nem nyílik meg joghatályosan a harmadfokú eljárás.

⁷⁷⁶ Debreceni Ítéletábla Büntető Kollégiumának vezetője 2012.El.II.C.29.sz.

⁷⁷⁷ Új Be. 615. § (3) bekezdés a) pont.

⁷⁷⁸ Új Be. 615. § (3) bekezdés b) pont.

gő rendelkezést, ítéletrészt sérelmezi. Az ellentétes döntéssel összefüggő ítéleti rendelkezés, ítéletrész elleni fellebbezés korlátozottabb terjedelmű, mint magának az ellentétes döntésnek a támadása. A törvény pontosan nem határozza meg, hogy mit jelent konkrétan az ellentétes döntéssel összefüggő rendelkezés vagy ítéletrész. Álláspontom szerint bűnhalmazat esetében az alkalmazott joghátrány feltétlen ilyen rendelkezésnek minősül. Többcselekményes ügyben ugyanis egy vagy akár több cselekmény tekintetében a felmentés szükségszerűen kihat a joghátrányra, függetlenül attól, hogy a másodfokú bíróság a szankciót megváltoztatta vagy sem.

Az új Be. 1. mód. szerint a másodfokú bíróság ítélete elleni fellebbezésben az ellentétes döntés alapját képező tényállás nem támadható, ha az elsőfokú bíróság ítélete ellen kizárólag az új Be. 583. § (3) bekezdése⁷⁷⁹ alapján jelentettek be fellebbezést vagy az ellentétes döntés az 590. § (5) bekezdése szerinti felülbírálaton alapul. A korlátozott felülbírálat indoka az, hogy az 583. § (3) bekezdésében foglaltakon alapuló fellebbezésnél a másodfokú bíróság az 590. (3) bekezdése szerint az elsőfokú ítéletnek csak a fellebbezéssel sérelmezett rendelkezését, illetve részét bírálta felül, a tényállásra nem terjedt ki a revízió, így a jogalkotó határozottan kizárja annak a lehetőségét, hogy a harmadfokú felülbírálat szélesebb legyen, mint a másodfokú. A harmadfokú bíróság a másodfokú bíróság által felül nem bírált ténykérdéseket nem e bírálhatja el.

Az új Be. 615. § (5) bekezdése külön rögzíti, hogy az ellentétes döntésen, valamint az ezzel összefüggő rendelkezésen, ítéletrészen kívüli más rendelkezés, illetve ítéletrész ellen nincs helye fellebbezésnek. E fontos szabály a Be.-hez képest jelentősen szűkebb felülbírálat határozott törvényi deklarációja. A korábbi szabályozással egyezően mondja ki a törvény továbbá, hogy a másodfellebbezésben bizonyítást indítványozni, új tényt állítani vagy új bizonyítékra hivatkozni nem lehet (új Be. 615. § (6) bekezdés).

A harmadfokú bírósági eljárás vonatkozásában, úgy gondolom, meglehetősen széles körben kap szerepet a fellebbezési bíróságok jogértelmezése, ami rávilágít arra, hogy a jogalkotó részéről a fellebbezés joghatályosságának kérdésében szükséges lenne olyan részletesebb szabályok megalkotása, melyek különösebb értelmezés nélkül adnak egyértelmű eligazítást e rendkívül fontos kérdésben. Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a perorvoslati rendszer pontos szabályozása törvényhozói kompetenciába tartozik, és

⁷⁷⁹ Be. 583. § (3) bekezdés: ún. szankciós fellebbezés, az egyszerűsített felülvizsgálati eljárás tárgyát képező rendelkezés, a szülői felügyeleti jog megszüntetési iránti indítványt, illetve a polgári jogi igényt érdemben elbíráló, valamint a felmentő ítélet és az eljárást megszüntető határozat indokolásának a tartalma elleni jogorvoslat.

meglátásom alapján nem a bíróság feladata a norma olyan szerteágazó és olykor kiterjesztő értelmezése, mely által a jogalkalmazó már mondhatni jogalkotási kérdésekben foglal állást. A harmadfokú bírósági eljárás tekintetében ilyen helyzet alakult ki, és azt az új törvény sem rendezi a megfelelő részletességgel.

6.4. A felülbírálat terjedelme

A revízió terjedelme a harmadfokú eljárásban is meghatározó. A felülbírálat terjedelmével kapcsolatban mutat rá Erdei, hogy a revízió terjedelmét a határozat kifogástalansága iránti igénnyel összefüggésben kell szabályozni, következésképpen nemcsak a fellebbezés tartalma, hanem annak más tényezőkkel való összhangja biztosítja a leginkább elfogadható megoldást.⁷⁸⁰ A revízió részben eltérő a másodfokú felülbírálattól, de a határozat kifogástalansága, törvényessége iránti igény a harmadfokú eljárásban is irányadó – értelemszerűen – azon korlátokkal, melyeket a másodfellebbezés joghatálya, iránya jelöl ki. A felülbírálat a jogorvoslati eljárásban kulcskérdés. A másodfokú és harmadfokú revízió Cséka szerint hasonló, de nem ugyanaz. A másodfokú bíróság nem bírálja el újra az ügyet, hanem ennek az első fokon már megtörtént elbírálását felülbírálja, a harmadfokú bíróság pedig azt bírálja felül, hogy milyen volt a másodfokú felülbírálat. A két felülbírálat között az egyik különbség, hogy a törvény a harmadfokú eljárásban a bűnösségre, a minősítésre és a szankcióra való utalás nélkül rendelkezik a felülbírálatról. Ez a hatályos törvény tükrében csupán szövegezésbeli különbség, de érdemi eltérés nincs, mert a harmadfokú eljárásban a bűnösség, a minősítés és a szankció kérdésében való döntések a felülbírálandó ítélet szükségképpen részei. A másik különbség, hogy a harmadfokú eljárásban kizárólag a kényszergyógykezelés elrendelése vagy mellőzése miatti fellebbezés esetén is felül kell bírálni az ítélet felmentő rendelkezését. A harmadik pedig az, hogy a harmadfokú eljárásban szélesebb az ítélet hivatalból felülbírálandó járulékos kérdéseinek köre.⁷⁸¹ Egyetértek Cséka okfejtésével, hogy a harmadfokú revízió speciális. Megjegyzem azonban, hogy a másodfokú revízió helyességének megítéléséhez szükségszerű az elsőfokú bírósági eljárás kontrollja is, mert egyrészt az eljárási szabálysértéseket, a ténymegállapítások helyességét, valamint a jogkérdéseket az elsőfokú bírósági döntés tükrében is szemlélni kell. Összetett és bonyolult

⁷⁸⁰ ERDEI [2003] *i. m.* 161-186.

⁷⁸¹ CSÉKA [2007] *i. m.* 152-153.

revíziós folyamat ez, melynek tárgya közvetlenül a másodfokú bíróság eljárása és ítélete, azonban a felülbírálat közvetve szükségszerűen kihat az elsőfokú bírósági eljárásra is.

A felülbírálat terjedelmét meghatározza, hogy a fellebbezés a másodfokú ítélet jogerőre emelkedését abban a részében függeszti fel, amelyet a harmadfokú bíróság a fellebbezés folytán felülbírált.⁷⁸² Ez a részjogerő esete a harmadfokú eljárásban, tekintettel arra, hogy a másodfokú bíróság határozatának a fellebbezés folytán felül nem bírált része jogerőre emelkedik. Az idézett norma szorosan kapcsolódik azon szabályhoz, hogyha a másodfokú bíróság ítélete több bűncselekményről rendelkezett, a fellebbezés folytán főszabályként a harmadfokú bíróság az ítélet minden rendelkezését felülbírálja, kivéve a másodfokú bíróság által az elsőfokú bíróság ítéletének felmentő vagy eljárást megszüntető rendelkezését helybenhagyó részét.⁷⁸³

A Legfelsőbb Bíróság a harmadfokú eljárást taglaló első kollégiumi véleményében még akként foglalt állást, hogy a harmadfokú bíróság nem bírálhatja el a polgári jogi igényt vagy a szülői felügyeleti jog megszüntetésére irányuló indítványt, amelynek érvényesítését az első- vagy a másodfokú bíróság egyéb törvényes útra utasította.⁷⁸⁴ Ezen értelmezés szerint tehát fenti kérdésekben szintén beáll a részjogerő. Később a jogszabályi környezet változására hivatkozva ezt az álláspontot már nem tartotta fenn,⁷⁸⁵ figyelemmel a polgári jogi igény érvényesítésével kapcsolatos novelláris módosításra, mely szerint, ha a bíróság ítéletében megállapítja a bűncselekménnyel okozott kár, vagyoni hátrány, adóbevétel-csökkenés, vámbevételcsökkenés összegét, illetve a bűncselekmény elkövetési értékét, ezen összeg mértékéig az előterjesztett polgári jogi igényt érdemben el kell bírálni.⁷⁸⁶

Az előbbieken részletezettektől eltekintve a Be. szerint a harmadfokú eljárásban főszabályként teljes revízióra kerül sor. A harmadfokú bíróság ugyanis a fellebbezéssel megátadott ítéletet és az azt megelőző első- és másodfokú bírósági eljárást – függetlenül attól, hogy ki fellebbezett – abból a szempontból is felülbírálja, hogy az eljárási szabá-

⁷⁸² Be. 386. § (4) bekezdés.

⁷⁸³ Be. 378. § (2) bekezdés.

⁷⁸⁴ 1/2007.BK vélemény 8. e).

⁷⁸⁵ Bkv.81.3.

⁷⁸⁶ Be. 335. § (2) bekezdés, hatályos a 2009. évi LXXXIII. törvény 38. §-a által 2009. augusztus 13-tól.

lyokat az elsőfokú, illetőleg a másodfokú bírósági eljárásban megtartották-e, valamint, hogy a másodfokú ítélet megalapozott-e.⁷⁸⁷ Amint Elek kifejti, a teljes körű harmadfokú felülbírálat kötelmének több anyagi és eljárásjogi indoka van. A legfőbb anyagi jogi indok, hogy a Btk. 85. § (1) bekezdésére tekintettel bűnhalmazat esetén egy büntetést szab ki a bíróság. A büntetőjogi következmények meghatározására pedig csak egységesen kerülhet sor.⁷⁸⁸ Osztom a Be.-n alapuló ítélkezés alapján az álláspontját, mely szerint téves a követett gyakorlat tükrében az olyan jogértelmezés, ami szerint kizárólag csak az eltérő döntést támadó részben nyílik meg a harmadfokú felülbírálat lehetősége. E jogi álláspont helyességét a már idézett felsőbb bírósági döntések is teljes mértékben alátámasztják.

A harmadfokú eljárásban sajátosan érvényesül a teljes revízió elve, a harmadfokú bíróság ugyanis mind a másodfokú, mind az elsőfokú eljárást felülbírálja, és nem csak a perorvoslattal támadott részében, hanem az eljárás törvényessége, az eljárási szabályok megtartása, valamint a másodfokú bíróság által elfogadott tényállás tekintetében is.⁷⁸⁹ A harmadfokú bíróságnak ennek megfelelően a nyomozási eljárás törvényességekor vizsgálnia kell az elsőfokú bíróság perrendjét, az elsőfokú ítélet bizonyítását, a másodfokú eljárás szabályait, valamint a másodfokú ítélet által helyesnek tartott tényállást, természetesen tekintettel az elsőfokú bírósági ténymegállapításokra. Csak e teljes körű felülbírálat teszi lehetővé, hogy a harmadfokú bíróság megalapozott döntést hozzon, azaz a másodfokú ítélet helybenhagyásáról, megváltoztatásáról vagy hatályon kívül helyezéséről, esetlegesen mindkét ítélet hatályon kívül helyezéséről döntsön, mely feltétlen eljárási szabálysértések, vagy súlyos, nem orvosolható megalapozatlanság esetén elkerülhetetlen. A törvényesség sérelme, a perjogi és megalapozatlansági hibák értelemszerűen csak mindkét korábbi eljárás egészének felülvizsgálata által lehetséges.

A Be.-n alapuló kúriai jogértelmezés szerint a harmadfokú bíróság valamennyi [nem csupán az eltérő – a Be. 386. § (1) bekezdése szerinti – rendelkezéssel érintett] büncselekményre vonatkozó másodfokú rendelkezést felülbírálja. Kivételt képez ez alól a másodfokú határozatnak az elsőfokú bíróság ítéletének felmentő, vagy eljárást megszüntető rendelkezését helybenhagyó része, melynek a harmadfokú felülbírálatára nincs törvényi lehetőség. Ebben az esetben ugyanis az elsőfokú és a másodfokú bíróság az adott

⁷⁸⁷ Be. 387. § (1) bekezdés.

⁷⁸⁸ ELEK [2012] *i. m.* 111.

⁷⁸⁹ HERKE – FENYVESI – TREMMEL *i. m.* 346.

bűncselekmény tekintetében egyaránt nem állapította meg a vádlott bűnösségét, tehát nincs eltérő döntés a büntetőjogi felelősség kérdésében.⁷⁹⁰

A többcselekményes ügyekben a harmadfokú felülbírálat kereteit illetően egységes a bírói gyakorlat. Több bűncselekmény esetén – ha a másodfokú bíróság ítélete tartalmaz olyan rendelkezést, amely a másodfellebbezés és a harmadfokú eljárás lehetőségét megnyitja – a harmadfokú bíróság a vádlott valamennyi bűncselekményére vonatkozóan bírálja felül a másodfokú bíróság ítéletét.⁷⁹¹ A Be. 397. §-ával és a felülbírálat terjedelmével kapcsolatban – még a Kúria elvi állásfoglalása előtt – Hegedűs István is jelezte, hogy jogértelmezési problémák merülhetnek fel. Érvelése szerint a harmadfokú bíróságnak a harmadfokú eljárást megnyitó fellebbezés „alaposságától” függetlenül felül kell bírálnia azokat a cselekményeket is, amelyekben a bűnösséget az első- és a másodfokú bíróság egyezően megállapította.⁷⁹² Hasonló jogértelmezést adott a Kúria is a már hivatkozott kollégiumi véleményben.⁷⁹³ Kiemelendők továbbá Csomós Tamás gondolatai, melyek szerint a korlátozott kétfokú jogorvoslati rendszerben a többcselekményes ügyekre nézve valamelyest bővíti a harmadfokú eljárás lehetőségét a bírói gyakorlat által már elfogadott felülbírálat, melyet találóan nevez a védelem „kiskapujának”.⁷⁹⁴ A fellebbezés ugyanis támadhat és a felülbírálat érinthet olyan rendelkezéseket is, melyekben azonos volt az elsőfokú és a másodfokú bíróság döntése, tehát önmagukban e sérelmezett rendelkezések a joghatályos harmadfokú eljárás megnyíltához nem vezethettek volna. Ezt magam is így látom azzal a megjegyzéssel, hogy a jogalkotó nem feltétlen olyan gyakorlatot kívánt, melyhez a felsőbírósági jogértelmezés vezetett.

A védelem „kiskapuját” azonban az új Be. helyesen bezárja, mert érdemben korlátozza a teljes revíziót. A törvény 618. § (1) bekezdés a), aa) és ab) pontja szerint ugyanis a már korábban is élő, elsősorban a *favor defensionis* elvéhez kapcsolódó korlátok mellett a harmadfokú bíróság a másodfokú bíróságnak csak a fellebbezéssel sérelmezett ellentétes döntését, valamint azon rendelkezését bírálja felül, melyet az elsőfokú bíróság ítéletének a sérelmezett ellentétes döntéssel összefüggő felülbírálata eredményezett. Az ellentétes döntésre szorító felülbírálat esetén is azonban teljes a revízió az elsőfokú és

⁷⁹⁰ 1. BK vélemény B.II. 3. a-b).

⁷⁹¹ EBH2007. 1595.

⁷⁹² HEGEDŰS István: *A harmadik felülbírálat terjedelme több bűncselekmény esetén, avagy valóban egyértelmű-e a törvény*, Bírák Lapja, 2007/1, 78.

⁷⁹³ 1. BK vélemény B.II.3.

⁷⁹⁴ CSOMÓS Tamás: *A (másod)fellebbezés dilemmái*, Ügyvédek Lapja, 2009/1, 31.

a másodfokú bíróság eljárása törvényességének kontrollja tekintetében [új Be. 618. § (1) bekezdés b) pont]. Az abszolút eljárási szabálysértéseket így a fellebbezés irányától függetlenül vizsgálni kell, melynek elvi indoka, hogy súlyos eljárási szabálysértéssel meghozott határozat nem emelkedhet jogerőre még akkor sem, ha arra fellebbezők nem hivatkoztak. A harmadfokú bíróság hivatalból dönt az egyszerűsített felülvizsgálat tárgyát képező kérdésekben, valamint a szülői felügyeleti jogra és a polgári jogi igényre vonatkozó rendelkezésekről, e körben az *officialitás* megelőzi az ügyféli jognyilatkozat szabadságát. A 618. § (3) bekezdés értelmében az ellentétes döntést támadó másodfellebbezés *alapossága* esetén a harmadfokú bíróság az ítélet *fellebbezéssel nem érintett* részére nézve is felülbírálja az 590. § (5) bekezdés a-c) pontjaiban meghatározottakat (súlyos alaki hibák, bűnösség-ártatlanság, a cselekmény minősítése). Ebben az esetben felülbírálja továbbá az 590. § (1) bekezdés d) pontjában írtakat is (joghátrány alkalmazása), ha a 615. § (3) bekezdés b) pontja szerinti fellebbezés a büntetés kiszabására vagy intézkedés alkalmazására vonatkozó rendelkezésen kívüli rendelkezést sérelmezett, és a bűnösség megállapítására, illetve a bűncselekmény minősítésére vonatkozó rendelkezést megváltoztatja. E perjogi helyzetben maga a döntés érdeme, a fellebbezés alapossága, vagy alaptalansága határozza meg a felülbírálat terjedelmét és ezáltal magát a harmadfokú bíróság döntési lehetőségeit.

Az ítéletnek azon felmentő vagy eljárást megszüntető rendelkezése nem bírálható felül, amely ellen nem fellebbeztek (új Be. 618. § (4) bekezdés).

Az új szabályoknak a törvény hatálybalépése előtt értelemszerűen nincs gyakorlata, útmutató szakirodalom sem foglalkozhatott a témával, ezért a kutatás megpróbál választ adni egyes értelmezést igénylő kérdésekre. A törvény szövege első olvasatokra a többszörös visszautalás és a korlátozott felülbírálat igen aprólékos normái folytán bonyolultnak tűnik, azonban a fellebbezés és a felülbírálat korlátainak határozott kimondásával megszünteti a bírói jogértelmezésen alapuló indokolatlanul széles körű felülbírálatot a harmadfokú eljárásban. Értelmezést igényelhet viszont az ellentétes döntéssel összefüggő felülbírálat eredménye. Itt úgy látom, hogy egycselekményes ügyekben a bűnösség kérdéséhez szervesen kapcsolódó döntések revíziója lehet hangsúlyos: mint a büntetés, intézkedés; többcselekményes ügyekben pedig a bűnösség szűkülése és bővülése, mely érdemben szintén kihat a büntetés kiszabására. A jogalkotói célok a felülbírálat szűkítése iránt feltétlen támogatandók, álláspontom szerint azonban egyszerűbb, közérthetőbb formájú normarendszer megkönnyítené a jogalkalmazást, mert nem állhat elő ismét

az a helyzet, hogy a jogszabály esetleges ellentmondásait, hiányosságait az ítélkezési gyakorlat oldja fel. Olyan törvényi környezet szükséges, mely érdemi kérdésekben nem igényel jogértelmezést. Nem feledhetjük, hogy a magyar büntetőeljárás törvényi, s nem bíró alkotta jog.

A Be. alkalmazása során hangsúlyos, hogy ha a harmadfokú eljárás lehetőségét a másodfokú bíróságnak az elsőfokú bíróság felmentő vagy eljárást megszüntető rendelkezését megváltoztató és a bűnösséget kimondó rendelkezése nyitotta meg – a hatályos törvényen alapuló teljes körű (az ismertetettek szerint a jövőben változó) felülbírálat követelményére figyelemmel –, a harmadfokú bíróság a bűnösség törvényes megállapítása esetén sincs elzárva attól, hogy a cselekmény jogi minősítése vagy a jogkövetkezmények alkalmazása körében észlelt anyagi jogszabálysértést az esetleges súlyosítási tilalom korlátai között a másodfokú bíróság ítéletének megváltoztatásával orvosolja.⁷⁹⁵ Értelemszerűen az elsőfokú bíróság ítéletének felmentő vagy eljárást megszüntető rendelkezését helybenhagyó másodfokú döntés felülbírálatára nincs lehetőség.⁷⁹⁶ E rendelkezés kapcsán szükséges arra is utalni, hogyha a másodfokú bíróság az elsőfokú bírósághoz képest több bűncselekmény tekintetében felmentő rendelkezéseket hoz, viszont ezek közül az ügyész csupán egy miatt jelent be másodfellebbezést, a harmadfokú eljárás felülbírálati kereteire az eljárási törvény 387. §-a, és nem a 348. §-a vonatkozik. Eszerint a harmadfokú bíróság a Be. 387. § szerint jár el, és a másodfokú ítéletnek valamennyi bűncselekményre vonatkozó rendelkezését felülbírálja, így azokat a felmentő rendelkezéseket is, amelyeket az ügyési fellebbezés nem érintett. Utóbbi felmentő rendelkezések felülbírálata azonban csak a Be. 397. §-ában felhívott súlyosítási tilalom korlátai között érvényesülhet.⁷⁹⁷

Ha a fellebbezés kizárólag a kényszergyógykezelés elrendelése vagy mellőzése ellen irányul, a felülbírálat az ítélet felmentő rendelkezéseire is kiterjed.⁷⁹⁸ Ez a szabály a Kúria iránymutatása szerint abban az esetben is irányadó, ha az elsőfokú bíróság a vádlottat kóros elmeállapota miatt felmenti, de a kényszergyógykezelést nem rendeli el, a másodfokú bíróság pedig a felmentés helybenhagyása mellett rendelkezik a vádlott kényszergyógykezeléséről, vagy az első fokon elítélt vádlottat a másodfokú bíróság

⁷⁹⁵ EBH2012. B.11.

⁷⁹⁶ BH2009. 203.

⁷⁹⁷ 1. BK vélemény B.II.3. c).

⁷⁹⁸ Be. 387. § (3) bekezdés.

kóros elmeállapot miatt felmenti és kényszergyógykezelését akár elrendeli, akár mellőzi az intézkedést. Az ítéleti rendelkezések eltérő volta folytán a másodfokú ítélet ilyen esetekben joghatályos fellebbezéssel támadható. Nincs helye viszont fellebbezésnek, ha az elsőfokú bíróság a vádlottat kóros elmeállapota miatt felmenti, a kényszergyógykezelését elrendeli, a másodfokú bíróság pedig mellőzi a kényszergyógykezelés elrendelését, mert ilyenkor az ítéleti rendelkezés nem eltérő. Mint ahogy nincs helye másodfellebbezésnek abban az esetben sem, ha az elsőfokú bíróság a vádlottat kóros elmeállapota miatt felmenti és kényszergyógykezelését rendeli el, a másodfokú bíróság pedig a vádlottat más okból menti fel.⁷⁹⁹

A járulékos kérdések önmagukban szintén nem képeznek önálló másodfellebbezési okot.⁸⁰⁰ A járulékos kérdések felülbírálatára csak akkor kerülhet sor, ha a Be. 386. § (1) bekezdése szerinti valamely okból joghatályos másodfellebbezéssel a másodfokú ítéletet megtámadták. Ha a másodfokú bíróság az elsőfokú ítéletnek kizárólag a járulékos kérdésekre vonatkozó részét bírálta felül, akkor határozata ellen nincs helye fellebbezésnek.⁸⁰¹

Az összefüggő okkal kapcsolatos lényeges szabály a felülbírálat terjedelmét érintően, hogyha a harmadfokú bíróság a másodfokú bíróság ítéletének a fellebbezéssel nem érintett vádlottra vonatkozó részét hatályon kívül helyezi, vagy a fellebbezéssel nem érintett vádlottat felmenti, és a másodfokú bíróság által e vádlott tekintetében kiszabott büntetést összbüntetésbe foglalták, a harmadfokú bíróság az összbüntetési ítéletet is hatályon kívül helyezi.⁸⁰² E szabály által gyorsan és hatékonyan kiküszöbölhetők a jogerő feltörése által felmentéssel végződött vagy megsemmisített ítélettel kiszabott szabadságvesztések törvénysértő következményei.⁸⁰³

A másik fő felülbírálati korlát a fellebbezési eljárások alapintézménye, a súlyosítási tilalom (*reformatio in peius*), mely sajátosan jut érvényre a harmadfokú eljárásban.

⁷⁹⁹ 1. BK vélemény B.II.1. c).

⁸⁰⁰ Be. 387. § (4) bekezdés.

⁸⁰¹ 1. BK vélemény B.II.1. d).

⁸⁰² Be. 387. § (5) bekezdés. E törvényi rendelkezés a 2009. évi LXXXIII. törvény 42. §-a által 2009. augusztus 13-tól hatályos és bevezetése a Be. 349. § módosításával függ össze. A rendelkezés a másodfokú bíróság jogköréhez hasonlóan a harmadfokú bíróság számára is megteremti annak lehetőségét és egyúttal kötelezettségét is, hogy a fellebbezéssel nem érintett vádlott felmentése, vagy az ítélet reá vonatkozó részének hatályon kívül helyezése esetén az őt érintő, időközben hozott és jogerőre emelkedett összbüntetési ítéletet hatályon kívül helyezze.

⁸⁰³ HÁGER [2013/e] i. m. 24-26.

A súlyosítási tilalom a büntetőeljárás jogban megtalálható a másodfokú eljárásban, a harmadfokú perben, a megismételt eljárásban, a perorvoslatok során, sőt egyes külön eljárásokban is.⁸⁰⁴

A Be.-ben a harmadfokú eljárásban a súlyosítási tilalom részletszabályait a törvény külön nem rögzíti. A súlyosítási tilalomra csak a Be. 397. §-a utal. E törvényi rendelkezésből következik azonban, hogy a harmadfokú eljárásban is érvényesül a súlyosítási tilalom, melynél a másodfokon érvényesülő szabályokat kell megfelelően alkalmazni.⁸⁰⁵

Ha az elsőfokú bíróság megállapította a vádlott bűnösségét, és az ítélete ellen az ügyész a vádlott terhére fellebbezést jelentett be, a másodfokú bíróság pedig a vádlottat felmentette vagy vele szemben az eljárást megszüntette, a harmadfokú eljárásban nem érvényesül a súlyosítási tilalom. Abban az esetben, ha az elsőfokú bíróság a vádlott bűnösségét megállapította, de az ügyész a vádlott terhére fellebbezést nem jelentett be, a másodfokú bíróság azonban a vádlottat felmentette vagy vele szemben az eljárást megszüntette, a harmadfokú eljárásban érvényes a súlyosítási tilalom. Az ügyész ilyen esetben is jogosult másodfellebbezés bejelentésére, azonban csak a vádlott felmentése és az eljárás megszüntetése miatt élhet jogorvoslattal⁸⁰⁶, a vádlói perorvoslat alapossága esetén a harmadfokú bíróság a vádlott bűnösségét megállapíthatja, ám az elsőfokú bíróság ítéletében kiszabottnál súlyosabb büntetést nem szabhat ki.⁸⁰⁷ Értelemszerűen, ha a másodfokú ítélet ellen az ügyész nem jelent be fellebbezést a vádlott terhére, szintén érvényesek a súlyosítási tilalom szabályai, figyelemmel a másodfokú norma alkalmazandó előírásaira (Be. 354-355. §§). A vádlott terhére szóló ügyészi fellebbezés hiányában ugyanis a fellebbezési eljárás garanciális előírásai szerint az ítélet a terhelt hátrányára nem változtatható meg.

Megjegyzendő e körben, hogy a Kúria iránymutatásának megfelelően a Be. 397. §-ának a súlyosítási tilalom akadályára vonatkozó fordulata kizárólag arra az esetre vonatkozik, ha a vádló (ügyész, pótmagánvádló, magánvádló) az elsőfokú (bűnösséget megállapító) határozat ellen a vádlott terhére nem – majd a másodfokú bíróság felmentő ítélete vagy eljárást megszüntető rendelkezése ellen, a bűnösség megállapítása végett – ő fellebbez, és ezen másodfellebbezés nem alapos.⁸⁰⁸

⁸⁰⁴ HERKE [2010] *i. m.* 2.

⁸⁰⁵ HERKE [2010] *i. m.* 79.

⁸⁰⁶ Be. 387. § (2) bekezdés.

⁸⁰⁷ BERKES [2006] *i. m.* 997, valamint HERKE [2010] *i. m.* 82.

⁸⁰⁸ 1. BK vélemény B.II.8.a).

6.5. A megalapozottság és a megalapozatlanság a harmadfokú büntetőeljárásban, a megalapozatlanság jogkövetkezményei

A tényálláshoz kötöttség elve – hasonlóan a másodfokú eljáráshoz – a harmadfokú bírósági eljárásban is érvényesül a következők szerint. A harmadfokú bíróság a határozatát arra a tényállásra alapítja, amelynek alapján a másodfokú bíróság a megtámadott ítéletet meghozta, kivéve, ha ez a tényállás megalapozatlan.⁸⁰⁹

A törvényi rendelkezés alapján tehát főszabályként a harmadfokú bíróság a határozatát a másodfokú bíróság által elfogadott, irányadónak tekintett tényállásra alapítja. Következik ez részben az elsőfokú bíróság ténybíróság jellegéből, valamint abból is, hogy a harmadfokú bíróság tisztán jogkérdéseken alapuló fellebbezési okok alapján járhat el és jogkérdésben dönt. A harmadfokú bíróság ekként nem ténybíróság, hanem jogbíróság, és a felülbírált ítélet tényállásához való kötöttsége szigorúbban érvényesül, mint a másodfokú eljárás esetén.⁸¹⁰

Király Tibor ugyan még a másodfokú eljárás értelmezése során fejtette ki, de értelemszerűen irányadók a harmadfokú tényálláshoz kötöttség szabálya kapcsán is gondolatai, melyek szerint a főszabály az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás alapulvétele, a kivétel pedig részben az, ha a tényállás megalapozatlan.⁸¹¹ A harmadfokú eljárásban a tényálláshoz kötöttség szabálya alól csak egyetlen kivétel van: ha a tényállás megalapozatlan.⁸¹²

A harmadfokú eljárásban a másodfokú bíróság által elfogadott tényállás határozza meg a tényálláshoz kötöttséget, de az szorosan kapcsolódik az elsőfokú bíróság ténymegállapításaihoz, főként abban az esetben, ha a másodfokú bíróság nem alkalmaz ténybeli reformációt. Ténybeli reformáció esetén is hangsúlyos az elsőfokú bíróság által megállapított tényállás, mert kiegészítés, helyesbítés rendszerint csak a tények egy részét érinti. Más a helyzet, ha eltérő tényállás megállapítására kerül sor, mert ebben az esetben közvetlenül a másodfokú bíróság által megállapított „új” tényállást kell felülbírálnia a harmadfokú bíróságnak.

⁸⁰⁹ Be. 388. § (1) bekezdés, új Be. 619. § (1) bekezdés.

⁸¹⁰ KÁRPÁTI *i. m.* 228-229.

⁸¹¹ KIRÁLY [2003] *i. m.* 481.

⁸¹² BELOVICS [2009] *i. m.* 474.

Amint már hivatkozás történt rá, a harmadfokú bírósági eljárásban nincs helye bizonyításnak. A Be. szerint, ha az a tényállás, amelynek alapján a másodfokú bíróság a megadott ítéletet meghozta, megalapozatlan, és a helyes tényállás az iratok tartalma alapján megállapítható vagy a helytelen ténybeli következtetés az iratok alapján kiküszöbölhető, a harmadfokú bíróság a tényállást kiegészítheti vagy helyesbítheti.⁸¹³

A tényálláshoz kötöttséggel és a megalapozatlanság kiküszöbölésével összefüggésben kell kiemelni, hogy a ténybeli revíziót az új Be. jelentősen szűkíti. A tényállás megalapozottságának vizsgálata ugyanis nem a teljes tényállásra terjed ki, hanem a 618. § rendelkezéseit figyelembe véve a tényállásnak csak azt a részét érinti, amely a másodfellebbezéssel támadott ellentétes döntést megalapozza. Amennyiben a másodfokú bíróság ítélete a fellebbezéssel érintet döntés tekintetében megalapozatlan, és a helyes tényállás az elsőfokú és a másodfokú bíróság által lefolytatott bizonyítást érintő ügyiratok tartalma alapján megállapítható, vagy a helytelen ténybeli következtetés az eljáró bíróságok által végzett bizonyítással kapcsolatos iratok alapján kiküszöbölhető, a harmadfokú bíróság a tényállást hivatalból kiegészíti és helyesbíti.⁸¹⁴ Ez kógens szabály, ellentétben a hatályos törvény rendelkezésével. A megalapozatlanság kiküszöbölésére azonban a korábbi szabályozástól eltérően csak a fellebbezéssel érintett bűncselekmény tényállásában van lehetőség. Ha a fellebbezést a 615. § (3) bekezdés b) pontja (kizárólag az ellentétes döntéssel összefüggő felülbírálat eredménye), vagy az ellentétes döntés alapjául szolgáló tényállás támadását kizáró 615. § (4) bekezdése alapján jelentették be, továbbá a fellebbezéssel nem érintett bűncselekmény tekintetében a harmadfokú bíróság nem vizsgálja a másodfokú bíróság ítéletének megalapozottságát és a határozatát a másodfokú bíróság által alapul vett tényállásra alapítja. A Be. szabályozásától eltérően ez a korlátozott fellebbezésből és korlátozott felülbírálatból fakadó teljes kötöttség a felülbírált ítélet tényállásához. A jelentős, érdemi változás, szűkítve a harmadfokú bíróság ténybeli felülbírálati kötelezettségét, mely egyértelműen a fellebbezés és a felülbírálat korlátain alapszik. Az ügyféli rendelkezési jogkör e részben is megelőzi az officialitást, mert a perorvoslat tartalma, iránya szabja meg a ténybeli revízió kereteit.

⁸¹³ Be. 388. § (2) bekezdés.

⁸¹⁴ Új Be. 619. § (3) bekezdés.

A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint az új tény állításától és a bizonyítás tilalmától függetlenül célszerűségi szempontból nem kifogásolható a vádlott személyi körülményeinek lényeges megváltozására vonatkozó iratok ismertetése és figyelembevétele.⁸¹⁵ Az eljárások gyorsítását, a másodfokú ítéletek hatályon kívül helyezésének számát csökkentő jogértelmezéssel egyet lehet érteni. Nem mellőzhető azonban arra utalni, hogy a terhelti személyi körülményekben bekövetkezett változásokat vagy a vádlott vallomása, vagy pedig okiratok bizonyíthatják, mely bizonyítási eszközök által hordozott új adatok még nem álltak a másodfokú bíróság rendelkezésére. A vádlotti vallomás felvétele és az okiratok tárgyalás anyagává tétele egyértelműen bizonyításnak minősül, ezért kérdéses, hogy helyes lehet-e a törvény kiterjesztő értelmezésével olyan gyakorlat kialakítása, mely lehetőséget teremt a harmadfokú eljárásban az iratok ismertetésére és értékelésére.

Célszerűségi, pergazdasági szempontból egyértelműen igenlő a válasz, a büntető perjog konkrét normái azonban, úgy vélem, ilyen „bizonyításra” nem teremtenek alapot. A megfelelő megoldás az lenne, ha a törvény a harmadfokú eljárásban kifejezetten lehetővé tenné a vádlott személyi körülményeivel kapcsolatos speciális bizonyítást, hasonlóan a másodfokú nyilvános üléshez.⁸¹⁶

Érdemi kérdésekben nem kerülhet sor a bizonyításra. Amint a Legfelsőbb Bíróság is megállapította, a harmadfokú eljárásban nincs helye bizonyításnak. Ezért a harmadfokú bíróságnak hatályon kívül kell helyeznie a megalapozatlan másodfokú határozatot a Be. 399. § (5) bekezdés értelmében, ha a megalapozatlanságot bizonyítás nélkül nem lehet kiküszöbölni.⁸¹⁷

Egy másik ügyben az ítélőtábla rámutatott, hogy megalapozatlan és érdemi felülbírálatra alkalmatlan a másodfokú bíróság ítélete, ha a vádlott bűnösségét megállapító elsőfokú ítéletben rögzített tényállástól ténybeli következtetés útján eltérő tényállást állapít meg és a vádlottat felmenti, de határozatának indokolásában nem ad számot arról, hogy milyen tényekből vont az elsőfokú bíróság ítéletétől eltérő következtetéseket, illetve állapított meg eltérő tényállást.⁸¹⁸

⁸¹⁵ 1. BK vélemény B.II.4.

⁸¹⁶ Be. 361. § (1) bekezdés b) pont.

⁸¹⁷ BH2009.103.

⁸¹⁸ BH2007.366.

Az ún. keretdiszpozíciókat tartalommal kitöltő jogszabályok megjelölése, értelmezése azonban nem ténykérdés, attól a felülbírálatot végző bíróság szabadon eltérhet.⁸¹⁹

A Be. 385. § (új Be. 617. §) rendelkezésére tekintettel a megalapozatlansági okokat alapvetően a másodfokú eljárás normáinak tükrében lehet vizsgálni a harmadfokú eljárásban is. A megalapozatlanság kiküszöbölésével és a harmadfokú bíróság érdemi döntési lehetőségeivel kapcsolatban a különös normák megelőzik az általános szabályt (*lex specialis derogat lege generale*), de az új Be. 617. § és 589. § értelmében a másodfokú vagy a harmadfokú eljárásra vonatkozó külön szabályozás hiányában a bírósági eljárás általános, a tárgyalás előkészítésére és az elsőfokú bírósági tárgyalásra vonatkozó szabályokat értelemszerűen alkalmazni kell.

A megalapozottság és a megalapozatlanság fogalmát, a megalapozatlanság fő okait az értekezés 4.2. pontjában részletesen elemeztem, a megalapozottságnál megkísérelve az alapvető perorvoslati jogintézmény *genus proximum*ának meghatározását. A harmadfokú eljárás hatályos normái külön már nem nevesítik a megalapozatlansági okokat, csak a megalapozatlanság kiküszöbölésével kapcsolatban tartalmaznak eltérő rendelkezéseket, egyébként a másodfokú eljárás szabályaiból kell kiindulni.

A megalapozottság vizsgálata speciálisan érvényesül a harmadfokú eljárásban, mert a revízió során azt kell vizsgálni, hogy az a tényállás, amely alapján a másodfokú bíróság a megtámadott ítéletet meghozta, megalapozott-e. A másodfokú eljárásban részletezett megalapozatlansági fogalmat alapvetően a harmadfokú eljárásra is érvényesnek tartom. Elvárás a tényállástól, hogy törvényesen szerzett bizonyítékokon alapuljon, a valószínűségnek megfelelően, helyesen és hiánymentesen rögzítse a vád tárgyává tett tényeket.⁸²⁰ A harmadfokú eljárásban is irányadó a négy fő megalapozatlansági ok. A felülbírált tényállás megalapozatlan, ha nincs felderítve, nem került sor tényállás megállapítására, vagy hiányos a tényállás, ha a megállapított tények ellentétesek az iratok tartalmával, valamint ha az eljáró bíróság a megállapított tényekből további tényre helytelenül következtetett. A megalapozatlanság a harmadfokú bírósági eljárásban is teljes vagy részleges, a részleges megalapozatlanság lehet súlyos és kevésbé súlyos.

⁸¹⁹ BH2007.218.

⁸²⁰ HÁGER [2013/a] i. m. 37.

A teljes megalapozatlanság a harmadfokú eljárásban sem orvosolható, ilyen esetekben a fellebbezési bíróság kasszációs jogkörét gyakorolja. A részbeni megalapozatlanság – eltérően a másodfokú eljárástól – ha felderítetlenségen alapul, a harmadfokú eljárásban nem küszöbölhető ki, mert a felderítetlenség jellemzően bizonyítási hibából, hiányosságból vagy a bizonyíték felhasználásakor lényeges eljárási szabálysértésből fakad. E hibák csak bizonyítás által szüntethetők meg, a harmadfokú eljárásban pedig a bizonyítás felvételét a törvény kizárja. Harmadfokon általában a kisebb hiányosságok, iratellenesség, esetleges téves következtetések korrigálására van lehetőség.

A másodfokú eljárástól eltérően a részleges és súlyosabb megalapozatlanság nem orvosolható a harmadfokú eljárásban, ha felderítetlenségből fakad, a felderítetlenségnek ugyanis rendelkezésre álló, megismerhető, releváns tényre vonatkozó lényeges bizonyítási eszközt nem vizsgál meg a bíróság. Bizonyítás hiányában ilyen bizonyítási eszközből származható bizonyítékot, tényt a bíróság nem ismerheti meg. A lényeges tényre vonatkozó felderítetlenség esetében rendszerint nem kerülhető el a másodfokú, vagy szükség szerint a másodfokú és az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezése.

A tényállás hiányossága, iratellenesség, illetve a rendelkezésre álló iratok alapján a téves következtetések orvosolhatók. A megalapozatlanság jogkövetkezményei a kifejtettek szerint a megalapozatlanság fokától és jellegétől függenek.

Összegezve megállapítható, hogy a teljes megalapozatlanság közvetlen kiküszöbölésére nincs lehetőség a harmadfokú eljárásban, míg a részleges, kevésbé súlyos megalapozatlanság orvoslására akkor van mód, ha hiányosságból, iratellenességből, vagy nem központi, fő tényeket érintő téves következtetésekből ered.

A tényálláshoz kötöttséggel összefüggésben vizsgálandó, hogy a harmadfokú eljárásban sor kerülhet-e eltérő tényállás megállapítására, s ha igen, milyen körben, irányban. A Be. 388. §-a nem tartalmaz rendelkezést arról, hogy a harmadfokú bíróság eltérő tényállást állapíthatna meg. A jogszabály csak a tényállás kiegészítését és helyesbítését rögzíti. Figyelembe kell venni azonban a kérdés eldöntésénél, hogy a Be. 385. §-a szerint a másodfokú bírósági eljárásról szóló rendelkezéseket is értelemszerűen alkalmazni kell, ha a harmadfokú speciális szabály nem eltérő. Az nem kétséges, hogy a harmadfokú eljárás normái a korábban eljárt két bíróság tényállásától eltérő tényállás megállapí-

tását nem szabályozzák. A szabályozás hiánya ugyanakkor nem jelenti feltétlen azt, hogy a másodfokú és harmadfokú norma ellentétes, ezért mellőzhetetlen a vonatkozó másodfokú szabályt összevetni a harmadfokú eljárás szabályaival. Indokolt felidézni, hogy mit is tekinthetünk eltérő tényállásnak. A Kúria álláspontja szerint a két tényállás terjedelme közti különbség lényege, hogy a kiegészítés, helyesbítés csak a meglévő tényállásba illeszkedő ténymegállapítást eredményezhet, attól eltérőt nem.⁸²¹ Ha a másodfokú bíróság az elsőfokú ítélettől eltérve azt állapítja meg, hogy nem a vádlott követte el a vádbeli bűncselekményt, az eltérő tényállást jelent. Egyes lényeges, a büntetőjogi felelősségre is kiható tényállásrészek ellentétes volta ugyanakkor jogértelmezési problémákat vethet fel. A tényállás-kiegészítés és - helyesbítés főként a másodfokú perben – széles körű lehet, meglátásom szerint azonban a fellebbezési bíróság a már felhívottak szerint nem állapíthat meg olyan többlet tényelemet, melyet az elsőfokú ítélet nem tartalmazott, és érdemben változtathatja meg a büntetőjogi felelősséget. Ismerve az álláspontomtól részben eltérő bírói gyakorlatot, úgy vélem, ha például az elsőfokú ítélet nem tartalmaz tényadatokat az emberölés előre kiterveltségére, úgy a másodfokú bíróság sem tehet olyan mérvű kiegészítést, mely már a minősített eset megállapítását indokolja. Ilyen széles körű kiegészítés ugyanis az eltérő tényállás körébe vonható.⁸²²

A másodfokú eljárás kardinális jelentőségű szabálya szerint megalapozatlanság esetében a másodfokú bíróság az iratok tartalma, ténybeli következtetés, vagy a felvett bizonyítás alapján az elsőfokú bíróság által megállapított tényállástól eltérő tényállást állapíthat meg, ha a vádlott felmentésének (részbeni felmentésének) vagy az eljárás megszüntetésének (részbeni megszüntetésének) van helye. A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét fenti esetben az eltérő tényállás alapján bírálja felül.⁸²³ A tényállás megalapozatlansága esetén tehát a vádlott javára a másodfokú perben lehetőség van eltérő tényállás megállapítására.

A másodfokú per e központi és a harmadfokú perben is alkalmazandó szabálya szerint az vitathatatlan, hogy a harmadfokú bíróság a vádlott terhére nem állapíthat meg eltérő tényállást. Nincs lehetőség ezért eltérő ténymegállapítások után a vádlottat felmentő másodfokú ítélet megváltoztatására és a harmadfokon történő elítélésre. Jogértelmezést

⁸²¹ Kúria Bhar.III.447/2012/4.

⁸²² KARDOS SÁNDOR – HÁGER TAMÁS: *Az első fokon megállapított tényállás megalapozatlanságának orvoslása – A tényálláshoz kötöttség.* Debreceni Jogi Műhely 2011/2., 3.

http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/2_2011/az_elso_fokon_megallapított_tenyallás_megalapozatlansaganak_orvoslasa_a_tenyallashoz_kotottség_elve/ (letöltés: 2013. szeptember 3.)

⁸²³ Be. 352. § (1) bekezdés b) pont.

igényel azonban, hogy a vádlott javára van-e lehetőség eltérő tényállás megállapítására a harmadfokú eljárásban, és ezen eltérő tények alapján a másodfokon elítélt vádlott felmentésére. A már idézettek szerint a Be. 388. §-ból ez kifejezetten nem következik, de részletes szabályozás hiányában a felhívott másodfokú perjogi norma erre lehetőséget teremthet. A vádlott javára eltérő tényállás megállapítására a harmadfokú eljárásban ténybeli következtetés vagy másodfokú eljárási szabálysértés útján rögzített tények mellőzése folytán kerülhet csak sor, tekintettel arra, hogy a bizonyítás kizárt, az iratok tartalma alapján történő kiegészítések és helyesbítések pedig eltérő tényállást nem alapozhatnak meg.

A másik jogértelmezés – mely az elsőfokú bíróság ténybíróági jellegét helyezi előtérbe – nem lát lehetőséget a harmadfokú bíróság részéről nagyreformációra a tények körében, azaz eltérő tényállás megállapítására. Ilyen értelmezés szerint nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a harmadfokú bíróság nem ténybíróság, reformációs jogköre ténykérdésekben korlátozott. A harmadfokú eljárásban a tényállás hiányos megállapítása, az iratellenesség és a helytelen ténybeli következtetés küszöbölhető ki a tényállás kiegészítése vagy helyesbítése útján. Erre pedig csak akkor van mód, ha a helyes tényállás az iratok tartalma alapján megállapítható, vagy a helytelen ténybeli következtetés az iratok alapján kiküszöbölhető. Érdemi, megváltoztató döntést tehát csak a tényállás megalapozatlanságának orvoslása, megalapozott tényállás mellett hozhat a harmadfokú bíróság. A harmadfokú bíróság jogbíróági jellege, korlátozott reformációs lehetőségei alapján így olyan jogkövetkeztetés is levonható, mely szerint nincs perrendszerű alap a harmadfokú bíróság részéről az eltérő tényállás megállapítására, és ez alapján a másodfokú ítélettől érdemben eltérő döntés meghozatalára a vádlott javára sem.

A két jogértelmezési mód közül álláspontom szerint az elsőként elemzett nem ütközik perjogi normába és levezethető a törvény általános elvei alapján. Másfelől az ítélkezés időszerűségét javítja és a hatályon kívül helyezések számát csökkentheti, ami olyan alapvető társadalmi, igazságszolgáltatási érdek, melynek biztosítása érdekében a Kúria széles körű vizsgálatot folytatott 2012-ben a hatályon kívül helyezési gyakorlat problémáinak feltárása érdekében.⁸²⁴

⁸²⁴ Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport 2012.El.II.1/6.

A vádlott javára az eltérő tényállás megállapítása vitathatatlanul a vádlottnak nyújtott kedvezmény elvéből (*favor defensionis*) származik. Az alapelvek, garanciális szabályok általában az egész törvényt végigkísérik, és kiterjednek az általános, valamint a speciális rendelkezésekre is. Álláspontom szerint a Be. 388. § (2) bekezdésének a tényállás helyesbítésével kapcsolatos szabálya, valamint a harmadfokú eljárásban az eltérő tényállás megállapítása leírásának hiánya nem jelenti azt, hogy az idézett törvényi rendelkezés olyan speciális szabály, mely a Be. 385. §-ra figyelemmel kizárná a másodfokú eljárás tényálláshoz kötöttséggel kapcsolatos, a vádlott javára szóló feloldásával járó szabályait. A másodfokú ítélet megalapozatlansága esetén, ezért – ha a megalapozatlanság okának elhárítása nem igényel bizonyítást – helyes ténybeli következtetéssel, illetve a másodfokon a tényálláshoz kötöttséggel kapcsolatban megvalósult eljárási szabálysértés orvoslása mellett a vádlott javára a harmadfokú bíróság is megállapíthat eltérő tényállást, mely a másodfokon elítélt vádlott felmentéséhez vezet. Megjegyzendő, hogy az első foktól eltérő tényállás alapján a másodfokon a felmentett vádlott elítélése a Be. 352. § (1) bekezdés b) pontjába ütköző lényeges relatív eljárási szabálysértés⁸²⁵, melynek kiküszöbölése, ha lehetséges, a harmadfokú bíróság kötelezettsége. Ugyanakkor az eltérő tényállás megállapítása nem abszolút hiba, mely alapján a harmadfokú bíróságnak a másodfokú, vagy mindkét ítéletet hatályon kívül kellene helyeznie.⁸²⁶ Nem célszerű a vádlottnak nyújtott kedvezmény elvét kizárni a harmadfokú ítélkezésből, figyelemmel arra, hogy a terhelt javára az eltérő tényállás megállapítása garanciális jogokat nem sérthet, és ilyen eljárásjogi eszköz mellőzése az eljárások elhúzódásához vezetne a hatályon kívül helyezések által. Azzal egyet kell érteni, hogy a harmadfokú bíróság nem ténybíróság és reformációs lehetőségei szűkebbek a másodfokú bíróságénál, nem látok azonban a törvényben olyan konkrét rendelkezést, mely a Be. 352. § (1) bekezdés b) pontjának alkalmazását kizárná a harmadfokú perben. E jogértelmezéssel összhangban döntött már az ítélőtábla is.⁸²⁷

Egy harmadfokra került ügyben a városi bíróság a zaklatás vétsége miatt emelt vád alól a vádlottat bizonyítottság hiánya miatt felmentette. A tényállást ennek megfelelően a vádlott részéről a vád szerint elhangzott fenyegető kijelentéseket mellőzve állapította meg. Az ügyészi fellebbezés folytán másodfokon eljáró törvényszék ezzel szemben egy széles körű bizonyítás felvételét követően azt állapította meg, hogy a vádlott megfenye-

⁸²⁵ Lásd Be. 375. § (1) bekezdés, mely relatív eljárási szabálysértésként nevesíti a bizonyítás törvényességére, az eljárásban résztvevők jogainak biztosítására vonatkozó hibákat, ha az ítéletre kihatással voltak.

⁸²⁶ EBH2012. 2388.

⁸²⁷ HÁGER [2013/e] i. m. 28-29.

gette a sértettet, és az új tényállás alapján a vádlottat bűnösnek mondta ki zaklatás vétségében. A védelmi másodfellebbezések után harmadfokon eljáró ítélőtábla megállapította, hogy a tényálláshoz kötöttség szabályainak megsértésével került sor a vádlott terhére eltérő tényállás megállapítására. Egyben lehetőséget látott a tényállás módosítására és alapvetően a megalapozott elsőfokú tényállás elfogadására, melyben nem voltak olyan adatok, melyek a vádlott büntetőjogi felelősségét igazolták, ezért az elsőfokú ítélettel egyezően a harmadfokú bíróság felmentő rendelkezést hozott. Rögzítve azt is, hogy a vádlottnak nyújtott kedvezmény elvéből következően a harmadfokú eljárásban is van lehetőség a vádlott javára az eljárási szabálysértéssel, vagy megalapozatlanul másodfokon megállapított tényállás megváltoztatására.⁸²⁸

Kétségtelen, hogy a Kúria a már felhívott, Bhar.III.447/2012/4. számú eseti döntésében kifejtette, miszerint „a harmadfokú bíróság – szemben a másodfokú bírósággal – eltérő tényállást, kiváltképp a terhelt bűnössége végett nem állapíthat meg; a tényállást csupán kiegészítheti (az abból hiányzó ténymegállapításokat pótolhatja) és helyesbítheti (a meglévő ténymegállapítást módosíthatja, mellőzheti).” A döntés figyelemre méltó és orientálja az ítélkezést. Rá kell azonban mutatni, hogy a határozat lényegének összefoglalásából a „kiváltképp a terhelt bűnössége végett” kitétel arra utal, hogy egyértelműen, cáfolhatatlanul a vádlott terhére kizárt az eltérő tényállás megállapítása. A Kúria elvi álláspontot kifejező határozata eseti döntésként jelent meg, kötelező erejű jogegységi határozat, valamint ilyen tárgyú kollégiumi vélemény hiányában azonban az elsőként részletezett, a *favor defensionis* elvéből fakadó álláspont sem vethető el, sőt szerintem indokoltan alkalmazható.

Kutatásom során már korábban felvetett kérdésemre⁸²⁹ a jogalkotó az új Be. 619. § (3) bekezdésében nem adott választ, mert a korábbi szabályozást fenntartva nyitva hagyta a fontos kérdést, hogy van-e lehetőség a vádlott javára ténybeli nagyreformációra a harmadfokú eljárásban. Véleményem szerint mindez pontosabb törvényi szabályozást igényelt volna. Az új törvény a 625. § (4) bekezdésére is figyelemmel inkább azt jelzi, hogy ténybeli nagyreformációt nem enged a vádlott javára sem. Álláspontom azonban fenntartom, miszerint a vádlott javára az eltérő tényállás-megállapítás lehetőségének megteremtése indokolt lenne a törvényben a harmadfokú eljárás szabályai között.

⁸²⁸ Sátoraljaújhegyi Városi Bíróság 10.B.196/2012/2., Miskolci Törvényszék 2.Bf.1250/2012/5., Debreceni Ítélőtábla Bhar.II.234/2013/6.

⁸²⁹ HÁGER [2014/j.] *i. m.* 29-35.

A harmadfokú eljárásban a felülbírált ítélettel kapcsolatban észlelt megalapozatlanság különféle jogkövetkezményekkel járhat. A tényállás kisebb kiegészítése, helyesbítése rendszerint nincs érdemi kihatással a jogkérdésre. A részbeni megalapozatlanság kiküszöbölése nem feltétlen alapoz meg eltérő döntést, így sor kerülhet affirmatórius határozatra, a másodfokú bíróság ítéletének helybenhagyására.⁸³⁰

A Be. szerint a harmadfokú bíróság a másodfokú bíróság ítéletét helybenhagyja, ha a fellebbezés alaptalan, vagy az ítéletet nem kell hatályon kívül helyezni, illetőleg a súlyosítási tilalom vagy a felülbírálat terjedelmének korlátai miatt nem lehet megváltoztatni.⁸³¹ Az új Be. vonatkozó rendelkezése értelmében helybenhagyó (affirmatórius) határozat születik harmadfokon, ha a másodfellebbezés alaptalan, és egyébként az ítéletet nem kell, vagy – a súlyosítási tilalom, a felülbírálat terjedelmének korlátai vagy a 605. § (2) bekezdése értelmében nem lehet megváltoztatni.⁸³² A helybenhagyás ügyszűrő, anyagi jogerővel bíró határozatként jelenik meg.

A törvény nem határozza meg pozitív normában, hogy mikor alaptalan a fellebbezés. Király szerint ennek ellenére a törvényből lehet következtetni, mikor minősül alaptalannak a perorvoslat. Nem alapos a fellebbezés, ha az ok, amire azt a fellebbező alapítja, nem létezik vagy nem állapítható meg.⁸³³ Király gondolatai mentén rögzíthetjük, hogy a fellebbezés alaptalansága azt jelenti, hogy a másodfokú ítélet tényállása – a szükséges és a törvény szerinti kiegészítést és helyesbítést követően – megalapozott, a bűnösségre vagy a terhelt ártatlanságára vont következtetés törvényes, a bűnösség megállapítása esetén a cselekmény minősítése megfelel az anyagi jognak. Marasztaló ítéletnél a büntetés kiszabására a törvénynek megfelelően került sor, valamint megfelelnek a jogszabálynak a járulékos kérdésekben hozott rendelkezések is. Ha tehát a másodfokú ítélet mindenben törvényes, azt a harmadfokú bíróságnak helyben kell hagynia. A bírói gyakorlat nem teljesen egységes abban, hogy egyes járulékos kérdésekben végzett kisebb korrekciók – melyek jogerő esetén egyébként elvégezhetők különleges eljárásban – megváltoztatást igényelnek, vagy azokra a helybehagyás keretei között sor kerülhet.

⁸³⁰ HERKE – FENYVESI – TREMMEL *i. m.* 347.

⁸³¹ Be. 397. §.

⁸³² Új Be. 623. §. A 605. § (2) bekezdésében írt reformációs tilalom, ha nem kerül sor a tényállás kiegészítésére és helyesbítésére, a törvényi büntetési tételkeretek között kiszabott büntetés kisebb megváltoztatásának nincs helye.

⁸³³ KIRÁLY [2003] *i. m.* 490.

Álláspontom szerint, ha a másodfokú bíróság a jogszabályt tévesen alkalmazta, akár bűnjelek, akár büntügyi költség vagy más járulékos kérdés tekintetében, az ítéletét meg kell változtatni. A törvény szövege ugyanis egyértelmű, helybenhagyni csak a törvénynek megfelelő ítéletet lehet. Ugyanakkor a rendelkező rész olyan kisebb, technikai-formai jellegű módosításai, mint a bűncselekmény törvényhelyének pontosítása, vagy valamely formailag téves, azonban érdemi büntetőjogi kérdést nem érintő rendelkezés a helybenhagyó végzésben is orvosolható.⁸³⁴

A megalapozatlanság kiküszöbölése eredményezhet reformatórius határozatot is. Főként a vádlott előéleti adataival, személyi körülményeivel kapcsolatban végzett tényálláskorrekciónak lehet ilyen hatása a büntetés kiszabására. Amennyiben a másodfokú bíróság a jogszabályt bármely büntetőjogi fő- vagy mellékkérdésben tévesen alkalmazta, úgy a határozatot főszabályként meg kell változtatni. A megváltoztatás korlátját jelentik azonban a felülbírálat terjedelme és a súlyosítási tilalom. E korlátok folytán így előállhat olyan perjogi helyzet, hogy a másodfokú ítélet téves, helytelen jogszabály-alkalmazáson nyugszik, a felülbírálat korlátai és a súlyosítási tilalom miatt azonban a határozatot mégsem lehet megváltoztatni. Ekkor lényegében egy törvénynek nem megfelelő ítélet emelkedik jogerőre, de a súlyosítási tilalom felállította korlátok által biztosított garanciák erősebbek, mint az anyagi jogi szabályok.

A harmadfokú bíróság a reformációs jogkörét gyakorolva a másodfokú bíróság ítéletét akkor változtatja meg és hoz a törvénynek megfelelő határozatot, ha a másodfokú bíróság a büntetőjog szabályainak megsértésével rendelkezik a vádlott bűnösségéről vagy felmentéséről, kényszergyógykezelése elrendeléséről, az eljárás megszüntetéséről, feltevé, hogy a másodfokú bíróság ítéletének alapjául szolgáló tényállás megalapozott, vagy a tényállás megalapozatlanságát a harmadfokú eljárásban ki lehetett küszöbölni. Ilyen esetben a harmadfokú bíróság a törvénynek megfelelő határozatot hoz a cselekmény minősítését, a büntetés kiszabását vagy intézkedés alkalmazását, illetőleg azok mellőzését illetően is. A harmadfokú bíróság továbbá a másodfokú ítélet megváltoztatá-

⁸³⁴ Debreceni Törvényszék 7.B.385/2012.sz., Debreceni Ítéltábla Bf.II.385/2013.sz. ügye. A másodfokú bíróság az elsőfokú ítélet rendelkező részét annyiban módosította, hogy pontosította az élet elleni bűncselekmény hiányosan rögzített törvényhelyét, valamint mellőzte a szabadságvesztés büntetésnél a főbüntetésre utalást, mert az alkalmazott jogszabály már nem nevesítette külön a főbüntetést. Az ítéltábla álláspontja szerint ilyen mértékű korrekció elvégezhető helybenhagyó végzésben is. A döntésre ugyan másodfokú eljárásban került sor, de a jogi álláspont irányadónak tekinthető a harmadfokú eljárásban is. Lásd még Fővárosi Ítéltábla 8.Bf.384/2016/11. számú végzés.

sa esetén határoz olyan kérdésekben, mint például az elkobzás, a vagyonelkobzás, a pártfogó felügyelet elrendelése, a lefoglalás, a polgári jogi igény, a szülői felügyeleti jog megszüntetése és a bűnügyi költség viselése.⁸³⁵

A másodfokú ítélet megváltoztatásának alapvető feltétele, hogy a másodfokú ítélet megalapozott, vagy részleges megalapozatlansága a harmadfokú eljárásban orvosolható legyen. A harmadfokú bíróság a megváltoztató ítéletben a törvényi korlátok között bármely másodfokú rendelkezést módosíthat, a jogszabályi feltételek fennállása esetén a felmentett vádlottat elítélheti, az elítélt vádlottat felmentheti, a cselekményeket eltérően minősítheti, a súlyosítási tilalom szabályait figyelembe véve reformálhatja a büntetéseket, intézkedéseket, és érinthet minden olyan járulékos kérdést, melyről a másodfokú bíróság határozott.

Az új Be. a reformációt a következők szerint szabályozza. A harmadfokú bíróság a másodfokú bíróság ítéletét megváltoztatja és a törvénynek megfelelő határozatot hoz, ha a másodfokú bíróság *jogszabályt* helytelenül alkalmazott és az ítéletet nem kell hatályon kívül helyezni.⁸³⁶ Lényeges változás, hogy a korábbi szabályozással ellentétben nemcsak az anyagi, hanem az eljárásjogi vagy más alkalmazott norma megszegése is megalapozza a megváltoztatást. A harmadfokú bíróság abban az esetben is megváltoztathatja a másodfokú bíróság ítéletét, ha a másodfokú bíróság ítéletének részbeni megalapozatlanságát küszöbölte ki.⁸³⁷ Ezen esetben – értelemszerűen a korlátozott fellebbezés és korlátozott felülbírálat perjogi akadályaira – a változtatást a ténybeli kisreformáció alapozza meg.

A Be. 588. § (4) bekezdése szerint a harmadfokú bíróság ítélete azon a napon emelkedik jogerőre, amelyen azt meghozták. A megváltoztató ítélettel emelkedik jogerőre a másodfokú ítélet, s közvetve ezáltal az elsőfokú bíróság ítélete is, irányadó ez az új eljárási törvényre is. A már hivatkozottak szerint a megváltoztató ítélet és a helybenhagyó végzés is ügydöntő, anyagi jogerővel rendelkező határozat, melynek jogerőre emelkedését és végrehajthatóságát a tanács elnökének záradékban tanúsítania kell [Be. 588. § (5) bekezdés, új Be. 461. § (1) bekezdés]. A követett gyakorlat szerint a harmadfokú bíró-

⁸³⁵ Lásd Be. 398. § (1)-(3) bekezdés szabályait.

⁸³⁶ Új Be. 624. § (1) bekezdés.

⁸³⁷ Új Be. 624. § (2) bekezdés.

ság a záradékban a másodfokú ítélet jogerőre emelkedését állapítja meg, és szükségtelennek tartja külön az elsőfokú ítélet jogereje beálltának a rögzítését.⁸³⁸

Hasonlóan a másodfokú eljáráshoz, a harmadfokú bíróság a törvényben meghatározott feltételek esetén kasszációs jogkörét gyakorolja, és a felülbírált másodfokú ítéletet vagy mindkét korábban eljáró bíróság ítéletét hatályon kívül helyezi. A hatályon kívül helyezés a felülbírált ítélet megsemmisítését, hatálytalanítását jelenti. A törvényi rendelkezések és a büntetőeljárás jogelmélete alapján megkülönböztethetjük az abszolút és a relatív hatályon kívül helyezési okokat. Az elsősorban alaki okból (bizonyítási, perviteli, garanciális elveket sértő hiba) eredő súlyos eljárási szabálysértésnél megnyilvánuló abszolút hatályon kívül helyezési oknál a bíróságnak minden további mérlegelés nélkül az ítéletet hatályon kívül kell helyeznie. Közömbös, és vizsgálatot sem indokol, hogy annak volt-e hatása az ügy eldöntésére. Ezzel szemben a relatív hatályon kívül helyezési oknál a bíróságnak kell mérlegelnie, hogy az hatással volt-e az ítéletre, mert kasszációra csak ilyen esetben kerülhet sor.⁸³⁹

A harmadfokú bíróság a másodfokú ítéletet bírálja felül, ezért megsemmisítésre elsősorban a másodfokú ítéletre kiterjedően kerülhet sor. Hatályon kívül helyezést vonhatnak maguk után egyes objektív eljárási körülmények, súlyos alaki hibák, valamint a másodfokú ítéletnek a harmadfokú eljárásban ki nem küszöbölhető megalapozatlansága. Megjegyzendő, hogy a Be. 375. § (1) bekezdésében [új Be. 609. § (1), (2) bekezdés] írt relatív eljárási szabálysértések – történjenek akár első fokon, akár a másodfokú perben, – önmagukban hatályon kívül helyezést a harmadfokú eljárásban nem alapozhatnak meg.

Ha a harmadfokú bíróság a másodfokú ítélet megalapozatlanságát nem tudja kiküszöbölni, a másodfokú bíróság, illetőleg szükség szerint az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezi, és a másodfokú bíróságot, illetőleg az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasítja.⁸⁴⁰ A másodfokú teljes körű revízió és a másodfokú bíróság viszonylag szélesebb, bizonyítást is igénybe vehető reformációs jogköre ellenére a másodfokú ítélet

⁸³⁸ A Legfelsőbb Bíróság a jogerősítésről a BK 62. számú véleményben foglalt állást. A Kúria a 2/2013. (VII.8.) BK véleményben felülvizsgálta az új Btk. hatálybalépése után a korábban született kollégiumi véleményeket, s a BK 62. véleményt nem hatálytalanította, így a bírói gyakorlatba egyébként is beépült útmutatásai továbbra is irányadónak tekinthetők.

⁸³⁹ KIRÁLY [2003] *i. m.* 498-499.

⁸⁴⁰ Be. 399. § (5) bekezdés, új Be. 625. § (4) bekezdés.

megalapozatlan lehet, mely fakadhat abból, hogy a másodfokú bíróság felülbírálata során nem küszöbölte ki az elsőfokú ítélet megalapozatlanságát, vagy a tényállást tévesen módosította. A harmadfokú bíróság reformációs lehetőségei szűkebbek, mint a másodfokú bíróságé, tekintettel arra, hogy a harmadfokú bíróság nem veheti igénybe a bizonyítás perjogi eszközét, mely a bizonyítási hiányosságból fakadó felderítetlenség orvoslásának egyik fő módja. A megalapozatlanság okait és orvoslásának formáit az értekezés már részletesen érintette. Ki kell emelni azonban e körben is, hogy a teljes, azaz a tényállás egészére kiterjedő megalapozatlanság orvoslására a harmadfokú eljárásban nincs lehetőség. A részleges megalapozatlanság is csak akkor küszöbölhető ki, ha bizonyításra nincs szükség, s a tényállás hibája az iratok tartalma vagy helyes ténybeli következtetés útján elhárítható. Főszabályként, ha a másodfokú ítélet a harmadfokú perben nem orvosolható módon megalapozatlan, akkor a másodfokú bíróság ítéletét kell hatályon kívül helyezni. Megjegyzendő, hogy eltérően a másodfokú eljárástól, a harmadfokú eljárásban a törvény szerint a kasszációs határozatnak nem feltétele, hogy a megalapozatlanság a bűnösség vagy a büntetés megállapítását lényegesen befolyásolja.⁸⁴¹ A Be. 399. § (5) bekezdése ezt valóban nem mondja ki. Úgy gondolom, azért, mert a harmadfokú eljárásban ki nem küszöbölhető és kasszációt indokoló megalapozatlanság szükségképpen befolyásolja a bűnösség megállapítását, illetve a joghátrány alkalmazását. A teljes, vagy nem orvosolható súlyos részleges megalapozatlanság esetén nehezen képzelhető el, hogy a tényhiba ne hasson ki a bűnösségre vagy a büntetéskiszabásra.

A harmadfokú bíróság hatálytalanító döntésével kapcsolatban emelem ki, hogy az ítélőtábla a különösen nagy értékű vámárura elkövetett csempészet büntette miatt indult büntetőügyben megállapította, hogy a másodfokú bíróság a tényálláshoz kötöttség elvének megsértésével a vádlott terhére eltérően állapította meg a tényállást az elsőfokú bíróság tényállásához képest, mely eljárási szabálysértés harmadfokon ki nem küszöbölhető jelentős megalapozatlanságot is eredményezett, ezért a másodfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezte. Nem látott azonban indokot az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezésére, utalva arra, hogy a „kettős” hatályon kívül helyezés, azaz mindkét bíróság ítéletére kiterjedő kasszáció kivételes.⁸⁴²

⁸⁴¹ CSÉKA [2007] *i. m.* 156.

⁸⁴² Kisvárdai Városi Bíróság 10.B.586/2003., Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság 2.Bf.184/2006., és a Debreceni Ítéletábla Bhar.II.307/2007. számú ügye.

Előfordulhat azonban olyan helyzet, amikor nem elégséges a másodfokú ítélet hatályon kívül helyezése, hanem a kasszációnak az elsőfokú ítéletet is érintenie kell. A tényálláshoz kötöttség elvéből következik, hogy ténybírósnak az elsőfokú bíróság minősül. A törvényes bizonyítási eljárás lefolytatása során e bíróságnak kell a lényeges bizonyítékokat feltárnia és a valóságnak megfelelő tényállást megállapítani.

A másodfokú bíróság határozatát az elsőfokú bíróság által megállapított tényállásra alapítja, kivéve, ha az megalapozatlan. A megalapozatlanság azonban nem minden esetben orvosolható a másodfokú eljárásban. Teljes fokú megalapozatlanság esetén vagy rendkívül széles körű bizonyítás indokoltságakor, ha a vádlott büntetőjogi felelőssége megállapításának szükségessége merül fel, a másodfokú bíróság a reformációs lehetőségeire is figyelemmel nem lehet abban a helyzetben, hogy az elsőfokú ítélet megalapozatlanságát kiküszöbölje.

Ha a harmadfokú bíróság azt észleli, hogy a másodfokú ítélet tényállása azért megalapozatlan, mert az elsőfokú ítélet teljes megalapozatlanságban szenved, vagy részleges megalapozatlanságának orvoslása jelentős, kardinális bizonyítást igényelne, úgy mindkét korábban eljáró bíróság ítéletét hatályon kívül kell helyeznie, mert a másodfokú bíróság nem minősül ténybírósnak, és nem lehet perrendszerűen feladata az elsőfokú bíróság helyett a bizonyítás lefolytatása és a bizonyítékok újraértékelése. Ilyen jellegű eljárás ugyanis elvonná az elsőfokú bíróság ténybírósi kompetenciáját.

Az új Be. külön meghatározza a hatályon kívül helyezés mellett az eljárás megszüntetésének, valamint a másodfokú bíróság új eljárásra utasításának eseteit. Változatlanul hatályon kívül helyezéshez vezetnek az abszolút eljárási szabálysértések [608. § (1) bekezdés], a súlyosítási tilalom megsértése, valamint a harmadfokú korlátok miatt kiküszöbölhetetlen teljes, vagy akár részleges megalapozatlanság. Az új törvény is lehetőséget biztosít mindkét korábbi ítélet ún. kettős hatályon kívül helyezésére. A jövőben várhatóan azonban az elsőfokú ítéletet is érintő kasszáció kevésbé fog megjelenni a másodfokú bíróság reformációs jogkörének bővülése folytán.

Amint láthattuk, a XXI. századi modern magyar büntetőper fiatal jogintézménye még számos jogértelmezési kérdést vet fel. Bár az utóbbi években több ízben felmerült a kétfokú jogorvoslati rendszer megszüntetése, a tapasztalat az, hogy a harmadfokú ítélezés hatékonyan és időszerűen működik, s van létjogosultsága fellebbezési rendszerünkben. A Kúria jogegységet teremtő tevékenysége különösen jelentős e vizsgált jogin-

tézménnyel kapcsolatban. Azonban már több kérdésben – így a fellebbezés joghatálya, a felülbírálat terjedelme – olyan mélységű jogértelmezésre került sor, ami közelít a bírói jogalkotáshoz. Úgy gondolom, hogy a jogalkotónak célszerűbb lenne a felsőbírósági jogértelmezés helyett részletekbe menően és pontosan szabályozni a harmadfokú eljárás olyan fontos jogintézményeit, mint a másodfellebbezés joghatálya, a felülbírálat terjedelme és a tényálláshoz kötöttség elve. A másodfokú nyilvános üléshez hasonlóan – a vádlott személyi körülményeire nézve – meg lehetne engedni szűk körben a bizonyítás felvételét, valamint konkrétan rögzítve a törvényben meg lehetne engedni a vádlott javára a másodfokú ítéletben foglaltaktól eltérő tényállás megállapítását, mely dogmatikailag is indokolható a vádlottnak nyújtott kedvezmény elvével.

7. A kutatási eredmények összegzése, a következtetések

A dolgozat bevezetésében megfogalmazott hipotézisek igazoltságát külön, tételesen a következők szerint vizsgálom, felidézve elsőként a felvetést, majd a kutatás eredményei alapján meghatározom a téziseket.

- 1. A bíróság a döntését a valóságnak megfelelő tényállásra alapozza. Részben egyes eljárásjogi rendelkezések, részben a bizonyítás szubjektív, bizonytalan tényezői miatt azonban az anyagi (objektív) igazság elérése nem minden esetben lehetséges, ezért olykor meg kell elégedni a processzuális igazsággal. A vegyes rendszerű büntetőeljárásban a tényállás megállapítása során a tényigazságot érintően ellentétbe kerülhet egymással a funkciómegosztásból eredő vádlói bizonyítási kötelezettség és a bírói meggyőződés.*

Az első fontos hipotézis szerint a bíróság kötelezett a valóságnak megfelelő tényállás megállapítására, azonban a megfogalmazottak szerint egyrészt objektív, másfelől szubjektív körülmények folytán nem lehetséges minden ügyben az anyagi igazság elérése, ezért a valóságnak megfelelő ténymegállapítási kötelezettségre törekvés során meg kell elégedni a perbeli igazsággal. E feltevést a részletesen elemzett jogelméleti források, a bírói gyakorlat és nem utolsósorban saját ítélkezési tapasztalataim alapján egyértelműen igazoltnak találok. A Bp.-ben megfogalmazott anyagi igazságra törekvés „vezéreszménye” ma lehet ugyan jogos társadalmi, jogalkalmazói elvárás, azonban a büntetőper sajátosságai, különösen a megismerés nehézségei olykor korlátokat állítanak az igazság elérése elé. A perbíró véleményem szerint sohasem elégedhet meg azzal, hogy csupán az eljárási igazságot juttatja érvényre, a valóságnak megfelelő tényállás megállapítására irányuló kötelezettség ugyanis, úgy gondolom, egyben – az empirikus felmérések által is megerősítetten – az igazság feltárása felé mozdítja a bírót, és döntésének igazságossága elsődlegesen az objektív igazságot kifejező tényállásban jelenhet meg. Tudjuk azonban, hogy olykor ez csak remény, vágyakozás lehet, mert a bizonyítás nehézségei, a megismerés objektív és szubjektív korlátai, a bizonyítás törvényessége, az egyes releváns tényekre vonatkozó bizonyítékok kizárása megakadályozhatják az anyagi igazság felderítését. Ezért sok esetben csak a perbeli igazság érvényesül, mely nem jelenti feltétlenül, hogy a megállapított tényállás érdemben eltér a valóságtól. Ezért mind a jogalko-

tónak, mind a jogalkalmazónak és az ítélszék előtt álló állampolgárnak el kell fogadnia, hogy az anyagi igazság eszménye ma már nem érvényesül, és a törvény sem mondja ki, hogy az anyagi igazságot kell megállapítani; ezzel szemben a valóságnak megfelelő tényállás rögzítését írja elő, mely nem zárja ki természetesen, hogy a bíróság az ítéletben valóban az objektív igazságnak megfelelő tényeket állapítsa meg. A jogtudomány művelőjeként a hipotézist ekként igazoltnak találom, megjegyezve azonban, hogy bíróságnak mindig törekedtem arra, miszerint ne csak az eljárási szabályok által behatárolt perbeli igazságot érje el ítéletem, hanem az anyagi igazságot is.

2. *A tényállás megállapításánál döntő jelentőséggel bírnak a vádelvi szabályok és a tettazonosság, melyek egyrészt garantálják az eljárási feladatok megosztását, a tisztességes eljárásnak megfelelő védelmet, és szoros összefüggésben állnak a ne bis in idem (kétszeres értékelés tilalma) elvével. A bíróságot kötik a vád ténybeli keretei. Vád tárgyává nem tett tényeket a bíróság még bizonyítottnak találtóságuk ellenére sem értékelhet külön büntetőjogilag. Annak azonban nincs akadálya, hogy az ügyész által jogilag önállóan nem értékelt, de a vádirati tényállás részét képező cselekményt minősítse.*

Igazoltnak találtam a 2. számú, a vádelvvel és az abból fakadó tettazonosság elvével kapcsolatban megfogalmazott hipotézist is. Az értekezés 3.3. számú alfejezetében – nagy figyelmet fordítva a történeti és elméleti alapokra, dogmatikai síkon és az ítélezési gyakorlatra is kitekintve – többoldalúan vizsgáltam a kérdést. A tettazonosság fontos záloga az eljárási feladatok megosztása elv érvényesülésének, a fair eljárásnak, a vád elleni megfelelő védekezésnek, mint ahogy meghatározó a kétszeres értékelés tilalmának elvével összefüggésben is. E körben egységesek a jogirodalmi álláspontok, mindez levezethető dogmatikailag is, valamint a jogalkalmazói gyakorlat is igazolta a felvetéseket.

A vád ténybeli keretei döntők a bíróság ténymegállapító tevékenysége során. Az elméleti háttér és a dogmatikai elemzések is egyértelműen megvilágították, hogy a bíróságot kötik a vád keretei. Eltérőek voltak azonban a jogirodalmi álláspontok és részben az ítélezési gyakorlat is a tekintetben, hogy a bíróság bizonyítottságuk esetén vád tárgyává nem tett tényeket értékelhet-e jogilag, mint ahogy abban is, hogy az ügyész által jogilag külön nem értékelt, de a vádirati tényállás részét képező eseményeket a bíróság külön minősítheti-e. E kérdéskörben a tettazonosság „kemény” és „puha” nézete ütköz-

tek. Egyes jogirodalmi érvek szerint a bíróság csak az ügyész által minősíteni indítványozott tényállást (tényállásrész) értékelheti jogilag, más álláspontok szerint a vádba foglalt eseményeket ügyészi értékelés nélkül is minősítheti a bíróság. A jogelméleti alapokra kitekintve, elemezve az Alkotmánybíróság és a Legfelsőbb Bíróság (Kúria) gyakorlatát, bizonyítottnak látom, hogy a bíróság olyan vádirati tényállásrész is minősíthet, melynek jogi értékelését külön az ügyész nem indítványozza. Ez elsősorban abból vezethető le, hogy a bíróságot kötik a vád ténybeli keretei, de az ügyész jogi álláspontja a cselekmény minősítését illetően nem. A tettazonosság puhább nézeteit valló elméletek mellett az értekezésben kifejtettek szerint a felvetést erősítik meg részben a másodfellebbezés joghatályára vonatkozó szabályok is, de elsősorban a vádelvi szabály, miszerint a vád tárgyává tett cselekmény Btk. szerinti minősítésére vonatkozó indítványához a bíróság nincs kötve. Láthatjuk, hogy az ítélkezési gyakorlat a vádelv kemény szabályát áttöri, mely lehet, hogy részleges ellentétben áll a vádmonopóliummal és a váddal való rendelkezéssel, de véleményem szerint megfelel a tisztességes eljárás követelményeinek. Arra azonban a kutatás eredményei alapján nem látok alapot, hogy a bíróság a vádban egyáltalán nem szereplő tényekhez fűzzön önálló joghatást. Külön bűncselekmény megállapítására a vádhoz képest vádbeli tények hiányában nincs lehetőség, azonban a vizsgálataim eredményei alapján úgy látom, hogy arra sem, miszerint vádirati tények hiányában a bíróság – akár minősítő körülmény megállapításához szükséges – „többlet tényeket” foglaljon ítéletébe.

3. *A tényállás megállapításakor nem mellőzhetők az objektív tények rögzítése mellett azon tudati tények sem, amelyek nem a tettazonosság keretébe tartozó cselekmény jogi minősítését határozzák meg. Az ún. jogi tudati tények – mint a büntető törvény általános és különös részében meghatározott jogi fogalmak –, ekként a bűnösség és annak formája nem a történeti tényállásba tartoznak, hanem az ítélet jogi indokolásának részét képezik.*

A külvilágban az emberi magatartás következtében megjelenő külső (objektív) tények mellett egyes, az elkövetőnek a cselekményéhez fűződő pszichés viszonyát tükröző belső (tudati) tények is a tényállás részét alkotják. Igazoltnak találom a vizsgálataim alapján – elsősorban a jogelméleti kutatások eredményeire és a Kúria iránymutató döntéseire tekintettel –, hogy az ún. történeti tudati tények, melyek az anyagi jogi normától jól elhatárolhatóan a jelzett pszichikus viszonyt mutatják a történeti tényállás részei, s ez

nem csak lehetőség. Például az orgazda tudattartalma, vagy a csaló csalárd tudati oldala olyan ténykérdések, melyek a tényállás fő elemei, így meghatározzák a cselekmény jogi minősítését. E felvetést a jogirodalom és a Kúria döntései egyértelműen alátámasztják, mint ahogy azt is, hogy a Btk. általános vagy különös részében megjelenő fogalmak, így különösen az általános részi bűnösség fogalom és formái olyan tisztán jogi kategóriák, melyeknek nem a tényállás részét kell alkotniuk, hanem a jogi indokolásba tartoznak.

A jog- és ténykérdések a büntetőperben elválaszthatók, de szinergiájuk az egész eljárásban kimutatható, szükséges azonban a dogmatikai különbségtétel, hogy milyen tudati elemek jelenhetnek meg az ítéletben, illetve melyek nem, és ennek elsősorban a tényálláshoz kötöttség elve, valamint a másodfokú bíróság revíziós lehetőségei tekintetében van nagy jelentősége.

4. Az ítéleti tényállás megalapozottságát a törvény pozitív formában nem határozza meg. A megalapozottság lényegi elemeire a megalapozatlanság normáiból lehet következtetni. Megalapozottnak tekinthető az ítéleti tényállás, ha a bíróság a törvényesen, perrendszerűen lefolytatott bizonyítási eljárást követően a múltban lezajlott vádbeli eseményeket – a vádlói indítvány keretei között – a valóságnak megfelelően, helyesen és hiánytalanul állapítja meg, azaz ha megalapozatlansági hibában nem szenved.

A kutatásom egyik legfontosabb hipotézise a megalapozottság fogalmának a meghatározása. A normatív és dogmatikai alapok figyelembevételével abban egységes a jogtudomány, hogy a perjogi törvény a nehezen megragadható megalapozottságot pozitív formában nem írja le, azt negatív oldalról, a megalapozatlansági okok szemszögéből értékeli. Az elméleti és dogmatikai elemzéseket követően igazoltnak találom, hogy a megalapozatlanság – bár valóban nehezen körülírható –, de megfogalmazható pozitív formában is, és ha nem is ilyen részletességgel, indokolt lenne az eljárási törvényben is rögzíteni azon, véleményem szerint bizonyított fogalmi elemeket, mely a jogintézmény lényegét adják. A bizonyítás törvényességéből eredően – különös figyelemmel a bizonyítástilalmi szabályokra – meghatározó jelentőségű, hogy a bíróság törvényesen, a perrendnek megfelelően folytassa le a bizonyítási eljárást, mely a vád tárgyává tett, büntetőjogilag releváns múltbeli események tisztázására irányul. A valóságnak megfelelés következik abból, hogy a bíróság a valóságnak megfelelő tényállás megállapítására kö-

telezett, mely tényállás a jogelméleti érveket is mérlegelve, valamint az ítélkezési tapasztalatokat akkor lehet csak megalapozott, ha helyes és hiánytalan, azaz másképp fogalmazva negatív oldalról is tekintve nem szenved megalapozatlansági hibában. A hipotézist az új Be. tükrében azzal a megkötéssel látom igazoltnak, hogy a bűnösség beismerése és az ahhoz fűződő jogkövetkezmények alkalmazása esetén a valóságnak megfelelés nem feltétlen érvényesülhet.

5. *A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság által megállapított tényállást egyes esetekben részben, ritkábban teljes mértékben megalapozatlannak ítéli. A megalapozatlanság okai egyrészt bizonyítási hiányosságokból, másfelől a bizonyíték elsőfokú bírósági felhasználása esetén eljárási szabálysértésekből erednek. A felhasználás mellőzése is megalapozatlansághoz vezethet, mert esetleg releváns bizonyíték, értékelés nélkül marad.*

Igazolt ez hipotézis is. Az empirikus felmérések, a közvetlen megfigyeléseim, az áttekintett ügyek, az elméleti háttér és a dogmatikai vizsgálódás mellett megerősítették, hogy a másodfokú felülbírálatra kerülő elsőfokú ítéletek tényállása egyes esetekben részben, ritkábban teljes mértékben megalapozatlan. Részleges, kisebb súlyú megalapozatlanságot viszonylag gyakran állapít meg a másodfokú bíróság. A kasszáció az empirikus felmérések tükrében, tekintettel a statisztikai adatokra is, viszonylag ritka, és egyre inkább háttérbe szorul a Kúria törvényesség a jogorvoslat érdekében rendkívüli jogorvoslati eljárásban hozott iránymutató döntéseinek megfelelően. A megalapozatlanság elsősorban bizonyítási hiányosságból, hibából ered. Tipikus a felderítetlenség és az azal összefüggő hiányosság, melynek oka, hogy a bíróság nem vizsgálta meg valamely lényeges tényre vonatkozó és egyébként rendelkezésre álló bizonyítékot, vagy nem kellő mélységben vizsgálta meg az érintett bizonyítási eszközt, illetve nem oldotta fel a releváns bizonyítási eszközök között az ellentmondásokat. Az elméleti kutatás, a dogmatikai megközelítés és az empirikus vizsgálatok is egyhangúan támasztották alá, hogy a felderítetlenség elsősorban a bizonyítás hibáihoz köthető.

A felderítetlenség másfelől eljárási szabálysértésből is bekövetkezhet. Ha a bíróság bizonyítási tilalom megszegésével beszerzett vagy vizsgált bizonyítékokra alapítja a tényeket, a másodfokú bíróság a hiba észlelése esetén ilyen bizonyítékokra tényeket nem alapozhat, ezáltal releváns tény bizonyítékalap nélkül marad, azaz a tényállás felderítetlen lesz. Emellett a felhasználás mellőzése is teremthet felderítetlenségben megnyilvánuló,

főként részleges megalapozatlanságot. Az eljárási szabályok megtartása, különösen a bizonyítási normák precíz betartása ennek megfelelően jelentős hatással van a bíróság tényállás-megállapító tevékenységére, és ezáltal a megalapozatlansági okok létrejöttére is.

6. *A megalapozatlansági okok a másodfokú eljárásban viszonylag széles körben, a harmadfokú eljárásban korlátozottabban orvosolhatók. A kontinentális vegyes rendszerű hagyományokon alapuló büntetőeljárásunkban a megalapozatlanság kiküszöbölésével kapcsolatos felülbírálat terjedelme az officialitás és az ügyféli rendelkezési jog (jogorvoslathoz kötöttség) megfelelő egyensúlyának kialakításával szabályozható.*

Igazoltnak találok e hipotézist is. A megalapozatlanság ugyanis a másodfokú eljárásban valóban viszonylag széles körben orvosolható. A másodfokú bíróság bizonyítást folytathat le, egyes bizonyítékokat közvetlenül maga is megvizsgálhat, sőt széles terjedelmű bizonyítást is felvehet, mely megfelelő záloga a megalapozatlanság elhárításának. A másodfokú bíróság a vádlott javára reformációs jogkörében eltérő tényállást is megállapíthat, mely a vádlott felmentéséhez vezethet. A vádlott terhére a hatályos törvény szerint ugyanakkor ilyen nagyreformációra nincs mód, azonban a Be.-kodifikáció áttörést hozhat e körben, és szakítva a magyar perjogi hagyományokkal a másodfokú bíróságot is kvázi ténybírói jogkörrel ruházza fel.

A harmadfokú eljárásban ugyanakkor a megalapozatlansági okok a hatályos törvény szerint korlátozottabban háríthatók el. Ennek döntő oka, hogy a harmadfokú eljárásban bizonyításnak nincs helye, így a másodfokú eljáráshoz képest a perjogi eszközök lényegesen szűkebbek, mert például lényeges tényre vonatkozó felderítetlenség – melynek elhárításához tipikusan bizonyítás szükséges – kiküszöbölésére nincs törvényes lehetőség. Álláspontom szerint a harmadfokú eljárásban csak a részleges, kevésbé súlyos megalapozatlanság hárítható el, mely főként hiányosságból, részbeni iratellenességből vagy helytelen ténybeli következtetésből ered. További korlát, hogy a hatályos törvény a harmadfokú eljárásban kifejezetten nem rögzíti a nagyreformáció lehetőségét a vádlott javára sem. E tekintetben – bár eltér más álláspontoktól – az a véleményem, hogy a Be. 385. § felhatalmazása alapján a másodfokú eljárás normáinak megfelelően nem kizárt a vádlott javára ilyen irányú döntés. Ettől függetlenül *de lege ferenda* javaslandó, hogy az eljárási törvény tegye kifejezetten lehetővé a harmadfokú eljárásban is legalább a vád-

lott javára az eltérő tényállás megállapítását, azaz a másodfokú ítéleten alapuló tényállás érdemi megváltoztatása mellett a vádlott felmentését.

A megalapozatlanság kiküszöbölésével kapcsolatban úgy ítélem meg, hogy a felülbírálat terjedelme – illetve abból is eredően a másodfokú bíróság döntéseinek lehetőségei – a hivatalból való eljárás és a jogorvoslathoz kötöttség megfelelő egyensúlyának megteremtésével szabályozható. A hatályos eljárási törvény ezt az egyensúlyt még nem éri el, mert jelentős a súlya a hivatalból való eljárásnak, és a büntetőjogi főkérdésekben a teljes revízió is ezen egyensúly ellen ható tényező. A jogalkotás feladata azért olyan másodfokú normarendszer kialakítása, melyben a felülbírálat terjedelmét, és ezzel összefüggésben értelemszerűen a másodfokú bíróság döntési lehetőségeit és kötelezettségeit a jogorvoslat iránya szabja meg. Az új Be. kodifikációs anyaga már ezen egyensúly felé mutat. Az eljárások elhúzódnásának megakadályozása, a hatályon kívül helyezések számának csökkentése, az elsőfokú és a másodfokú bíróságok munkaterhének csökkentése érdekében olyan szabályozást látok indokoltnak, melyben a jogorvoslat iránya meghatározza a felülbírálatot. A hivatalból való eljárás elve pedig abban érvényesül, hogy a másodfokú bíróság az abszolút hatályon kívül helyezési okok fennállását a fellebbezés okára és céljára tekintet nélkül vizsgálja. Ilyen eljárás véleményem szerint megfelel az európai standardoknak, tisztességesnek minősül és megfelel azon társadalmi elvárásnak is, mely a hatékony, gyors, célszerű és szakszerű büntetőítélkezés elérését célozza. Olyan törvényi háttér megteremtése szükséges, mely lehetővé teszi az ún. „monstre” perek születésének elkerülését, valamint az akár hónapok munkájával járó, több száz, vagy akár ezer oldalas ítéletek megírásának kötelezettségét. Ehhez kapcsolódva, *de lege ferenda* emelem ki, hogy a bírósági határozat indokolásának terjedelmét is célszerű lenne észszerű keretek között tartani, mert napjainkban a nagy ügyek számának növekedésével már nem biztosítható az időszerű ítélkezés, ha a bírónak a fellebbezés irányától függetlenül valamennyi ítéleti rendelkezést részletesen meg kell indokolnia.

Úgy gondolom, az új Be. megalkotásával a büntetőeljárás nagyobb mérvű reformjára bizonyos ideig nem kerül sor, az új kódex rendelkezései a gyakorlatban mutatják meg majd időtálló voltukat vagy a változtatás szükségességét. A kodifikáció lezárta ellenére indokolt azonban összegezve megfogalmazni, hogy milyen módosítások és javaslatok tehetik még hatékonyabbá a büntetőeljárást, továbbra is oltalmazva a garanciális elveket.

A jogalkotás számára

- A bizonyítás tárgyával és a bíróság tényállás-felderítési kötelezettségével kapcsolatban a valósághűsége törekvés rögzítése helyett megfelelőbbnek tartom a Be. szabályozását: azaz a valóság elérésére való törekvés kötelezettségét. A valósághűség árnyaltabb és kevésbé egzakt fogalom, megítélésem szerint a terhelt együttműködését erősítő szabályok ellenére sem indokolt a valóság helyett valósághűséget rögzíteni a törvényben, mely a preambulumban foglaltakat sem tükrözi teljesen.
- Indokoltnak tartom változatlanul, hogy a jogalkotó a büntetőeljárás törvényben pozitív formában fogalmazza meg a megalapozottságot. E kardinális jogintézmény főbb elemeinek meghatározására az értekezés is szolgálhat a gyakorlati tapasztalatokat is figyelembe vevő elméleti alapul.
- A teljes és részleges megalapozatlanság törvényi szintű elválasztását helyeslem, azonban a teljes megalapozatlanság túl szűken lett szabályozva. Úgy látom, hogy a központi tényeket érintő helytelen ténybeli következtetések is vezethetnek teljes, a felülbírált ítélet megsemmisítéséhez vezető döntéshez, melynek lehetőségét a törvényben biztosítani kellene.
- Az ítélkezési gyakorlatban mutatkozik majd meg, hogy a másodfokú bíróság ténybírói szereppel való felruházása és a vádlott terhére a ténybeli nagyreformáció megteremtése gyorsítja, célszerűbbé teszi-e a büntetőeljárást. Vallom azonban továbbra is a már hivatkozottak szerint Király Tibor nyomán, hogy az elsőfokú bíróság minősül alapvetően a ténybírósnak, és nem lehet feladata a másodfokú bíróságnak az új törvény szerint már javítható ténybeli vagy perjogi hiba esetén akár az egész elsőfokú bizonyítás újbóli lefolytatása és a bizonyítérendszer ártértékelése. Ez feltétlen átgondolandó a jövő jogalkotásában.
- A megalapozatlanság miatti hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés lehetőségének megteremtése nem gyorsítja az eljárást, a jövőben a gyakorlati tapasztalatok tükrében mindenképpen meg kell vizsgálni, hogy indokolt-e a magyar büntetőeljárás rendszerétől alapvetően „idegen”, új megoldás fenntartása.

- A harmadfokú büntetőeljárásban indokolt lenne lehetővé tenni a másodfokú nyilvános üléshez hasonlóan a büntetés kiszabási körülményekkel kapcsolatban a vádlott meghallgatását, emellett a vádlott javára értelmezést nem igénylően a ténybeli nagyreformáció megteremtését is célszerűnek látom.
- Osztvá Csák Zsolt gondolatait, megállapíthatjuk, hogy az új Be. egyes rendelkezései a többszörös visszautaló rendelkezések folytán nehezen értelmezhetők.⁸⁴³ A jogalkotó az ismétlések elkerülése érdekében alkalmazta ezt a törvényszerkesztési módszert, de az egyébként is bonyolult rendelkezéseknél a jövőben megfontolandó elkerülni a többszörös visszautalásokat.

A jogalkalmazásnak

A jogalkalmazót a törvény köti, különösen olyan jogágban, ahol a kiterjesztő értelmezésnek, analógia alkalmazásának nincs helye. A törvények azonban minden élethelyzetet, perjogi szituációt nem szabályozhatnak, ezért továbbra is nagy jelentősége lesz majd a bírói gyakorlatnak, elsősorban a Kúria alkotmányos kötelezettségéből eredő iránymutatásainak. A Kúria hatása vitathatatlan az új törvény megszületésére, úgy látom azonban, hogy a jövőben folyamatosan szükséges legfőbb bírói fórumunknak is vizsgálnia, miszerint a ténybeli nagyreformációt támogató javaslatai,⁸⁴⁴ különösen az ügyész „perújításszerű” fellebbezési lehetőségei valóban megfelelő eszközei-e az eljárás gyorsításának és a hatályon kívül helyezések csökkentésének. A nagyreformáció hatékony eszköz lehet, azonban az új szabályozás nem vezethet oda, hogy a másodfokú bíróság mintegy „átvegye” az elsőfokú bíróság tényállás-megállapítási (ténybírói) szerepét, e „hitvallomásomban” évtizedes elsőfokú és fellebbezési bírói tapasztalatom is megerősítenek.

⁸⁴³ CSÁK Zsolt, *A pótmagánvádas eljárás*, E-Kódex Be. Képzők képzése. Magyar Igazságügyi Akadémia, Budapest, 2018. január 26.

⁸⁴⁴ KÓNYA *i. m.* 2-7.

A jogtudomány részére

Az új. Be. megalkotása és hatálybalépése után nagy feladat előtt áll a jogtudomány is. Több új, a magyar jogban eddig nem élő jogintézmény került bevezetésre, emellett hosszú évtizedekig szilárd jogintézmények (megalapozottság, megalapozatlansági okok, a másodfokú eljárásban a megalapozatlanság orvoslása, a hatályon kívül helyező végzés támadhatósága) változnak jelentős módon, mely változásokra a jogtudománynak reagálni kell és reményeim szerint reagálni is fog. Különösen fontosnak tartom majd a gyakorlati tapasztalatok birtokában a vádlott terhére a nagy ténybeli reformáció és a tényálláshoz kötöttség alapos vizsgálatát. A magyar jogirodalom napjainkig gazdag a büntetőeljárás statikus részét alkotó jogintézmények (az eljárás személyei, alapvető jogok, kényszerintézkedések, a bizonyítás általános szabályai) elemzésével kapcsolatban, a tényállás megállapítása, a megalapozottság, a megalapozatlanság orvoslása azonban elméleti oldalról kissé elhanyagolt jogterület, melyre fokozottabb figyelmet kell szánnia a jogtudománynak, hogy megfelelő utat mutasson a jogalkotás és a jogalkalmazás számára is. Ezen út egyik köve lehet reményeim szerint doktori értekezésem is.

8. Záró gondolatok

Gyors és hatékony, de szakszerű és igazságos, a tisztességes eljárás elveinek és az európai standardoknak megfelelő büntetőper lehet az, amelyben az állam alapvető alkotmányos jogokat korlátozhat vagy vonhat el. A büntetőeljárásban az értekezésben részletesen kifejtettek szerint meghatározó a tényállás megállapításának folyamata, ennek keretében a bizonyítás, a ténymegállapítások során a valóságnak megfelelésre törekvés, melynek keretében nem hallgathatunk az igazság eléréséről és a büntetőítélet igazságosságáról sem. A tényállás megalapozottsága rendkívül összetett perjogi intézmény, melyet több oldalról, a társtudományokat is segítségül hívva kíséreltem meg vizsgálni és igazolni az értekezés bevezető részében meghatározott előzetes felvetéseket, egyben megfogalmazni olyan javaslatokat, melyek optimálisabbá tehetik a büntetőeljárás rendszerünket. Támogatandó, hogy a bírósági eljárásban a hivatalból való eljárás mellett nagyobb szerep jusson a perbeli felek aktív tevékenységének, és különösen fontosnak tartom, hogy a kasszáció elkerülése érdekében ténykérdésekben nagyobb mozgástérrel rendelkezzen a harmadfokú bíróság is. A tényállás megállapításának vizsgálatakor az értekezésből kitűnően nagy figyelmet fordítottam a bírói meggyőződésre, a bírói attitűdre, mert a ténymegismerési folyamatban – és egyben a megalapozatlanság észlelésekor és kiküszöbölésekor – az objektív körülmények által determinált jelenségek mellett kiemelt jelentőségű a bíró személyisége, gondolkodása, azaz a bíró maga. Miként latinul hangzott: „*Judex est lex loquens*”, azaz a „bíró a törvény szava”.⁸⁴⁵

⁸⁴⁵ NÓTÁRI [2013] i. m. 73.

9. Summary

As Seneca put it, truth can never be lost. During my research regarding penal procedure, I was examining the establishment of the statement of facts, the groundedness of the statement of facts, reasons for groundlessness, and the elimination of groundlessness in orderly appeal procedures, giving separate analysis to secondary and tertiary court procedures.

The dissertation is written at a time when significant changes have occurred in the Hungarian penal court law – regarding especially the topic under examination – as a result of the codification and acceptance of the new procedural law. At the time of the closing of the manuscript, the new law is already valid, but it has not been put into force yet. The detailed comparison of the law of penal procedure currently in force and the new Law XC of 2017 is not something this dissertation can undertake – considering the word limit, among other things. Laws are continuously subject to change, and the research is primarily based on theoretical and dogmatic grounds, instead of the demonstration of the modifications on the detailed legal provisions and the comparison of changed norms. Nevertheless, I am also reviewing the most important legal institutions that formulate the backbone of the research topic in light of the provisions of the new Law XC of 2017, noting that while certain important rules do change and the codex does represent a new concept, the theoretical grounds connected to the process leading to the establishment of the statement of facts, to the establishment of the statement of facts itself and fundamentally to the principles of groundedness-groundlessness are durable, independently from legislation.

After indicating the areas, reasons and aims of the research, I determined the main hypotheses of the dissertation, and for the sake of validating them, I collected and organized Hungarian and foreign special literature, I examined the practices of the Constitutional Court and the orderly courts, and furthermore, I checked the thoroughness of the preliminary proposals with empirical methods.

In the hypotheses, I mentioned the accessibility of the objective truth, the main regulations of the principle of accusation and of the identity of the statement of facts of both the charge and the decision, the establishment of the objective and the inner, so-

called conscious facts in the process of the establishment of the statement of facts, I also mentioned groundedness, the reasons for groundlessness, and the elimination of groundlessness in the secondary and tertiary court procedures.

In the dissertation, I touched upon the historical development of the criminal procedure and the theoretical foundations, before expounding the topic.

The central part of the topic is based on the establishment of the statement of facts and on groundedness. I described the essentials of the study of the statement of facts during the establishment of the statement of facts, primarily from a theoretical point of view. In connection with the establishment of the statement of facts, the emphasis is on the facts, on the totality of facts, and on the statement of facts itself. Basically, the establishment of the statement of facts is a process of recognition, during which the court explores the relevant facts during the process of verification, then records the results, which appear in the decision as the historical statement of facts. The establishment of the statement of facts is a complex process, where the rules of logic have a significant role, along with psychological and other subjective factors. The court conducts verification only for facts that are relevant from the point of view of penal law, and only includes those facts in its decision that are relevant. Besides the so-called external, objective facts, I mentioned especially the presentation of internal facts during the decision. Conscious facts represent the psychic relation of the perpetrator to the criminal act. Conscious facts can be either historical or legal. The differentiation based on the practice of the High Court of Justice is necessary because only conscious facts of historical nature can be included in the statement of facts – conscious facts of legal nature, like for example voluntariness or negligence, and their different forms, do not belong to the statement of facts, but to the legal validation of the decision, and can be modified during the appeal process without damaging the principle of being bound to the statement of facts, by considering the above.

The dissertation examines the principle of being bound to the charge and the principle of the identity of the statement of facts of both the charge and of the decision in a separate sub-chapter. After the introduction to the historical development, it makes an attempt to give the right answer to the preliminary proposals on a theoretical and dogmatic level, and also by analysing court procedure as well. The principle of being

bound to the charge is closely connected to the division of procedural tasks, to the principle of the restriction on twice-instituted legal action (*ne bis in idem*), and at the same time, it is a guarantee for an uncorrupted procedure requested by the standards of the European Union. As a result of the analysis, it can be stated that the court can only evaluate the facts recorded in the charges, however, the court is not bound by the motion of the prosecution regarding the process of qualifying the acts. The court can qualify the events that are described in the charges as facts even without a legal evaluation from the prosecution, but it cannot attach legal effect to facts that are not included in the charges.

When analysing the process of the establishment of the statement of facts, we need to have a particular consideration for the search for the truth, for the specific truth theories, and for the accessibility of truth in the criminal procedure. The law in force does not require the obtaining of the objective truth any more, it only obliges the court to establish a statement of facts that is true. The task of the court is to do justice, so I think that the judge of the court has to strive to reach justice at all costs. However, in many cases, due to the particularities of verification, to the difficulties of recognition, and due to other objective and subjective circumstances, objective truth cannot be reached, only the procedural truth can prevail. During the establishment of the statement of facts, the judicial conviction and the internal, psychic processes are also very significant, besides the truth. I also paid careful attention to this in the dissertation, including Hungarian and foreign literature of law. I also applied empirical research methods in this topic – test questionnaires, which confirmed the important role of judicial subjectivity in the speculative process leading to the making of a decision.

A most significant part of the dissertation – which appears in the title as well – is the groundedness of the statement of facts, and the legal institute of groundlessness. The notion of groundedness is not defined by the law in a positive format, one can only deduce it from the reasons of groundlessness. Based on the research results, I concluded that the statement of facts is grounded when the court records the facts that are relevant from the point of view of penal law in a true, righteous and unfailing way, after a procedure of verification that has been conducted in a way that is lawful and which agrees to the rules of procedure. The groundedness of the statement of facts has a key importance in the penal procedure, as the statement of facts determines the guilt or innocence of the accused. A truthful and just decision can only be based on a grounded statement of facts. Groundlessness can be full and partial as well. Partial groundlessness

needs to be remedied by the secondary court, in case of full groundlessness however, cassation follows, namely, that the revised decision is overruled, and the conduction of a new procedure is ordered. The dissertation analyses separately the four main cases of groundlessness – the statement of facts being unexplored, the lack of the establishment of the statement of facts and the shortcomings of the statement of facts, the case when something is contrary to documentary evidence, and incorrect factual conclusions. The statement of facts being unexplored usually comes from the shortcomings of verification and violation of procedural rules, and in case of incorrect factual conclusions, the greatest emphasis is on the violation of the rules of indirect verification.

Eliminating partial groundlessness is the task of the secondary court. During the revision, it has a primary importance to find and recognize the reason for groundlessness, which is often difficult, especially in cases deemed factually complex. After recognizing groundlessness, the secondary court needs to decide how to remedy the mistake. Groundlessness may be eliminated based on the contents of the documentation, on factual conclusions and by taking evidence. Certain deficiencies of the statement of facts, or it being contrary to documentary evidence can usually be remedied based on the contents of the relevant crime documents. Incorrect factual conclusions can also be corrected, by a correct factual conclusion that agrees with the rules of indirect verification and the order of logic. The main method to remedy the statement of facts being unexplored is to take evidence, which can occur at the court of appeal. This is the so-called secondary partial verification, when the court of appeal remedies the mistake in the statement of facts after directly examining the relevant evidence. Verification may focus on the interrogation of the accused, the witness, on the hearing of an expert, or on the exposition of the documents, but it may also include a scene investigation and the conducting of an attempt at verification. According to those already referred to, only partial groundlessness can be remedied in the secondary procedure. There is no possibility to eliminate groundlessness that extends to the full statement of facts, in such cases, the secondary court overrules the primary decision, and orders the primary court to conduct a new procedure. The number of decisions overruled compared to the total of cases is few, as per the research data, however, such decisions should always be made only after careful consideration, as it may lead to the dragging of the procedure and result in great expenses, furthermore, it sends a negative

evaluation toward society regarding the primary court making the original decision.

In the dissertation, I mention in a separate chapter a relatively young legal institution of the Hungarian penal law, the tertiary procedure, emphasizing the groundedness of the statement of facts, in line with the topic. I describe shortly the historical development of the tertiary procedure, then I mention the legal validity of secondary appeal. The legal validity of the secondary appeal requires much legal interpretation in many cases even today. At the tertiary court, the extent and limitations of the revision have a great significance, which I intend to introduce not only with an analysis of the literature of law, but with the use of High Court decisions as well. Being bound to the statement of facts, groundedness and groundlessness are all highly important elements of the tertiary procedure as well. As a main rule, the tertiary court bases its decision on the statement of facts accepted by the secondary court. An exception is when the statement of facts is groundless. During tertiary procedure, the scope of remedying groundlessness is narrow, as taking of evidence is not granted. A particular characteristic of the tertiary trial is that the tertiary court basically examines two procedures, the conduct of the primary and the secondary court as well. The dissertation examines the possibilities of the tertiary court to decide, with a great emphasis on the so-called double cassation, namely, on the situation when the tertiary court overrules not only the decision of the secondary court, but the decision of the primary court as well. My discussion on the tertiary procedure is closed by a partial summary.

An important part of the dissertation is the analysis of the validity of the preliminary proposals, and the establishment of theses. The results of my research support my hypotheses. Objective truth cannot always be reached in a penal case. A significant legal institute of the establishment of the statement of facts of the decision is the identity of the statement of facts of the charge and the decision, the frame of the charges determine the ability of the court to establish the statement of facts. The statement of facts can include, beside the external, objective facts, the so-called historical, conscious facts as well. The groundedness of the statement of facts can primarily be concluded based on the absence of the reasons for groundlessness. The statement of facts of the penal decision is, in some cases, partially, less often, fully groundless. Groundlessness can be remedied during the secondary procedure in a wider scope, and during the tertiary trial, in a more narrow one.

The research was conducted with the law of criminal procedure currently in force (Law XIX of 1998) being taken into consideration, but I did not omit the result of the codification of the new law of criminal procedure, that has been going on for years. Laws always change, however, the theoretical foundations of the establishment of the statement of facts, of groundedness and of groundlessness are independent from modifications of law and the formulation of new laws, thus, the codification of the new law of criminal procedure – in spite of the major changes – did not affect the theories of the main parts of the topic, and the appropriate evaluation of the results of law science so far.

10. Irodalomjegyzék

1. AMAR, Reed, Akhil, *Fourth Amendment First Principles*, Harvard Law Review, 1994/107, 757-819.
2. ALADITS Beáta – BENCZE Mátyás, *A bírói érvelés problémái és az ártatlanság vélelmének érvényesülése*, Jogelméleti Szemle, 2012/1, 2-19, http://jesz.ajk.elte.hu/2012_1pdf (letöltés: 2014. december 30).
3. ALAPI Gyula, *A büntető perrendtartás*, Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóirat Kiadó, Budapest, 1952.
4. ANGYAL Pál, *A magyar büntetőeljárásjog tankönyve I. kötet*, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. Kiadása, Budapest, 1915.
5. ANGYAL Pál, *A magyar büntetőeljárásjog tankönyve II. kötet*, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. Kiadása, Budapest, 1917.
6. ANGYAL Pál, *A jogbölcsezet alaptételei, V. kiadás*, Politzer Zsigmond és Fia Könyvkereskedése, Budapest, 1926.
7. AUDI, Robert, *Justification, Truth, and Reliability*, Philosophy and Phenomenological Research, 1988/49, 1-29.
8. ÁDÁM György, *Hibák és műhibák*, De Jure, 2007/6-7, 34-35.
9. BABBIE, Earl, *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata, Hatodik, átdolgozott kiadás*, (ford. KENDE Gábor, SZAITZ Mariann, Earl Babbie: The Practice of Social Research című műve alapján, Wadsworth/Thomson Learning, 2001) Balassi Kiadó, Budapest, 2008.
10. BADÓ Attila, *Betekintés a jogrendszerek világába*, In: BADÓ Attila – BENCZE Mátyás (szerk.), *Betekintés a jogrendszerek világába*, Studio Batiq, 2007, 9-17.
11. BAGI Dénes, *Megjegyzések egy másodfokú ítélethez*, Magyar Jog, 1966/2, 57-59.
12. BALLA Lajos, *Részbizonyítás a másodfokú eljárásban*. In: TÓTH Mihály (szerk.), *A büntetőítélet igazságtartalma*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 106-120. [BALLA 2010/a]

13. BALLA Lajos, *A harmadfokú eljárás néhány aktuális kérdése*. A Magyar Bíróképző Akadémián 2010. január 18-án előadott előadás szerkesztett változata, 2010, 3, Debreceni Ítéltábla, Szakmai anyagok, Büntető Kollégium, www.debreceniitlotabla.hu (letöltés: 2017. január 6.) [Balla 2010/b].
14. BALOGH Ágnes – KÖHALMI László, *Büntetőjog I. Általános rész*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2010.
15. BALOGH Jenő – EDVI Illés Károly – VARGHA Ferenc, *A bűnvádi perrendtartás magyarázata. I. kötet*, Grill Károly Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése, Budapest, 1898.
16. BASSIOUNI, Mohmaud, Cherif, *International Extradiction, Unites States Law and Practice*, Oxford, 1996.
17. BAUMGARTNER Izidor, *Büntetőjogi Tanulmányok*, Grill Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1907. I. kötet.
18. BÁNÁTI János, *Megújuló büntetőeljárás, újszerű védői feladatok*, In: (szerk. BARABÁS A. Tünde – VÓKÓ György) *A bonis bona discere, Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából*, Országos Kriminológia Intézet–Pázmány Press, Budapest, 2017, 157-169.
19. BÁRD Károly, *A büntetőhatalom megosztásának buktatói*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987.
20. BÁRD Károly, *Igazság, igazságosság és tisztességes eljárás*, Fundamentum, 2004/1, 44-50.
21. BÁRD Károly, *A hallgatás ára*, Fundamentum, 2005/3, 5-16.
22. BÁRD Károly, *Fairness in Criminal Proceedings*, Hungarian Official Journal Publisher, Budapest, 2008.
23. BELOVICS Ervin, *A másod- és harmadfokú bírósági eljárás*. In: TÓTH Mihály (szerk.), *Büntető eljárásjog*, HVG–ORAC, Budapest, 2009, 426-477.
24. BELOVICS Ervin, *A vád törvényessége (habilitációs tézis)*, Budapest, 2012, <http://jak.ppke.hu/uploads/articles/12081/file/T%C3%A9zis.pdf> (letöltés: 2014. április 5.).
25. BELOVICS Ervin, *A másodfokú bírósági eljárás. A harmadfokú bírósági eljárás*. In: TÓTH Mihály (szerk.), *Büntető eljárásjog*, HVG–ORAC, Budapest, 2013, 422-477, 484-492.

26. BELOVICS Ervin – TÓTH Mihály, *Büntető eljárásjog. Harmadik, aktualizált kiadás, Az új 2017. évi büntetőeljárás törvény tankönyve*, HVG–ORAC, Budapest, 2017.
27. BENCZE Mátyás, *A bizonyítékok értékelésének összehasonlító vizsgálata a tisztességes eljárás szempontjából*, In: BADÓ Attila (szerk.) *A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2011, 218-235. [BENCZE 2011/a]
28. BENCZE Mátyás, *Az ártatlanság vélelmének érvényesülése a magyar büntetőbírók bizonyítási gyakorlatában*, Belügyi Szemle, 2011/9, 95-123. [BENCZE 2011/b]
29. BENCZE Mátyás, „Nincs füst, ahol nincsen tűz”. *Az ártatlanság vélelmének érvényesülése a büntetőbírók gyakorlatában*, Dignitas Iuris Debreceni Iskola, Debrecen, 2016.
30. BECCARIA, Cesare, *Dei delitti e delle pene. Edizione di riferimento: a cura di Renato Fabietti*. Mursia, Milano, 1973.
31. BERNARDIN, F., Georg, *Writs of Error in Criminal Cases*, Massachusetts Law Quarterly, 1962/47, 37-45.
32. BERTEL, Christian, *Die Identität der Tat*, Wien, 1970.
33. BÍRÓ Gyula, *Kriminalisztika*, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2001.
34. BÍRÓ Gyula, *Kriminalisztika*, Debreceni Egyetem Ájk. – Lícium Art Könyvkiadó Kft., Debrecen, 2015.
35. BLUTMAN László, *Bírói jogalkalmazás és szöveghű értelmezés*, JeMa Jogesetek magyarázata, 2014/4, 94-104.
36. BÓCZ Endre, *Az ügyvédi titok és az ügyvédi iratok védelme a büntetőeljárásban*, Belügyi Szemle 1996/3, 5-6.
37. BÓCZ Endre, *A nyomozás a büntetőeljárásban 2003. július 1-je után*, Ügyvédek Lapja, 2004/1, 48-58.
38. BÓCZ Endre, *Büntetőeljárás jogunk kalandjai. Sikerek, zátonyok, vargabetűk*, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006.
39. BÓCZ Endre, *Valóban a vád törvényességének fogalma volt tisztázatlan? (Gondolatok egy törvénymódosításról)*, Magyar Jog, 2008/5, 257-266. [BÓCZ 2008/a]
40. BÓCZ Endre, *Kriminalisztika a tárgyalóteremben*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 2008. [BÓCZ 2008/b]

41. BÓCZ Endre, *A bírászkodás tekintélye és a jogpolitika*, Magyar Jog, 2011/8, 449-458.
42. BÓCZ Endre, *A vádiratszerkesztésről*, Magyar Jog, 2015/1, 11-17.
43. BÓCZ Endre – FINSZTER Géza, *Kriminalisztika joghallgatóknak*, Magyar Lap- és Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 2008.
44. BOLGÁR György – KÁRPÁTI László – TRAYTLER Endre, *A bűnügyi védő munkája*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965.
45. BRADLEY, M. Craig (szerk.), *Criminal Procedure. A Worldwide Study*. Carolina, Academic Press, Durham, North Carolina, 2007.
46. BRÓSZ Róbert – PÓLAY Elemér, *Római jog, Hatodik kiadás*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1991.
47. CAVALLARO, Rosanna, *A Big Mistake: Eroding the Defense of Mistake of Fact about Consent in Rape*. The Journal of Criminal Law & Criminology, 1996/86, 815-860.
48. CICERO, *Officiis III.5*.
49. CLERMONT, Kevin M., *Standards of Proof Revisited*, Vermont Law Review, 2009, 469-487.
50. CRACIUN, Vlad, *Adevarul in dreptul penal*, Caiate de Drept Penal, 2014/2, 20-28.
51. CRESPO, Andrew, Manuel, *Systemic Facts: Toward Institutional Awareness in Criminal Courts*, Harvard Law Review, 2016/129, 2050-2117.
52. CZINE Ágnes – SZABÓ Sándor – VILLÁNYI József, *Strasbourg-i ítéletek a magyar büntetőeljárásban*, HVG–ORAC, Budapest, 2008.
53. CSÁK Zsolt, *A pótmagánvádas eljárás*, E-Kódex Be. Képzők képzése. Magyar Igazságügyi Akadémia, Budapest, 2018. január 26.
54. CSEH-SZOMBATI László – FERGE Zsuzsa (szerk.), *A szociológiai felvétel módszerei II. kiadás*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971, 23.
55. CSÉKA Ervin, *A büntetőjogilag releváns tények problémája*, Jogtudományi Közlöny, 1961/6, 322-331.
56. CSÉKA Ervin, *A ténymegismerés elméleti alapjai a büntetőeljárásban*. In: GÖDÖNY József (szerk.), *Kriminalisztikai Tanulmányok II.*, Országos Kriminalisztikai Intézet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1963, 46-106.

57. CSÉKA Ervin, *A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968.
58. CSÉKA Ervin, *A büntető jogorvoslatok alaptanai*, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985.
59. CSÉKA Ervin, *Kétfokú fellebbvitel büntetőügyekben (egykor és ma)*. In: GÖNCZÖL Katalin és KEREZSI Klára (szerk.), *Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára*, Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1998, 54-64.
60. CSÉKA Ervin, *A kétfokú fellebbvitel bevezetése büntető eljárásjogunkba*. In: TÓTH Károly (szerk.), *Tanulmányok Dr. Besenyei Lajos egyetemi tanár 70. születésnapjára*, Acta Juridica et Politica Tomus LXIX. Fasciculus 1-48, Szeged, 2007, 147-158.
61. CSIBA Tibor, *A bírói hivatás néhány lélektani vonatkozása*, *Bírák Lapja*, 2006/1, 87-96.
62. Csomós Tamás, *A (másod)fellebbezés dilemmái*, *Ügyvédek Lapja*, 2009/1, 3-33.
63. DELMAS-MARTY, Mireille and SPENCER, R. John (szerk.), *European Criminal Procedures*, Cambridge, University Press, 2002.
64. DERKSEN, Ton – MEIJISING, Monica, *The Fabrication of Facts: The Lure of the Incredible Coincidence*, In: KAPTEIN Hendrik – PRAKKEN, Henry – VERHEIJ, Bart (szerk.) *Legal Evidence and Proof, Statistics, Stories, Logic*, Ashgate Publishing Limited, Farnham – Burlington, 2009.
65. DEVLIN, Patrick, *The Judge*, Oxford University Press, Oxford – New York – Toronto – Melbourne, 1979.
66. DOBOS József, *A büntetőeljárás történeti fejlődésének vázlatja az 1896-os első kódexig*, *Jogelméleti Szemle* 2003/3, 1.
<http://jesz.ajk.elte.hu/dobos15.html> (letöltés: 2014. március 8.).
67. DOCHERTY, R., Michael (szerk.), *Criminal Procedure*, *William Mitchell Law Review*, 1985/11, 1073-1098.
68. DÓSA István, *A bírói viselkedéskultúra*, *Bírák Lapja*, 1994/3-4, 86-91.
69. DÜLEN, Richard van, *A rettenet színháza. Ítélezési gyakorlat és büntetőrituálék a kora újkorban*, Századvég–Hajnal István Kör, 1990.
70. EDMOND, Gery – Roberts, ANDREW, *Procedural Fairness, the Criminal Trial and Forensic Science and Medicine*, *Sydney Law Review*, 2011/33, 360-394.

71. ELEK Balázs, *A kihallgatásról készült rendőri jelentés a bizonyítási eljárásban*, *Ügyvédek Lapja*, 2003/4, 25-31.
72. ELEK Balázs, *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban*, Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen, 2008.
73. ELEK Balázs, *A személyi bizonyítékok megbízhatósága a büntetőperben*. *Rendészeti Szemle*, 2009/3, 87-102.
74. ELEK Balázs, *A jogerő a büntetőeljárásban*, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2012.
75. ELEK Balázs, *A jogerő egyes kérdései a büntetőeljárásban*, In: *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére*, PTE ÁJK, Pécs, 2011, 561-571.
76. ELEK Balázs, *A tudati tények a büntetőítéletben*, *Magyar Jog*, 2014/1, 24-31. [ELEK 2014/a].
77. ELEK Balázs, *A bírói meggyőződés és a megalapozott tényállás összefüggései*, *Jura*, 2014/1, 40-49. [ELEK 2014/b]
78. ELEK Balázs, *A büntető eljárásjog tudomány hatása a bírói gyakorlatra*. In: BÁRD Petra – HACK Péter – HOLÉ Katalin (szerk.), *Pusztai László emlékére*, ELTE ÁJK, Budapest, 2014. [Elek 2014/c]
79. ELEK Balázs, *A jogirodalom hatása az ítélezésre*, *Magyar Jog*, 2014/10, 556-565. [Elek 2014/d]
80. ELEK Balázs, *A másodfokú eljárás módosuló szabályai a készülő büntetőeljárás törvényben*, *Ügyészek Lapja*, 2016/3-4, 75-87.
81. ERDEI Árpád, *Tény és jog a szakvéleményben*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987.
82. ERDEI Árpád, *A trónfosztott királynő uralkodása, avagy a bizonyításelmélet szent tehene*, *Magyar Jog*, 1991/4, 210-216.
83. ERDEI Árpád, *Tilalmak a bizonyításban*. In: ERDEI Árpád (szerk.), *Tények és kilátások*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1995, 47-61.
84. ERDEI Árpád, *Gyógyítható-e a perorvoslati rendszer?* In: VARGA István – KISS Daisy (szerk.), *Magister Artis Boni et Aequi Studia in Honorem*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2003, 161-186.
85. ERDEI Árpád, *Mi az igazság? Büntetés és igazságkeresés*. In: ERDEI Árpád (szerk.), *A büntetőítélet igazságtartalma*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 9-22.

86. ERDEI Árpád, *Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011.
87. ERDEI Árpád, *Az ártatlanság védelme a szakértő bizonyítás szemszögéből*. In: ELEK Balázs (szerk.), *Az orvosszakértő a büntetőeljárásban*, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2012, 9-21.
88. FANTOLY Zsanett, *Lemondás a tárgyalásról – lemondás az igazságról?* In: ERDEI Árpád (szerk.), *A büntető ítélet igazságtartalma*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 139-151.
89. FANTOLY Zsanett, *A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága*, HVG–ORAC, Budapest, 2012.
90. FARKAS Ákos, *A falra akasztott nádpálca. Avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai*, Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
91. FARKAS Ákos – RÓTH Erika: *A büntetőeljárás*. CompLex Kiadó, Budapest, 2007.
92. FARKAS Krisztina – KÁRMÁN Gabriella, *Az új eljárásjogi kódexeink III. Az új büntetőeljárásról szóló törvény*, *Ügyészek Lapja*, 2016/3-4, 47-56.
93. FAYER László, *A magyar bűnvádi perrendtartás vezérfonala*, Budapest, Franklin Társulat, 1899.
94. FÁZSI László, *A tények jogi minősítésének gyakorlati jelentősége a vádelv tükrében*, *Miskolci Jogi Szemle*, 2012/2, 72-78.
95. FEKETE Mária – GRÁD András, *Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak*, HVG–ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2002.
96. FENYVESI Csaba, *A védő titoktartási kötelezettsége*, *Ügyvédek Lapja*, 2001/2, 23-28.
97. FENYVESI Csaba, *A védőügyvéd, a védő büntetőeljárás szerepéről és jogálásáról*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2002.
98. FENYVESI Csaba, *Szembesítés. Szemtől szembe a bűnügyekben*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2008.
99. FINKEY Ferencz, *A magyar büntetőeljárás tankönyve*, Politzer Zsigmond Kiadása, Budapest, 1899.
100. FINSZTER Géza, *A büntetés igénye – Hatalom tudás nélkül?* In: HOLÉ Katalin – KABÓDI Csaba – MOHÁCSI Barbara (szerk.), *Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak*, ELTE Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest, 2009, 60-98.

101. FINSZTER Géza – KORINEK László: *A Fővárosi Bíróság ítélete Szikinger István ügyvéd löfeggyverrel visszaélés ügyében. A nyomozás törvényességéről és az önvádra kötelezés tilalmáról*, JeMa Jogesetek Magyarázata, 2013/2, 31-40.
102. FÓNAI Mihály – CSIKÓS Beáta, *A társadalomtudományi kutatások lépése, avagy hogyan tervezzem meg szakdolgozatomat*. In: FÓNAI Mihály – KERÜLŐ Judit – TAKÁCS Péter (szerk.), *Bevezetés az alkalmazott kutatómódszer-tanba*, Pro Educatione Alapítvány, Nyíregyháza, 2001, 10-11, 20-25.
103. FÖLDEVÁRI József, *Mi a vád tárgya?* Magyar Jog, 1968/6, 250-255.
104. FÖLDEVÁRI József, *Magyar Büntetőjog. Általános Rész*, Osiris Kiadó, Budapest, 1998.
105. FÖLDEVÁRI József, *Magyar Büntetőjog. Általános Rész*, Osiris Kiadó, Budapest, 2006.
106. FRANK, Jerome, *Law and the modern mind*, Anchor Books, Doubleday & Company, Inc. Garden City, New York, 1963.
107. FRANK Jerome, *Bíraskodás az elme ítélőszéke előtt. Válogatott írások*. BADÓ Attila (szerk.), (ford. BADÓ Attila – BÓKA János – BENCZE Mátyás – MEZEI Péter), Szent István Társulat, Budapest, 2006.
108. FAYER László, *A magyar bünvádi perrendtartás vezérfonala*, Budapest, Franklin Társulat, 1899.
109. FÖLDESI Tamás, *A marxista filozófia bizonyításelméletének alapjai*, Kossuth Kiadó, Budapest, 1967.
110. FRISON, Danièle – HUTCHINSON, WESLEY – MOISAN, Jean-Francois – WEIL Francois, *English Law and British Institutions Documents*, Ellipses Édition Marketing, Paris, 2005.
111. GÁCSI Anett Erzsébet, *A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése a büntetőeljárásban, PhD-értekezés*, Szeged, 2015. [Gácsi 2015/a]
112. GÁCSI Anett Erzsébet, *A mérgezett fa gyümölcse doktrína és az ezüsttálca el-ve*, Magyar Jog, 2015/2, 68-78. [Gácsi 2015/b]
113. GÁCSI Anett Erzsébet, *A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése a büntetőeljárásban*, Pólay Elemér Alapítvány, Iurisperitus Bt., Szeged, 2016.
114. GERGELY Katalin, *Az ügyvédi titoktartásról*, Magyar Jog, 1963/3, 133.
115. GRÓSZ Tamás, *Ceasar non supra grammaticos, avagy a szakvélemény büntetőbírói értékelésének menete*, Belügyi Szemle, 2011/6, 26-38.

116. HACK Péter, *A büntető igazságszolgáltatás szervezete, függetlensége, számonkérhetősége és a büntetőeljárás rendje*, PhD-értekezés, ELTE ÁJK Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék, Budapest, 2007, http://www.ajk.elte.hu/file/AJKDI_HackPeter_tez.pdf (letöltés: 2016. december 14.).
117. HACK Péter, *A védelem és a védő szerepének aktuális kérdései*, Magyar Jog, 2011/2, 87-92.
118. HAJNIK Imre, *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyes-házi királyok alatt*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1899.
119. HATI Csilla, *Az igazságos büntetés vizsgálata a harmadfokú eljárásban*, Ügyvédek Lapja, 2016/3,30-32.
120. HÁGER Tamás, *Az ítéleti tényállás megalapozottságával kapcsolatos egyes kérdések a büntetőperben*, Jogelméleti Szemle 2013/1, 31-44, <http://jesz.ajk.elte.hu> (letöltés: 2013. szeptember 13.), [HÁGER 2013/a]
121. HÁGER Tamás, *A megalapozatlanság kiküszöböléséhez vezető folyamat a másodfokú büntetőperben*, Jogelméleti Szemle 2013/2, 29-43. <http://jesz.ajk.elte.hu> (letöltés: 2013. július 9.), [HÁGER 2013/b]
122. HÁGER Tamás, *Az ügyvédi titoktartással kapcsolatos relatív tanúvallomási akadály a büntetőperben*, Jura, 2013/2, 61-67. [HÁGER 2013/c]
123. HÁGER Tamás, *Új tényállás a büntető törvényben: a tanúvallomás jogtalan megtagadása*, Büntetőjogi Szemle, 2013/3, 36-43. <http://ujbtk.hu/dr-hager-tamas-uj-tenyallas-a-buntetotorvenyben-a-tanuvallomas-jogosulatlan-megtagadasa> (2017. január 3.), [HÁGER 2013/d]
124. HÁGER Tamás, *A másodfellebbezés joghatálya, a felülbírálat terjedelme és a tényálláshoz kötöttség a harmadfokú bírósági eljárásban*, Büntetőjogi Szemle 2013/1-2, 19-29., <http://ujbtk.hu/buntetojogi-szemle-20131-2/> (letöltés: 2013. július 29.), [HÁGER 2013/e]
125. HÁGER Tamás, *Az érdekellentétben megnyilvánuló védői kizárási ok a büntetőeljárásban*, Ügyvédek Lapja 2013/2, 2-6. <http://www.debreceniitotabla.hu/doc/bunteto/AzErdekellentet.pdf> (letöltés: 2013. szeptember 13.), [HÁGER 2013/f]
126. HÁGER Tamás, *Védelem a kiemelt jelentőségű büntetőügyekben*, Ügyvédek Lapja, 2013/5, 14-1. [HÁGER 2013/g]

127. HÁGER Tamás, *Gondolatok Jerome Frank Bíráskodás az elme ítélőszéke előtt című válogatott írásairól*, Jogelméleti Szemle, 2013/4, <http://jesz.ajk.elte.hu/hager56.pdf> (letöltés: 2013. december 19.), [HÁGER 2013/h]
128. HÁGER Tamás, *A magyar büntető igazságszolgáltatás az államalapítást követő első századokban a római és európai jogfejlődés tükrében*, Debreceni Jogi Műhely, 2014/1-2, 2. http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2_2014/a_magyar_bunteto_igazsagszolgalatas_az_allamalapitast_koveto_első_szazadokban_a_romai_es_az_europai_jogfejlodes_tukreben/ (letöltés: 2016. december 23.), [HÁGER 2014/a]
129. HÁGER Tamás, *Gondolatok a büntetőeljárás fogalmáról és a bizonyítás elméleti hátteréről*, Iustum Aequum Salutare, 2014/3, 51-64. [HÁGER 2014/b.]
130. HÁGER Tamás, *A határozat, a jogorvoslat és a jogerő egyes kérdései a büntetőperben*, In: *Igazság, ideál és valóság. Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja alkalmából*, ELEK Balázs – HÁGER Tamás – TÓTH Andrea Noémi (szerk.), Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2014, 182-195. [HÁGER 2014/c]
131. HÁGER Tamás, *A bírői meggyőződés, szubjektív elemek a büntető ítélkezésben*, Jura, PTE ÁJK, 2014/2, 72. [HÁGER 2014/d]
132. HÁGER Tamás, *Elmélet, dogmatika, empiria (A büntetőeljárás tényállás megalapozottságával kapcsolatos eljárásjogi kérdések vizsgálata társadalomtudományi kutatási módszerek segítségével)*, Jogelméleti Szemle, 2014/2, 111-127. <http://jesz.ajk.elte.hu/hager58.pdf> (letöltés: 2014. június 25.). [HÁGER 2014/e.]
133. HÁGER Tamás, *A nyilvánosság mint a tisztességes eljárás egyik garanciája a büntetőperben*, Pro Futuro 2014/1, 46-61. [HÁGER 2014/f]
134. HÁGER Tamás, *A terhelti vallomás, mint személyi bizonyíték a nyomozásban*, Belügyi Szemle 2014/11, 22-38. [HÁGER 2014/g]
135. HÁGER Tamás, *Egyes elhárítható tanúvallomási akadályok a büntetőperben*, Magyar Jog 2014/7-8, 425-432. [HÁGER 2014/h]
136. HÁGER Tamás, *Védői pozícióból a tanú eljárási helyzetébe?* Magyar Jog, 2014/1, 11-15. [HÁGER 2014/i]

137. HÁGER Tamás, *A harmadfokú büntetőbírói eljárás egyes központi kérdései, különös tekintettel a harmadfokú bíróság ügydöntő határozataira*, Miskolci Jogi Szemle, 2014/2, 29. [HÁGER 2014/j]
138. HÁGER Tamás, *Abszolút eljárási szabálysértések az elsőfokú büntetőperben*, Büntetőjogi Szemle, 2014/2., 49-56. <http://ujbtk.hu/dr-hager-tamas-abszolut-eljarasi-szabalysertések-az-elsőfoku-buntetoperben/> (letöltés: 2014. május 28.) [HÁGER 2014/k]
139. HÁGER Tamás, *Az igazság keresése a büntetőperben*. In: ELEK Balázs – FÁZSI László (szerk.), *Az ítélőmesterség dilemmái. Tanulmányok dr. Remes Zoltán bíró emlékére*, Printart – Press Kft., Debrecen, 2015, 141-158. [HÁGER 2015/a]
140. HÁGER Tamás, *Publicity as one of the Safeguards of Fair Trial in Criminal procedure*, Curentul Juridic, 2015/1, 200-215. [HÁGER 2015/b]
141. HÁGER Tamás, *The Right to Public Hearing in the Criminal Procedure*, Profectus in Litteris, 2015/6, 85-92. [HÁGER 2015/c]
142. HÁGER Tamás, *A tényálláshoz kötöttség kérdései a büntetőperben*. In: ELEK Balázs – MISKOLCZI Barna (szerk.), *Úton a bírói meggyőződés felé. A készülő büntetőeljárási törvény kodifikációja*, Printart – Press, 2015, 127-139. [HÁGER 2015/d]
143. HÁGER Tamás, *A bizonyítási kísérlet kriminál-taktikájának hatása a bírói döntésre az élet elleni bűnügyekben*, Jogtudományi Közlöny, 2015/4, 218-225. [HÁGER 2015/e]
144. HÁGER Tamás, *Gondolatok a bizonyításról*, Debreceni Ítéltábla. Szakmai Anyagok, Büntető Kollégium, 2016, <http://debreceniitlotabla.birosag.hu/20140114/bunteto-kollegiumi-anyagok> (letöltés: 2016. december 29.), [HÁGER 2016/a]
145. HÁGER Tamás, *A bizonyítás és a terhelti vallomás egyes kérdései*. In: ELEK Balázs – SZILÁGYINÉ KARSAI Andrea (szerk.), *Tanulmányok a Debreceni Ítéltábla 10 éves évfordulójára*, Debreceni Ítéltábla, Debrecen, 2016, 160-168. [HÁGER 2016/b]
146. HÁGER Tamás, *A tényállás megállapítás a büntetőperben, a tudati tények megjelenése a tényállásban*, Jura, 2017/1, 238-246. [HÁGER 2017/a]

147. HÁGER Tamás, *A tényállás megállapítás a büntetőperben, a tudati tények megjelenése a tényállásban*, Büntetőjogi Szemle 2017/2, 74-84.
http://hvgorac.hu/pdf/BJSZ_2017_2.pdf (letöltés: 2017. december 13.), [HÁGER 2017/b]
148. HÁGER Tamás, *A terhelti figyelmeztetés és joghatásai a vádlott kihallgatásakor az elsőfokú bírósági tárgyaláson az új büntetőeljárás törvény rendelkezései alapján (Eljárási szabálysértésből eredő részbeni megalapozatlanság)* Büntetőjogi Szemle, 2018/1, 36-41. http://ujbtk.hu/wp-content/uploads/2018/02/bjsz_201801_36-42_Hager.pdf (letöltés 2018. február 20.).
149. HÁGER Tamás – BENCZE Mátyás, *Miranda és társai Vs. Bizonyítási gyakorlat a magyar büntetőeljárásban*, Kontroll Jogtudományi folyóirat 2006/1, 22-33. [HÁGER – BENCZE 2006/a]
150. HÁGER Tamás – BENCZE Mátyás, *A bizonyítási eszközök néhány problémája a magyar büntetőeljárásban*, Bírák Lapja 2006/2, 105-115. [HÁGER – BENCZE 2006/b]
151. HEGEDŰS István, *A harmadfokú felülbírálat terjedelme több bűncselekmény esetén, avagy valóban egyértelmű-e a törvény*, Bírák Lapja, 2007, 76-80.
152. HEGEDŰS István, *Az eltérő tényállás megállapíthatósága a másodfokú eljárásban*. In: *Dr. Maráz Vilmosné Emlékkönyv*, Szegedi Ítéltábla, Szeged, 2013, 51-53.
153. HERKE Csongor, *Büntető eljárásjog*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2007, 269.
154. HERKE Csongor, *Súlyosítási tilalom a büntetőeljárásban*, PTE ÁJK, Pécs, 2010.
155. HERKE Csongor, *A német és az angol büntetőeljárás alapjai. Egyetemi Jegyzet*, PTE ÁJK, Pécs, 2011, 41-46.
156. HERKE Csongor – FENYVESI Csaba – TREMMEL Flórián, *A büntető eljárásjog elmélete*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2012.
157. HERRING, Jonathan, *Criminal law. The basics*, Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, 2010.
158. HOÓS Tibor, *Az igazság szolgáltatása a bíró szemével*, Magyar Jog, 2013/4, 228-229.

159. HRUSCHKA, Joachim, *Die Konstitution des Rechtsfalles Studium zum Verhältnis von Tatsachenfeststellung und Rechtsanwendung*, Duncker & Humblot, Berlin, 1965.
160. IBOLYA Tibor, *Egy önkényuralmi bizonyítékértékelési elmélet továbbéléséről*, Magyar Jog, 2015/9, 532-534.
161. ILLÁR Sándor, *A bizonyítási kísérlet. Krimináltaktika*, BM Könyvkiadó, 1983, 62-84.
162. ILLÁR Sándor, *A bizonyítási kísérlet*, In: ILLÁR Sándor (szerk.), *Kriminalisztika I.*, Rejtjel Kiadó, Budapest, 1998, 168-193.
163. IRK Albert, *A magyar anyagi büntetőjog*, Dunántúli Egyetemi Nyomda, Pécs, 1928.
164. KADLÓT Erzsébet, *A tettazonosság – az azonos tett – a vádelv eltérő relációkban*, Magyar Jog, 2008/10, 649-659.
165. KADLÓT Erzsébet, *A „vád igazsága”*. In: ERDEI Árpád (szerk.), *A büntetőítélet igazságtartalma*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 23-44.
166. KARDOS Sándor, *Jogorvoslat a büntetőeljárásban*, Magyar Jog, 2003/1, 21-29.
167. KARDOS Sándor, *A másodfokú büntetőeljárás*. In: HOLÉ Katalin – KADLÓT Erzsébet (szerk.), *A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvénymagyarázata V. kötet*, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007, 5-261.
168. KARDOS Sándor, *A törvényes vádról*, In: NÉMETH Zsolt – PALLAGI Anikó (szerk.), *Rendészettudományok a közbiztonságért. Tanulmányok a 60 éves Blaskó Béla Tiszteletére*, Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2010, 97-105.
169. KARDOS Sándor, *A harmadfokú bírósági eljárásról*.
www.debreceniitlotabla.hu 2008, 1. (letöltés: 2013. november 25.).
170. KARDOS Sándor – HÁGER Tamás, *Az első fokon megállapított tényállás megalapozatlanságának orvoslása – A tényálláshoz kötöttség*, Debreceni Jogi Műhely 2011/2,
http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/2_2011/az_elso_fokon_megalapított_tenyállás_megalapozatlanságának_orvoslása_a_tenyálláshoz_kötöttség_elve (letöltés: 2013. június 21.), [KARDOS – HÁGER 2011/a]
171. KARDOS Sándor – HÁGER Tamás, *A határozatok végrehajthatósága, jogerősítő záradék*, Debreceni Jogi Műhely 2011/2,

- http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/2_2011/a_biroi_hatarozat_vegrehajthatosaga_a_hatarozat_jogerosito_zaradekkel_valo_ellatasa/ (letöltés: 2013. június 21. [KARDOS – HÁGER 2011/b])
172. KARDOS Sándor, *A tényálláshoz kötöttség elvének egyes kérdései a másodfokú büntetőperben*, Büntetőjogi Szemle, 2014/2, 57-61. <http://ujbtk.hu/dr-kardos-sandor-a-tenyallashoz-kotottsag-elvenek-egykes-kerdesei-a-masodfoku-buntetoperben> (letöltés: 2015. november 13.).
 173. KATONA Géza, *Bizonyítási eszközök a XVIII-XIX. században. A kriminalisztika magyarországi előzményei*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977.
 174. KATONA Géza, *A bizonyítás és a nyomozás egyes kérdései az új Be. tükrében*, Magyar Jog, 2009/4, 525-534.
 175. KATONA Sándor, *A bírói munkáról – A bírói felelősségről*, Bírák Lapja, 2008/1, 35-41.
 176. KAUFMAN, Arthur, *A jog ontológiai stukturája*, In: *Jog és Filozófia*, VARGA Csaba (szerk.), Szent István Társulat, Budapest, 2008, 321-357.
 177. KÁRPÁTI György, *A harmadfokú bírósági eljárás*. In: HOLÉ Katalin – KADLÓT Erzsébet (szerk.), *A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata V. kötet*, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007, 213-261.
 178. KELEMEN Ágnes, *Az opportunitás eljárási intézményei és gyakorlati tapasztalatai Angliában*, Magyar Jog, 1990/2, 166-176.
 179. KELSEN, Hans: *Mi az igazságosság?* In: VARGA Csaba (szerk.), *Jog és Filozófia. Antológia a XX. századi jogi gondolkodás köréből*, Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2008, 303-322.
 180. KENNEDY B., Walter, *Principles or Facts*, Fordham Law Review, 1935/4, 53-71.
 181. KENDALL, Diana, *Sociology in our times, Seventh Edition*, Thomson, Wadsworth, Belmont, 2008.
 182. KERN, Eduard – ROXIN, Claus *Strafverfahrensrecht*, München, 1976.
 183. KERTÉSZ Imre, *A tárgyi bizonyítékok elmélete a büntetőeljárási jog és kriminalisztika tudományában*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972.
 184. KERTÉSZ Imre, *Ügyészbíráskodás?* Magyar Jog, 1996/1-8.

185. KERTÉSZ Imre – STAUBER József, *A bűn kockázata, a bűn hozama*, Magyar Jog, 2006/1, 577-590.
186. KIRÁLY Tibor, *Büntetőítélet a jog határán. Tanulmány a perbeli valószínűségről*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972.
187. KIRÁLY Tibor, *A büntetőeljárás jog reformja elé*, Magyar Jog, 1993/5, 257-261.
188. KIRÁLY Tibor, *Büntetőeljárás jog, 2. javított kiadás*, Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
189. KIRÁLY Tibor, *Büntetőeljárás jog 3. átdolgozott kiadás*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
190. KOMÁROMI Brigitta, *Kártérítés büntetőperben (a polgári anyagi és eljárási jogi szabályok érvényesülése a büntetőeljárás bírósági szakaszában)*, Büntetőjogi Szemle, 2015/1-2, 58-67.
http://ujbtk.hu/wp-content/uploads/2015/08/BJSZ_20151_2_Komaromi.pdf
 (letöltés: 2017. december 24.).
191. KONDOROSI Ferenc – UTTÓ György – VISEGRÁDI Antal, *A bírói etika és a tisztességes eljárás*, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007.
192. KOCSIS Mihály, *A büntetőbíró küzdelme az igazságért. Doktori Értekezés Tézisei*, Pécs, 1968.
193. KOLOSI Tamás – RUDAS Tamás, *Empirikus problémamegoldás a szociológiában. Társadalomtudományi módszertani tanulmányok I.*, (OMIKK – TÁRKI), Budapest, 1988.
194. KÓNYA István, *A Kúria hatása az új büntetőeljárás törvény kodifikációjára*, Ügyvédek Lapja, 2016/4, 2-7.
195. KOÓSNÉ MOHÁCSI Barbara, *A vád „törvényessége” az új büntetőeljárás törvény tervezetében*, Fundamentum, 2016/2-4, 84-92.
196. KORINEK László, *Kriminológia I.*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010.
197. KÖNIG, Karl, *The Human Soul*, Floris Books, Edingburgh, 1959.
198. KRATOCHWILL Ferenc, *Vádemelés és vád alá helyezés*, ELTE Acta, 1968.
199. KRESTCHMANN, Hans-Jochen, *Das Verbot der reformatio in peius im Jugendstrafrecht*, Saarbrücken, 1968.
200. LAMM Vanda – PESCHKA Vilmos (főszerk.), *Jogi Lexikon KJK KERSZÖV* Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2000, 85.

201. LŐRINCZY György, *A nyomozás és a vádemelés*. In: CSÉKA Ervin (szerk.), *A büntetőeljárás alapvonalai I.*, Bába Kiadó, Szeged, 2004, 327-398.
202. MADARÁSZ Tiborné – PÓLOS László – RUZSA Imre, *A logika elemei*, Osiris Kiadó, Budapest, 1999.
203. MASLOW H. Abraham, In: DANKA Miklós – DÁVID Éva – GÁNTI Bence – MALIK Tóth István – NAGY Katalin (szerk.), *Mi a transzperszonális pszichológia?* V. KOMLÓSSI Annamária (lekt.), (ford. TÚRÓCZI Attila), *Bevezetés a transzperszonális pszichológiába. Válogatás Abraham H. Maslow, Roberto Assagioli, Ken Wilber írásaiból*, Ursus Libris Kiadó, Budapest, 2006, 9-20.
204. MARGITAY Tihamér, *Az érvelés mestersége. Második, javított kiadás*, TYPOTEX, Budapest, 2007.
205. MECSÉR József, *A tettazonosság problémája*, A Magyar Kir. Ferenc József Tudományegyetem és a Rothermere Alap támogatásával Egyetem Barátainak Egyesülete Kiadó, 1937.
206. MOÓR Gyula, *A logikum a jogban*, In: BÓDIG Mátyás – SZABÓ Miklós (szerk.), *Logikai olvasókönyv joghallgatók számára*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 1996, 167-189.
207. MÓRA Mihály – KOCSIS Mihály, *A magyar büntetőeljárás jog*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1961.
208. NAGY Ferenc, *A magyar büntetőjog általános része*, Korona Kiadó, Budapest, 2001.
209. NAGY Anita, *The Presumption of Innocence and of the Right to be Pressen Trial in Criminal Proceedings in Directive*, (EU) 2016/343, European Integration Studies, 2017/1/5-11.
210. NAGY Lajos, *Fellebbezés a büntetőperben*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1960.
211. NAGY Lajos, *A büntetőbírói tanács döntésének kialakulása*, Jogtudományi Közlöny, 1970/10, 523-532.
212. NAGY Lajos, *Ítélet a büntetőperben*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974.
213. NÓTÁRI Tamás, *A jognak asztalánál... 1111 regula és szentencia latinul és magyarul*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Budapest, 2008.
214. NÓTÁRI Tamás, *Jogi regulák és szentenciák latinul és magyarul*, Lectum Kiadó, Szeged, 2013.

215. PÁPAI TARR Ágnes, *A ne bis in idem elv az Európai Bíróság gyakorlatában*, Miskolci Jogi Szemle, 2007/2, 100-118.
216. PÁSZTOR István, *Problémák a vádelv gyakorlati érvényesülése köréből*, Ügyészségi Értesítő, 1975/1, 1-5.
217. PRODROMOU, Zena – WILSON, Shona, *Criminal Evidence and Procedure*, Cambridge Journal of International and Comparative Law, 2012/1, 66-73.
218. PUSZTAI Ferenc (főszerk.), *Magyar Értelmező Kéziszótár, Második, átdolgozott kiadás*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003.
219. PUSZTAI László, *A büntetőper előkészítése*, In: *Tények és kilátások*, ERDEI Árpád (szerk.), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995, 33-46.
220. RÁBAI Ferenc, *Két gondolat a helyszíni eljárásokról*, Belügyi Szemle, 1985/5, 62-64.
221. REINECKE, Jan, *Die Fernwirkung von Beweisverwertungsverböten*, München, 1990,
222. RISINGER, D., Michael, *Innocent Convicted: An Empirically Justified Factual Wrongful Conviction Rate*, The Journal of Criminal Law & Criminology, 2007/97/761-805.
223. ROBERTS, Paul – HUNTER, Jill (szerk.), *Criminal Evidence and Human Rights. Reimagining Common Law Procedure Traditions*, Hart Publishing Ltd., United Kingdom, Oxford, 2012, 1-23.
224. RAWLS, John, *Az igazságosság elmélete*, Osiris Kiadó, Budapest, 1997.
225. SALAMON Géza, *A vád tárgyává tett tények*, Magyar Jog, 1966/5, 203-205.
226. SANDEL, J., Michael, *Mi igazságos... és mi nem? A teljes cselekvés elmélete*, Corvina Kiadó, Budapest, 2012.
227. SENECA, Lucius Annaeus, *Tragoediae, Troades*, (PEIPER, Rudolf – RICHTER, Gustav), Teubner, Leipzig, 1921.
228. SCHOEDER, Friedrich-Christian, *Die Rechtsnatur des Grundsatzes „ne bis in idem”*, Juristische Shulung, 1997, 227.
229. SHANKS Barry, *Comparative Analysis of the Exclusionary Rules and Its Alternatives*, Tulana Law Review, 1983/57, 648-681.
230. SHORTER J. Michael, *Facts, Logical Atomism and Reducibility*, The Australasian Journal of Philosophy, 1962/40, 282-302.

231. SINKU Pál, *A nyomozás és az ügyészi szakasz*. In: TÓTH Mihály (szerk.), *A büntető eljárásjog. Harmadik, átdolgozott hatályosított kiadás*, HVG–ORAC, Budapest, 2009, 303-357.
232. SÓDOR István, *Kasszáció a magyar büntetőeljárás jogban. Gondolatok a büntetőeljárás törvény újrakodifikálásáról*. In: VÓKÓ György (szerk.), *Tiszteletkötet Dr. Kovács Tamás 75. születésnapjára*, Országos Kriminológiai Intézet, 2015, 255-265.
233. SOMOGYI Gábor, *Fellebbezés a másodfokú határozat ellen és a harmadfokú eljárás*. E-Kódex Be. Képzők képzése. Magyar Igazságügyi Akadémia, Budapest, 2018. január 25.
234. STEIGER Kornél (szerk.), *Bevezetés a filozófiába*, Holnap Kiadó, Budapest, 2003, 72-82.
235. STEIN, Alexander, *Inefficient Evidence*, Alabama Law Review, 2015/66, 423-470.
236. STEIN, Peter, *A római jog Európa történetében*, Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
237. STEFFLER Sándor, *A vádelv érvényesülése a büntetőeljárásban*, Magyar Jog és Külföldi Jogi Szemle, 1968/5, 264-269.
238. STEFFLER Sándor, *A vád tárgyává tett „cselekmény”*, Magyar Jog, 1978/11, 975-981.
239. STUNCZ, J. William, *Miranda's Mistake*, Michigan Law Review, 2001/99/975-999.
240. SZABÓ Béla, *Előadások a római állam- és jogtörténet köréből*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 1998.
241. SZABÓ József Tamás, *Célok és eredmények az új büntetőeljárás törvény kodifikációja során*, Ügyészek Lapja, 2016/3-4, 33-38.
242. SZABÓ Judit, *A kontradiktórius eljárás kialakulása: történelmi és eszmei hátterek*, Jogelméleti Szemle, 2013/2, 147-155.
http://jesz.ajk.elte.hu/2013_2.pdf (letöltés: 2014. április 20.), [SZABÓ Judit 2013/a]
243. SZABÓ Judit, *Az angolszász büntetőeljárás ideológiai alapjai és jellemzői a kontradiktórius modell tükrében*, Jogelméleti Szemle, 2013/3, 111-122.,
<http://jesz.ajk.elte.hu/szabo54.pdf> (letöltés: 2014. április 20.), [SZABÓ Judit 2013/b]

244. SZABÓ Krisztián, *Jerome Frank és a magyar büntetőeljárás*. In: MADAI Sándor – SÖRLEI Ágnes (szerk.), *Collectio Iuridica Universitas Debreceniensis III.*, Debreceni Egyetem Jog- és Államtudományi Intézet, 2002, 231-341.
245. SZABÓNÉ NAGY Teréz – KISS Zsigmond, *A büntetőeljárás törvény a gyakorlatban*, Magyar Jog, 1979/5, 401-408.
246. SZENDRŐI Anna, *Az igazság felfogásai a büntető eljárásjogi rendszerekben*, Büntetőjogi Szemle, 2014/1, 37-42, <http://ujbtk.hu/szendroi-anna-az-igazsag-felfogasai-a-bunteto-eljarasjogi-rendszerekben/> (letöltés: 2014. április 4.).
247. SZILI Zoltán, *Gondolatok a tettazonosságról*, JPTE Studia Juvenum, Seria, juridica II. Pécs, 1985, 79-92.
248. TAMELLO, Ilmar, *A manifesto of Legal Logic in the Service of Law*, Springer-Verlag, Wien, New York, 1978.
249. TOKAJI Géza – NAGY Ferenc, *A magyar büntetőjog általános része*, József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 1993.
250. TÓTH Andrea Noémi – HÁGER Tamás, *A szakértői bizonyítással kapcsolatos eljárási szabálysértések és azok jogkövetkezményei*. In: ELEK Balázs (szerk.), *Az orvosszakértő a büntetőeljárásban*, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Büntető Eljárásjogi Tanszéke, 2012, 87-99.
251. TÓTH Géza, *A tettazonosság és az azonos tett a magyar judikatúrában*, Magyar Jog; 2017/3, 157-170.
252. TÓTH Mihály, *Vázlatok és szemelvények a büntető eljárásjog tanulmányozásához II.*, Pázmány Péter Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2000.
253. TÓTH Mihály, *A „tettazonosság újabb dilemmái – meghaladott dogma vagy értékes tradíció?* In: FENYVESI Csaba – HERKE Csongor (szerk.), *Minúciák – Tanulmányok Tremmel Flórián Professzor 60. születésnapjának tiszteletére*, Pécs, 2001, 22-41.
254. TÓTH Mihály, *A magyar büntetőeljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélkezés tükrében*, KJK–KERSZÖV, Budapest, 2001.
255. TÓTH Mihály, *A védői és az ügyvédi titokról*, Ügyvédek Lapja, 2014/1, 4-9.
256. TÖRŐ Blanka – HÁGER Tamás, *A fellebbezés elintézése a harmadfokú büntetőeljárásban*, Debreceni Jogi Műhely, 2013/3,121.

- http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/3_2013/a_fellebbezes_elintezese_a_harmadfoku_buntetoeljarasban/ (letöltés: 2017. január 9.).
257. TREMMEL Flórián, *Magyar büntetőeljárás*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2001.
258. TREMMEL Flórián, *A tettazonosság néhány kérdése retrospektív megközelítésben*, In: *Emlékkönyv Vargha László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára*, FENYVESI Csaba – HERKE Csongor (szerk.), PTE ÁJK, Pécs, 2003, 262-270.
259. TREMMEL Flórián, *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006.
260. TREMMEL Flórián – FENYVESI Csaba – HERKE Csongor, *Kriminalisztika. Tankönyv és atlasz*, Dialóg Campus Kiadó, 2005.
261. VADÁSZ Viktor, *A jogtudomány hatása a bírói argumentációra*, Iustum Aequum Salutare, 2010/2, 147-156.
262. VARGA Csaba, *A bírói ténymegállapítás imputatív jellege*, Állam- és Jogtudomány, 1990/1-4, 30-93.
263. VARGA Csaba, *A bírói ténymegállapítási folyamat természete*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003.
264. VARGHA Ferenc, *Adalékok a magyar bünvádi eljárás fejlődéséhez. XLIV. Az ítélet technikája*, Jogtudományi Közlöny, 1888/28, 234-235.
265. VARGHA Ferenc, *A semmisségi panasz*, Pesti Lloyd Társulat Könyvnyomdája, Budapest, 1904.
266. VARGHA, Julius, *Das Straftprozess*, Carl Heymanns Verlag, Berlin, 1907.
267. VÁMBÉRY Rusztem, *A bünvádi perrendtartás tankönyve. Harmadik Kiadás*, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1916.
268. VISINSZKIJ, Januarjevics Andrej, *A perbeli bizonyítás elmélete a szovjet jogban*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1952.
269. VUCHETICH Mátyás, *A magyar büntetőjog rendszere. II. könyv. Gyakorlati büntetőjog* (ford. KIRÁLY Tibor), Magyar Királyi Egyetem Nyomdája, Buda, 1819.
270. WALDMAN, Theodore, *Origins of The Legal Doctrine of Resonable Doubt*, Journal of History of Ideas, 1959/3, 299-316.

271. WEBER, Max, *Tanulmányok* (ford. JÓZSA Péter, LANNERT Judit és LÁSZLÓ Géza), Osiris Kiadó, Budapest, 1998.
272. WEIGEND Thomas, *Should We search for the Truth, and Who Should Do it?* North Carolina Journal Of International Law and Commercial Regulation, 2011/36, 389-390.
273. WIENER A. Imre, *A ne bis in idem érvényesítéséről*, Büntetőjogi Kodifikáció, 2003/1-2, 62-69.
274. WILBER, Ken, *A növekedés spektruma*, In: *Bevezetés a transzperszonális pszichológiába. Válogatás Abraham H. Maslow, Roberto Assagioli, Ken Wilbert írásaiból*, V. KOMLÓSI Annamária (lekt.), DANKA Miklós – DÁVID Éva – GÁNTI Bence – MALIK TÓTH István – NAGY Katalin (szerk.), (ford. Turóczy Attila), Ursus Libris Kiadó, 2006, 171-224.

Internetes hivatkozások

1. http://www.lb.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeney_2012iimod_2_2.pdf (letöltés: 2014. március 28.)
2. (http://kuriabiroseg.hu/sites/default/files/joggyak/a_vad_torvenyessegenek_vizsgalata.pdf) (letöltés 2014. december 28.)
3. http://samples.jbpub.com/9781449652340/95207_CH01_FINAL.pdf (letöltés: 2014. március 28.)
4. http://jog.unideb.hu/documents/tanszekek/jogbolcseleti/tansegkletek/2011-12/2011-12-2/takcs_p_-_jog_s_igazsgoss.pdf (letöltés: 2014. április 4.)
5. <http://www.cesl.edu.cn/upload/201209206168631.pdf> (letöltés: 2014. március 11.), 1-9.
6. http://jog.unideb.hu/documents/tanszekek/jogbolcseleti/tansegkletek/2011-12/2011-12-2/takcs_p_-_jog_s_igazsgoss.pdf (letöltés: 2014. április 4.)
7. http://www.lb.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeney_2012iimod_2_2.pdf (letöltés: 2014. március 28.)
8. <http://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/az-uj-buntetoeljarasi-kodex-fontosabb-ujitasai-rovide> (letöltés: 2016. december 27.)
9. <https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/414/338> (letöltés 2017. január 21)
10. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/232/383/case.html> (letöltés: 2017. január 21.)
11. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/308/338/case.html> (letöltés: 2017. január 21.)
12. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/338/25/case.html> (letöltés: 2017. január 21.)
13. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/364/206/case.html> (letöltés: 2017. január 21.)